

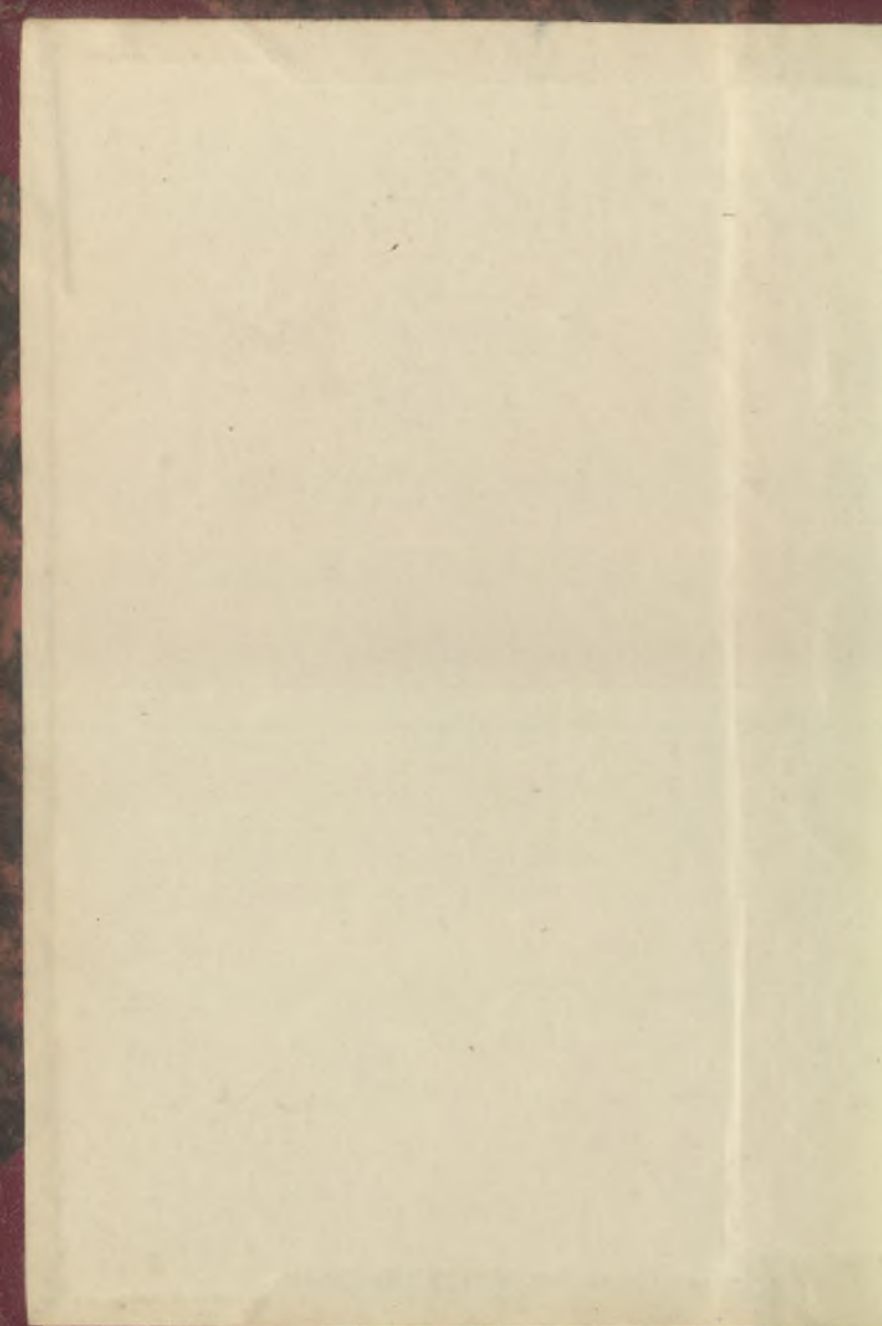
18.834

1

OSZK

APULEIUS:
Az aranyszamár

11.11

APULEIUS

AZ ARANYSZAMÁR

FRANKLIN TÁRSULAT

A REGÉNYÍRÁS MESTEREI

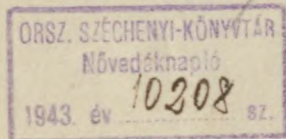
59.
A P U L E I U S

AZ
ARANYSZAMÁR

FRANKLIN-TÁRSULAT KIADÁSA

A mű eredeti címe
ASINUS AUREUS
(METAMORPHOSEON L. XI.)

Kr. u. II. század
A magyar fordítás
RÉVAY JÓZSEF
műve.

BEVEZETÉS.

Antoninus Pius császár uralkodásának utolsóelőtti évében (Kr. u. 160) izgalmas esemény zavarta fel az északafrikai Sabratha város egyhangú életét. A városka legelőkelőbb fogadójában megszállt Apuleius, a híres író és rétor, az akkori idők legkitűnőbb tanára, szónoka és íróművésze. Mindig esemény volt, ha a ragyogó tollú és szavú mester örökös bolyongásai során valahol megállapodott s egy-egy előadást tartott: ezrével tódult a közönség az előadásra és utána lázas-lelkesen ünnepelte a szó és toll páratlan művészt, sőt nem egy város azzal tisztelte meg, hogy felállította szobrát. Sabrathába azonban nem azért jött, hogy ünnepeltesse magát, hanem mert Claudius Maximus, a tartomány prokonzula, vádlottként törvényt elé idézte.

Meg kell mondanunk, hogy az a felcsigázott érdeklődés, amely Apuleiust mindenütt fogadta, eddig sem csupán írói és szónoki tehetségének szólt, hanem nagy részben annak is, hogy nagyerejű varázsló hírében állott. Folytonos utazásain, főképp Görögországban, megismerkedett a legtöbb misztikus kultusszal s majdnem valamennyibe beavattatta magát; részben vallásos hajlamai, részben az igazság szomjazása hajtották e titokzatos, többnyire éjjeli szertartásokkal ünnepelt rajongó kultuszok karjaiba. Bizonyos, hogy a mágia érdekelte, izgatta fantáziáját — erről az Aranyszámár lapjai beszédesen tanúskodnak — s az is bizonyos, hogy a tömegek szemében mágus-voltának híre megnagyította s a titokzatosság izgató ködébe burkolta egyéniségét. A kereszténység ekkor már eleven erő volt, már az egész pogány világ riadva érezte, mint kap egyre nagyobb erőre végzetes ellenfele, már szövődtek a keresztény legendák, már hódítottak Krisztus titokzatos tanításai és csodatételei, és minden eddigi titkos tanításnál jobban megejtették a tömegek lelkét, — és ekkor a régi kultuszok fanatikus hívei természetesen mámoros örömmel üdvözölték a bűvös szavú mágust, aki megvesztegető egyéniségével és varázsló hatalmával sikerrel állhatta a versenyt az új vallás legendái-

val. Apuleius ugyan nem vágyott az Antikrisztus szerepére, csak jó félszáz év múlva akadt a pogányoknak igazi ellen-Krisztusuk a csodatévő tyanoi Apollonius személyében.

Mégis varázslónak és csodatévőnek tartották már az ókorban, éppen úgy, mint Vergiliust. Lactantiusnál, a Kr. u. III. században, már virágjában mutatkozik ez a legenda, Szent Ágostonnál pedig már úgy szerepel Apuleius, mint komoly ellenfél, akinek mágiája, vagy legalább is csodáinak és varázslatainak híre veszedelmes volt az Egyházra, hiszen akkoriban már széltében-hosszában szerették együtt emlegetni, sőt szembeállítani Krisztussal. Éppen ezért Szent Ágoston részletesen foglalkozik vele s ennek köszönhetjük, hogy számos érdekes adatot megőrzött műveiről. Természetesen Szent Ágostonnak nem az irodalom, hanem a vallás védelme a fő szempontja; Apuleius odaállítása Krisztus mellé valóságos támadás volt az Egyház ellen, tehát minden erővel vissza kellett vernie. Szent Ágoston is korának gyermeke volt, tehát a csodákat és varázslatokat nem vonta kétségbe, de bizonyította, hogy ezek nem isteni cselekedetek, hanem a gonosz szellemeknek, a démonoknak művei, akár csak Simon mágus mesterkedései. Hogy Apuleius úgy élt az ókor hagyományában, mint csodatévő és varázsló, annak már az is oka volt, hogy híres beszédében a mágia vádjá ellen kellett védekeznie, az is, hogy misztikus kultuszok tagja és papja volt, de legfőképpen az, hogy olyan regényt írt, amelynek egyik legfőbb alkotó eleme és jellegzetessége a mágia, a boszorkányság, a varázslat, a csoda. Tetézte mindezt az a meggyőződés, hogy Apuleius tulajdonképpen azonos regénye főhősével, Luciusszal. A csodatévő Apuleius legendája még a késő középkorban is élt. Elképzelhetjük, milyen eleven lehetett ez a legenda a magákorában, a démonok századában, s hozzá a forró és füledt Afrikában.

Most tehát a jelentéktelen Sabratha felé fordult a világ érdeklődése, ahol törvényt állt a ragyogó szónok, a kitűnő író, a titokzatos varázsló: Apuleius. Az volt a vád ellene, hogy mágikus mesterkedésekkel csábította magához feleségül Aemilia Pudentillát, az Oea városabeli dúsgazdag fiatal özvegyet.

Érdekesekek az ügy előzményei. Apuleius egy ízben előadókörútján ellátogatott Oea városába (a mai Tripoliba), ahol több jóbarátja is lakott, köztük Pontianus, akivel együtt tanult az athéni főiskolán. Apuleius előadásának hatalmas sikere volt a kis városban és Pontianusnak pompás ötlete támadt ünnepelt és nagyhírű barátjával kapcsolatban: bemutatta özvegy anyjának, a dúsgazdag és még mindig szép Aemilia Pudentillának, aki megunta özvegységét s

éppen férjet keresett. Apuleius eleinte szabadkozott, esze ágában sem volt a nősülés, azonban Pudentilla szépsége és Pontianus unszólása végre is lefegyverezte. Csakhogy Pontianus, miután egy Herennius Rufinus nevű előkelő úr leányát feleségül vette, apósa unszólására meg akarta hiúsítani anyja férjhezmenetelét, mert Rufinus attól tartott, hogy Apuleius magához fogja kaparintani Pudentilla vagyonát s így veje elesik a várható örökségtől. Apuleiusnak nem volt nehéz meggyőzni Pontianust arról, hogy aggodalmai alaptalanok: egyrészt maga is dúsgazdag ember volt — kétmillió sestercius, vagyis majdnem félmillió aranykorona volt az öröklött vagyona, — másrészt nyilatkozatot adott, amelyben kijelentette, hogy Pudentilla vagyonára nem tart igényt s elismeri, hogy arra csupán a két fiúnak, Pontianusnak és öccsének Pudensnek van jogcíme. Pontianus azonban hamarosan meghalt. Rufinus nem nyugodott, hanem felbízatta Sicinius Aemilianust, Pudens gyámját, hogy pörölje be Apuleiust, aki ekkor már harmónikus szép házasságot élt Pudentillával. Tannonius Pudens, Apuleius ellenfeleinek ügyvédje, értette a mesteriségét: fogas vádiratot adott be a fiatal férj ellen, akit Rufinusék mindenáron tönkre akartak tenni. A tárgyaláson ott volt egész Sabratha és nem hiába: végighallgathatta a «latinul és görögül egyformán ékesszavú filozófus» (így nevezi a vádiratban az ellenfél ügyvédje) Apológiáját, ezt a hatalmas arányú, mesterien fölépített védőbeszédet, amely fölényes könnyedséggel döntötte meg a nagyobb részt nevetséges és gyerekes vádakát..

Ez a beszéd nemcsak Apuleius személyéről és egyéniségéről őrzött meg az utókornak érdekes és színes adatokat, hanem hiteles képet ad az író koráról is. A retorika szabályai szerint fölépített beszéd valóságos mestermű; nem utolsó érdekessége, hogy világos szerkezete és szabályszerű tagolása pontosan megmutatja: milyen lehetett a vádbeszéd, amelynek állításait részletesen cáfolgatja. Megtudjuk a beszédből, hogy Apuleiust különösen szép férfinak tartották, mindenki bámulta szónoki művészetét (görögül épp oly kitűnően beszélt, mint latinul), élvezték kisebb játékos költői műveit és számon tartották anyagi viszonyait, de a közönség jogot érzett arra is, hogy feltolja magát az író érzelmi életének bírójául. Íme, már az ókorban felmerül a kérdés: vajjon van-e köze a nyilvánosságnak az író magánéletéhez? Vajjon elválasztható-e a mű az embertől? Az ókor őszinte volt: nem tagadta, hogy az ember épp úgy érdekli, mint a mű.

Nevetségesek és gyerekesek voltak azok a vádak, mondtuk,

de hozzátehetjük : annál érdekesebbek. Valóságos tükör ez a védőbeszéd : visszaverődik benne az ember és a kor, határozottabb vonásokkal, mintha ezernyi apró adatból akarnók összerakni. Ime a vádak : Apuleius halakat boncolt és bizonyos részeitet varázslat céljaira használta ; valami varázsigével földre sujtotta rabszolgáját, meg egy idegen asszonyt ; kis kendőben titokzatos tárgyat rejtgetett ; egyszer éjjel Junius Crassus házában boszorkányságot űzött s ott jelen volt barátja, Appius Quintianus is ; kis szobrot faragtatott fából, a szobrot hódolattal tisztelte s imádta, s a szobor valami szörnyalakat ábrázolt. Apuleius, a szónoklat mestere, hozzászokott a fogas kérdések megvitatásához ; bizonyára latba veti minden tudományát és művészetét, ha ellenfelei komoly vádakkal támadják meg ; de ezeket a kicsinyes és nevetséges vádakát szinte egy ujjal lepöccenti magáról. Úgy játszik velük, mint a bűvész a színes golyókkal és egyszerre csak kiderül, hogy mind csupa szappanbűborék. Igen, boncolt halakat, hiszen természettudományokkal is foglalkozott fiatal kora óta, de hogy szerelmi varázslatra akarta volna felhasználni egyes részeitet, az különösen akkor nevetséges, ha igaza van a vádnak, hogy ő kivételesen szép férfi : ugyan melyik igaz a két állítás közül ? Igen, a rabszolga, meg az asszony összeesett, de hát hogyne, hiszen epileptikus volt mind a kettő ; az a bizonyos titokzatos kis tárgy a misztikus kultusz szertartásaihoz tartozott, s ilyesmi ellen senkinek sem lehet kifogása ; az éjszakai boszorkányságról olyan tanú vallott, akit megvesztegettek ; a rejtélyes és szörnyű kis szobor pedig — Mercurius ! Aztán rátér magára a legfőbb vádra : Pudentillát varázslattal hódította meg, csak azért, hogy megkaparintsa vagyonát. Hát itt talán még könnyebb a dolga : Pudentillát nem ő csábította a házasságra, hanem az asszony már régen foglalkozott a gondolattal, hogy újra férjhez megy, és különben sem igaz, hogy hatvanéves, mert mindössze negyven ; igen, falun tartották a lakodalmat, de csak azért, hogy megszabaduljanak a zajos érdeklődéstől és ne dobálják ki haszontalanul a pénzüket ; végül pedig az igazság az, hogy Pudentilla vagyonához hozzá sem nyúlt, hanem azt átengedte az asszony fainak. Igen, ez könnyű munka volt, valóságos játék, szellemes évődés az ellenfelekkel, gúnyos, fölényes, könnyed visszavágás. Önkéntelenül is eszünkbe jut az Aranyszamár egyik legmulatságosabb epizódja : a mimikus gyilkosság és törvényszéki tárgyalás (Metam. II 32—III 1—11) ; az olvasó ellenállhatatlanul úgy érzi majd olvasás közben, hogy ez a bűncselekmény és tárgyalás tulajdonképpen a sabrathai tárgyalás paródiája.

A közönséget és a prokonzult egyformán elragadta a beszéd mesteri szerkezete, vas-logikája, finomveretű stílusa és művészi előadása, főképpen pedig az őszinteség ellenállhatatlan ereje, amellyel a szónok életét, multját, lelke legbelsejét feltárta bírāja előtt.

Apuleiust fölmentették.

Kevés latin író van, akinek az élete folyását lépésről-lépésre tudnók követni és talán egy sincs olyan, mint Cicero, aki gondoskodott róla, hogy életének minden legkisebb eseményéről is pontosan tájékoztassa az utókort. Apuleiusról, életéről kevés a pontos adatunk, még előnevét s utónevét sem tudjuk; ezen a teljes néven szokták emlegetni: Apuleius Platonius Madaurensis; de a Platonius név csak filozófiájának irányára mutat, a Madaurensis név pedig pusztán születési helyére utal. Viszont csupán a póre elég volna arra, hogy alakja, jelleme, művészete s egész kora színesen megelevenedjék előttünk. Hiszen ez a pör maga egész regény: benne van Apuleius egyénisége, művészete, a korabeli kisvárosi élet kicsinyes botrányhajhászása, az egész kor babonás, naiv rajongása. Csakhogy Apuleius életéről ezenkívül is eleget tudunk: Madaurában született, Észak-Afrikában, ahol apja magasrangú állami hivatalnok volt. Felsőbb tanulmányait Athénben végezte és Florida címen ránk maradt beszéd-töredékeiben maga mondja, hogy Athénben a legtöbbben az irodalom, a nyelvtudomány s a szónoklat serlegét ürítgetik: «én azonban egyéb serlegeket is fenéig ittam ott: ittam a költészet mámorító, a geometria kristálytiszta, a zene édes, a dialektika fanyar s a minden néven nevezendő filozófia kimeríthetetlen, nektáros borát». Így korának egész műveltségével vértetzetten fiatalon elkerült Rómába, ahol megalapozta ügyvédi és szónoklattanári hírnevét, bejárta majdnem az egész birodalmat — Egyiptomot, Görögországot, Perzsiát — de igazán Afrika szívében, Karthagóban érezte magát otthon, ahova gyermekkorának is sok emléke fűzte. Eléggé fiatalon került el Oeába, — 124 körül született — ahol körülbelül 33 éves korában kezdődött ismeretsége Pudentillával; 36 éves lehetett, amikor pörét megnyerte. Azt is tudjuk, hogy férfikorában Karthagóban élt s Észak-Afrika tartományi főpapja volt. Karthago városában még életében két szobra állt, Oea is szoborral tisztelte meg. Halála évét nem tudjuk.

Lehet, hogy minden más nagy író, költő, művész értékelésével kapcsolatban elcsépelten hangzik már a «halhatatlan» szó, de Apuleius kivétel: Amor és Psyche bűbajos meséje az ő «elmés nílusi nádtollá»-ból gyöngyözött elő. Ez a mese a legszebb drágakő élete

főművének: Az aranyszámár című regénynek tarkán csillogó diadémjában.

Metamorphoses (Átváltozások): ezt a címet adják a megbízható kéziratok Apuleius tizenegy könyvből — a mi terminológiánk szerint tizenegy fejezetből — álló kalandos regényének, de Szent Ágoston jóvoltából (de civitate Dei XVIII 18) tudjuk, hogy a szerző az Asinus aureus: Az aranyszámár címet adta művének. Az aranyszámár maga Lucius, a regény főhőse, aki emberből változott számárrá s ezért ritka, drága és csodálatos, mint az arany.

Maga a regény is, mint a színarany. Úgy bukkan föl ennek a tehetségtelen századnak latin irodalmából, frissen, üdén, mint a habszülte Venus a tengerből. Hadrianus császár óta az irodalom elsekélyesedik: a költészet szellemtelen játékká fajul, verstanokat és orvosi recipéket szednek versbe, néhányan a régi műfajok feltámasztásával próbálkoznak, de sem az úgynevezett Cato-féle erkölcsi distichonok, sem Nemesianus eklogái, sem Hosidius Geta Vergilius-sorokból összetákolt tragédiája nem hoz újat, értékeset, élvezhetőt, de még tisztos utánzatot sem. Éppen ilyen bágyadt a próza: a kor legnagyobb hatású szónoklat-tanára Fronto, a nyelv archaizálásával igyekszik lelket önteni a haldokló stílusba, Suetonius Tranquillust — és bizonyára közönségét is — nem a világbirodalom sorsa, hanem a császári hálószobák titkai s pletykái érdeklik, Aulus Gellius pedig — ez a nagyképű és rosszhiszemű kompilátor — az ollóval dolgozik és — sikert arat. Émelyítő panegirikusok zengik a császárok dicsőségét és valójában csak a tudományos irodalom alkot maradandót: a jogtudós Domitius Ulpianus, ha nem is olyan mély, mint nagy elődje Papinianus, mégis sokirányú érdeklődésével őrzí legalább a hagyományt és képviseli a római jogtudomány folytonosságát, amely végül is Justinianus korszakos jelentőségű törvényalkotásában csúcsosodik.

Ebből a sívár seregből fejjel magaslik ki Apuleius, akivel lezárul a latin irodalomnak Enniusszal kezdődő hellenisztikus korszaka, helyesebben az az egész irodalom, amelyet «római irodalom» néven ismernek a szakkönyvek s révükön a közönség. A kereszténység fellépésével új korszak kezdődik a latin irodalom történetében, s ez új műfajokat alkot prózában és költészetben egyaránt, az új gondolat kifejezésére. Addig azonban — és pedig: Tertullianusig, akinek gigantikus védőirata, az Apologeticus, a második század legutolsó éveiben jelenik meg — a latin irodalomban vezető szempont volt, hogy a görögök minden műfajban a legtökéletesebbet alkották,

ennélfogva értékes csak az az irodalmi alkotás lehet, amely szorosan a görög mintaképekhez igazodik. Vos exemplaria Graeca nocturna versate manu, versate diurna: éjjel-nappal forgassátok a görög mesterek műveit, mintaképeiteket, — mondotta Horatius az *Ars poeticá*-ban. Ezt az alapelvet testesíti meg a latin irodalom és a második század elején odáig ér fejlődésében, hogy minden görög műfaj képviselve van immár latin nyelven és pedig önmagukban is értékes alkotásokkal. Ez a természetes magyarázata annak, hogy a különben is tehetségtelen második század mért nem tudja értékes alkotásokkal folytatni az addigi lendületes fejlődést. Nincsenek tehetségek, nincsen, aki a már ismert műfajokban nagyot tudna alkotni vagy észre tudná venni, hogy van még a görög irodalomnak műfaja, amely eddig nem szólalt meg latin nyelven. Egy nagy római tehetség volt, igaz, ebben a korban: Marcus Aurelius, a császár, de ő is — görögül írta elmélkedéseit. Általában jellemző ennek a kornak irodalmi embereire a kettős műveltség: görögül és latinul egyformán jól beszélnek és írnak — hová lett a tavalyi hó, mikor a szigorú Cato öreg korában fanyalodott csak rá a görög nyelv megtanulására! — és Horatius megállapítása, hogy a legyőzött Görögország meghódította legyőzőjét, most vált egészen eleven valósággá.

Ez a kettős-egy műveltség jellemzi Apuleiust is. Főképp a filozófiában — amelynek kimeríthetetlen serlegéből nektáros bort ivott — egészen görög: Platon a mestere, Platonikusnak nevezte magát. Éppen ezért élete egyik főfeladatának tartotta, hogy Platon filozófiáját latin nyelven ismertesse, lehetőleg rövid és érthető összefoglalásban. Három részből álló nagy műben akarta ezt a tervét megvalósítani, de csak a két első résszel készült el. «Platonról és dogmájáról» (*De Platone et eius dogmate*) szól a mű; első része a természetfilozófiát öleli fel: mindenekelőtt tisztázza az Isten, az anyag és az ideák fogalmát, aztán áttér a négy elemre (tűz, víz, levegő, föld) és magára a világegyetemre, amely ebből a négy elemből alakult. Világlélek, idő, lélek és test, emberi és isteni, sors és gondviselés: az egész platonai eszmerendszer felvonul itt előttünk, szüksézáú és sokszor laikus összefoglalásban. A mű második része Platon erkölcsi eszméivel foglalkozik. Gerince az erény és bűn keletkezése, viszonya, célja; csúcspontja a barátság és a szerelem tárgyalása, befejezése a bölcs ember tökéletes jellemrajza. Végül ismerteti Platon eszményi államrendszerét és vizsgálja e rendszer megvalósításának lehetőségeit. A mű harmadik része a dialektika lett volna, azonban ez sohasem készült el. Valószínűnek tartják, hogy Apuleiusnak beletört a bics-

kája ; már a meglévő két rész is mutatja, hogy nem tudott filozófialag gondolkodni, szerkeszteni, fogalmazni ; nem filozófus volt, hanem rétor, művében a tiszta platoni tanítást összekeverte idegen és későbbi filozófiai rendszerck eszméivel és tanításaival.

«Sokrates istenéről» (De deo Socratis) írt tanulmánya a démonok tanával foglalkozik ; a démonok közlények és tulajdonságaik is félig isteni, félig emberi tulajdonságok. Közvetítők az istenek és emberek között, ők viszik az istenek elé az emberi imádságokat és áldozatokat, ők hozzák le az istenek üzeneteit, ők adják a jóslatokat. Testük éteri test, halhatatlanok, mint az istenek, de mint az embereket, őket is nyűgözik az emberi szenvedélyek. Vannak az emberi testben is démonok, ilyen démon a genius, de vannak olyanok, akik sohasem éltek emberi testben ; ilyen a minden embert kísérő védőszellem (a keresztény tanításban : őrangyal), ilyen volt Sokrates daimonionja is. A mű tulajdonképpeni célja : buzdítani Sokrates példájának követésére, vagyis az igazi filozófia művelésére.

«A világról» (De mundo) szóló értekezését Apuleius úgy tünteti fel, mintha eredeti műve volna, azonban ma már tudjuk, hogy nem egyéb, mint az Aristoteles neve alatt járó, Tiberius Julius Alexander tábornoknak ajánlott görög értekezés fordítása és átdolgozása. A görög eredeti nem származhatik Aristotelestől, mivel az aristotelesi tanítás rengeteg stoikus elemmel keveredik benne. Érdekes és kedves kis könyv, de Apuleius filozófiai munkamódszerére is sajátságos fényt vet : a fordító megtartotta a görög eredetinek ajánlását Alexander tábornokhoz, csak éppen a nevét helyettesítette annak a Faustinusnak nevével, akinek a Platonról és dogmájáról írt mű második részét is ajánlotta. Nem egyszer félreértette az eredetit, sok helyütt más forrásokból is szúrt bele részleteket ; főforrásának Aristotelest és Theophrastost mondja, holott kétségtelenül az említett ál-aristotelesi görög eredetit használta. A kis műnek talán legnagyobb értéke az, hogy teleszórtá latin költői idézetekkel.

Ezek a művei félreérthetetlenül bizonyítják, hogy szelleme és érdeklődése mindenestül a görög irodalomban gyökeredzik. Ezt bizonyítja az a szemelvény-gyűjtemény is, amelyet beszédeiből állított össze ismeretlen kivonatóló. Ez a gyűjtemény, a Florida, még töredékeiben is tiszta görög szellemet sugároz ; a töredékek nemcsak töretlenül őrzik a retorika görög hagyományait, hanem a részletekben is mindenütt ott ragyog a hellenisztikus irodalom egy-egy csillogó drágaköve ; anekdoták Asklepiades orvosról és Kratesről, a cinikus filozófusról, Protagorasnak és tanítványának Euathlosnak híres

vitája a tandíjról, Philemon vígjátékíró halála, Marsyas és Apollo versenye, földrajzi érdekességek az indusokról, Samos szigetéről, apróságok a papagályról: mindez a rétor Apuleiust a hellenisztikus irodalmi fejlődés egyenes vonalába állítja. Már ezekben a beszéd-töredékekben is megmutatkozik hajlama a sallangos, dagályos, cifra, barokkos stílusra; de ugyanitt megmutatkozik az is, hogy ezt a stílust mesteri könnyedséggel és művészi tudatossággal tudja alkalmazni. Az Aranyszámárban aztán ez a stílus utólérhetetlen művészetté teljesedik.

Ugyancsak görög szellemet és hagyományt sugároznak egyéb művei is, amelyeket vagy csak gyér töredékekből, vagy pedig legfeljebb a hagyomány révén ismerünk. Írt szerelmes verseket, himnuszt Asklepios istenre, dicsőítő költeményt Scipio Orfitus prokonzulra, Hermagoras címen kisebb regényt: örök kár, hogy ez a műve elveszett. Elveszett vagy töredékes műveiről maga tanúskodik az Apologia és a Florida egyes helyein; így tudunk azokról a játékos és tréfás verseiről is, amelyeket Ludicra címen foglalt gyűjteménybe. Tiszta görög hagyományt őriz ez a műfaj, amelynek egyik emléke Apuleius költeménye a fogporról; tudjuk, hogy ez volt első verse ebben a műfajban és hogy a közönség nagy tetszéssel fogadta és olvasta. Petronius nagy szatirája tele van efféle apró mazsolaszemekkel.

Az aranyszámárban is görög nyomokon halad: megszólaltatja latin nyelven azt a görög műfajt, amelynek addig még nem akadt képviselője a latin irodalomban: a regényt.

A görög regény ránk maradt emlékei a Krisztus utáni időkből valók, de vannak tudósok, akik feltételezik, hogy már a Krisztus előtti első században is élhetett valamiféle görög regénytípus és ezen az alapon a Nero korában élt Petronius Satiricon című munkáját tartják a regény első latin képviselőjének. Véleményünk szerint Petronius nagyszerű műve nagyszabású szatira, amely kalandos elbeszélés ürügyével kora társadalmának minden bűnét gombostűhegyre szúrta. Apuleiusban látjuk a görög regény első és — sajnos — egyetlen latinnyelvű képviselőjét, aki új ízeket adott e műfajnak s előadásába és szerkezetébe páratlan elevenséget és eredetiséget tudott vinni, bár ma már tudjuk, hogy a cselekvény vázának alapötlete s legtöbb motívuma nem tőle származik.

Röviden összefoglalhatjuk a cselekmény menetét: Lucius, a gazdag és kalandokra vágyó fiatalember, Thessaliába megy, hogy bizonyos ügyeit elintézzze s egyúttal beavattassa magát a mágiába, ami ebben az országban az egész életet át- meg átítatta. Szerelmi

viszonyt köt egy szolgálóval, akinek az asszonya híres varázsló. A szolgáló madárrá akarja változtatni Luciust, — akit nagyon izgat a kíváncsiság — de rossz varázsszerrel keni be s Lucius számárrá változik, csak épp az emberi értelme marad meg. Mint számár rengeteg kalandon, sok szenvedésen megy keresztül, míg végre Isis istennő megint emberré változtatja. Lucius hálából Isisnek szenteli életét s beavattatja magát a misztériumokba.

Feltűnő, hogy a második század elején élt fülánkos nyelvű görög szatirikus: Lukianos neve alatt fennmaradt egy «Lukios vagy a számár» című, de nyilván nem tőle való elbeszélés, amely ugyanezt a tárgyat dolgozza fel — az Isis-motívum nélkül — sokszor a szavakig és kifejezéseikig is egyezően — görögül. Sokat vitatkoztak: melyiké az elsőség s ezzel az eredetiség. Ma úgy áll a probléma, hogy egyiké sem: mind a ketten egyazon forrásból: a patrai Lukiosnak ugyanilyen tárgyú művéből merítették az ötletet s a részleteket. Ez a mű elveszett, de Lukianos és Apuleius feldolgozásán kívül máshonnan is tudjuk, hogy csakugyan megvolt. A különbség az, hogy a Lukianos neve alatt járó elbeszélés egyenes vonalban adja Lukios történetét, Apuleius ellenben jelentékenyen megbővíti, novellákkal tűzdeli tele és stílusban is művészi magaslatra emeli.

Apuleius azzal, hogy az elbeszélés szűk kereteit kitágította, az antik novellairodalom legdrágább kincseit mentette át az utókorba, egyúttal pedig a rövid mesét széles regénnyé bővítette, amelynek főcselekményét egyre-másra izgalmasan szakítják félbe a közbeszótt novellák, befejezését pedig nemesen emelkedetté teszi a Lukianos-féle vaskos, mindazonáltal nagyon mulatságos csattanó helyett az Isis-kultusz leírásának beleszövése, vagy — mondjuk — a főhős megtérése. Egyúttal azt is megemlíthetjük, hogy regényének ez az utolsó könyve egyik legfontosabb forrásunk az antik titkos kultuszok ismeretéhez.

Külön érdekessége a regénynek az a módszer, ahogyan Apuleius a főcselekményt epizódokkal és apró elbeszélésekkel, novellákkal, kalandos történetekkel fűszerezi. Vannak betétek, amelyek szorosan összefüggnek a cselekménnyel; ilyen: Pythias rendet teremt a piacon (I 24—25); a gonosz kölyök halála (VII 24—28); a sárkány (VIII 18—21); a molnár halála (IX 30—31); három testvér szörnyű pusztulása (IX 33—38). Sokkal érdekesebbek azok, amelyeket Apuleius a főeseménytől függetlenül, mintegy csak szórakoztatásul és díszítésül szőtt bele a regénybe. Ezzel a szerencsés írói leleménnyel nemcsak a vékonyvonalú főeseményt gazdagította,

nemcsak a regényt tette teljesebbé és mulatságosabbá, hanem a görög novellakincs legértékesebb gyöngyszemeit is megmentette. Ezek a novellák: Meroe bosszúja (I 5—19); a halottvirrasztó (II 21—30); a három rablóvezér (IV 9—21); Amor és Psyche (IV 28—VI 24); a rettenetes Haemus (VII 5—8); éjféli nász (VIII 1—14); a házasságtörő rabszolga bűnhődése (VIII 22); a hordó (IX 5—7); az áruló sarúk (IX 17—21); a szép molnárné (IX 24—25); a mostoha szerelme (X 2—12); a méregkeverő (X 23—28).

Három remek novella a felsoroltak közül (A hordó, Az áruló sarúk, A szép molnárné) Boccaccio feldolgozása révén vált népszerűvé, Amor és Psyche meséjét Rafael ecsetje tette — Apuleius nilusi nád-tolla mellett — halhatatlanná. A novellák anyagát Apuleius részben a mesevilágból, részben a «miletosi mesék» néven ismert görög novellás-könyvekből vette. Valamennyi közt tárgyánál, hangjánál, a népmese motívumainak gazdagságánál, művészi felfogásánál és ragyogó stílusánál fogva messzire kimagaslik Amor és Psyche története, a Hamupipőke meséje: a legbájosabb ékszer, amit a latin szellem adott az emberiség gyönyörűségére; a tartalom és forma oly csodás művészi összhangja, amilyennel a világ irodalmában csak kivételesen van találkozásunk.

De hadd beszéljen maga Apuleius, úgyszint minden magyarázatnál és bevezetésnél többet tud mondani maga Az aranyszámár, örök mintája a tragikus embernek, aki látja, érti és érzi az emberek kicsiségét, értetlenségét és gonoszságát, szenved és gyötrődik közöttük, amíg nem eszik az élet viruló rózsáiból s nem iszik a megismerés titkos vizéből. Milyen jó is volna néha elbújni a számbőrbe s pillanatokra legalább őszintéknek látni az embereket, a maguk meztelességében! Alapjában ezt kell meglátni Az aranyszámár-ban: a keserű, pesszimista gondolatot, amely ott vigyorg és sír Apuleius ragyogó regényében épp úgy, mint Le Sage Santa ördögében, vagy Swift Gulliver-jében.

És még egyet: a stílus utólérhetetlen művészetét. Szeretik Apuleiust dekadensnek, barokknak, mesterkéltnek nevezni. Igaz, a stílusa körmönfont, cifraságokkal, retorikai pompával, különös szavakkal és kifejezésekkel teli; egymást váltogatják — pontos szabályszerűséggel — a két-, három- és négytagú asyndetonok, hömpölyögnek az alliterációk, a szójátékok s lüktető stílusának nincs egyetlen mondata sem, amely ne zárulna a legtökéletesebb metrikus klauzulával. A creticus (— — —) a szerelme; ebben tobzódik, ezzel varázsol elő olyan ritmikus hatásokat, hogy ez már több, mint

mesterség, ez a legpazarabb művészet, amely szerelmes a nyelvbe, játszik vele, muzsikál rajta és megrészegít. Apuleiust felmentették a mágia vádjá alól, de azért meg kell mondanunk, hogy bűvész, olyan bűvésze a latin nyelvnek, amilyen nincs hozzá fogható. És ha dekadens, ha barokk, ha mesterkélt, — nem vagyunk hajlandók elítélni őt a cicerói «eloquentia» nevében. Úgy kell vennünk, amint van: nulli nugarum laude secundus.

Ez a viharzó, hömpölygő, áradó, sodró, hízlgő, símogató, szikrázó, villogó, enyelgő, csipkedő, hol csintalan, hol fönséges, hol szatirikus, hol kenetteljes, de mindig mesteri, minden árnyalatában kifejező és mindig káprázatosan dús stílus határtalan készséget, önmegtágadást és szeretetet követel a fordítótól. A fordítás a R. Helmféle legmodernebb latin szövegkiadás (Apulei Platonicus Madaurensis *Metamorphoseon libri XI*. Lipsiae, 1913) alapján készült. A fordító komolyan vette feladatát: igyekezett ennek a nyugtalanul remegő, sallangos, ünnepélyes, máskor meg nyers, hétköznapi, szándékosan faragatlan stílusnak minden különös szépségét, színét, csillogását, minden nyersségét, vaskos tréfáját, kiszólását, minden szójátékát, asyndetonját, alliterációját, metrikus sorvégét az eredetihez símuló hűséggel megszólaltatni magyarul. Az olvasó, ha nyugodtan és figyelmesen olvassa a fordítást, élvezni fogja az alliterációk csengését, a szavak lágy ritmusát, a sorvégek zenébe zendülését s ahol kell: a népies kiszólások nyersségét, a paraszti beszéd zamatosságát, a leírások nyugodt fontoskodását. A stíluson van itt a hangsúly, nem az eseményeken: ezek szórakoztatnak, mulattatnak, izgatnak, a stílus elringat, elragad, elvarázsol.

Ez az ő művészete.

És így szólal meg most, először, magyarul.

«... Hát én — már Lucius beszél — majd amolyan miletosi szabású tarka meséket szövögetek neked és figyelmező füleidet huncut sottogással csiklandozgatom.

Figyelj, olvasóm, mulatni fogsz.»

Révay József.

ELSŐ KÖNYV.

...Hát én majd amolyan miletosi szabású tarka meséket szövögetek neked és figyelmező füleidet huncut suttogással csiklandozgatom, — ha ugyan ebbe, a léha nilusi nádtollal teleírkált aegyptusi papiruszba kegyeskedel belekukkantani, — hogy ámuld-bámuld: emberek sorsa miként fordul másra, amint alakjuk változik s miként símul újra régi medrébe, amint alakjukat visszakapják.

Hozzáfogok.

Hogy ki s miféle vagyok? Rövidre fogom, hallgasd meg.

Az attikai Hymettos, az ephyrai Istmos, a spártai Taenaros — halhatatlan könyvekben örökre híres boldog rögök — az én ősi nemzetiségem bölcsje: gyermekkorom első izzadsága árán Attika nyelvét ott tanultam. Majd mikor Latium fővárosába kerültem, nekifeküdtem a római műveltség nemzeti nyelvének és izzadásos fáradsággal, mindenféle nyelvmester útmutatása nélkül elsajátítottam.

Nos, első szavam, íme: bocsánat, ha ügyetlen beszélője e különös és szónoklatos nyelvnek, valamiben sértem ízlésedet. De talán éppen ez az idegen-szóval-élés felel meg az irodalmi műlovarkodás e műfajának, amelybe belevágtam. Afféle görögös elbeszélésbe fogok.

Figyelj olvasóm: mulatni fogsz.

Thessaliába — ott is nagy a becsületem, hiszen anyai családfám gyökerei ama híres-neves Plutarchosig s unokaöccséig, Sextus filozófusig nyúlnak vissza, — mondom, Thessaliába igyekeztem valami ügyes-bajos dolgomban. Minekutána hófehér thessaliai paripám hátán hegyek meredekjén, völgyek süppedős utain, pázsitok harmatján, mezők hepe-hupáin átvergődtem s mivel a lovam is kifulladt már és magam is frissre akartam járni egy kicsit az ülésben összegémberegett tagjaimat, — leugrom a lovamról, gondosan ledörzsölöm a homlokát, megsímogatom a füleit, leveszem a zabláját s lassan, lépésben ballagok előtte, hogy beleinek kínzó renyhességén a szokott termé-

szetes módon könnyítsen. Miközben lépdegélve legelészik s mentében jobbra-balra fordulva, tépdesi a füvet, én odacsatlakozom két másik utashoz, akik néhány lépéssel előttem bandukoltak. És míg fülelek : ugyan mi szó járja köztük, az egyik hahotára fakad :

— Ugyan hagyd abba már ezt az ostoba és hajmeresztő hazudozást!

Ahogy ezt hallom, már amilyen pletykára éhes vagyok, belekottyantok :

— Dehogy is! Hadd hallgassam végig én is azt a történetet, nem mintha kíváncsi természetű volnék, de én mindent szeretnék tudni, vagy legalább is nagyon sokat. Aztán egy-egy elbeszélés derűs kellemessége közben könnyebb is lesz felkapaszkodni itt ezen a meredek hegyoldalon.

— Hallod-e — fordult most hozzám az a hahotázó, — olyan egetverő hazugság ez, mintha valaki azt mondaná, hogy holmi varázsigék ráolvasására a folyamok fürgén visszafordulnak, a tenger mozdulatlanná bénul, a szelek álétan kifulladásnak, a nap megáll, a hold habosan lecsurog, a csillagok leszakadnak, a nappal megszűnik s örökös lesz az éjszaka.

Most aztán felcsillanó reménnyel szóra bátorodtam :

— Hallod-e te, sose törődj ezzel, ne húzódozzál! Ha már egyszer belefogtál, meséld csak szépen végig azt a történetet.

Aztán az előbbihez fordultam :

— Te a magad paraszti eszével s megrögzött konokságával tagadod ezeket a dolgokat, pedig — ki tudja — talán igazak is. Bizisten a legmegátalkodottabb tökfejünél is ostobább vagy, ha mindazt hazugságnak bélyegzed, amiről még sohasem hallottál, ami új a szemednek, vagy ami olyan megfoghatatlannak látszik, hogy sehogysem fér a kobakodba. Ha azonban az ilyesmit tövéről-hegyére végigvizsgálod, meg fogod látni, hogy nemcsak világosan érthető, hanem megcsinálni is valóságos gyerekjáték. Itt vagyok én : tegnap este, hogy versenyt zabáltam az asztaltársaimmal és a kelleténél nagyobb sajtos árpakása-gombócot akartam magamba gyömöszölni : a ragadós puha étel torkomon akadt, belémfojtotta a szuszt és csak egy paraszthajszál híja volt, hogy meg nem fulladtam. Viszont Athénben a képcsarnok előtt minapában a tulajdon szememmel láttam, amint valami csepürágó egy hegyével lefelé fordított borotva-éles lovassági kardot lenyelt s aztán — hogy egy kis borraivalóval noszogatták — gyomrába tolt egy, ugyancsak a veszedelmes végével torkának fordított vadászgerelyt. Hát egyszerre csak a gerely vasa

tövében — ott, ahol a lefelé fordított gerelynek a nyele a csepürágó torkába mélyesztett vashegyből kimeredt — bájos-gömbölyű fiúcska kezdett fölfelé kúszni s kígyózó hajlongások közben olyan könnyed és szinte légies táncot lejtett, hogy ahányan ott voltunk, mind a szánkat tátottuk ámulatunkban: mintha csak Aesculapius isteni kígyója símult volna fel síkos öleléssel az istennek nagyjából legallyazott görcsös botjára! Hanem hát, hallod-e te, ha már egyszer belekezdél, mondd el csak végig azt a történetet. Én majd egymagam elhiszem neked ehelyett is itt ni és ahogy az első fogadót érjük utunkban, vendégemül látlak ebédre. Itt a kezem: ez lesz a jutalmad.

Végre megszólalt:

— Amit ígérsz, köszönettel szívesen fogadom. Nos, hát még egyszer újra előlről kezdem a történetet, amibe belefogtam.

Azonban elsőben is esküszöm a mindentlátó Napistenre, hogy tulajdon magammal történt és színigaz, amit elmesélek s ha Thessaliába, annak is a legközelebbi városába elérkeztek, nyomban bizonyosságot szerezhettek felőle, hogy ott szájról-szájra jár a híre ennek az ismerős történetnek.

De hogy előbb megtudjátok, ki s miféle vagyok, megmondom: aeginai; azt is elárulom, mivel keresem kenyeremet: mézzel, sajttal s egyéb efféle vendéglői áruval cikázom keresztül-kasul Thessaliát, Aetoliát, Boeotiát.

Hát mikor egyszer neszét vettem, hogy Hypatában, Thessalia legfényesebb városában pompás zamatú fiatal sajtot lehet kapni igen olcsó áron, lóhalálában odasiettem, hogy az egészet megvegyem. Csakhogy ballábbal indultam útnak s mint rendesen, most is füstbe ment a jó vásár reménye: egy Lupus nevű nagykereskedő már előtte való nap megvásárolta az egészet. Mit volt mit tennem? Fáradtan a hiábavaló hajszától, alig szállt le az este, a fürdőbe mentem: hát uramfia, ott látom ám Socratest, régi cimborámat. A földön kuporgott félmeztelenül, tátongóra rongyolódott ócska köpenyében, holtravált arccal, szálnalmas soványságba gémberedve, mint az utcasarkokon kéregető, sorstól megtépázott, nyomorult koldusok.

Hiába volt jóbarátom s régi ismerősöm, ebben az állapotában mégis csak immel-ámmal közeledtem hozzá.

— Ejnye-ejnye, Socratesem — szólítottam meg, — mi ez? Miért vagy ilyen züllött? Micsoda gazság juttatott ennyire? Bizony otthonodban már elsirattak, elgyászoltak s a császári fő-bíró gyámokat rendelt gyermekeid mellé; feleséged elvégezte a halotti szer-

tartásokat s azóta örökös gyászban-fájdalomban hervadoz, a szüntelen zokogásban szinte már szemevilágát vesztette, s most a szülei egyre sürgetik, hogy gyászos özvegységét második menyegző örömeivel derítse vígasságra. S íme most elém kerülsz, mindnyájunk mérhetetlen szegényére, mint egy kísértet, árnya ten-magadnak!

— Aristomenes — fordult hozzám, — bizony nem ismered te a szerencse síkos útvesztőit, ingatag állhatatlanságát, forgandó változásait!

Szolt és foszladozó rongyaiba temette szegyéntől hirtelen fel-vöröslő arcát, miközben a köldökétől a szemérméig meztelenre tárta testét. Én nem bírtam tovább nézni ezt a szánalmas nyomorúságot. De ő azonmód, ki sem takarva fejét, tiltakozott:

— Eressz el, eressz el, hadd gyönyörködjék továbbra is a sors ebben a diadalmi jelben, amelyet bennem állított magának!

Nagynehezen rávettem, hogy velem jöjjön, egyúttal pedig levetttem egyik köpenyemet és sebbel-lobbal ráadtam, jobban mondva csak úgy betakartam vele. Erre egyenest a fürdőbe viszem, a dögönyözést, kenést magam intézem, a rettenetes piszokréteget ügyel-bajjal lesúrolom s minekutána alaposan helyrehoztam, — bár magam is fáradt voltam, — nagynehezen megtámogatom kimerült barátomat és elviszem a szállásunkra. Itt ággyal üdítem, étellel erősítem, itallal nyugtatom, mesékkel simogatom. És lassan-lassan belopódzik a jókedv, megoldódik nyelvünk, finom és ingerkedő tréfák röpködnek, vérszemet kap a csipkelődés, amikor egyszerre csak keserves sóhajzás szakad föl melle mélyéből, dühödt ököllel döngeti homlokát s rá-kezdi:

— Ó jaj, szegény fejem! Messze földön híres gladiátori játék gyönyörűségei után vetettem magamat s ezenközben szakadt rám ekkora nyomorúság. Bölcsen tudod, hogy Macedóniába mentem üzleti ügyben. Tíz hónapos ott-tartózkodás után duzzadó erszénnyel útnak indultam hazafelé. Már-már beértem Larissába, ahol átutazóban végig akartam élvezni a játékokat, amikor egyszerre csak szakadékos, úttalan völgykatlanban marcona rablók állták utamat s mindenemből kifosztottak. De magam ép bőrrel menekültem és végső elkeseredésemben bevetődtem egy Meroe nevű, már nem éppen fiatal, de nagyon kedves korcsmárosnéhoz és tövéről-hegyére elmeséltem neki hosszas csavargásomat és kínos-keserves hazautazásomat és gyászos megraboltatásomat. Az asszony páratlan szívelességgel fogadott jóindulatába, pompás és (ami a fő) ingyen vacsorával vendégt,

utoljára pedig, hogy szenvedélye lángralobbant, ágyába vont. Attól a pillanattól, hogy lefeküdtem vele, kezdődnek nyomorúságaim; ez az egyetlen ölelkezés örökös és végzetes szolgaságra kárhoztatott, úgyannyira, hogy még azt a néhány rongyomat is nekiadtam, amit a derék rablók testi ruhámul meghagytak, éppígy azt a kis béretem is, amelyet — míg erőmmel győztem — zsákhordással megkerestem, míg végre is a jó asszony s a balszerencse azzá a ronccsá züllesztettek, amelyet épp az előbb láttál.

— Polluxra mondom, — riadtam rá — megérdemelnéd, hogy a leggyalázatosabb sors zúduljon rád (ha ugyan képzelhető is gyalázatosabb annál, amelyben még az előbb is sínylődtél), mert az érzéki gyönyörűséget s azt a ringyók ringyóját többre tartottad gyermekednél s házi tűzhelyednél!

— Csitt, csitt — vágott a szavamba rettentő rémülettel, mutatóujját ajkára tapasztva, aztán körülkémlelt: szólhat-e biztonságosan, s odasúgta —: ne bántsд ezt az isteni asszonyt, mert hányiveti beszédednek könnyen nagy árát adhatod!

— Ugyan úgy-e, — csipkelődtem — hát miféle némbер ez a hatalmas korcsmakirálynő?

— Boszorkány, — rebegette — bűbajos; hatalma van lehozni az eget, levegőbe emeli a földet, kővé dermeszteni a forrásokat, porrá omlasztani a hegyeket, életre híni a holtakat, alvilágra vetni az isteneket, kioltani a csillagokat s fényességbe borítani az örök-sötét Tartarust!

— Kérlek szépen, — szakítottam félbe — told csak félre a tragikus díszletet, csavard össze a színpadi függönyt és beszélj érthető nyelven.

— Elmondjam-e — kérdezte — egyik vagy másik, vagy egész esomó boszorkányságát? Mert hogy veszettül belebolonduljanak nemcsak az odavalósiak, hanem még az indusok, vagy a kétféle aethiopsok, vagy akár maguk az ellenlábások is, az az ő bűbájosságának csak amolyan csip-csup tréfadolog, gyerekjáték. Inkább hallgasd meg, mi mindenre vetemedett ország-világ előtt.

— Egyik szeretőjét, csak azért, mert más nővel fajtalankodott, egyetlen szavával hódhá változtatta, mert ez a vadállat úgy fél a fogságtól, hogy ha üldözik, leharapja nemzőszerveit s így menekül. Ezzel az volt a célja, hogy így járjon a szeretője is, mert más nővel kezdett viszonyt. A szomszéd korcsmáros kenyerírígységből békává éktelenítette és az öreg most ott úszkál egyik boroshordóban s régi vendégeit a seprőben evickélve, udvarias brekegéssel, rekedten szölo-

gatja. Egy ügyvédet, aki ellene nyilatkozott, birkává változtatott s most ez a birka ügyvédkedik. Ugyancsak egyik szeretőjének a feleségét, aki nagy-nyelvesen lepiszkolta, örökös terhességre kárhoztatta, úgy hogy elzárta méhét s visszatartotta magzatát, pedig már érett volt méhének gyümölcse. Nyolc éve viseli már terhét az a szerencsétlen asszonyka (a közönség számon tartja!) s dagad, egyre dagad, mintha csak elefántot akarna a világra hozni.

— Hogy egyre-másra ilyenekben mesterkedett s egyik embert s másik után juttatta tönkre, a lakosságban általános felháborodás tört ki. Elhatározták, hogy másnap kegyetlenül agyonkövezik. Azonban ráolvasásainak erejével meghiusította ezt a szándékot s valamint ama bizonyos Medea egyetlen rövid nap alatt, amelyet Kreontól haladékul kapott, egész házat, leányát s magát az öreget is, koszorújából kicsapó lángokkal halálra égette — úgy ez is: halottas varázsigéket mormolt egy gödörbe, mint maga mesélte a minap részegségében, mindenkit a lakásához szegzett a szellemek néma erőszakával, úgyhogy két álló napig sem a zárat nem lehetett feltörni, sem az ajtókat kiemelni, sem a falakat kiásni. Végre is addig biztatgatták egymást, hogy közös megegyezéssel égre-földre esküdözve ünnepélyesen megígérték, hogy egy újjal sem nyúlnak hozzá s ha valaki mégis vétene ez ellen, hathatósan segítségére lesznek. Erre aztán megengesztelődött s felszabadította a várost a varázs alól. De az ellene szőtt összeesküvésnek szervezőjét egy viharos éjszakán egész házanépével azonmód, amint be volt zárva, falastul, telkestül, szőröstül-bőröstül elvitte száz mérföldnyire egy másik városba, amely zordon hegy tetején épült s éppen ezért még vize is csak szűkösen volt. És mivelhogy az odavalósiak sűrű házsoraiban nem akadt hely az új jövevényeknek, letette a házat a város kapuja elé s távozott.

— Socratesem, — feleltem — elbeszéléсед csodás és egyben hajmeresztő is. Annyi bizonyos, hogy nem holmi kis tövist, hanem valószínűs lándzsát döftél belém, vagyis nem valami halvány aggodalmat vertél fel bennem, hanem borzasztó rettegést, hogy hátha ez a boszorkány valamiféle szellem segítségével éppen így kilesi a mi beszélgetésünket is. Hajtsuk hát minél előbb nyugalomra fejünket s ha fáradt testünket az álom felüdítette, még mielőtt a hajnal földereng, meneküljünk innen, amilyen messzire csak tudunk.

Még végére sem jutottam az indítványomnak, mikor az én jó Socratesemen már is erőt vett a szokatlanul bőséges borivás és a végtelen kimerültség: elszunnyadt és hangosan hortyogott. Én meg becsuktam az ajtót, jól betoltam a reteszt, ágyamat az ajtó sarkához

húztam és szorosan odanyomtam, aztán belefeküdtem. Eleinte a félelemtől jó darabig nem tudtam elaludni, végre úgy éjfél tájban elszenderedtem. Alighogy elpihentem, egyszerre csak hatalmas dördüléssel (könnyű volt kitalálni, hogy aligha betörők műve ez) kivágódik az ajtó, vagyis inkább gyökerestül kiszakad és kitörik a sarkaiból s a földre zuhan. Az ágyam, amely különben is rövidke volt, korhadt és egyik lábára csonka, ettől a rettenetes erejű rohamtól felborult, engem kiröpített magából, lelökött a földre, felborulva rám zuhant, leborított és betakart.

És ekkor én kézzelfoghatón tapasztaltam, hogy bizonyos érzelmek néha éppen a lényegükkel ellenkező hatásban nyilvánulnak. Mert amint örömünkben igen gyakran könnyekre fakadunk, úgy én is ebben a rettentő szorongásomban kénytelen voltam elnevetni magamat, hogy íme: Aristomenesből teknősbékává vedlettem. Miközben hát a pizsokban fetrengtem, sanda szemmel kikukucsáltam ágyam ravasz bátyja mögül, hogy hát mi is történik. Két meglett korú asszonyt láttam: az egyiknek égő lámpa, a másiknak szivacs és kivont kard volt a kezében. Így fölszerelve odaálltak a mély álomba merült Socrates mellé.

— Panthia testvér, — kezdte az, amelyiknél a kard volt — ez a drága Endymion, ez az én szeretőm, aki éjjel-nappal tiporta liliomos leányságomat, ez az, aki most már fittyet hány szerelmemre, s nemcsak hogy bectelen híremet költi, de még szökésen is töri a fejét. Én meg a ravasz Ulixestől elhagyott Calypso módjára, sajnos, örökre sirathatom elhagyattatásomat.

Aztán kinyújtotta karját, megmutatott engem is Panthiájának és így folytatta:

— Ez a mákvirág meg Aristomenes, a tanácsadója, aki a szökést is kieszelte. Most itt fekszik a földön elterülve, meglapulva az ágy alatt, szinte a halál torkában és mindent kikémelek abban a hiszemben, hogy ellenem szórt pizskolódásaiért hajaszála sem fog meggörbülni. De lesz gondom rá később, vagyis inkább hamarosan, vagy még inkább most rögtön, hogy előbbi szájaskodását is, mostani kíváncsiszkodását is megkeserülje!

Szegény fejem! Ahogy ezt hallottam: kivert a hideg verejték s belülről olyan reszketés rázott meg, hogy remegésemtől az ágy is nyugtalanul vonaglott-táncolt a hátamon. És megszólalt a kitűnő Panthia:

— Nem volna legjobb, Meroe testvér, ha ezt itt előbb bacchansz nők módjára szétmarcangolnók, vagy legalább is összekötöznők kezét-lábát s levágnók a férfiaságát?

Erre Meroe (valóban most eszméltem rá, hogy ő az, akinek neve Socrates elbeszélésében is szerepelt) így válaszolt :

— Ellenkezőleg, legalább ő maradjon életben, hogy majd ennek a szegény nyomorultnak a holttestét valami kis sírdomb alá földelje.

Ezzel Socrates fejét jobbfelé fordította s baloldalt markolatig dőfte a kardot torkába, aztán odatartott egy kis tömlőt s a kibuggyanó vért gondosan felfogta, úgy hogy egyetlen csepp sem piroslott fel sehol. Mindezt a tulajdon szememmel láttam. Ezenfelül pedig (gondolom azért, hogy hajszálnyira pontosan végezze az áldozási szertartást) a derék Meroe a sebníyláson át mélyen belenyúlt szerencsétlen pajtásom mellébe, kitapogatta és kihúzta a szívét, miközben ez a kardvágással keresztülmetszett torkából a seben át valami hangot, helyesebben afféle tagolatlan hörgést taszított ki és kiadta lelkét. A sebnak tátongó nyílását Panthia betömte a szivaccsal s így olvasott rá :

— Hallsza, szivacs, tengerben születél, folyóvízen át ne menj !
Ennekutána kifelé indultak.

— — — — —

Alig hogy túljutottak a küszöbön, az ajtó épségben visszalendült eredeti állapotába : a sarkvasak befűródnek lyukaikba ; az ajtószárny az ajtófélfákra símul, a reteszek visszafutnak záraikba. Én pedig, amint holtraváltan, meztelenül, dideregve, vizelettel végigfreccsentve még mindig ott feküdtem a földön, mintha csak épp az imént bújtam volna ki anyám méhéből (vagy még inkább féllábbal a sírban, vagy mintha túléltem volna halálomat, vagy mint egy utószülött, vagy legalább is mintha keresztthalálra lettem volna kárhoz-tatva), ekként évodtem magamban :

— Mi lesz velem, ha reggelre kiderül ez a gyilkosság? Ha megmondom az igazat, ki hiszi el, hogy vallomásom akár csak valószínű is? «Legalább segítségért kiabálhattál volna, ha már ilyen markos legény létedre nem tudtál elbánni holmi asszonynéppel! Szemed láttára meggyilkolnak egy embert és te hallgatsz? Mért nem estél te is áldozatul ugyanannak a gyilkos merényletnek? Mért kegyelmezett a kegyetlen gyilkos büntette tanújának, hiszen följelenthetted! Nos hát éppen azért, mert megmenekültél a haláltól, halál fia vagy!»

Már nappalba hajlott az éjszaka s én még egyre csak ezt hánytamvetettem magamban. Végre is legokosabbnak gondoltam, ha még napkelte előtt titokban kisurranok, s ha remegő inakkal is, de nekivágok az útnak. Fogom hát kis batyúmat, beillesztem a kulcsot,

félrehúszom a reteszt; csakhogy most számtalanszor kellett bele-dugdosnom a kulcsot, míg végre nagynehezen kinyílt ez a derék, becsületes ajtó, amely pedig az éjjel csak úgy magától kitárult!

— Hé, hát te hol vagy? — kiáltottam el magam. — Nyisd csak ki a fogadó kapuját, még napkelte előtt szeretnék útrakelni!

A kapus ott feküdt a fogadó ajtaja mögött a földön s félig még álmában rám mordult:

— Hallod-e, nem tudod, hogy rablók garázdálkodnak az utakon, hogy épp ilyenkor, éjnek-éjszakáján indulsz útnak? Mert még ha nyomja is valami gazemberség a lelkedet, s emiatt halálra is szántad magad, én bizony nem vagyok tökkelütött, hogy miattad kockára vessem az életemet!

— Hiszen mindjárt kivilágosodik — ellenkeztem — és különben is mit vehetnének el a rablók ilyen földhözragadt szegény utastól? Hát nem tudod, ostoba, hogy meztelen embert még tíz díjbirkózó sem tud levetkőztetni?

Ernyedt-álmosan fordult a fickó a másik oldalára s odadörmögte:

— Mit tudom én, nem ölted-e meg a pajtásodat, akivel az este betértél s nem akarsz-e most biztonság okáért kereket oldani?

Ebben a pillanatban — jól emlékszem — mintha a föld nyílt volna meg alattam; szinte láttam a feneketlen Tartarust s benne a Cerberus-kutyát, mintha szőröstül-bőröstül be akart volna kapni. És ekkor eszembe villant, hogy a kitűnő Meroe bizonyára nem jó-szívúségból kegyelmezett meg szegény fejemnek, hanem gonoszságból hagyta meg életemet, hogy akasztófára juttasson. Visszakullogtam hát a szobába és az öngyilkosságnak valami hirtelen módján törtem a fejemet. De a Sors semmi más halálos fegyvert nem adott kezem ügyébe, csak épp az ágyat; megszólítottam hát:

— Hajh, hajh, ágyacskám, szívem drága kincse, aki annyi keservet végigszenvedtél velem, részese s tanúja az éjjeli eseményeknek, te egyetlen, akire meghurcoltatásomban ártatlanságom bizony-ságául hivatkozhatom, ím a halálba sietek, te add kezembe a megváltó fegyvert!

Szóltam és nekiestem a kötélnek, amellyel át volt kötve; lefejtettem róla s a kötél egyik végét feldobtam és ráerősítettem arra a gerendára, amely az ablak szemöldökfájából az egyik oldalon kinyúlt, másik végét pedig jó-erősen hurokra csomóztam. Aztán, végzetem felé magasztosodva, felléptem az ágyra, fejjel belebújtam a hurokba s nyakamra erősítettem. De miközben egyik lábammal elrúgtam a támasztékot, amelyen álltam, hogy a súlyomtól megfeszülő kötél

gégémre szoruljon s megakassza a lélegzés működését, a különben is öreg és foszladozó kötél elszakadt, én lepottyantam a magasból, rázuhantam a mellettem fekvő Socratesre s vele együtt a földre hemperedtem. És íme, ebben a pillanatban berohant a kapus, éktelen ordítással :

— Hé, hol vagy te, aki éjnek éjszakáján olyan szörnyen sietnél, most meg hortyogsz, fülig takaródzva?

Erre már nem tudom, vajjon az eséstől-e vagy a fickó éktelen ordítóásától, felébredt Socrates és feltápászkodott :

— Nem hiába átkozza minden vendég ezeket a fogadósokat! — dörmögte. — Ez a szemtelen fickó is, hogy ilyen idétlenül berontott (nyilván el akart emelni valamit), vad bömbölésével felriasztott legmélyebb álmomból, pedig nagyon bágyadt vagyok.

A váratlan öröm hatása alatt derülten s fürgén toppantam elébe :

— Íme, kapunk hűséges öre, itt az én útítársam és atyámfia, akit én meggyilkoltam, mint ahogy az éjjel részeg fejjel gazul rámfogtad. Szóltam, megöltem Socratest és össze-visszaesőköltam.

— Menj innen, hisz olyan bűdös vagy, mint a legromdább árnyék-szék!

Egyúttal azonban barátságosan érdeklődni kezdett eme illatoka-foka felől. Kétségbeesésemben hirtelen valami hülye tréfát rögtönöztem, más tárgyra tereltem figyelmét, karonfogtam és szóltam :

— Menjünk csak, élvezzük a hajnali utazás kellemességeit!

Fogtam kis batyumat, megfizettem a fogadósnak a szállás árát és nekivágtunk az útnak.

Alig haladtunk valamit, máris felvillant a napsugár s fényességbe borított mindent. Én kíváncsian pislogattam pajtásom nyakának arra a pontjára, ahol a kardot behatolni láttam és így füstölögtem magamban :

— Ostoba vagy, holtrészegre ittad magad és vadakat álmodtál. Íme, Socrates ép, egészséges, kutya-baja. Hol a sebhely, hol a szivacs? Végül hol az az egészen friss, mélységes-mély seb?

Aztán hozzáfordultam :

— Nem hiába bizonygatják a legkitünőbb orvosok, hogy aki puffadtra zabálja és leissza magát, borzalmas és szörnyű dolgokról álmodik. Nekem is, hogy az este sűrűbben nézegettem a pohár fenekére, keserves éjszakám volt ; olyan rémes és kegyetlen álmokat

sorakoztatott élelem, hogy még most is azt hiszem : embervérrel vagyok befröcskölve s beszennyezve.

Fölnevetett erre Socrates s így felelt :

— De bizony, te nem vérrel, hanem vizelettel vagy befröcskölve! Mindazonáltal nekem is úgy tűnt álomban, mintha meggyilkoltak volna : éreztem itt a nyakamban a fájdalmat s úgy rémlett, mintha a szívemet is kitépnék. Még most is elakad a lélegzetem, reszketnek a térdeim, tántorgók a lépéseim és szeretnék valamit enni, hogy lelket öntsek magamba.

— Itt van, — szóltam — készen vár a reggelid.

És máris leakasztottam vállamról tarisznyámat s nagysietve sajtot és kenyeret adtam neki.

— Űljünk oda a platánfa alá — mondtam.

Így is történt. Magam is ettem valamicskét az ételből s amint rápillantottam a mohón falatozó Socratesre, észrevettem, hogy még jobban megsoványodott és sárgán-sápadtan bágyadoz. Úgy eltorzította a halotti sápadtság, hogy nekem ijedtemben (még mindig előttem rémlettek az éjszakai fúriák) az első kis falat kenyér, amelyet leharaptam, torkomon akadt : sem lecsúszni, sem visszajönni nem tudott. Fokozta rettegésemet, hogy sűrűn jártak arra emberek, mert ugyan ki hitte volna el, hogy két ember közül az egyiknek halálában a másik ártatlan? Socratest pedig, hogy elegendőképpen befalatozott, rettentő szomjúság kezdte gyötörni, hiszen a kitűnő sajtból jó darabot falt föl, még pedig mohón. Nem nagyon messze a platán tövétől kristálytiszta, ezüstszerű folyó folydogált, lomhán-szelíden, mint valami csendes tó.

— Itt van, — szóltam — oltsad szomjúságodat a folyó kristályos vizével.

Pajtásom fölkelt és kisvártatva egy lapos partszegélyen leguggolt, térdre ereszkedett s mohó vággyal a víz fölé hajolt. De még jóformán alig érintette ajka szélével a víztükör cseppjeit, amikor tátongó nyílású seb fakadt nyakán, hirtelen kibuggyant belőle az a bizonyos szivacs és nyomában alig néhány cseppnyi vér szivárgott. Végére is élettelen teste menthetetlenül a folyóba zuhan, ha meg nem kapom az egyik lábát és ki nem húzom a dombosabb partra, ahol (már amennyire a körülmények megengedték) elsíratam szegény jó pajtásomat s a homokos földben, a folyó tőszomszédságában örök nyugalomra helyeztem.

Magam remegve és életemért reszketve menekültem, úttalan pusztákon keresztül-kasul, és mintha csak emberölésben érezném

magam bűnösnek, odahagytam hazámat és családomat, önkéntes számkivetésre kárhoztattam magam, új házasságot kötöttem, s most Aetoliában éledegélek.

— — — — —
Aristomenes elhallgatott.

— Mesék meséje, hazugságok hazugsága — vágta oda a társa, aki mindjárt eleinte is megátalkodott tamáskodással tiltakozott az elbeszélése ellen. Most aztán hozzám fordult: — Nos, és te, aki öltöztetted s külsőd után ítélve nyilván úriember vagy, te elhiszed ezt a mesét?

— Hát én — válaszoltam — azt hiszem, hogy semmi sem lehetetlen, hanem minden aszerint történik az emberekkel, amint a sors könyvében meg van írva. Hiszen velem is, veled is, minden emberrel annyi csodálatos és szinte lehetetlen dolog esik meg, hogy aki nem élte át, el sem hiszi, ha elmondják neki. De én, szavamra, elhiszem ennek itt, sőt szívből hálás vagyok neki, hogy lebilincselő meséjével élvezetesen elszórakoztatott, s fáradtság és unalom nélkül vergődtem végig a hosszú, rögös úton. Azt hiszem, hogy a lovacska is hálás ezért a szíveségért, hisz nem fárasztottam ki, mert nem a hátán, hanem hogy úgy mondjam: a füleimen lovagoltam ide a város kapujáig.

Ezzel vége is szakadt beszélgetésünknek, el is váltunk egymástól, mert két útítársam letért balra, a szomszéd falu irányában. Én pedig, ahogy az első útmenti korcsma szemembe ötlött, odamentem s azon melegeben megkérdeztem a vén-banya korcsmárosnét:

— Ugyan, Hypata ez a város?

Igent biccentett.

— Ismersz-e vajjon egy Milo nevű előkelő urat?

— Milo csakugyan a város első embere, — kacagott — mert hiszen a várterületen kívül, a város legszélén van a háza.

— Tréfán kívül, — türelmetlenkedtem — mondd meg, kérlek szépen, drága nénikém, ki s miféle és melyik házban lakik?

— Látod ott szélről azokat a városra néző ablakokat — kérdezte —, s a ház másik oldalán a szomszéd kisutcára nyíló kaput? Hát ott lakik ez a Milo. Rengeteg a pénze, szörnyen gazdag, de megrögzött zsugori, hírhedt a piszkos fukarságáról. Arany- és ezüst-zálogok fejében egyremásra kölcsönöz pénzt busás uzsorakamatra, de szegényes házából ki sem mozdul, csak a zsugorgatásnak él, ámbár sajnálatra méltó sorsában felesége is osztozik vele. De nem tart többet egy szál cselédlánynál s mindig talpig rongyosan jár, mint valami koldus.

Erre aztán én nevettem el magamat :

— Nahát igazán szeretetreméltón és bölcsen gondoskodott rólam Demeas barátom, hogy elutazásomkor ilyen emberhez adott ajánlólevelet, akinek a házában nem kell tartanom sem füsttől, sem konyhabűz gőzétől.

Ennekutána rövidke gyaloglás árán odaértem a bejárathoz s nagy zenebonával elkezdtem dörömbözni a szigorúan elreteszelt ajtón. Végrevalahára előkecmergett egy fiatal lány s rámripakodott :

— Hallod-e te, mit vered olyan vadul azt az ajtót? Miféle zálogra akarsz kölcsönt venni? Hát te még nem tudod, hogy aranyon-ezüstön kívül mást nem fogadunk el zálogul?

— Rossz malomban órölsz, — vágtam a szavába — mondd meg inkább, itthon van-e a gazdád?

— Már hogyne volna, — mondta — de hát mit akarsz tőle?

— Levelet hoztam neki a korinthusi Demeastól.

— Majd bejelentelek, — mondta — várj meg itt.

És máris újra bereteszelte az ajtót s eltűnt odabent. De hamarosan visszajött és kitárta az ajtót :

— Szívesen lát — tessékelt befelé.

Beléptem. A házigazda ott hevert az ütött-kopott pamlagon : éppen ebédnél találtam. Lába felől ott ült a felesége : előttük üres tál. Odamutatott rá és megszólalt :

— Íme! Isten hozott minálunk!

— Minden jót — köszöntem én is s máris a kezébe nyomtam Demeas levelét.

— Drága jó Demeasom — lelkendezett, miután átfutotta a levelet —, milyen nagyszerű vendéggel kedveskedett nekem!

Egyúttal odaszólt a feleségének, hogy keljen fel, nekem pedig, hogy üljek a helyébe. De hogy szerénykedtem-tétováztam, elkapta a ruhám csücskét s lehúzott :

— Ide ülj — rendelkezett. — Úgy félünk a rablóktól, hogy nem tarthatunk elegendő ülő alkalmatosságot s annyi bútort, amennyi kellene.

Leültem. Erre megint ő kapott szóra :

— Én bizony már megjelenésed előkelőségéből és szinte leányos szerénységedből csálthatatlanul kitaláltam volna, hogy nemes vérből származol. Nos, íme, Demeas barátom is ezt írja levelében. Hát kérek, ne vesd meg az én szegényes odumat : itt ni, ebben a szomszéd szobában, finom szállásod lesz. Érezd magad jól minálunk! Leereszkedésdel palotává teszed a házamat s magadnak is nagy becsületre válik,

ha beéred szerény hajlékossal s követed atyád ama híres névrokonának, Theseusnak nemes példáját, aki nem vetette meg Hecale anyó-
nak vendégszerető kunyháját.

Majd előszóltotta a cselédleányt :

— Fotis — adta ki a parancsot —, fogd a vendégünk poggyászatát és tedd be vigyázva amabba a szobába, aztán egy-kettő, hozz a kamarából kenőolajat, dörzsölőkendőt s megymást, ami a fürdőhöz kell s vezesd el vendégünket a legközelebbi fürdőbe, hiszen bizonyosan összetörte a hosszú és fárasztó utazás.

Ennek hallatára számot vetettem magamban Milo zsugori természetével s hogy még jobban behízelegjem magam nála, szabadkozni kezdtem :

— Nem, nem kérek semmit, minden effélet mindig magammal hordok az utipoggyásomban. Meg aztán a fürdőbe is majd csak eligazítanak valahogy. Inkább fogd ezt a pénzt, Fotis és vásárolj rajta lovamnak szénát meg árpát. Ez most éppenséggel a legfőbb gondom, hiszen olyan kitartóan cipelt az úton.

Minekutána ezt elintéztem s holmimat a szobámban elraktam, elindultam egyedül a fürdőbe. De előbb valami harapnivalóról akartam gondoskodni, hát elmentem az élelmiszer-piacra, ahol fölséges halak heverték sorbarakva. Megkérdeztem : hogy adja? Száz sester-
ciusra tartotta, de én drágállottam és sikerült is húsz denariussért megvennem. Éppen ahogy kifordulok a piacról, szembetalálkozom régi athéni tanulóházzal, Pythias-szal. Jó néhány esztendő elmúlt már azóta, mégis megismert a jó barát, szinte rámrohant, megölelt, örömében összevisszacsókolt :

— Luciusom, — lelkenedezett — szavamra, jó régen volt, hogy utoljára láttalak, bizisten akkor, mikor szétszéledtünk Clytius tanár úr mellől. Hát mi járatban vagy erre felé?

— Holnap majd megtudod — feleltem. — De mi ez? Ejnye, szívemből örülök : hiszen hatásági öltözetben látlak, ezek meg itt pálcás törvényszolgák!

— Rendőrtiszt vagyok, a piaci árakat ellenőrzöm s ha valami ennivalót akarsz venni, szívesen a kezedre járok.

Szabadkoztam, hogy hiszen már egész halom halat vásároltam össze ebédre, csak hogy Pythias már meglátta a kosaramat s fölrázta a halakat, hogy alaposabban szemügyre vehesse őket.

— Hát ezt a szemetet hogy vetted?

— Alig tudtam a halásztól húsz denariussért kiverekedni — feleltem.

Ennek hallatára karon ragadott s azon nyomban visszacipelt a piacra.

— No és melyiktől vásároltad ezt a hulladékot? — kérdezte.

Megmutattam neki az öreget : ott üldögélt az egyik sarokban. Erre rendőrtiszti méltóságához illőn azon nyomban nagy-gorombán ráripakodott :

— Hát most már barátainkat s egyáltalán a vendégeinket se kímélték, hogy olyan méregdrágára szabjátok a rongy halaitok árát? Úgy megdrágítjátok az élelmiszereket, hogy Thessalia virágzó városát valóságos pusztasággá s lakatlan sziklává nyomorítjátok. De majd adok én nektek! Majd megmutatom én, hogy ameddig én parancsolok, hogy kell az ilyen bitangokat észretéríteni!

Ezzel a halakat kiöntette kosaramból a földre s odaszólt az altisztjének, hogy gázoljon rájuk s tapossa őket cafattá a sarkaival. Pythias barátom beérte ezzel a szigorú rendszabállyal s miközben utamra bocsátott, még odaszólt :

— Luciusom, most megelégszem azzal, hogy az öreget ilyen csúfosan megszégyenítettem.

Bölcsek iskolatársamnak erre az erélyes intézkedésére megrökönyödtem s szinte kővé meredtem : oda volt a pénz, oda az ebéd! Elmentem hát a fürdőbe s minekutána megtisztáltkódtam, visszamentem Milo házába, egyenesen a szobámba.

Egyszerre csak beszél Fotis, a cselédlány :

— Az úr hivat.

Csakhogy én immár tudtam, hogyan koplal ez a Milo, hát udvariasan azzal megtegetődztem, hogy uti törődöttségemből — úgy gondolom — nem az evés, hanem az alvás fog fölüdíteni. Ennek hallatára maga jött be, szelíden karon fogott s mindenáron magával akart húzni. De én csökönyösködtem, tisztelettel huzakodtam, mire ő kijelentette :

— De biz én nem tágitok innen, míg velem nem jössz.

Erre aztán meg is esküdött.

Végre is addig-addig erőszakoskodott, hogy immel-ámmal bár, de megadtam magam, mire ő odavonszolt ama bizonyos pamlaghoz, leültetett s elkezdett faggatni :

— Hogy s mint van Demeas barátunk? Hát a felesége? Hát a gyerekei? Hát a cselédsége?

Én rendre mindent elmeséltem. Aztán tövéről-hegyére kivallatott az utazásom célja felől. Hát erre is pontosan megfelelttem neki, de ekkor meg apróra elkezd faggatni a hazám, a főemberek s végre maga a helytartó felől. Végre aztán mikor észrevette, hogy ez a rette-

netes utazás mennyire meggyötört, hogy a végeérhetetlen mesélésbe is belefáradtam, hogy nagy-álmosan megrekedek egy-egy szó közepén s hogy minden hiába: kimerültségemben már csak bizonytalanul bukácsol előre dadogó szavam: végre megengedte, hogy elmenjek aludni. Végre hát megszabadultam az útálatos vénember beszédes és koplalós vacsorájától, ahol nem ételtől, hanem álmoságtól nehezültem el, hiszen csevegésnél egyebet nem kaptam vacsorára.

Bementem a szobámba s végre — alig vártam már! — pihenőre tértem.

MÁSODIK KÖNYV.

Amint szétfoszlott az éjszaka s a kelő nap nappalt derített, fölébredtem s mindjárt föl is keltem az ágyamból. Szomjas kíváncsiság epesztett, hogy megismerjem sorra a különös csodákat, mert arra gondoltam, hogy hiszen Thessalia kellős közepében vagyok s hogy innen erednek a bűbájosságnak a varázsigéi, amelyeket az egész világ egy szívvel-lélekkel magasztal. Az is eszembe jutott, hogy derék utitársam, Aristomenes, elbeszélésének is ez a város volt a színhelye. Különben is fűtött az izgalom s a tudásvágy, így hát mindent fokozott figyelemmel vizsgálgattam végig. Ebben a városban, ha valamire ráesett a tekintetem, az bizonyosan nem volt az, aminek gondoltam: mintha csak valami varázslatos ráolvasásra minden más alakba változott volna. Mintha az utamba kerülő kövek emberekből kővültek volna a felzendülő madarak emberekből tollasodtak volna, a várterületet ölelő fasor emberekből lombosodott volna, mintha a kutak vize is emberi testekből olvadtott volna... Lépten-nyomon azt képzeltem, hogy most mindjárt megindulnak a szobrok és képek, megszólalnak a falak, jövődőt mondanak az ökrök s egyéb barmok és menten jóslat hangzik az égből s a ragyogó napkorongból...

Ebben a döbbenetben, szinte bódultan a gyöttrő vágytól — ámbár képzelődésemnek sehol a leghalványabb támaszára sem bukantam — dorbézoló naplopó módjára csavarogtam kapuról-kapura. Egyszerre csak, hogy hogy nem, a piacra lyukadtam ki: hát éppen látom, amint egy asszony tengernyi cselédsége kíséretében ott megy. Meggyorsítom lépteimet, utólérem. Aranyfoglatátú ékszereiről, arannyal áttört ruháiról beszédesen lerítt, hogy úriasszony. Meggörnyedt öreg ember tipegett az oldalán. Ez, ahogy meglátott, azon nyomban elkiáltotta magát:

— Herculesre, hisz ez Lucius!

Mindjárt összecsókolts s hamarjában valamit — én nem értettem, mit — susogott az asszony fülébe, aztán folytatta :

— Hát mért nem jössz ide a nénédhez, mért nem köszönsz neki?

— Nem merek, — feleltem — mert nem ismerem ezt a hölgyet.

Azonmód szégyenpír öntötte el az arcomat, s lehajtott fejjel álltam ott.

Most az asszony rám szegezte szemét és megszólalt :

— Íme ragyogó erényű anyjának, Salviának nemes szemérme! De még testileg is minden ízében szakasztott mása : egyenletesen sugár termet, rugalmas karcsúság, halványpiros arc, természetes szőke haj, kékesszürke, de eleven és villogó tekintetű szem, mint a sasé, minden vonalában viruló arc, könnyed, s mégis kápráztató föllépés!

— Én bizony téged, Lucius, — tette hozzá — itt a karomon ringattalak. Hogyne, hisz anyádnak nemcsak vérség szerint vagyok rokona, de együtt is nevelkedtem vele. Mind a ketten Plutarchos családjából származunk, ezenfelül tejtestvérek vagyunk s együtt nőttünk föl testvéri szeretetben. Ma sincs más különbség köztünk, csak a társadalmi helyzetünk : ő tudniillik igen előkelő házasságot kötött, én pedig szerényen mentem férjhez. Én vagyok Byrrhena. Talán emlékszel rá, hogy szüleid nem egyszer emlegették a nevemet. Jőjj tehát bizalommal vendéglátó házamba s mostantól fogva otthodnodnak tekintsd.

Már szavai közben eloszlott szégyenkezésem és most megszólaltam :

— Isten ments, néném, hogy Milót, vendéglátó gazdátam minden ok nélkül otthagyjam, de természetesen mindent szívesen megteszek, amit a köteles udvariasság megsértése nélkül megtehetek. Ahányszor csak ezentúl úgy adódik, hogy ideutazom, minden egyes alkalommal nálad szálllok meg.

Efféle beszélgetés közben rövid séta után Byrrhena házához érkeztünk.

Pazar előcsarnok, négy sarkában egy-egy oszlop, mindegyiken szobor : a győzelem istennőjének szobrai. Kiterjesztett szárnyaikkal, rózsás lábukkal alig nehezedve a guruló gömb bizonytalan felületére, lebegtek, mintha csak el akartak volna szállni ; mintha máris repültek volna. Íme : a bejáratnál szemközt, a csarnok kellős közepén, Dianának parosi márványból faragott mestermívű, gyönyörű szobra áll : ahogy fürgén előrelendül, ruhája utána lobog, imádatos isteni fölség árad el rajta. Jobbról-balról egy-egy márványból faragott

kutya símul oldalához: villognak a szemeik, füleik merednek, orrlyukaik kitágulnak, szájuk tajtékzik s ha valahol a közelben ugatás csattan fel, az ember szinte hajlandó azt hinni, hogy a márványkutya torkából hangzik a csaholás. De a kitűnő szobrász abban érte el faragóművészetének netovábbját, hogy a kutya csak hátsó lábaik érik a földet, mellső lábaikat merész ugrásuk közben a mellükre húzzák. Az istennő háta mögött barlanggá vájt szikla magasodik, itt élő, amott márványból faragott mohával, fűvel, lombbal, levéllel, fácskákkal, szőlővel befuttatva. A szobor sugárzó márványa fénycsóvát vet hátra s beragyogja a barlang belsejét. A sziklabarlang peremén mesterien csiszolt szőlőfürtök s egyéb gyümölcsök csüngenek, szakasztott, mintha igaziak volnának: itt a művészet szinte fölölmulta a természetet. Mintha már a mustermű ősz is rájuk hintette volna az érettség hamvát: az ember szinte azt hinné, hogy leszakíthatja s megeheti akármelyiket. És ha előrehajolsz s beleszűrsz a forrásba, amely az istennő lábainál csillámló csendes patakká szélesedik, a csüngő szőlőfürtök a megszólalásig híven tükröződnek benne s még mintha mozognának is. A márványlombok között Actaeon szobra mereszti kíváncsi szemét az istennőre; mindjárt szarvassá változik, de most még leselkedve várja, hogy Diana belépjen a márványpatak fürdőjébe.

Újra meg újra végignézegettem mindent és csodamód élveztem. Byrrhena hangja térített magamhoz.

— Minden a tied, amit itt látsz.

Együttal kipanacsolt mindenkit azzal, hogy négy szemközt akar velem beszélni. Amint magunkra maradtunk, hozzám fordult:

— Erre az istennőre mondom, drága Luciusom, aggódom érted, nagyon féltetek s úgy akarok vigyázni rád, mintha édes gyermekem volnál. Vigyázz magadra, szöges gonddal óvakodjál házigazdád, Milo feleségének, a hírhedt Pamphilének gonosz mesterkedéseitől és bűnös csábításaitól. A közhit azt tartja felőle, hogy nagyerejű boszorkány s minden bűbajos ráolvasás mestere, aki, ha csak rálehel varázsvesszejére vagy hólyagkövekre, vagy egyéb ilyen csiribiri haszontalanságokra, a csillagvilág minden ragyogását a Tartarus mélységes fenekére, az ős-kaoszba tudja süllyeszteni. Ha meglát valami szemrevaló, csinos ifjút, rabja lesz a szépségének, menten szemet vet rá s a szíve ráéhezik. Hálózza hízelkedéseivel, szítja szenvedélyét, béklyózza lángoló szerelem örök bilincseivel. Azokat, akik nem tudják kellőképp kielégíteni vágyait, vagy akikre ráunt, egy pillanat alatt kősziklává, barommá vagy más állattá varázsolja, némelyeknek pedig mindenes-

tül kioltja az életét. Ezért reszketek érted ; vigyázz, annyit mondok ! Mert ezt az asszonyt örökös tűz emésztí, te pedig fiatal vagy, szép vagy, kedvére való vagy.

Így beszélt Byrrhena őszinte aggodalommal.

De nekem már különben is fúrta az oldalamat a kíváncsiság s amint a vágyva-vágyott boszorkánymesterséget hallottam emlegetni, eszem ágában sem volt Pamphilétől óvakodni, sőt a magam jószántából, még akár dús fizetség árán is, szívvel-lélekkel kíváncsítottam ilyen tanítómesterre bízni magamat, sőt hanyatthomlok akár pokolra is vetettem volna magam érte. Hát sebbel-lobbal, eszemveszetten kifejtekeztem Byrrhena kapcsosan szorító karjából, sebtiben odavetettem egy istenhozzádót s rohanvást repültem Milo háza felé.

És miközben őrült módjára szaporázom lépteimet, így biztatgatom magam :

— No most, Lucius, légy résen, ne hagyd magad ! Itt a várva-várt alkalom : most régi hő kívánságod szerint mesés csodákkal torkig töltekezhetel. Ne légy gyerek, ne félj, szemtől-szembe vágj neki bátran a dolognak ! Csak éppen ne csábítsd szerelemre gazdád feleségét, tekintsd szentnek a derék Milo hitvesi nyoszolyáját. Ellenben támadd meg vitézül a Fotis leányzót ! Mert helyre kis teremtés, csintalan természetű és minden porcikája huncut. Az este is, úgy-e, mikor aludni mentél, milyen kedvesen kísért a szobádba, milyen csábítón fektetett ágyba, milyen szerelmesen takart be ! S amikor homlokodon csókolt, milyen immel-ámmal ment ki : lerítt az arcáról ! Hát aztán hányszor megállt megfordult, visszanézett ! Hát most jószerecsét, — még ha rossz vége lesz is a dolognak — tégy próbát Fotisnál !

Efféle gondolatokba merülten érkeztem Milo kapujához és egyenesen haditervem végrehajtásához láttam. Szerencsére sem Milo, sem a felesége nem volt otthon, egyedül találtam az én drága Fotisomat. Éppen apróra vagdalt tüdőt-májat-szívet főzött a gazdáinak, aztán falatnyi darabokra szeletelt húst, mind a két fogáshoz mártást, végül pedig valami kitűnő ízű göngyölt húst, amelynek az illata már messziről csiklandozta az orromat. A leány vászonruhája kackiásan fel volt hajtva s melle alatt kivillant a piros öv, amellyel magasra húzott ruháját felkötötte. Űde kis kezeivel körbe-körbe forgatta a lábast, forgatás közben egyre-másra fölrázta : emellett minden porcikája kéjesen ingott-ringott, lágyéka frissen izgett-mozgott, hajlékony csípője minden mozdulatra bájosan-hullámosan megvonaglott. Látára szinte gyökeret vert a lábam, dermedten ámultam-bámultam, csak álltam-álltam, minden tagom állt. Végre szóra bátorodtam :

— Fotisom, milyen szépen, milyen bájosan forgatod-riszálod azt a kis lábast s vele a csípődöt! Micsoda finom pecsenye lesz ebből! Hej, irigylésreméltó boldog ember, akinek megengeded, hogy bele-mártsa az ujjait!

A lány értette a tréfát, a nyelve is helyén volt, visszavágott:

— Menj, boldogtalan, menj messze-messze az én tűzhelyemtől! Mert ha az én tüzeckém csak egy kicsit is megperzsel, mindenestül lángra lobbansz és a tüzedet rajtam kívül senki emberfia el nem oltja, mert én ismerem a lábas és az ágy finom fűszereit s értem a módját, hogyan kell egyiket is, másikat is kellemesen rázogatni.

Ezzel rámvetette szemét és elkacagta magát. Nem is tágitottam mellőle, míg tövéről-hegyére ki nem tapogattam minden porcikáját. De én egyebekről nem is beszélek, hiszen nekem mindig egyetlen gondom volt előbb, akár társaságban is, alaposan szemügyre venni a fejet és a haját, aztán otthon gondolatban újra átélvezni. Ennek az elvemnek biztos és határozott okát tudom adni: a testnek éppen ez a része van szabadon s ez ötlik mindenekelőtt feltűnően a szemünkbe. Fejünkön ugyanaz a szerepe van ennek a természetes ékességnek, mint többi testrészünkön a szikrázó színekben pompázó ruhának. Végül: a legtöbb asszony, ha bizonytságot akar tenni természetes bájoságáról, minden ruháját leveti, minden leplét félredobja és meztelenül akarja megmutatni szépségét, hogy ne ruhája aranyos színével, hanem bőre rózsaszín pírjával arasson tetszést. Ha ellenben — kimondani is vétek, ne is essék meg soha ilyen szörnyű eset! — ha egy gyönyörűséges szép asszonynak fejét a hajától megfosztanád, ha elvennéd arcának ezt a természetes ékességét, ha mindjárt az égből szállott alá, tengerből bukkant föl, hullámok hordozták, ha — mondom — maga Venus volna is, ha mindjárt a Gráciák kecses kara kísérné s a Cupidók sűrű serege sorakoznék mögötte, ha Venus-övével övezetten fahéjtól illatozna, balzsamot harmatozna — és kopasz volna, nem tetszhetne még Vulcanusának sem. Hát még mikor a haj szépséges színe s csillogó fénye felragyog és versenyt szikrázik a nap tűzével, vagy nyugodtan csillámlik, vagy bájosabbnál-bájosabban vált színre színt: egyszer szikrázó aranya a méz szelíd halvány-ságába fakul, másszor hollófeketésege versenyt sötétlik a galambok mély-kék nyaktollaival! Hát még mikor arábiai mirrha-olajjal megkenik, sustorgó fésű finom fogával elválasztják s hátul kontyba kényszerítik: ha a szerelmes szeme belepillant, mint a tükörből, megszépülten verődik vissza az arca. Hát még mikor dús hullámban tömötten tornyosul a fejen, vagy kibontva s hosszan leeresztve a

háton végigomlik! Szóval a haj oly pompás ékesség, hogy egy asszony teleaggathatja magát arannyal, ékszerrel, szép ruhával, minden cifrasággal, mégsem fogja senki sem szépnak mondani, ha nem tartja választékos rendben a haját.

De az én Fotisom bájoságát nem a mesterséges, hanem éppen a cicomátlan hajdísza adta meg. Lazán kibontott dús haja leomlott a fejéről, eloszlott a nyakán, ruhája bő szegélyére szelíden rásímult, a vége felé kissé visszakanyarodott és fonatban tapadt feje tetejéhez.

Nem bírtam tovább magamba fojtani a határtalan gyönyörűség epesztő gyötrelmét, hanem ráborultam s a hajfonata hegyére, épp ott, ahol a feje tetejére ér, legeslegédesebb csókomat csattantottam. A leány hátrafordult, hunyorított egyet s rámkacsintott:

— Hallod-e te betűrágó, keserűes falatba harapsz ám! Vigyázz, mert a méz émelgyős édessége egyszer s mindenkorra epévé talál keseredni benned!

— Törődöm is én vele, szépségem, — lelkenedeztem — hiszen hacsak egyetlen csókoddal fölűdítesz, szívés-örömet akár belefekszem a tüzedbe s megsüttetem magam!

Ezzel szorosabban öleltem magamhoz s össze-visszacsókkoltam. És már benne is tornyosult a szenvedély, már ő is lobbanó szerelemmel forrott össze velem, lihegő szájából fahéjas illatot lehelt, összetapadó nyelvünk nektáros egymásba-símulása részegre korbácsolta gerjedelmét.

— Meghalok — lihegtem —, menten végem van, ha nem esik meg rajtam a szíved.

Erre megint összecsókkolt:

— Bízzál bennem — csitított —, hisz engem is ugyanaz a vágy tett raboddá s most már nem halogatjuk tovább gyönyörűségünket; amint az éjszaka beköszönt, ott leszek a szobádban. Menj hát és készülődjél, mert egész éjjel vitézül és lelkesülten küzdeni fogok veled.

Efféléket suttoztunk egymásnak s aztán elváltunk. Éppen délre járt az idő s Byrrhena kövér malacpecsenyét, öt csirkét s egy kancsó drága óbort küldött ajándékba. Erre már odahívtam Fotist.

— Nézd csak, — mondtam neki — betért hozzánk Bacchus, a szerelem ösztönzője s fegyverhordozója. Ezt a bort ma utolsó cseppig kiszopjuk, hogy kiölje belőlünk a gyáva szégyenkezést s a szenvedély tüzes rugalmasságát csíholja ki belőlünk. Más poggyászra nincs is szükség Venus hajóján, mint hogy elegendő olaj legyen a lámpában s bőven bor a serlegben az átvirrasztott éjszakán.

A délutánt a fürdőnek s utána a vacsorának szenteltem. A derék Milo meghívására tudniillik az ő ravasz kis asztalához telepedtem.

De eszembe jutott Byrrhena figyelmeztetése és lehetőleg kerültem a felesége tekintetét és csak nagyritkán, lopva-remegve vetettem rá egy-egy pillantást, mintha csak az alvilági Avernus-tóba kellett volna belenézni. Annál sűrűbben legeltettem a szemem Fotison, aki felszolgált s így frissítettem hangulatomat.

Esteledett.

Egyszerre csak Pamphile ránéz a lámpára s megszólal:

— Micsoda zuhogó záporosó lesz holnap!

Kérdi a férje: honnan tudja? Azt feleli, hogy a lámpa jósolta meg neki. Elneveti magát Milo erre a feleletre s megjegyzi:

— Szóval, mi eme lámpa képében tulajdonképpen hatalmas Sibyllát táplálunk, aki a kandeláber csúcsáról szemmel tartja a csillagok állását s magát a napot is!

Erre már én is közbeszóltam:

— Vannak ám beszédes tapasztalati bizonyítékok az efféle jóvendülésre. Nincs abban semmi csodálatos, hogy ez a szerény kis lámpácska, ámbár emberkéz műve, mégis visszagondol arra a hatalmas égi lánggra, amelyből eredt s isteni sugallatból tudja és tudunkra adja, hogy mit tervel amaz fönt az ég boltozatján. Például nálunk, Korinthosban van most egy vándor csillagjós, aki csodálatos jóslataival felzaklatja az egész várost és jó pénzért elárulja a népnek a végzet titkait: hogy melyik napon köthető a legtartósabb házasság, melyiken lehet örök időkre szóló városfalak alapját megvetni, melyik hoz szerencsét a kereskedőre, melyiken ajánlatos útra kelni, melyik alkalmas az elvitorlázásra? Tetejébe, mikor kérdést intéztem hozzá mostani utazásom sikere felől, nekem is sok mindent jósolt, igen-igen csodálatos és nagyon is tarka-barka jóvendőt: hogy híres-nevezetes ember lesz belőlem, nagyszerű kalandba keveredem s könyvekben is meg fogják örökíteni hihetetlen történetemet.

Elnevette magát erre Milo s megkérdezte:

— Miféle formájú ember ez a csillagjós és mi a neve?

— Magas, barnás ember, — feleltem — Diophanes a neve.

— Ahá, ez az, — kapott rajta Milo — tulajdon ő maga! Hisz ez nálunk is épp így jósolgatott tücsköt-bogarat fünek-fának és nem rongyos garasokat szerzett, hanem zsíros zsákmányt harácsolt már össze, mikor zord, vagy jobban mondva torz sorsa vesztére utólérte.

Úgy esett a dolog, hogy egyszer, mikor éppen szoros embergyűrű közepén a körülötte szorongó közönségnek jóslatokat osztogatott, odament hozzá valami Cerdo nevű kereskedő azzal a kéréssel, hogy határozzon meg neki alkalmas napot, amelyen útra kelhet. Kiválasz-

tott hát egy napot s megmondta a kereskedőnek, ez meg elővette az erszényét, kiöntötte a pénzt és leszámolt belőle száz denariust fizetségül a jóslat fejében. Egyszerre csak odafurakodik hozzá hátulról valami előkelő fiatalember, megrántja a ruhája csücskét s amint erre Diophanes hátrafordul, össze-visszaölelgeti, szorongatja, csókolja. A jós viszonozza a csókokat, maga mellé ülteti, de a váratlan viszontlátás izalmában megfélekedzik még le nem bonyolított üzletéről. Elkezd kérdezősködni:

— Milyen régen várlak már! Mikor jöttél meg?

— Éppen az este, szürkületkor — felelte a másik. — De most már te is mondd meg, testvér, hogyan utaztál vizen és szárazon, azóta, hogy Euboea szigetéről olyan sebbel-lobbal elhajóztál?

Diophanes, a kitűnő csillagjós, mintha elment volna az esze, egészen megfélekedezett magáról s elmesélte:

— Csak az ellenségeimnek meg a rosszakaróimnak kívánok ilyen rettenetes utazást! Valóságos Odysseia volt! Először is a hajót, amelyen utaztunk, száz szél vihara törte-zúzta; letört mind a két kormánylapátja; s mikor végre keservesen elvergődött a partszegélyéig, menthetetlenül elsüllyedt s mi alig tudtuk úszva megmenteni a pusztá életünket. Mindenünk odalett. Mindabból, amit idegenek irgalma vagy barátaink szívessége révén összeszedtünk, rablók keze fosztott ki. Egyetlen testvéremet, Arignotust, mikor szembeszállt vakmerő támadásukkal, ott a szemem láttára gyilkolták meg szegényt.

Még be sem fejezte gyászos elbeszélését, mikor Cerdo, a kereskedő, összekapkodta a jóslat díjául szánt pénzt és hanyatthomlok elrohant onnan. Csak most tért észre végre Diophanes, csak most látta: milyen bajba keveredett ostobasága miatt, mikor észrevette, hogy mink is mindnyájan, akik ott álltunk körülötte, harsány hahotára fakadtunk.

Kívánom, Lucius uram, hogy te légy az egyetlen, akinek a csillagjós színigazat jósolt! Légy boldog és járj szerencsésen utadon!

Milóból csak áradt-áradt a szó, miközben én halkán el-elsőhajtottam magam és kimondhatatlanul dühöngtem magamra, hogy minek indítottam meg éppen én a mesélgetés áradatát s éppen ilyen rosszkor: most az este java részét s legdrágább gyönyörűségét eljátszottam. Végre megembereltem magamat és arcátlanul odaoltam Milónak:

— Bocsássuk hát útjára ezt a póruljárt Diophanest, hadd harácsoljon megint dús zsákmányt tengeren inneni s tengeren túli orszá-

gokon, nekem pedig engedd meg, hogy korábban térjek nyugovóra, mert még most is sajog minden porcikám a tegnapi fáradtságtól.

Ezzel máris szedelődzködöm és bevonulok a szobámba. Látom ám, hogy itt már minden ügyesen el van rendezve a lakomához. Először is a szolgáltnak a másik szobában vetett ágyat Fotis a földön, jó messzire, nyilván, hogy ki ne hallgathassák éjjeli suttogásainkat, aztán az én ágyam mellett kis asztal állt, rajta a majdnem egészében megmaradt ebédem, aztán borral féligtöltött két pohár — csak épp a kellő mennyiségű víz fért már beléjük — végül öblöszájú vegyítő-edény, amelynek le volt faragva a nyaka, hogy könnyen lehessen belőle meríteni. Hogy úgy mondjam: csupa étvágygerjesztő a szerelmi viadalra.

Éppen hogy lefeküdtem s íme — miután asszonyát lefektette — már jött is Fotisom, mosolygósan, egész nyaláb rózsaszállal s rózsakoszorúval az ölében. Szenvedélyesen összecsókol, koszorúval övezett, rózsával telehintett, aztán fölkapta az egyik poharat, állott vizet öntött hozzá s innom adta. És már majdnem fenékgig felhörpöntettem, amikor szép lassan utána nyúlt, ajkához vette s a maradékot cseppenként kortyogatta, élvezettel szürcsölgette s közben egyre rám kacsingatott. Így ittuk kiközösen a második, a harmadik s a ki tudja hányadik poharat is. Ekkorra már alaposan eláztam s már nemcsak lelkem, hanem a testem is vadul kívánta a kéjt; izgatott voltam, szerelmi lázban égtem, vérszemet kaptam: lázadó vágyamban fegyverem hegye kúposra feszítette takarómat. Oda-mutattam:

— Segítség, Fotisom, könyörülj rajtam, hamar-hamar! A háború, amelyet hivatalos hadüzenet nélkül ellenem indítottál, íme itt van. Égek a harci vágytól. Amint a kegyetlen Cupido első nyilát a szívembe fúródni éreztem, magam is vitézül felvontam íjamat s most oly rettentőn megfeszült az idegje, hogy szörnyen félek: megpattan. De hogy annál teljesebb legyen az élvezetünk, oldd meg a hajadat, bontsd ki, hadd omoljon le hullámosan s így kulcsolj magadhoz forró öleléssel.

Fotis nem váratott magára: nagy sebbel-lobbal leszedte az asztalt, ledobta minden ruháját s kibontott hajjal, huncut pajkoskodásra készen, mint a tenger hullámaiból felbukkanó Venus, sugárzó meztelenségében inkább csak úgy ravaszul leplezgetve, mint szemérmesen eltakarva pihétlen ölet rózsás kis kezével, megszólalt:

— Szállj harcba hát, vitézül szállj viadalra, mert én nem tágitok s meg nem futamodom! A kezitusában szemtől-szembe támadj

s ha férfi vagy, vagdalkozzál keményen s még haldokolva is ossz halálos dőféseket! Ebben a csatában nincs kegyelem!

És máris fölpattant az ágyamra, ülve szépecskén fölém ereszkedett, ugra-bugrált, ringó csípőjét kígyózó mozdulatokkal riszálta, míg csak jól nem lakatott e himbálódzó szerelem gyümölcsével, míg végre tüzünk lohad, tagjaink ernyednek, bágyadtan egymás mellé hanyatlunk és ziháló mellel ölelésbe fonódunk.

Hajnalhasadtáig be nem hunytuk a szemünket: efféle viadalokban tobzódunk, lankadó erőnket időről-időre borral szíttottuk újra lángra, felkorbácsoltuk szenvedélyünket s újra meg újra elmerültünk a gyönyörűségben. S még jó egynéhány ilyen pompás éjszakát sorakoztattunk az első után.

*

Történt egyszer, hogy Byrrhena minden áron kötötte magát ahhoz, hogy vendége legyen egy díszvacsorára. Én szabadkoztam, hogy milyen költséges az ilyesmi, de ő nem tágitott. Mit volt mit ten-nem? Kénytelen voltam Fotishoz fordulni s mintegy jóslatot kérni tőle, hogy a tanácsához igazodhassam. Sehogysem volt ugyan ínyére, hogy akár csak egy hajszálnyira is távozzam mellőle, de azért kedvesen engedélyezte a rövidke kimenőt harcos szerelmesének. De hozzátette:

— Hanem aztán hallod-e, idejében gyerre haza a vacsoráról, mert egy előkelő ifjakkból összeverődött banda veszélyezteti a város nyugalmit. Majd meglátod, hogy hevernek az utcák közepén itt is, ott is, akiket meggyilkoltak! A helytartó katonasága nincs itt-hon s így ez sem mentheti meg a várost ettől a szörnyű átoktól. Bizony könnyen beléd köthetnek, már csak pompás megjelenésed miatt, de meg azért is, mert útálják a jöttmenteket.

— Ugyan ne aggódj miattam, Fotisom — nyugtatgattam — s majd teszek is róla, hogy ne legyen okod izgalomra. Először is többre tartom a magam itthoni gyönyörűségeit efféle idegen-ház-beli lakomáknál, másodszor meg úgyis korán hazajövök. Különben sem megyek egyedül: felkötöm hűséges kardomat s így lesz mivel megvédenem az életemet.

Így hát nekikészülődtem s elmentem a vacsorára.

Rengeteg volt a vendég s mint afféle előkelő asszonynál, ott volt a város színe-java. Pompásan ragyogtak az elefántcsonttal kirakott citromfaasztalok, arannyal átszótt takarók borították a pamlagokat, s bájosabbnál-bájosabb, de egyformán drágamívvú volt

a sok serleg. Itt mesteri domborműves üveg pohár, ott egy tisztavízű kristályserleg, amott csillogó ezüst- és szikrázó aranykehely, tovább csodálatosan metszett borostyánkő pohár, emitt meg drágakő-serlegek: együtt volt itt minden csoda. Egész sereg díszruhás szeletelő-mester szolgálta fel ügyesen a dús fogásokat és bodorított hajú, pazar öltözetű inasok kínálgatták sűrűn, pohár-formára csiszolt drágakövekben az óbort. Aztán behozták a lámpákat, zsongott a vendégsereg csevegése, itt is, ott is bőven ömlött a kacagás, a féktelen tréfa s az ingerkedés.

Ekkor Byrrhena hozzám fordult:

— Hát hogy s mint érzed magad a mi városunkban? Ha jól tudom, templomok, fürdők s egyéb művészi alkotások dolgában nincs még egy város a miénkhez fogható, egyébként pedig mindenféle élelmiszerben is bőven dúskálunk. Akár szórakozásból, akár üzleti ügyben jön ide valaki, teljes a szabadsága; élvezheti itt a látogató Róma nyüzgését s ha kisebb igényű, a falu csöndjét. Elég az hozzá, hogy az egész tartomány hozzánk jár szórakozni.

— Igazad van, — jegyeztem meg — sehol a világon nem éreztem magam szabadabban, mint itt, éppen csak a varázsló-mesterség titokzatos és kikerülhetetlen szövevényeitől rettegek szörnyen. Hallom, hogy még a halottakat sem hagyják békén sírjaikban: a sírboltokból s a máglyák hamvából összeszednek bizonyos maradványokat, megcsonkítják a holttesteket, hogy ilyesmikkel megrontsák egy-egy ember életét, a boszorkányok pedig a temetési pompa kellő közepében elrabolják a halottat.

— Sőt mit több, — fűzte szavaihoz a társaság egyik tagja — ezek még az élőknek sem kegyelmeznek. Megesett ez már, nem is tudom kivel: két fülét, orrát levágták, éktelenül megcsonkították.

Ennek hallatára harsogó hahotára fakadt az egész vendégsereg, mindenki a sarok felé fordult s egy ott heverő vendégre szögezte a szemét. Ezt zavarba hozta a társaság merev ráfelejtkezése; elkáromkodta magát a fogai közt és éppen föl akart kelni, de Byrrhena rászólt:

— Maradj csak egy kicsit, Thelyphronom és udvarias ember létedre mondd el azt a bizonyos történetet, hogy rokonom, Lucius is hadd élvezze lenyűgöző, szellemes előadásodat.

— Asszonyom, — felelt az — te sohasem tagadod meg áldott jószágodat, de némely embernek az arcátlansága igazán tűrhetetlen.

Izgalomba lovalta magát. De Byrrhena egyre unszolta, megesküdött a boldogságára, akármennyire húzódozott is Thelyphron, nyilatkozatra kényszerítette s végre kicsikarta beleegyezését.

Most Thelyphron csomóba göngyölté a pamlagtakarót s kissé fölemelkedve fektéből, félkönyökére támaszkodott, aztán kinyújtotta jobbkarját, majd szónokok módjára behajlította, gyűrűs- és kisujjait tenyeréhez zárta, a másik hármát előremeresztette, hüvelykujját kissé feltartotta s hozzáfogott:

Siheder koromban történt.

Egyszer fölkerelkedtem Miletosból, hogy megnézzem az olympiai játékokat (mert szerettem volna a híres tartománynak ezeket a helyeit is bejárni) és minekutána bebarangoltam egész Thessaliát, — ó átkozott óra! — Larissába vetődtem. Útravalóm már nagyon is fogyatékán volt s én minden zeg-zugot bejártam, hogy inségemre valami könnyebbülést szerezzek, mikor egyszerre csak a piac közepén megpillantottam egy hórihorgas öreg embert. Ott ült egy kövön és harsány hangon hirdette, hogy az, aki hajlandó egy halott őrzését vállalni, jelentkezze: mennyit kérne érte. Megszólítottam az egyik járókelőt:

— Mit hallok? Hát itt a halottak meg szoktak szökni?

— Fogd be a szád — ripakodott rám az illető. — Látszik, hogy éretlen kölyök vagy és vadidegen, nem csoda, ha megfélemlsz róla, hogy Thessaliában vagy, ahol a boszorkányok egyre-másra leharapdálnak a halottak arcából s az ilyen darabkáknak aztán jó hasznát veszik bűbájos mesterkedéseikben.

— Hallod-e, — adtam fel én a szót — magyarázd meg, hogy megy az a halott-őrzés?

— Mindenekelőtt, — volt a válasz — egész éjjel feszülten kell virrasztani, éber és tágranyílt szemmel folytonosan a halottra kell meredni, nem szabad levenni róla a tekintetet, de még csak oldalt sem szabad pislantani, mert bizony ezek az átkozott boszorkányok akármiféle állattá át tudnak változni és észrevétlenül odalopózkodnak, úgy hogy még a Napnak és az Igazságnak szemét is könnyűszerrel megcsalják. Mert néha madár, máskor kutya vagy egér, sőt nem ritkán légy alakjában bújnak meg. Első dolguk, hogy borzalmas ráolvasásaikkal álomba bágyasztják a virrasztót. De ki tudná pontosan elsorolni, hogy ezek a gaz boszorkányok elvetemedettségükben mennyi minden furfangot eszelnek ki? És mégis, ezért a veszedelmes szolgálatért alig szoktak többet fizetni négy vagy legfeljebb hat arany-nál. Hohó, majdnem elfelejtettem, hogy aki reggel nem adja át épségben a holttestet, az köteles a maga arcából kivágott darabbal pótolni azt, ami a holttestéből ki van marva vagy le van csonkítva.

Minekutána ekként tájékozódtam, megembereltem magam és tetovázás nélkül odaálltam a kikiáltó elé. Odaszóltam neki:

— Hagyd abba a kiabálást. Itt vagyok, vállalom a virrasztást. Hoci a fizetséget!

— Ezer sesterciust kapsz — felelte. — Hanem aztán, hallod-e fiatalember, jól vigyázz ám, hogy ennek az előkelő ifjú embernek a holttestét gondosan megvédelmezd a gonosz háрпиáktól!

— Ne fecsegy itt össze időtlenségeket s haszontalan ostobaságokat — feleltem. — Láthatod, hogy vasember vagyok, csupa szem, bírom a virrasztást, szemem bizisten a hiúzénál s az Argus szeménél is élesebb.

Alig hogy elhallgattam, nyomban valami palotához vezetett, amelynek a főkapuja be volt zárva. Egy kis hátsó ajtón hívott be, kinyitott egy zártablakú sötét szobát s rámutatott egy gyászruhába öltözött zokogó úriasszonyra, aztán odalépett hozzá s megszólította:

— Ez itt illő bér fejében bátran vállalkozott férjed virrasztására.

Az asszony elsímította jobbról-balról homlokára csüngő hajfürtjeit, fölemelte még bánatában is bájos arcát, végignézett rajtam s úgy rebegte:

— Kérlek, igyekezzél minél éberebben megfelelni tisztednek.

— Efelől légy nyugodt, — feleltem — csak gondoskodjál illő jutalomról.

Miután ebben megegyeztünk, fölkelt s átvezetett egy másik szobába. Behívott hét embert tanúnak s a hófehér szemfedővel letakart holttestről félrehúzta kezével a leplet. Sokáig zokogott felette, aztán a jelenlévők hiteles tanúságára hivatkozva, aprólékosan sorra mutogatott mindent, miközben határozott megállapításait valaki buzgón jegyzőkönyvbe foglalta.

— Íme, — szólott — az orra ép, szemei sértetlenek, fülei hibátlanok, ajkai csonkítatlanok, álla egész. Ti, derék polgárok, tegyetek minderről bizonyosságot.

Szólt, és miután a jegyzőkönyvet aláírták, kifelé indult.

Én azonban feltartóztattam:

— Asszonyom, gondoskodjál róla, hogy mindent kezem ügyére adjanak, amire szükségem van.

— És hát mi mindenre volna szükséged? — kérdezte.

— Jó nagy lámpára, — feleltem — aztán reggelig elegendő lámpalajra, néhány kancsó forralt borra, egy pohárra s egy tetejes tál vacsoramaradékra.

Erre megcsóválta a fejét s rámpiritott :

— Ugyan menj, bolond vagy, hogy halottasházban vacsorát s egyáltalán ennivalót kérsz, hiszen már jó néhány napja tüzet sem gyújtottunk. Azt hiszed tán, hogy részegeskedni jöttél ide? Nem szánnád magad inkább az alkalomhoz illő gyászra, könnyezésre?

E szavakkal odafordult egy szolgálóleányhoz és ráparancsolt :

— Myrrhine, egy-kettőre adj neki lámpát és olajat, zárd be a virrasztót a halottas szobába és tüstént hagyd magára.

Így hát ott hagytak egyedül a halott virrasztására. Jól megdörzsöltem s megélesítettem szemeimet, hogy el ne álmosodjam, szívemet pedig dúdolgatással csillapígtattam.

... És íme, már alkonyodik, már besötétedett, már vak feketeség ül meg, már minden halálos-mélyen elpihent, már itt a borzalmas éjszaka ...

Rettentő remegésem egyre tornyosodik...

... És ekkor hirtelen besurrant egy menyét.

Megállt velem szemben és rámkapcsolta szúrós tekintetét, úgy hogy az ici-pici állatkának ez a határtalan szemtelensége felkorbácsolta indulatomat.

— Takarodol innen, — rivalltam rá — te piszkos dög! Bújsz vissza mindjárt a magadfajta patkánynépség közé, mielőtt még meg nem keserülsz gyilkos dühömet? Takarodol?

Hátat fordított és azon nyomban kikotródott a szobából. De ebben a pillanatban mélységes álom feneketlen szakadékába zuhantam, úgyhogy maga a delphibeli jós-isten sem tudta volna egykönnyen eldönteni, hogy kettőnk közül, akik ott feküdtünk, melyik az igazi halott. Eszméletlenül feküdtem, magamnak is őrzőre lett volna szükségem : mintha csak ott sem lettem volna.

Egyszerre csak az éjjeli nyugalmat a taréjos sereg kukoríkolása verte fel. Nagynehezen magamhoz tértem s rettentő félelemben vágogva, odarohantam a holttesthez, kitakartam az arcát, megvilágítottam a lámpával s tüzetesen megvizsgáltam : mindene épségben volt. Egyszerre csak a szerencsétlen asszonyka, a tegnapi tanúkkal együtt, izgatottan, zokogva betoppant, egyenesen a holttestre borult, csókjaival hosszasan záporozta s végre a lámpafénynél mggyőződött róla, hogy mindene ép. Megfordult, előszólította Philodespotust, a pénztárost és meghagyta neki, hogy derék örökösémért haladéktalanul utalja ki a jutalomdíjat. Néhány pillanat múlva már kezembe is adta s ekként hálálkodott :

— Szívem mélyéből köszönetet mondok neked, fiatalember és

buzgó szolgálatodért ezentúl, ígérem, olybá foglak tekinteni, mint egyéb atyámfiait.

Nagy öröm áradt el bennem erre a nem remélt kitüntetésre, rádőbbsenem ragyogó aranyaimra, amelyeket egyre-másra, meg-megcsörgettem a markomban s megszólaltam:

— Elég lesz, asszonyom, ha úgy veszed, hogy szolgálid egyike vagyok és valahányszor csak szükséged lesz segítségemre, bízást rendelkezzél velem.

Alig hogy befejeztem, a házbeliek abban a pillanatban átkozni kezdtek vésztjósuló szavaimért és kézzel-lábbal hadakozva, nekem estek: az egyik öklével az arcomba vágott, a másik könyökeivel a vállamba döfött, egy harmadik durva kézzel a lágyékomba markolt, sarkaikkal rugdaltak, megtépázták hajamat, ronggyá szaggatták ruhámat. Megtépázva, mint a büszke aoniai ifjú vagy a pimplai dalos költő s össze-vissza marcangoltan kilódultam a palotából.

És miközben a legközelebbi utcáskor lassan-lassan magamhoz tértem (végiggondoltam, jaj későn, szerencsétlen és meggondolatlan nyilatkozatomat s teljes alapossággal megállapítottam, hogy még kegyetlenebb verést is megérdemeltem volna), már elsiratva, a temetési hangos jajveszékelés után utolsó útjára indult a halott: ősi szokás szerint, mint afféle előkelő család sarját, díszes gyászmenetben vitték a piacon keresztül. Fekete ruhában rohan ekkor szembe egy szomorú, könnyes, tisztos ősz haját tépő öregember, két kézzel a ravatalba kapaszkodik s emelt, de az egyre felcsukló zokogástól meg-megbicsakló hangon panaszkodik:

— Polgártársak, becsületességtek s a köztisztesség nevében kérek, álljatok megölt polgártársatok mellé s toroljátok meg kíméletlenül ennek az elvetemedett és gonosz asszonynak sötét gaztettét. Mert ezt a szegény fiatalembert, nővérem fiát, senki más, ő emésztette el méreggel, szeretője kedvéért s a dús örökség reményében.

Így harsogta szegény öreg keserves panaszait a gyásznép fülébe. A tömeg már-már dühre gerjedt: az eset oly valószínű volt, hogy hajlandók voltak hitelt adni a vádnak. Máglyát kiabáltak, kövek után kaptak, még a gyerekeket is az asszony agyonverésére noszogatták. Erre az asszony tettetett zokogással égre-földre szenterős esküvel megesküdt, hogy semmi része sincs ebben a szörnyű gonosztettben. Erre aztán megint az öreg vette fel a szót:

— Bízunk az igazság kiderítését isteni bölcseségre. Van itt egy Zatchlas nevű fő-fő aegyptusi varázsló, akivel, busás fizetség fejében, már előbb egyességet kötöttem, hogy kis időre visszahozza ennek

szellemét az alvilágból, holttestét megeleveníti s feltámasztja halottaiból.

Ezzel a szóval egy vászonköpenybe burkolt, pálmazándáló, kopaszra nyírt fejű férfit vezetett a gyülekezet felé. Aztán hosszasan csókolgatta kezeit, átkulcsolta térdeit és így beszélt :

— Az égi csillagokra, az alvilági szellemekre, a természet elemeire, az éjszakai némaságra, a koptus szentélyekre, a Nilus áradásaira, Memphis titkaira, Isis csörgettyűire : könyörülj, főpap, könyörülj rajta! Add kevés időre meglátnia a napvilágot, örökre lezárt szemeibe önts tűnékeny ragyogást. Hiszen mi nem ellenkezünk, nem akarjuk elvonni a földtől, ami az övé, csak a bosszúállás vígaszául könyörödjük neki az élet egy rövidke pillanatát!

A varázsló meg volt nyerve.

Valami kis varázsfüvet rakott a halott szájára és mellére, aztán keletnek fordult, magába mélyedve imádkozott az életet adó fölséges Naphoz s az ünnepélyes jelenet külsőségeivel a közönség hangulatát fokról-fokra izgatta a nagy csoda felé . . .

Befurakodtam a tömegbe, éppen a ravatal mögött felálltam egy emelkedett kőtömbre és vizsga szemmel figyeltem a történendőket : íme, már hullámosan emelkedik a melle, már ruganyosan ver az ütő-ere, már végigömlik a testen az élet : most fölemelkedik a holttest és az ifjú megszólal :

— Már ittam a Lethe vizéből, már a Styx hullámain úsztam, mért hoztok vissza, könyörgök, e pillanatnyi élet dolgaiba? Hagyd abba, kérlek, hagyd abba és bocsáss vissza pihenőmre.

Alig hangzottak el a halott szavai, a varázsló már kissé indulatosabban rászólt :

— Mért nem mondasz el mindent a népnek, mért nem feded fel halálad titkait? Vagy azt hiszed, nincs módomban ráolvasásaimmal a fúriákat idéznem s fáradt testedet meggyötörnöm?

Felveszi a szót a ravatalon fekvő és fájdalmas sóhajtással így beszél a néphez :

— Fiatal feleségem gaz mesterkedése ítélte a méregpohárra s emésztett el : így kellett átengednem meleg ágyamat a szeretőjének.

Az elvetemült asszony ekkor hirtelen összeszedi egész vakmerőségét és férje vádjával szentségtörő módon konokul perbeszáll. A nép forrong, a vélemények megoszlanak : némelyek erősködnek, hogy az elvetemült asszonyt halott férjével együtt azon nyomban elevenen el kell temetni, mások úgy vélik, hogy nem szabad hitelt adni egy halott hazudozásainak.

De minden kétséget eloszlatozott a fiatalember újabb felszólalása. Mert megint s még fájdalmasabban felsóhajtott s így szólalt meg :

— Megadom, igen, megadom nektek az igazság csalhatatlan bizonyítékait : napnál világosabban feltárok olyan dolgot, amit rajtam kívül senki más nem tud.

Aztán ujjával rám mutatott :

— Hát miközben holttestemnek ez az élesszemű őre éberen virrasztott felettem, varázsló boszorkányok szemet vetettek porhüvelyemre és ezért idegen alakot öltöttek ; de mikor több ízben is hasztalanul próbálgatták buzgó figyelmét kijátszani, végre is álomködöt bocsátottak rá s mélységes álomba temették. Aztán engem mindaddig kitartón szólítottak nevemen, míg végre érzéketlen tagjaim s megmerevedett testrészeim nehézkes erőlködéssel már-már hajlottak a bűbajos varázslat parancsaira. Ez itt, aki halálos álomban ugyan, de mégis csak élt, neve hallatára (mert ugyanúgy hívják, mint engem) gyanútlanul fölkelt és halotti szellem módjára készségesen megindult. És bár a szoba ajtaja gondosan be volt zárva, valami nyíláson keresztül mégis levágták előbb az orrát, aztán a füleit : így ő szenvedte el helyettem a megcsonkíttatást. És hogy csalafinta mesteriségükhöz mindenben méltók maradjanak, levágott fülei helyébe hajszálnyira hű viaszutánczatot ragasztottak s orra helyébe is ugyanolyan viaszorrt készítettek. És most itt áll ez a szerencsétlen ember, aki nem annyira buzgóságával, mint inkább megcsonkíttatásával szolgálta meg a fizetséget.

Ennek hallatára rémülten kezdtem magam végigtapogatni. Oda-kapok az orromhoz : kezemben marad ; megfogom a füleimet : leválnak. Miközben a közönség félreérthetetlen ujjmutogatással s felém irányuló integetéssel jelezte, hogy megismert, miközben kibuffant az általános röhögés, én a szomszédaim lábai közt, csuronvizesen a hideg verejtéktől, kisérrantam.

De ilyen csonkán, ilyen furcsa-nevetséges állapotban soha többé nem térhettem meg családi tűzhelyemhez : a hajamat oldalvást jobbról-balról leeresztettem : így rejtettem el füleim csonkaságát ; elcsúfított orromat pedig ezzel a szorosan rátapasztott vászondarabbal takartam el illedelmesen.

Amint Thelyphron befejezte történetét, a pityókos társaságban újra fölharsant a kacagás. Egyre-másra kiabáltak, hogy poharat kell köszönteni a nevetés istenére, miközben Byrrhena magyarázattal fordult hozzám :

— Holnap olyan ünnepnapra virradunk, amelyet még városunk legősibb korában alapítottak. Mi vagyunk az egyetlen nép a földkerekségen, amely ezen a napon ujjongó, bolondos szertartással keresi a Nevetés szentséges istenének a kegyeit. Most azzal, hogy te is köztünk leszel, még kedvesebbé derítéd ezt az ünnepünket. És bárcsak magad is ki tudnál eszelni valami kacagtató tréfát az isten tiszteletére, hogy ennyivel is teljesebben-tökéletesebben áldozhassunk ennek a hatalmas istenségnek.

— Rendben van, — feleltem — eleget teszek kívánságodnak. És szavamra, igazán szeretnék valami olyan bolondságot kieszelni, amit ez a nagy isten áradó kegyességgel fogadna.

Most azonban az inasom figyelmeztetett, hogy már éjszakára jár az idő, de meg amúgy is mámorosra ittam már magam, hát nyomban fölkeltem, futtában elbúcsúztam Byrrhenától s tántorgó léptekkel megindultam hazafelé.

Amint a legelső utcába befordultunk, hirtelen szélroham kioltotta lámpánkat, amely eddig az utat mutatta, úgy hogy alig tudtunk átvergődni a vak éjszaka sötétjén; lábunk ujjait össze-vissza zúztuk a köveken és holtra fáradtan érkeztünk szállásunk elé. Amint kettesben közelebb léptünk, észrevettük, hogy három erőteljes, zömöktestű alak teljes erejéből döngeti kapunkat. Megjelenésünk egy cseppet sem riasztotta meg őket, hanem vállvetve egyre sűrűbben s keményebben támadtak, úgy hogy teljes joggal merült föl bennem az alapos gyanú, hogy ezek rablók, még pedig a legvadabb fajtából. Kardomat, amelyet efféle meglepetések ellen köpenyem alatt magammal hoztam, tüstént megmarkoltam s kirántottam a ruhám alól. Aztán se szó se beszéd, közéjük vágok a rablóknak, mind a hármat sorjában, ahogy viadalra keltek velem, alaposan összeszurkálom, míg végre rettentő sebekkel sűrűn átlýuggatva lábaim előtt kiköpték lelküket.

Minekutána így megverekedtem, a zürzavaros láрма felriasztotta Fotist, aki kaput nyitott. Én lihegve s izzadtságtól csuronvizesen bevánszorogtam. Kimerültem a három rablóval vívott viaskodásban, mintha legalább is a háromtestű Geryont gyilkoltam volna meg.

Rögtön ágyba bújtam s azon nyomban álomba merültem.

HARMADIK KÖNYV.

Alighogy a Hajnal, rózsás karjait előrenyújtva, bíborsugaraival felvágatott az égboltozatra, engem is kiragadott édes pihenésemből s az éjszaka átadott a nappalnak. Izgalom öntötte el lelkemet, amint fölrémltet előttem az estéli garázdálkodás emléke; összegubbaszkodva felültem ágyamon, keresztbefontam lábaimat, térdeimen egymásba kulcsoltam két kezem ujjait és záporosan zokogtam: képzeletemben egymásután fölrémltet a forum, a törvényszék, az ítélet, végre maga a hóhér...

— Vajjon akadhatok-e olyan szelídlelkű, olyan jóindulatú bíróra, aki ártatlannak nyilváníthatna engem, hiszen háromszoros gyilkosság szennye fröccsentett be, három polgár vére tapad kezeimhez! Ez hát az a híres-nevezetes világjárás, amelyet olyan határozottan jósolgatott nekem a csillagjós Diophanes?

Újra meg újra csak ezt hánytorgattam magamban és óbégattam keserves balsorsomon...

Egyszerre csak dörömböztek az ajtón, amelynek szárnyai egyre zúgtak a szüntelen csattogástól. Egy szempillantás és hatalmas robajjal kivágódott az ajtó; a szobát zsufolásig megtöltötték a hatóság emberei, poroszlóik és az összeverődött gyülelész csöcselék. A hivatalnokok parancsára két törvényszolga nyomban rámtette kezét s elkezdtek kifelé tuszkolni. Én bizony nem ellenkeztem. Alig értünk az első szűk utcába, máris kitódult a szabadba az egész lakosság és ember ember hátán nyomunkba szegődött. És ámbár én földre szegzett fejjel, elszontyolodva lépegettem (szinte már az alvilágra révült tekintetem), mégis egy oldalt pillantás révén fölöttébb különös látványra csodálkoztam rá: a körülöttem hullámozó sok ezernyi tömegben nem volt egyetlen ember sem, aki ne pukkadozott volna a nevetéstől...

Végtére, hogy minden utcát végigkanyarogtunk s engem minden zeg-zugon végighurcoltak (mint ahogy körmenetben szokás fölvezetni azokat az áldozati állatokat, amelyekkel az engesztelő-ünnepek idején a fenyegető baljóslatokat háritgatják), a forumon a bírói emelvény elé állítottak. Már ott ült a törvényszék a magas emelvényen, már a törvényszéki kikiáltó csendet parancsolt, mikor egyszerre az egész tömeg egyhangúan követelte, hogy ezt a nagyszabású tárgyalást a színházban tartsák meg, mert olyan óriási a hallgatóság, hogy a veszedelmes tolongásban még utóbb agyonnyom-

ják egymást. A következő pillanatban már mindenfelől nekiiramodott a nép s csodálatos hirtelenséggel ellepte a nézőtér minden talpalatnyi helyét; a bejáratoknál s az egész párkányzaton gomolyagban szorongtak az emberek, sokan az oszlopokra kapaszkodtak, némelyek a szobrokra csimpaszkodtak, mások az ablakokon s a menyegzetkockákon tünedeztek fel, de csodálatos izgalommal mindenki látni akart és senki sem törődött vele, hogy az életét kockáztatja.

Ekkor engem a törvényszéki szolgák mint valami áldozati barmot a színpadon keresztül elővezettek a kar félkörének közepére. Most újból felharsant a kikiáltó érces szózata és hívására felállott vádlóm, valami öregebb úr. Aztán, hogy szónoklatának idejét kimerjék, megtöltöttek vízzel egy kis edényt, amely a derekán fonalvékonyságú csőbe karcsúsodott s ezen át csöpögött le a víz. Most a vádló így beszélt a néphez:

— Tiszteletreméltó polgártársaim! Nem holmi jelentéktelen ügyről van szó, hanem olyanról, amelyben elsősorban is egész államunk békessége forog kockán s amelyet komoly példaadásra kell felhasználnunk. Ennélfogva fokozottabban hárul rátok a kötelesség, hogy egyenkint és összesen lelkiismeretesen fontolóra vegyétek az állam érdekeit, nehogy ez az elvetemedett gyilkos szárazon vigye el annak a rettentő mészárlásnak a bűnét, amelyet oly véres kegyetlenséggel vitt végbe. És ne gondoljátok, hogy holmiféle személyes féltékenység tüzel vagy egyéni gyűlölet lázít ellene. Tudniillik én vagyok az éjjeli őrség parancsnoka. De azt hiszem, hogy mind a mai napig nincs senki, aki kifogást emelhetne éber őrködésem ellen.

— De végre rátérek magára az ügyre s híven beszámolok a tegnapi éjszaka eseményeiről. Tehát amint úgy éjfélután aggodalmas gondossággal az egész várost körüljártam s kapuról-kapura mindent apróra végigvizsgáltam, megpillantottam ezt az elszánt fickót, amint kivont kardjával gyilkosan vagdalkozott jobbra-balra. Dühöngésének már három áldozata hevert lábai előtt: még lélegzettek, testük vértócsában vonaglott. Nem csodálom, hogy maga is megrettent borzalmas tettének büntudatától: azonmód futásnak eredt, a sötétség leple alatt besurrant valamelyik házba s egész álló éjszaka ott rejtőzködött. De az istenek akaratából, amely a gazoknak semmi bűnét sem hagyja megtorlatlanul, reggel, mielőtt még rejteikutakon elillanhatott volna, elcsíptem én a ti igazságos és tekintélyes törvényszéktek elé állíttattam. Kezetekben van tehát a vádlott, akit többszörös gyilkosság bűne terhel, a vádlott, akit tetten értek, a vádlott, aki még hozzá idegen állampolgár. Sújtsatok le tehát szigorú íté-

lettel erre a külföldi emberre azért a bűnért, amelyet a magatok polgártársán is kíméletlenül torolnátok meg.

Így beszélt a zordon vádló s ezzel elnémult szigorú szava. A kiáltó pedig azonnal engem szólított fel, hogy ha van valami megjegyzésem a beszédre, adjam elő. De én ebben a pillanatban semmi egyebet nem tudtam, csak sírni, amire bizisten nem is annyira a goromba vádbeszéd, mint inkább a tulajdon meggyötört lelkiismeretem kényszerített. Végre valami isteni ihletből nekibátorodtam s ekként védekeztem :

— Magam is jól tudom, milyen kemény feladat ekkora gyülekezetet meggyőznie ártatlanságáról annak, aki gyilkosság vádja alatt áll, még ha igazat mond is és önként vallomást tesz tettéről, itt, a három megölt polgár kiterített holtteste előtt. De ha emberséges törvényeitek módot adnak arra, hogy néhány szóval védekezsem, könnyű szerrel meg foglak győzni benneteket, hogy nem a magam hibájából keveredtem ebbe a főbenjáró veszedelembé, hanem szerencsétlenül végződő, de jogos fölháborodásom zúdította rám alaptalanul a borzasztó és gyűlöletes vádat.

— Hát úgy volt, hogy a vacsoráról egy kicsit későn indultam hazafelé, meg aztán el is voltam ázva, ezt a bűnömet egyáltalán nem tagadom, s éppen a lakásom kapuja előtt — derék polgártársatoknál, Milónál vagyok szálláson — látom ám, hogy egynéhány marcona rabló mindenáron be akar jutni ; csavargatták a sarokvasakat s ki akarták emelni a ház kapuját ; a zárat, amelyek a lehető legpontosabban be voltak erősítve, mind erőszakkal lefeszegették s már a házban lakók lemeszárlásáról tanácskoztak. Végre is egyik elszánt, vaskos fickó efféle riadóval tüzelte a többieket :

— Hahó, cimborák, férfias elszántsággal s harcos erővel csapjunk le az alvókra ! Félre szívünkbelől minden habozás, minden gyávaság : kard ki kard, gyilkolás tarolja végig az egész házat ! Aki álomban hever, le kell szúrni ; aki ellenszegülni merészel, le kell ütni ! Csak úgy vihetjük el szárazon, ha odabent senki fiának nem irgalmazunk !

— Bevallom, polgárok, szörnyen féltettem gazdáimat is, a magam bőrét is, de meg úgy éreztem, hogy a jó polgárnak ez a kötelessége : hát előkaptam a kardomat, amelyet efféle veszélyes eshetőségekre mindenhova magammal viszek s rátámadtam az elvetemült rablókra, hogy rájuk ijesszek s megszalasszam őket. Csakhogy ezek a feneketlenül elvadult és durva legények nem futamodtak ám meg, hanem vakmerőn szembeszálltak velem, bár látták, hogy kard van a kezemben.

— Csatarendbe sorakoznak. Maga a vezérük s főkolomposuk vad erővel rám rohan, két kezével a hajamba kapaszkodik, hátrahajlít és kővel akar agyonverni. Miközben azonban kőért kiabál, biztos kézzel lesujtok rá s szerencsésen le is terítem. Most a másik a fogaival lábikrámba csimpaszkodik, de én jól irányzott csapással vállperecen vágom, a harmadiknak, aki ostobán nekem szaladt, a melle közepén hasítok halálos sebet. Hitem szerint azért, hogy békeséget teremtettem, hogy vendéglátó gazdáim házat s a közbiztonságot megvédelmeztem, nemcsak büntetlenségben, hanem ezenfelül nyilvános dícséretben kellene részesülnöm, hiszen soha még egy körömfeketényi vád sem merült fel ellenem, polgártársaim igaz tisztelettel öveztek és becsületességemet minden javaknál nagyobbra tartottam. Nem fér a fejembe, hogy a jogos bosszúállásért, amelyre az elvetemült rablókkal szemben ragadtattam magam, mért állok most ily borzasztó vád alatt, holott semminemű bizonyíték sincs sem arra, hogy köztünk régebbi személyes ellenségeskedés lett volna, sem arra, hogy ezeket a zsványokat valaha is egyáltalán ismertem volna. Vagy tessék legalább valami zsákmányt felmutatni, akkor még hihető volna, hogy annak reményében követtem el ezt a borzalmas bűnömet.

Ahogy elhallgattam, megint előbuggyantak könnyeim. Könyörgésre tárt karokkal, valamennyiük jó szívére, gyermekeik iránti szeretetükre hivatkozva, kétségbeesetten rimáncodtam az egész közönséghez. Mikor már úgy gondoltam, hogy megmozdult bennük az emberi érzés s hogy valamennyien kellő könyörületességre lágyultak zokogásomtól, tanúul hívtam a mindentlátó Napot s az Igazságot, jelenvaló ügyemet az istenek gondviselésébe ajánlottam — és ekkor, amint kissé jobban fölemelem tekintetemet, látom, hogy a közönség az utolsó emberig mulat — csak úgy düledeztek a rengő kacagástól — s köztük az én derék házigazdám és atyámfia, Milo, pukkadozik legjobban a röhögéstől. Ekkor csendesesen így méltatlankodtam magamban:

— Hát ez a hála, ez az együttérzés! Ím én a gazdám javáért embert ölök és főbenjáró váddal terhelten állok itt, ő meg nem éri be azzal, hogy támogatás helyett vigasztalanul cserben hagy, hanem még kacag is pusztulásomon.

Ezenközben sírva, zokogva, karján csecsemőjével, gyászruhás asszony rontott a színház közepére s nyomában egy másik, piszkos rongyokba bugyolált, épp oly gyászosan zokogó idősebb asszony; mind a kettő olajfaágot lengetett. Ráomlottak a ravatalra, amelyen letakarva ott feküdtek az áldozatok holttestei s felbúgó zokogással gyászos jajveszékelésbe kezdtek:

— Mindnyájatok könyörületességére, minden jogos emberi érzésre kérünk: induljon meg szívetek e fiatal emberek gyalázatos meggyilkolásán s magányos özvegységünk vígaszául álljatok érte bosszút! Legalább ezt a csecsemőéveiben árván maradt kis gyermeket segítsétek jobb élethez s törvényeitek és a rendőri intézmények értelmében e gyilkos vérét vegyétek minden jóval biztató engesztelésül.

Erre fölkelt a legöregebb bíró s így beszélt a hallgatósághoz:

— A bűncselekményt ugyan, amelyet szigorúan meg kell torolnunk, maga a tettes sem tagadhatja le; mégis marad számunkra egyetlenegy izgató mellék-kérdés, hogy tudniillik e borzalmas gaztett bűnrészeseit is felkutassuk. Mert csöppet sem valószínű, hogy egy száz ember ép bőrrrel menekülhetett három ilyen markos legény kezéből. Ennélfogva kínvallatással kell az igazságot kiderítenünk. Mert egyrészt a tettest kísérő szolga egy óvatlan pillanatban megszökött, másrészt pedig a bizonyítási eljárás oda jutott, hogy kínvallatással kell belőle bűntársainak neveit kicsikarnunk, hogy egyszer s mindenkorra gyökerestül kiirtsuk az efféle vérszomjas garázdálkodások okozta rettegést.

Egy pillanat s a görög törvénykezési rend értelmében már hozták is a tüzet, a kereket s a mindenfajta korbácsokat. Kétségbeesésem rohamosan növekszik s szinte megszázsorozódik, hogy még csak ép testtel sem halhatok meg. De az az idősebb asszony, amelyik síránkozásával úgy felkorbácsolta a hangulatot, csak nem hagyta abba:

— Engedjétek meg, drága jó polgárok, hogy mielőtt ezt a zsiványt, szerencsétlen gyermekeim gyilkosát keresztre feszítitek, leleplezhessük az áldozatok holttesteit, hogy lássátok: milyen daliások, milyen fiatalok voltak, hogy ekként egyre komorabbra zorduljon bennetek a méltó felháborodás és a gaztett nagyságához mért kíméletlenséggel ítéelhesetek.

Szavait helyeslés követte és a bíró rögtön felszólított, hogy tulajdon kezemmel takarjam ki a ravatalon fekvő holttesteket. Sokáig vergődtem, vonakodtam ez új látvány révén újra felidézni elkövetett gaztettemet, de a poroszlók a bíró parancsára egyre nyomatékosabban noszogattak, végül oldalt lecsüngő kezemet is vesztébe taszították s kinyújtották a holttestek fölé. Végre is megtörtem a kényszer alatt, megadtam magam és kénytelen-kelletlen ugyan, megfogtam a leplet s fölfedtem a holttesteket...

Jóságos egek, micsoda látvány!

Miféle csodálatos szörnyetegek ezek?

Mely hirtelen változása balsorsomnak! Hiszen már-már Proserpius

hatalmában voltam, már-már az alvilág lakói közé számítottam, de erre a hirtelen színe-változásra döbbenten meredtem rá s igazán nem tudom kellő szavakkal leírni ennek a meglepő látványnak minéműségét. Hát a három meggyilkolt ember holtteste nem volt egyéb, mint három felfújtt bőrtömlő, össze-vissza szurkálva, lyuggatva ; és amenynyire éjjeli csatámra vissza tudtam emlékezni, a lyukak ugyanazokon a helyeken tátongtak, amelyeken a rablókat megsebesítettem.

Ekkor az eddigelé egyesektől tervszerű ravaszsággal némileg fékentangtatt röhögés zúgva csattant fel a közönségben. Némelyek határtalan jókedvükben ujjongtak, mások enyhülésül a nevetéstől fájó hasukat szorongatták. Végre is részegen a gyönyörűségtől sorjában kitódultak a színházból, vissza-visszapislantgatva rám. Én azonban attól a pillanattól fogva, hogy a leplet föleltem, dermedten, kővé meredten álltam ott, mintha csak magam is valami színházi szobor vagy oszlop lettem volna. Csak akkor tértem magamhoz révületemből, amikor a gazdám, Milo odalépett hozzám, megfogott s gyengéd erőszakkal magával vonszolt, miközben én egyre ellenkeztem s újra meg újra kibuggyanó könnyeim közt sűrűn felzokogtam. Óvatosan kikereste az elhagyott utcákat s nagy vargabetűvel házába vezetett és változatos csevegéssel szórakoztatott, mert még akkor is kétségsbe voltam esve és reszkettem. De sehogysem tudta lecsillapítani megcsúfoltatásomon érzett felháborodásomat, amely mélyen megülte lelkemet.

Kisvártatva ím teljes díszben bevonult házunkba maga a bíróság és a következő nyilatkozattal igyekezett megnyugtatni :

— Uram, Lucius, sem a te előkelő állásod, sem családod ősi származása nem ismeretlen előttünk, hisz kitünő családok egy egész tartomány nemességét öleli magába. Annak, amin átestél s ami miatt oly érzékenyen sopánkodol, nem meggyalázás volt a célja. Verd ki hát szívedből ezt az egész pillanatnyi elkeseredést s oszlasd el lelked komor hangulatát. Tudniillik az a játék, amelyet városunk a Nevetés áldott istenének tiszteletére évről-évre minden fordulón ünnepélyesen rendez, mindig csak valami eredeti ötlettől kap friss színt-illatot. Ez az isten téged, az ötlet szerzőjét s előadóját, innentúl minden útadon szerető kegyelmével kísér és sohasem fogja megengedni, hogy szívedben tanyát verjen a szomorúság, hanem élted fogytaig vidám örömekre deríti homlokod. Városunk is minden kiváltságos megtiszteltetést megszavazott részedre ezért a kedvességédért : mert először is védnökkévé választott, aztán pedig elhatározta, hogy felállítja bronzszobrodat.

Erre a beszédre ily szavakkal adtam meg a választ :

— Illó hálával adózom neked, Thessalia páratlanul nagyszerű városa, a fényes megtiszteltetésekért, de úgy gondolom, hogy a szobor-képmásokat nálamnál méltóbb és különb férfiak számára kellene tartogatnotok.

Így beszéltem nagy-szerényen, miközben arcom is kicsit vidámbabba derült. Amennyire csak tőlem telt, még derültebb jókedvet erőltettem magamra s udvariasan elköszöntem a távozó hatóságoktól.

Ebben a pillanatban beront egy szolga :

— Nénéd, Byrrhena — lelkenzezi — figyelmeztet, hogy már közel van a lakoma ideje, amelyre az este elígérkeztél és kér hogy jőjj.

Rajtam átnyilalt a rettenés, gondolatban is visszaborzadtam még a házatól is és ezt üzentem :

— Végtelenül szeretnék meghívásodnak eleget tenni, nénikém, de nem tehetem, adott szavam ideköt. Tudniillik házigazdám, Milo a mai nap ünnepelt istenségére hivatkozva rávett, hogy a mai vacsorára elkötelezzem neki magam ; most ő sem megy el hazulról, engem sem hagy távozni. Tegnap vacsora-ígéretemet halasszuk hát más alkalomra.

Utolsó szavaimnál Milo keményen karon ragadott, előhozatta a fürdő-holmikat és elvitt a legközelebbi fürdőbe. Én a világért szemébe nem néztem volna senkinek, bújtam a járókelők nevetése elől — amelyet pedig magam fakasztottam — s oldalához símulva lopakodtam előre. Szégyenkezésemben azt sem tudtam, hogyan fürödtem meg, hogyan dörzsöltek le, hogyan kerültem megint haza : olyan tehetetlenül révedeztem, amint mindenki megbámult, felém integetett, ujjal mutogatott rám.

Végre, hogy Milo szegényes kis vacsoráján csak úgy futtában átestem, metsző fejfájást vetve ürügyül, — amelyet bizonyára a szakadatlan zokogás okozott — könnyen megnyert beleegyezésével visszavonultam szobámba. Végigheveredtem ágyamon és bánatomban tövéről-hegyére végiggondoltam mindazt, ami velem történt, míg végre — miután asszonyát lefektette — bejött Fotisom, magából kikelve ; nem sugárzott az arca, nem csacsogott az ajka : sötét homlokán zord ráncok tornyosultak. Habozva és félénken végre is szóra kapott :

— Bevallom, — lihegte — én, tulajdon magam vagyok az oka ennek a kalandodnak!

Ezzel a szóval valami korbácsot húzott ki kebléből, felém nyújtotta és így beszélt tovább :

— Itt van ; hitvány nőszemély vagyok ; könyörgök, verj meg, vagy sujts akár miféle még nagyobb büntetéssel. Csak azt az egyet ne gondold, kérve-kérlek, hogy szántszándékkal okoztam neked ekkora szenvedést. Inkább engem verjen meg az isten, mint hogy miattam akár csak egy körömfeketényi bánatot is szenvedj. De minden szenvedést, ami fejedre zúdult, tüstént tegyen jóvá az én vérem folyása. Mert bár parancsot teljesítettem s más volt a célja cselekedeteimnek, szerencsétlenségemre mégis te ittad meg a levét.

Ekkor én részben velemszületett kíváncsiságomtól ösztökélve, részben, mert kalandom titokzatos okát mohón vágytam leplezetlenül megismerni, így vettem fel a szót :

— Inkább összetöröm, ronggyá tépem, elpusztítom a világnak ezt a leggyalázatosabb, legvakmerőbb korbácsát, amelyet azért adtál ide, hogy megverjelek vele, mintsem hogy csak érinteni is merje bársonyos, tejfehér testedet ! De most már mondd el őszintén : melyik az a tetted, amelyet az ostoba vaksors veszedelmemre fordított ? Mert esküszöm a te drága életedre, hogy senkinek a világon, még neked magadnak sem tudnám elhinni, ha még úgy bizonykodnál is, hogy te főztél volna ki akármit is az én veszedelmemre. Különben sem lehet ártatlan szándékokat bűnül felróni azért, mert az eredményük nem megfelelő, vagy éppen szerencsétlen.

Elhallgattam és Fotisomnak könnyekben reszkető s az odaadó szenvedélytől bágyatagon lehunyódó szemeiről szomjasan szüröcsöltem tüzes, csemegés csókokat...

Ettől aztán vidámságra frissült :

— Várj csak, kérlek — csacsogta — előbb jól bezárom a szobaajtót, mert ha kihallatszik avatatlanul vakmerő beszédem, főbenjáró bűnbe keveredem.

Szólt, betolta a reteszt, erősen belenyomta a biztosító kapcsolót, aztán visszajött hozzám, két karjával átfonta nyakamat s halk, tompára fojtott hangon rákezdte :

— Reszketek és szörnyen félek felfedni e ház rejtelseit s elárulni asszonyom féltve őrzött titkait. De sokkal többet tartok rád és tudományodra, mintsem hogy te — aki amellet, hogy előkelő nemes családból származol és ragyogó tehetségű ember vagy, még számos titkos szertartásba is be vagy avatva, — bizonyosan ne ismernéd jól a hallgatás szent kötelességét. Kérlek tehát, hogy amit csak jámbor lelked szentélyére bízok, őrizd ott örökre hét zárral zárva és az én megnyilatkozásom őszinteségét viszonozd szigorú titoktartásoddal. Mert engem érted égő szerelmem hajt annak elmondására, amit rajtam

kívül senki a világon nem tud. Mindjárt meg fogod ismerni házunk minden ügyét-baját, meg fogod ismerni asszonyom csodálatos titkait, amelyeknek engedelmeskednek a szellemek, fejet hajtanak az istenek, szolgálnak az elemek és amelyektől megbomlik a csillagok rendje. Bűbájosságának hatalmát olyankor aknázza ki leginkább, amikor valami kedvére való bájos, csinos ifjúra szemet vetett, ami egyéb-ként sűrűn megesik vele.

Most is halálosan belebolondult egy gyönyörűszép boeotiai ifjúba és lázasan űzi bűbájosságának minden fortélyát, minden mesterkedését. Tegnap estefelé hallottam, ismétlem, a tulajdon füleimmel halottam, amikor magát a Napot ködös homállyal s örök sötétséggel fenyegette meg, mert nem futott le elég gyorsan az égről s nem adta át helyét elég korán az éjszakának, hogy abban bűvös-bájos csábításait űzhesse. Ezt az ifjút tegnap a fürdőből hazajövet látta meg, amint épp a borbélyműhelyben ült; nosza rámparancsolt, hogy észrevétlenül hozzam el a hajfürteit, amelyek a gyilkos ollótól levágva a földön heverték. Miközben hát odalopakodtam és sebbel-lobbal összekapkodtam a hajfürteket, rajtacsípett a borbély, megragadott és mert amúgy is ország-világ szemében hírhedtek vagyunk boszorkánymesterségünkről, durván rámrivallt:

— Hé, te pizok, te csak egyre-másra lopkodod itt előkelő ifjú urak hajfürteit? De ha még ezután sem hagyod abba ezt a pimaszságot, nem sokat teketóriázok, hanem rendőrkézre adak!

Szavait követte a tett: bedugta a kezét a melleim közé, előkotorászta és dühösen kirántotta onnan a már eldugott hajfürteket. Ez az eset nagyon felizgatott; eszembe jutott asszonyom természete, hogy az ilyenfajta kudarc elég érzékenyen hat rá, s ilyenkor rendesen kegyetlenül elpáhol engem, s már-már azon járt az eszem, hogy megszököm. De ekkor rád gondoltam, s rögtön letettem erről a tervről.

De amint a borbélyműhelyből kijöttem, elszontyolodtam, hogy teljesen üres kézzel kell hazatérnem. Hát meglátok egy embert, aki ollóval kecskebőrtömlőket nyírt. Mivel láttam, hogy alaposan össze vannak kötözve, felfújva és felakasztva, a földön heverő sárgás szőrükből — nagyon hasonlított a boeotiai ifjú hajához — magammal vittem egy csomót és átadtam asszonyomnak, de elhallgattam előtte az igazat.

Így aztán az éj beálltával, mielőtt a vacsoráról hazaindultál volna, asszonyom, Pamphile, őrzőngő vágyában fölment a zsindelytetőre; oda járogat nagy-titokban, mert az a legalkalmasabb hely bűbájoskodására, minthogy kívül van a házon, szabad, szellős, nyílt

hely, ahonnan keletre-nyugatra, mindenfelé kényelmes kilátás nyílik. Mindenekelőtt fölszereli boszorkánykonyháját a szükséges eszközökkel; kirak mindenféle fűszerszámot, titokzatos jelekkel teleírt táblákat, hajótörésekből megmentett tárgyakat, elsíratott-eltemetett holttestek sok-sok részecskéjét; itt orrok és ujjak, amott akasztott emberek húsos körmei, emitt meggyilkoltak felfogott vére és vadállatok fogai közül kicsavart csonka koponyák. Aztán ráolvas a gőzölgő belekre és különféle folyadékkal áldoz, hol forrásvízzel, hol tehéntejjel, hol hegyi mézzel, sőt mézes bort is önt áldozatul. Most azokat a bizonyos hajfűrtöket szorosan csomóba rakja, összeköti s mindenféle illatszerrel együtt szénparázsra veti, hogy elhamvadjanak. És ekkor varázs-tudományának ellenállhatatlan hatalma és a szolgálatára kényszerített istenségek vak önkényeskedése révén azokba a testekbe, amelyeknek szőrszálai füstölögve elsercentek, egyszerre csak emberi lélek költözik: éreznek, hallanak, járnak-kelnek és odamennek, ahová szőrük szaga vonzza őket. Így a boeotiai ifjú helyett ezek akartak minden áron bemenni, ezek rohanták meg a kaput. És ekkor te elázva az italtól, megtévesztve a vak éjszaka sötéttségétől — vitézül kardot rántottál s az örült Ajax módjára vagdalkozva, ugyan nem eleven állatokat mészároltál le, mint ő, aki egész nyáját lekaszabolt, hanem sokkalta hősiebben, három degeszre fújt kecsketömlőt gyilkoltál le. Így én téged, miután cseppnyi vérontás nélkül levágtad ellenségeidet, most nem mint embergyilkost, hanem mint tömlőgyilkost ölelhetlek.

Nagyot nevettem Fotis mulatságos elbeszélésén s magam is tréfára fordítottam a szót:

— Nohát most már én is számot tarthatok a hősi dicsőségnek arra a koszorújára, amelyet Hercules nyert tizenkét munkájával; ő lebirta a háromtestű Geryont s a háromfejű Cerberust, én meg három tömlőt gyilkoltam meg: ez csak fölér vele! De hogy őszinte szívvel megbocsáthassam bűnödöt, amellyel ily rettentő izgalmakba kevertél, teljesítsd ezt a forró kívánságomat: mutasd meg nekem asszonyodat olyankor, amikor valami varázslatot végez, amikor az isteneket idézi, főképp amikor átváltozik: hadd lássam, hiszen égek a vágytól, hogy szemtől-szembe megismerkedjem a varázsló-mesterséggel. Ámbátor úgy veszem észre, hogy magad sem vagy egészen járatlan és avatatlan ebben a mesterségben. Erről mélyen meg vagyok győződve, hiszen magamon tapasztaltam: mert míg eddigelé ugyancsak fitymáltam az asszonyi ölelést, most te csillogó szemekkel, rózsás arcocskáddal, fénylő hajaddal, szomjas csókjaidal s illatos melleddel

rabszolgáddá nyűgöztél s én szíves-örömet alázkodom hatalmad alá. Már otthonomra sem gondolok, kisebb gondom is nagyobb a hazatúzásnál és mindennél drágábbak nekem a mi éjszakáink.

— Luciusom, — felelte Fotis — igazán nagyon szeretném teljesíteni kívánságodat, de az asszonyom irígy természetű, s ha efféle titokzatos mesterkedéseit űzi, mindig elvonul, mindenki elől elzárkózik. Mégis: a te kívánságod fontosabb nekem az életemnél is és majd kilesem az alkalmas időpontot s szívesen teljesítem, csak — amint már előbb is mondtam — becsületesen őrizd ennek a főbenjáró dolognak a titkát.

Csevegésünk közben egymás utáni vágyakozásunk felszította szenvedélyünket s felkorbácsolta érzékeinket. Ledobtunk hát magunkról minden ruhát s végre anyaszült meztelenen tobzódtunk a szerelmi élvezetben. Mikor aztán belefáradtam, Fotis nagylelkű elhatározással fiús élvezetben részesített betetőzésül. A virrasztástól végre elbágyadtunk, álom borult szemünkre s már magasan járt a nap, amikor fölébredtünk. Még néhány éjszakát töltöttünk ilyen gyönyörűségben.

Valamelyik nap Fotis izgalomtól remegve berohant hozzám s jelentette, hogy az asszonya — minthogy új szerelmével szemben eddig minden mesterkedése csütörtököt mondott — ma éjjel madárrá fog tollasodni s így repül el választottjához, ennél fogva tehát óvatosan készüljek elő ennek a nagyszerű jelenetnek a kilesésére. És ahogy az éj beállt, lábujjhegyen, nesztelenül fellopódzott velem ama bizonyos emeleti szoba elé s odasúgta, hogy az ajtóhasadékon át lessem ki, mi történik odabent. Hát Pamphile mindenekelőtt meztelenre vetkőzött, aztán kinyitott egy kis szekrényt, s kivett belőle egy csomó szelencét. Az egyiknek felnyitotta a födelét, kenőcsöt vett ki belőle, a tenyerében sokáig dörzsölte s a lába körmétől s feje búbjáig minden porcikáját bekente vele. Közben halkán egyre mormogott a lámpája fölé, rezegve meg-megrázta magát s végigveregette tagjait. Lágyan hullámzó testén most puha pihék bukkannak elő, erős tollak növekednek, orra horgas csőrre keményedik, körmei görbe karmokká kényszerednek, Pamphile fülesbagollyá változik. Most próbát tesz: panaszos huhogással fel-felugrál a földről, végre a levegőbe lendül s kiterjesztett szárnyakkal elrepül.

Ő tehát bűbájosságának erejével a maga jószántából átváltozott, de énám senki sem olvasott varázsigét s a látottak hatása alatt mégis döbrent rémületbe meredtem, mintha kicseréltek volna: az öntudatom elhomályosult, rémületemben szinte megháborodtam, nyitott

szemmel is elréltem, úgy hogy jó sokáig dörzsölgettem a szememet, hogy megtudjam : ébren vagyok-e hát? Végre-valahára ráészméltem a valóságra, megragadtam Fotisom kezét, homlokomhoz szorítottam s könyörgésre fogtam a dolgot :

— Kérlek, most itt az alkalom, hadd élvezzem vonzalmad nagy-szerű és pompás gyümölcsét : adj egy kicsit abból a kenőcsből! Gyönyörűséges melledre kérlek, szívecském, láncolj magadhoz ezzel a soha meg nem hálálható szívességeddel örökös rabszolgádul! Hadd álljak melléd, én Venusom, szárnyas Cupido gyanánt!

— Ugyan úgy-e, te huncut? — vágott vissza Fotis. — Hát azt akarod, szerelmem, hogy magad alatt vágjam a fát? Hogy védenélek meg ebben a gyámoltalan alakodban Thessalia boszorkányaitól? Ha egyszer madárrá változtál, hol keresselek, mikor látlak megint?

— De az istenek mentsenek meg engem efféle elvetemültségtől, — bizonykodtam — hogy én, még ha sasszárnyakon röpném is be a mérhetetlen égboltot a felhők felett s a magasságos Jupiter csalhatatlan hírnöke s fűрге fegyverhordozója volnék is, hogy én ne repülnék vissza ide az én kis fészkembe, ha százszor is a madarak királya voltam. Esküszöm arra az édes kis hajfonatodra, amellyel lenyűgözted a lelkemet, hogy nem kell nekem senki más, csak az én Fotisom. Aztán arra is gondoltam ám, hogy ha egyszer bekenekedem s efféle madárrá változom, messzi el kell kerülnöm minden házat. Mert úgy-e, milyen szép, milyen pompás szerető volna az asszonyoknak egy ilyen fülesbagoly?! Meg aztán tudjuk, hogy az efféle éjjeli madarakat, ha betévednek valami házba, ügyesen összefogdossák s az ajtóra szögezik, hogy keserves kínokkal lakoljanak meg, mert mint afféle vészmadarak, szerencsétlenséget hoznak a háznép-re. De majdnem el is felejtettem megkérdezni : mit kell mondanom vagy cselekednem, hogy tollruhámat levetve megint visszanyerjem emberi alakomat?

— Ne félj semmit, — nyugtatott meg — ebben a tekintetben nincs okod aggodalomra, mert az asszonyom mindent megmutogatott nekem, amitől az ilyen elváltozott emberek megint visszakaphatják eredeti alakjukat. De ne gondold, hogy csak úgy szívességből avatott be, dehogy : csak azért, hogy, amikor hazarepül, szolgálatára legyen a szabadító szerrel. Ide hallgass hát, micsoda jelentéktelen, hitvány kis füveknek van ilyen nagyszerű hatásuk : forrásvízbe dobok egy marék kaprot meg babérlevelet s ebből adok neki inni s ebben megfürdetem.

Váltig bizonygatta ezt s aztán nagy izgatottan besurrant a szo-

bába s kivett a szekrényből egy szelencét. Én előbb magamhoz szorítottam s megcsókoltam a szelencét és felfohászkodtam, hogy segítsen szerencsés repüléshez, aztán gyorsan ledobtam minden ruhámat és mohón belemarkoltam a szelencébe, jó marék kenőcsöt kivájtam belőle s alaposan bekentem vele egész testemet. És most próbálkozni kezdtem: föl-föllendítettem karjaimat s madár módjára mozgolódtam, de se pihének, se tollnak semmi nyoma rajtam. Ellenben minden szál szőröm sörtévé vastagodik, finom bőröm irhává durvul, kezem s lábam ujjai egy-egy patává kényszerednek össze s a hátgerincem tövéből hosszú fark mered elő. Fejem eléktelenedik, arcom megnyúlik, orrlyukai kitágulnak, ajkam lefittyen, füleim szőrösen hosszúra nyúlnak. Ebben a szomorú elváltozásomban legfőlőbb az vigasztalhatott volna, hogy szerelmi fegyverem is hatalmassá növekedett, de ó jaj, nem tudtam már ölelni Fotist! Amint tehetetlenségben végignéztam apróra testemet, láttam, hogy nem madár vagyok, hanem számár. Szemrehányást akartam tenni Fotisnak a baklövéséért, de emberi alakommal hangomat is elvesztettem s mit tehettem mást: lefittyentettem alsó ajkamat, nedves szemmel ferdén rápislantottam s így némán vontam felelősségre. Fotis, amint ebben az állapotban rápillantott, mindkét kezével kíméletlenül az arcába csapott és feljajdult:

— Ó jaj, szegény fejem! Végem van! Izgalmamban és sietségemben elhibáztam a dolgot: megtévesztett a szelencék egyformasága. De nem baj, mert arra, hogy ebből az alakodból visszaváltozzál, még egyszerűbb szer van: csak rózsát kell enned s azonnal kivetkőzől számár-alakodból és nyomban megint az én Luciusommá változol. És bárcsak ma este is készítettem volna, mint eddig mindig, néhány rózsakoszorút, akkor még ezt az egy éjjelt sem kellene ilyen alakban átszenvedned. De hajnalhasadtakor szaladok az orvosságodért!

Így kesergett Fotis. Én azonban, ámbár Luciusból barommá változtam és tökéletes számár voltam, mégis megtartottam emberi értelmemet. Sokáig erősen tusakodtam magammal, hogy ne támadjak-e rá erre a hitvány és feneketlenül gonosz nőszemélyre, ne harapdáljam-e össze, ne rugdossam-e patáimmal agyon? De hebehurgya tervemtől eltérített az az érett megfontolás, hogy ha Fotist agyonverem, magam semmisítem meg szabadulásom egyetlen reményét. Hát csak ráztam-ráztam a fejemet, aztán lehorgasztottam, pillanatnyi megaláztatásomat csöndesen türtem, beletörődtem kegyetlen sorsomba s lementem az istállóba hűsége hátsalovamhoz; ott állt a jászolnál egykori vendéglátó gazdámnak, Milónak a számára is. Abban

reménykedtem, hogy ha van az oktalan állatokban is valami velük-született rejtett ragaszkodás, akkor a lovam rámismer, megsajnál, szívesen lát s átengedi nekem a legjobb helyet. De ó vendéglátás nagy istene, Juppiter, ó Hűség titokzatos istenségei! Az én kitűnő lovam összedugja fejét a szamárral, s azon nyomban összeesküsznek a vesztetre. Feltették a hasukat s alighogy észrevették, hogy a jászolhoz közeledem, lekonyították a füleiket s fölemelt patáikkal dühösen rámtámadtak. Bizony jó messzire elkergettek az árpától, amit pedig az este tulajdon kezemmel szórtam oda kedves jó szolgám elé. E fogadtatás után, hogy elmartak maguktól, meghúztam magam az istálló sarkában.

És míg társaim szemtelenségén évdődöm magamban s azon töröm a fejemet, hogy ha majd másnapra a rózsák révén Luciuszá vissza-változom, ellátom majd ennek a bitang lónak a baját: megpillantom az istálló gerendáit tartó középső oszlopnak körülbelül a kellős közepén Epona istennőnek kis kápolnácskában ülő szobrát, amely gondosan körül volt fonva friss rózsakoszorúkkal. Amint fölismertem szabadulásom eszközét, felvillant bennem a remény, hatalmas lendülettel fölemelkedtem s amennyire csak kinyújtott első lábaimmal fel tudtam kapaszkodni, kimeresztett nyakkal s messze előrecsucsorított ajakkal, minden erőmet megfeszítve, a koszorú után nyúltam. Vesztemre. Erőlködésem közben hirtelen odafordult a szolgám, akire egész idő alatt a lovam gondozását bíztam, nagy-dühösen fölugrott s elordította magát:

— Hát meddig tűrjük még, hogy ez a szamár hol a többi állat takarmányára, hol meg az istenek szobrára fenje a fogát? Én bizony sántává nyomorítom ezt a szentségtörő dögöt!

Rögtön szét is nézett valami eszköz után s véletlenül egy ott heverő nyaláb fán akadt meg a szeme. Kiválasztotta belőle a legeslegvastagabb görcsös füttyküst és — ó jaj, szegény fejem! — rendületlenül páholt vele. Csak akkor hagyta abba, amikor hirtelen izgatott kopogás és zajos dörömbözés dobbant az ajtón s a szomszédság rémült ordítózással rablót kiabált. Az én emberem erre ijedtében kereket oldott.

Pillanatok mulva a rablóbanda betörte a kaput, elárasztotta az egész házat s minden zegét-zugát megszállta. Hiába rohantak innen is, onnan is Milóék segítségére, a fegyveres csapat mindenütt ott van s fenyegetőn ellenük szegül. Kard villog és fáklya fénylik mindnyájuk kezében, az éjszaka megvilágosodik; mint a kelő nap, úgy szikrázik a tűz s a kardvas.

Most nekiestek az egyik kamrának, amely a ház közepébe volt beépítve és tele volt Milo kincseivel, s ámbár hatalmas zárrakkal volt lezárva s eltorlaszolva, hatalmas szekercéikkel betörték. Amint nyitva volt, minden kincset kihordtak belőle és hirtelen batyukba kötötték. Mindegyikük kapott egy batyut, de több volt a cipelni való, mint az ember. Mohókká mámorosodtak ettől a hihetetlenül nagy kincstől s a másik szamarat, a lovamat és engem kivezettek az istállóból és rogyásig megraktak a legnehezebb batyukkal. Minekutána a házat kifosztották, botjaikkal közénk cserdítve elhajtottak bennünket. Ott hagyták egyik cimborájukat, hogy leskelődjék s hozzon majd hírt a büntett nyomozásáról, aztán megindultak velünk s úttalan utakon, hegyeken át, sűrű ostorcsapásokkal nógattak előre.

Én már a rettentő tehertől, a meredek hegyi kapaszkodótól s a végtelen hosszú gyaloglástól halálosan kimerültem. És ekkor az a lassan érő, de sokat érő ötletem támadt, hogy a szokásos polgári mentességhez folyamodom, kimondom a császár szentséges nevét, s így szabadítom meg magam ettől a sok nyomorúságtól. Mikor végre már fényes nappal valami népes községen át vitt az utunk, ahol éppen vásár volt, s csak úgy nyüzsgött a nép, a nagy sokadalomban megpróbáltam hazai görög nyelven segítségül hívni a császár fölséges nevét. Harsányan és zengőn elordítottam :

— Ó ! — — —

De a császár nevét nem tudtam végig kimondani. A rablók felháborodtak rekedt ordításomon s jobbról-balról, elülről-hátulról úgy eldöngettek, hogy szegény irhámat valósággal szitává lyuggatták.

Végre váratlanul módot adott szabadulásomra a nagy Juppiter. Mert miután már egész sor apró tanyát és pompás villát elhagytunk utunkban, bájos kis kertet pillantottam meg, amelyben sok egyéb gyönyörű virág mellett szűzies rózsák is virultak a hajnali harmatozásban. Szabadulásom reményében sóvárogva néztem őket, aztán örömben fűgén odamentem ; csöpögött a nyálam, már-már hozzánk értem, amikor sokkalta egészségesebb ötletem támadt : hiszen ha én számárból megint Luciuszá változnám, nyilvánvaló, hogy vesztemet érném a rablók kezei között, mert vagy azzal gyanúsítanak, hogy varázsló vagyok, vagy rám fognák, hogy úgyis följelentem őket. Így hát kénytelen-kelletlen nem ettem a rózsákból, hanem beletörődtem jelenvaló helyzetembe, s mintha csak igazi számár volnék, szénát rágcsáltam.

NEGYEDIK KÖNYV.

Úgy déltájban, mikor már izzón tűzött a nap, valami faluban öreg emberekhez tértünk be, akik ismerősei és jó barátai voltak a rablóknak. Legalább is találkozásukból, hosszas megbeszélésükből és csókolódzásukból számár létemre is erre kellett következtetnem. Meg aztán a hátunkról leszedett holmiból is juttattak nekik, és úgy vettem észre, hogy nagy titkolódzva megsúgták nekik, hogy mindez rablott holmi. Rólunk minden terhet leszedtek s kicsaptak a közeli rétre, hogy ott kedvünkre legelésszünk. De én nem tudtam ott maradni egy legelőn a számár s a lovam társaságában, mert bizony eddigelé még nem igen szoktam meg, hogy szénát reggelizzem. De íme, éppen az istálló mögött kis kertet pillantottam meg; veszettül éhes voltam, hát nagynyugodtan besétáltam s mindenféle — igaz, hogy nyers — főzelékfélével pukkadásig töltöttem a bendőmet. Felfohász kodtam valamennyi istenhez s néztem-nézelődtem mindenfelé, hátha valamelyik szomszéd kertben viruló rózsalugast fedezhetnék föl. Már a magányosság is jó reménységgel biztatott, hogy hátha valahol elvonultan, megbújva a cserjésekben megehetném az orvos-ságomat, s földre görnyedt négylábú állatból ismét emberré egyenesedhetném, anélkül, hogy valaki meglátna.

Hát miközben az ábrándozásnak ezen a hullámán ringatódzom, valamivel messzebb, árnyas völgyben lombos ligetet látok: százféle virágja s üde-zöld pázsitja közül ragyogó rózsák vörös színe nevetett felém. Az én nem egészen állati eszemmel már-már azt gondoltam, hogy Venusnak s a Gráciáknak ligete ez, amelynek titokzatos homályából ennek a menyegzői virágnak királyi fénye felém ragyog. Most felfohász kodom a szívet vidító jószerencse istenéhez és sebes vágtaiban nekiiramodom: szavamra, úgy éreztem, hogy nem is számárrá, hanem szédítő íramú versenylóvá változtam. De balszerencsém gyorsabb volt, mint pompás és rugalmas száguldásom: mert ahogy odaértem arra a helyre, bizony nem találtam én ott égi harmat nektárjában fűrésztött gyengéd, bájos rózsákat, amelyek áldott bokrokon s boldog tövisek közt teremnek, de még a völgyet sem találtam, csak egy folyóvíz sűrű fákkal szegett partja meredt elém. Hosszúkás levelű fák ezek, mint a babérfa s illatos virág módjára nyúlánk, halványpiros kelyhecskéik teremnek rajtuk s ámbár alig van illatuk, a tanulatlan nép paraszti szóval babérrózsáknak nevezi őket. Annak az állatnak, amely eszik belőle, halálos méreg ez a virág.

Hogy ilyen csúful megjártam, már egészen el is ment a kedvem a szabadulástól s épp azon voltam, hogy most már elszánom magam és eszem a mérges rózsákból. Tétován közelebb megyek, hogy szakítsak belőlük, hát egyszerre csak egy fiatalember — azt hiszem: a kertész, akinek minden zöldségét össze-visszatapostam — észrevette a rengeteg kárt s hatalmas husánggal kezében dühösen odarohant hozzám, fülön fogott és olyan irtózatosan eldöngetett, hogy bizonyosan agyonvert volna, ha végre is meg nem sokallom a dolgot s ötletesen nem segítek magamon: fölvetem a faromat s hátulsó lábaim patáival össze-visszarugdalom az atyafit. Mikor aztán alaposan helybenhagytam, úgy hogy elterült, rohanvást a közeli hegy lejtője felé menekültem. Hát egyszerre csak egy asszony, — nyilván a felesége — amint a dombról meglátta, hogy ez ott fekszik vérbefagyva, zokogva-jajveszélve nyomban odarohant hozzá, természetesen azért, hogy szánalmat keltsen maga iránt és e révén fenyegető veszedelmet zúdítson a fejemre. És íme, a parasztok, akiket fölvert a jajveszékeltése, máris szólítják a kutyáikat és egyre-másra uszítják, hogy rohanjanak rám és veszett dühvel tépjenek darabokra. Mikor láttam, hogy rengeteg falka hatalmas növésű, medvék és oroszlánok lefogására is elég erős kutya verődött össze s fenekedik rám, bizony igazán a halál torkában éreztem magam; helyzetem reménytelen volt. Ekkor úgy döntöttem, hogy mégsem menekülök. Megfordultam tehát és gyors ügetésben visszamentem a szállásunk istállójába. A falusiak nagy ügyel-bajjal elcsittitották a kutyáikat, aztán lefogtak, vastag kötéllel odakötözték valami vaskarikához, megint elkezdtek páholni s bizonyosan agyon is vertek volna, de a fájdalmas ütésektől összenyomkodott, a nyers zöldségtől felpuffadt és hasmenéstől gyötört hasam böffenve kifecskendezte sarát: némelyeknek arcába fröccsent az undorító lé, a többieknek orrát facsarta a dögletes bűz, s egyszeriben messze rebbentek meggyötört testemtől.

Kisvártatva, mikor már a nap nyugovóra hajlott, a rablók kivezetek az istállóból s mind a hármunkat, de különösen engem, rettentő súlyosan megterheltek. Már jó darab utat megtettünk, amikor én, elgyötörtén a hosszú úttól, a súlyos poggyász alatt görnyedezve, rokkantan a folytonos döngetéstől, sántán és támolyogva — mert a patáim is feltörték — megálltam egy csendesen kanyargó patak vize partján. Éppen kapóra jött ez a pompás alkalom: úgy gondoltam, hogy ügyesen térdre ereszkedem s belevetem magam a vízbe, azzal a megingathatatlan elhatározással, hogy akárhogy vernek is, föl nem kelek, meg nem indulok, s már akár agyonbunkóz-

nak, akár karddal szúrnak le, inkább meghalok. Az volt a titkos gondolatom, hogy hiszen én úgyis megnyomorodtam, dögvővason vagyok s rászolgáltam, hogy betegségem miatt elbocsássanak a szolgálatból, a rablók pedig bizonyára türelmetlenkednek majd az idővesztés miatt, meg szeretnék is minél gyorsabban menekülni, hát majd leszedik hátamról a poggyászt, elosztják a két másik állat közt s engem, hogy annál kegyetlenebbül bűnhődjem, ott hagynak farkasok és keselyűk zsákmányául. De ezt a csinosan kieszelt tervemet is felborította a kegyetlen sors. Mert a másik számár, mintha csak a gondolataimban olvasott volna, megelőzött: kimerültnek tette magát s poggyászostul összeesett. Úgy feküdt ott, mintha megdöglött volna: verhették, noszogathatták, ide-oda rángathatták fülét, farkát, lábait, biz az meg sem moccan. Addig-addig, hogy a rablók az utolsó reményről is lemondtak s meghányták-vetették maguk között a dolgot: hogy ne vesztegessék hiába a menekülésre szánt időt ennek a rég döglött és szinte már megkövesedett számárnak az élesztgetésével, fölrakták a poggyását rám s a lovamra, aztán elővették a kardjukat, mind a négy lábát térdben elmetsették, az útról kissé távolabbra vonszolták s egy meredek szikláról — a szerencsétlen még most is lihegett — az alant tátongó völgybe taszították. Amint most végiggondoltam póruljárt bajtársam sorsát, föltettem magamban, hogy abbahagyom az alattomos fondorkodást s hűséges, derék szamaruk leszek a gazdáimnak. Meg aztán meghallottam, amint mondogatták egymásnak, hogy nemsokára megállapodunk, s a hosszú utazás után pihenőre térünk az ő állandó tanyájukon. Átvágtunk még egy enyhén lejtős dombon s megérkeztünk arra a bizonyos helyre. Itt a rengeteg poggyászt leszedték rólunk s behordták a barlangba. Én meg, hogy megszabadultam terhemtől, fürdő gyanánt meghempergetődztem a porban s így vertem el fáradságomat.

Az alkalom megkívánja, hogy leírjam ezt a helyet s a barlangot, amelyben a rablók tanyáznak. Ezzel egyrészt próbára teszem tehetőségemet, másrészt nektek is módot adok annak határozott megítélésére, hogy ész és értelem dolgában is számár voltam-e?

Lombos erdő sötétlett az égbenyúló zordon hegyen, amelynek szakadékos oldalában — ott, ahol meredek és megközelíthetetlen sziklák övezik — messzenyúló, horpadásos, széles és cserjékkel sűrűn benőtt völgyek futottak körben mintegy természetes védelmül. A hegytetőről haragos bugyborékolással bővíző forrás zuhogott alá, s amint a meredeken lerohant, ezüstös fodrokban gyöngyözött, majd több vékony ágra szakadozott, majd meggyülemlett víztömegeivel

öntözte a völgyeket, s mint valami megduzzasztott tenger vagy megáradt folyó, mindent ellepett. A hegyszakadékok tövében mered a barlangvár; körülötte jobbra-balra messzire nyúlnak a birkaakolnak használt karámok erős, keményfonatú sövényoldalai. A barlang bejárata előtt kőfal húzódik keskeny ösvény gyanánt. A fejemet rá: te is mindjárt megismerted volna, hogy rablóbarlang. Nem volt aztán ott semmi egyéb, mint egy nádfödeles rozoga apró házikó; ebben — amint később megtudtam — éjjelenként egy-egy rabló állt őrészen, már akire a sors esett.

Minekutána összegubbaszkodva sorra bebújtak s minket előbb kötéllel odapányváltak a bejárat elé, a töpörödött öreg anyókára — aki nyilván egymaga viselte gondját ennyi férfinak — durván ráripakodtak:

— Hát te pizsok dög, te világ csúfja, te poklok útálata, hát te csak lopod itthon a napot, fittyet hánysz ránc s ilyen nagy és veszedelmes vállalkozás után, ha későn is, még ennünk sem adsz? Éjjelnappal egyebet sem csinálsz, egyre csak borral locsolgatód szomszajosan égő torkodat!

Nyöszörgő vékonyka hangon, reszketve védekezett az anyóka:

— Vitézebbnél-vitézebb, hűséges ifjú gazdám, hiszen készen vár benneteket rengeteg, finomra főzött ízes hús, egész halom kenyér, csordulásig borral telt serlegek — még alaposan ki is töröltem őket — és itt a meleg víz, hogy szokásotok szerint kutya-futtában megfürödhessetek.

Ennek hallatára a rablók nyomban nekivetkőztek, a lobogó láng gőzében felfrissültek, meleg vízzel lemosakodtak, olajjal megkenekedtek s végül leheveredtek az ételektől roskadozó asztalok köré. Éppen csak hogy lefeküdtek, hát még nagyobb új csapat fiatalember állított be. Első pillantásra leritt róluk, hogy rablók, mert ezek is arany-és ezüstpénzt, edényeket s aranyszálakkal áttört selyemruhákat cipeltek haza zsákmány gyanánt. Ezek is afféle fürdővel frissítették magukat, majd letelepedtek cimboráik közé a pamlagokra s aztán azok, akikre a sors esett, felszolgáltak. Össze-vissza esznek, isznak, rakásszámra hordják be a húst, halomszámra a kenyeret, seregestül a poharakat. Ordítózva mulatnak, bömbölve kornyikálnak, marakodva tréfálkoznak s félvad lapithák és kurjongató centaurok módjára más effélével szórakoznak. Ekkor egyikük, aki valamennyinél izmosabb volt, megszólalt:

— Nos, mi vitézül bevettük a hypatai Milo házát. Azonfelül, hogy hősiességünk árán dús kincset zsákmányoltunk, teljes számban

visszatértünk várunkba és az se kutya, hogy nyolc lábbal meggyarapodva jöttünk haza. Ti ellenben, akik Boeotia városaira támadtatok, megapadt számban tértetek meg s még nagy-vitéz vezéreteket, Lamachust is elvesztettétek! Pedig igazán nem ér föl az ő életével az egész zsákmány, amit hazahoztatok. De ő legalább határtalan hősiességének az áldozata s e nagyszerű férfiú emlékét a híres királyokkal és hadvezérekkel együtt fogják ünnepelni: ti azonban, finom mákvirágok, fürdőkbe s vénasszonyok hálósobáiba surrantatok s apró-cseprő, szégyenletes tolvajlásaitok révén ezt a limlomot zsákmányoltátok.

Most megszólalt valaki a később érkezettek közül:

— Hát te még nem tudod, hogy nagyobb házakat sokkal könnyebb bevenni? Hiszen igaz, hogy az ilyen nagy házakban rengeteg a cselédség, mégsem törődik egyik sem a gazdája kincseivel: mindegyik csak a maga bőrért menti. Ellenben a dolgos, magányos emberek körömszakadtáig védelmezik apró vagyonkájukat vagy esetleg ravaszul eldugott dús kincseiket s még az életük árán is helytállnak érte. Majd elmondom, hogy esett a dolog s ez hitelt fog szerezni szavaimnak.

...Amint a hétkapus Thebaebe érkezünk, rögtön pontosan tájékozódunk a lakosok vagyoni helyzete felől, mert mesterségünkben ez az első és fő-feladat. Ennek során szereztünk tudomást egy Chryseros nevű uzsorásról, aki mérhetetlen vagyon ura volt, de félt a hivatalviseléstől s a játékrendezés kötelezettségétől s ezért kifogyhatatlan furfanggal rejtegette dús gazdagságát. Hát egy szál magában meghúzódott kicsiny, de meglehetősen biztonságos házacs-kájában s rongyokban és piszokban kuksolt pénzes zsákjain. Nos, úgy döntöttünk, hogy először is ezt látogatjuk meg, hogy egy szál ellenféllel való csekély kis harc árán könnyű szerrel, minden különösebb fáradság nélkül megkaparintsuk egész vagyonát. Az éj beálltával azonnal ott termettünk kapuja előtt, de úgy gondoltuk, hogy nem lesz tanácsos kiemelni, felfeszíteni vagy betörni az ajtószárnyakat, nehogy a recsegés, vesztünkre, az egész szomszédságot felverje álmából.

Nos hát ekkor a mi nagyszerű vezérünk, Lamachus, roppant erejében bizakodva, óvatosan bedugta kezét a tágas kulcslyukon s megpróbálta leszakítani a zárat. De bizony Chryseros, a világnak ez a leggyalázatosabb kétlábú állatja, ébren volt ám és mindent apróra megfigyelt; halk léptekkel, nesztelen-némán, vigyázatosan

lassacskán odalopódzkodott és vezérünk kezét rettentő csapással hatalmas szöggel odaszögezte az ajtódeszkához, aztán e szörnyű kalodába verten otthagya, fölmászott a viskója tetejére s onnan harsány hangon elkezdett ordítózni, hívta a szomszédokat, nevéen szólítgatva s a közös veszedelemmel ijesztgetve mindegyiket és egyre azt a rémhírt kürtölte, hogy hirtelen tűzvész lángbaborította házát. A fenyegető veszedelem közelsége mindenkit megrémített és izgatottan siettek segítségére.

Ekkor mi veszedelmesen kétséges helyzetünkben — mert vagy rajtunk ütnek, vagy cserben kell hagynunk cimboránkat — az ő kívánságára a körülményekhez mért hathatós mentségben állapodtunk meg: vezérünk karját a váll-csuklóban, az ízület közepén, jól irányzott vágással többől lemetszettük, a kart ott hagytuk, sebért rongyokkal vastagon bekötöttük, nehogy a vércseppek esetleg nyomunkra vezessenek, magát Lamachust pedig sebbel-lobbal magunkkal vittük. És míg bajtársi kötelességünket izgatottan végezzük, már szorongat a feldühödött tömeg, a fenyegető veszély ijedelmében már rémült menekülésre serkenünk, de a nagyerejű, páratlanul hősies, nagyszerű vezér nem bírja gyors iramunkat, nem is maradhat el bátorságosan, hát unszoló szóval, szüntelen panaszos könyörgéssel biztat-kérlel Mars hatalmára, eskünk szentségére, hogy mentsük meg, derék bajtársunkat, a kínzástól, a rabságtól. Mire való vitéz rablónak az élet, ha nincs már karja, hisz csak ezzel tud rabolni, gyilkolni? Ő bizony túlon túl megnyugszik abban, ha kívánsága szerint bajtársi kéztől hull el. Minthogy azonban egyikünket sem tudta semmi kérleléssel rávenni, hogy magára vállalja a bajtárs-gyilkosságot, megmaradt kezével megragadta kardját, hosszasan csókolgatta s aztán vad-erős lendülettel szíve közepébe döfte. Megilletődöttünk hősies vezérünk elszántságán, holtestét gondosan vászonlepedőbe göngyöltük s a tenger titkos mélyére süllyesztettük. És most ott nyugszik a mi Lamachusunk a végtelen hullám-sírban.

Lamachus, lám, hősiességéhez méltó módon végezte életét, Alcimus azonban, bármily ügyes volt is vállalkozásaiban, nem tudta elnyerni a Sorsnak ezt a zordon kegyességét.

Egyszer éjnek idején betört egy vénasszony házikójába, fölment az emeleti halószobába, de ahelyett, hogy torkonragadta s azonmód megfojtotta volna a banyát, jobbnak látta előbb minden holmit sorjában kihajigálni nekünk a széles ablakon, hogy zsákmányul elhordjuk. Mikor már minden holmit buzgón kijuttatott, az alvó öreg néni ágyának sem akart kegyelmezni: lelökte hát az

öreget az ágyról s éppen azon volt, hogy a lerántott ágytakaró pokrócot, természetesen az előbbi módon, lehajtsa, mikor az elvetemedett némbér lábaihoz borult és így rimánkodott:

— Könyörgök, fiaskám, mit ajándékozod egy nyomorult öregasszony szegényes, ringy-rongy lim-lomját a gazdag szomszédoknak, akiknek udvarára nyílik ez az ablak?

Alcimust ez a ravasz beszéd lépre csalta; elhitte a banya hazugságát és mert tartott tőle, hogy a már lehajigált és még ezután lehajigálandó holmik nem cimborái kezébe, hanem idegen udvarba hullanak, — már szinte bizonyos volt benne, hogy baklövést követett el — fölkapaszkodott az ablakra, hogy mindent alaposan kikémleljen, különösen pedig, hogy tájékozódjék a szomszéd háznak az öregasszony-említett gazdagsága felől. Miközben hát buzgón, de eléggé vigyázatlanul ebben fáradozott s ingatagon ott fenn lógott és egészen belemerült a nézelődésbe, ez a gonosz vén csont némileg erőtlenné, de hirtelen és meglepő lökéssel a mélységbe taszította. Alcimus a nagy magasságból egy ott heverő hatalmas kődarabra zuhant, betörte és szétroncsolta oldalbordáit, patakokban hányta magából a vért s miután még megmondta, hogy esett a dolog, rövid kínlódás után itt hagyta az árnyékvilágot. Őt is az előbbi módon helyeztük sírba s Lamachusnak adtuk derék kísérőül.

Immár a kettős veszteség súlyos megpróbáltatásában búcsút mondtunk thebaei vállalkozásainknak és átvonultunk a szomszédos Plataeae városába. Itt az a nagyszerű hír fogadott, hogy egy Demochares nevű úr gladiatori játékokat szándékozik rendezni. Mint afféle főnemesi származású, dúsgazdag és páratlanul bőkezű ember, helyzetéhez méltó fénnel készülődött a gyönyörű látványosságokra. Van-e olyan szellem, van-e olyan ékesszólás, amely a százféle előkészületet tövről-hegyére, kellő szavakkal tudná részletezni? Voltak híres-vívó gladiátorok, bevált fürge állatviadorok, voltak halálra szánt gonosztevők, hogy testüket adják kövér lakomául a vadállatoknak, voltak gerendákból összerótt alkotmányok, deszkafalakból — ide-odatulható házak módjára — épült tornyok, friss színekben pompázó festmények: nagyszerű keretűl a készülő állatviadalnak. Hát még a rengeteg, furcsa vadállat! Még külföldről is különös buzgalommal szállíttatta a halálraítélt bűnösöknek ezeket a nemes hóhérait. A ragyogó látványosságnak fő-fő vonzóerejül, igaz, hogy vagyonának a végsőikig való igénybevitelével, rengeteg vad medvét szerzett be. Voltak ezek közt olyanok, amelyek a maga vadászatain estek foglyul, voltak drága pénzen vásároltak és olyanok is, amelyeket

barátai különféle alkalmakkor — egyik a másikat lefőzve — adtak neki ajándékba: valamennyit sok költséggel és gondnal dédelgette, táplálta.

De az irígység gonosz szemverését a gyönyörű látványosságának ez a ragyogó, pompás előkészülete sem kerülte el. Mert a medvék, a hosszas rabságtól elgyötörve, a nyári hőségtől elkínózva, a renyhe rostokolástól elbágyadva, amint hirtelen kórság ütött ki köztük, majdnem egy szálíg elpusztultak. Az utcákon itt is, ott is szemébe ötlöttek az embernek a döglődő állati testek heverő roncsai. A nyomorult csöcselék, amelyet sanyarú szegénysége arra kényszerít, hogy üres gyomrának piszkos töltelékeül válogatás nélkül kotorja össze a falatokat s az ingyen zabálnivalót, megrohanta a szerteszét heverő pecsenyéket.

És ekkor ebből a körülményből én és Balbulus cimborám a következő finom tervet eszeltük ki: az egyik medvét, amely jóval súlyosabb volt a többinél, hazavittük a szállásunkra, mintha étkezésre akarnók felhasználni. Miután pedig a húsát gondosan kifejtettük a bőréből — úgy, hogy minden mancsát vigyázva épségben tartottuk, még az állat fejbőrét is felvágatlanul hagytuk egészen a nyaka tájáig — aztán nyers bőrét véges-végig nagybuzgón vékonyra cserzettük s finom hamuval behintve kitettük a napra száradni. S míg az égi láng gőzében száradozott, mink azalatt derekasan töltekeztünk húsával. Ezután a ránk váró harc kötelességeit úgy osztottuk el, hogy bandánk egyik tagja, — nem épp aki testi, hanem aki lelki erőben különb a többiekénél — még hozzá önkéntes vállalkozás rendjén, belebújik a medvebőrbe, aztán medve gyanánt bejuttatjuk Demochares házába s ő majd az éjjeli nyugalom egyik alkalmas pillanatában kinyitja a kaput, mi pedig könnyű szerrel besétálhatunk. Az újfajta kaland vitéz bandánk nem egy tagját izgatta a feladat vállalására, de valamennyiünk mellőzésével Thrasyleonra esett a banda választása s így ő vette magára a kétes sikerű alakoskodás kockázatát. Egy-kettőre bele is bújt, vídám arccal, a hajlékony-puha, immár könnyen viselhető medvebőrbe. Most a medvebőr fejét finom varrással kikerekítjük és a varrás vékony vonalát sűrűn rásimított szőrrel leplezzük; aztán a torka táján, az állat kivágott nyaka helyén belegyömöszöljük Thrasyleon fejét, az orra meg a szemei körül kis lyukakat vágunk a levegőnek, világosságnak s miután így hős cimboránkat tökéletes vadállattá alakítottuk, behajtottuk egy olcsó pénzen vásárolt ketrecbe; szapora léptekkel, ruganyos-fürgén surrant bele.

Hogy ekként megtettük az előkészületeket, furfangos tervünk részleteihez láttunk. Megtudtuk, hogy valami Nicanor nevű, trák származású ember meghitt-bizalmas barátságot tart Demochares-szel; levelet hamisítottunk, amelyben a jó barát a játékok fényének emelésére felajánlja első vadászsákmányát. Öreg este volt már, amikor a sötétség leple alatt Thrasyleon ketrecét a hamis levéllel együtt átadtuk Democharesnek. Ő megcsodálta a hatalmas vadállatot és kebelbarátjának kapóra jött ajándéka fölötti örömében, már amilyen bőkezű ember volt, azonnal leolvastatott a markunkba pénztárából tíz aranyat azért, mert ezt az örömet hoztuk neki. Ekkor, már amint az újság ingere rendesen odahajtja a kíváncsi embereket a meglepő látnivalókhoz, csapatostul csődültek az emberek a vadállat bámulására, de a kíváncsi bámészkodókat a mi Thrasyleonunk egy-egy fenyegető nekirohanással nagy ravaszul folytonosan megriasztotta. Demochares, akiről most egyre-másra felhangzott a polgárok ünneplő dicsérete: milyen szerencsés, milyen boldog, hogy annyi állatjának pusztulása után ez új szaporulattal akárhogy is, de kifogott a sorson, nyomban parancsot ad, hogy nagy vigyázatosan szállítsák ki a vadállatot a tanyára. De én közbevágtam:

— Uram, nehogy ezt a nap tűzétől s hosszú úttól fáradt medvét sok egyéb s — amint hallok — nem egészen egészséges állataid közé vited. Nem volna jobb kiszemelni neki házában egy tágas, szellős, hűvös helyet, talán valami vízmedence mellett? Nem tudod, hogy az effajta vadállat pázsitos erdőkben, harmatos barlangokban és friss források mellett szeret tanyázni?

Ettől a figyelmeztetéstől meghökkent Demochares, végigszámlálta magában elpusztult állatait s minden akadékoskodás nélkül elfogadta véleményemet, utána pedig szívesen beleegyezett, hogy legjobb belátásunk szerint állítsuk fel a ketrecet.

Megint megszólaltam:

— Mi magunk is szívesen itt virrasztunk éjszakára a ketrec előtt, hogy a kínos forróságtól s az ide-oda rázástól bágyadt állatnak minél pontosabban adjuk kellő táplálékát s megszokott italát.

— Nincs szükségem fáradozásokra — felelte — mert a hosszú gyakorlat révén már majdnem az egész cselédségem ért a medvék etetéséhez.

Ezután elbúcsúzkodtunk és távoztunk. Amint kijutottunk a városkapun, távol az úttól, magányos, rejtett helyen síremléket pillantottunk meg. Itt a korhadozó s félig már födetlen öreg kopor-

sókat, amelyekben porrá omlott halottak hamvai heverték, jövőnd zsákmányunk elraktározására sorra felnyitogattuk. Aztán mester-ségünk szabályaihoz híven megvártuk a holdvilágtalan éjszaka idejét, amelyben a leszálló álom első támadása legerősebben éri és bágyasztja el az emberek érzékeit, és kardokkal felfegyverzett csapatunkat mintegy a fosztogatás fedezetéül éppen Demochares kapuja előtt állítottuk fel. Nemkülönben Thrasyleon is hajszálpontosan megválasztotta az éjszakának rablásra alkalmas időpontját, kisompolygott ketrecéből, a mellette mélyen alvó öröket menten egy szálíg lekasabolta kardjával, aztán leszúrta még a kapust is, kinyitotta a zárat és kitárta a kapu szárnyait. Mi sebbel-lobbal benyomultunk s mikor már mélyen bent voltunk a házban, megmutatta azt a kamrát, amelyben az este tulajdon szeme láttára rengeteg ezüstöt rak-tároztak el. Vállvetett erőfeszítéssel egy-kettőre feltörtük a kamrát s én kiadtam a parancsot, hogy minden cimbora annyi aranyat vagy ezüstöt vigyen magával, amennyit csak bír és gyorsan rejtse el a derék halottaknak ama bizonyos sírboltjában, aztán hanyatt-homlok rohanjon vissza s újból rakodjék meg. Én magam, mindnyá-junk érdekében, majd itt maradok egyedül a ház kapujában, míg vissza nem jönnek s tövéről-hegyére kikémlelek mindent. A ház belsejében ide-oda szaladgáló félelmetes medve — így gondoltuk — elegendő lesz arra, hogy megriassza a netalán felébredő egy-két rabszolgát. Mert akármilyen bátor és rettenhetetlen is valaki, hogyne menekülne ész nélkül — különösen éjjel — ilyen szörnyű nagy vad-állat láttára, hogyne bújna meg ijedt remegéssel kamrájának zárt ajtaja mögött?

Ámbár józan megfontolással mindent gondosan elrendeztünk, a dolog mégis balul ütött ki. Miközben tudniillik izgatottan várakoz-tam cimboraím visszatérésére, valamelyik szolgálégény — bizonyára a zajra, vagy talán isteni sugallatra — felriadt. Óvatosan elősom-polygott s mikor meglátta a házban ide-oda sétálgató vadállatot, halottas némaságot erőltetve magára, visszalopakodott és a ház-belieket rögtön értesítette a látottakról. Egy pillanat alatt megtelt a ház minden zuga rabszolgák nyüzsgő sokadalmával. Fáklyáktól, lámpáktól, viasz- és faggyúgyertyáktól s egyéb mindenféle világító-eszközöktől oszladozik az éji homály. És e tekintélyes csapatnak egy embere sem jött fegyvertelenül: némelyek fütykösökkel, mások lándzsákkal, a többiek kivont karddal kezükben, állták el a kijára-tokat. Ezenfelül affajta jól idomított, borzas vadászkutyáikat is ráusztották a vadállatra.

Ekkor én az egyre jobban tomboló zűrzavarban hanyatthomlok kirohanok a házból, de a kapunál meglapulva bámulom Thrasyleon hősies küzdelmét a kutyákkal. Mert ámbár életének utolsó pillanataihoz közeledett, méltó maradt magához és hozzánk, nem tagadta meg régi vitézségét s még a halál tátongó torkában is viaskodott. Nagy lelkierővel játszotta önként vállalt szerepét: majd megszaladt, majd szembefordult s végre is mindenféle ügyes mozdulatok árán kiszökött a házból. De bár kijutott a szabadba s futásnak is eredt, életét nem tudta megmenteni. Mert bizony a szomszéd kis utcából minden kutya — pedig jó sok volt és jó dühös fajták! — odacsődült és csatlakozott a vadászkutyákhoz, amelyek épp ebben a pillanatban rohantak ki a házból, szorosan a medve nyomában.

Borzalmas és gyászos látványnak lettem tanúja: Thrasyleon pajtásunkat bekerítette és megrohanta a dühös kutyafalka és számtalan harapással halálra marcangolta. Nem bírtam iszonyú fájdalommal, hát belevegyültem az összecsdődült néptömegbe és — mert azt hittem, hogy ez az egyetlen módja titkon megsegítenem derék cimborámat — megpróbáltam lehűteni a főuszítókat:

— Ó, mekkora halálos vétek, — ordítottam — hogy ezt a hatalmas és igazán értékes vadállatot elpusztítjuk!

De furfangos beszédem nem segíthetett már a boldogtalan ifjún: egyszerre csak egy hórihorgas, markos legény rohant ki a házból és lándzsáját villámgyorsan belevágta a medve mellébe. Utána egy másik, és íme, hogy rettegésük fölengedett, nyakrafőre s most már közvetlen közelből kardjukat is valamennyien beledöfik. Csakhogy Thrasyleon, bandánk dicső ékessége, inkább kiadta örök életre érdemes lelkét, mintsem hogy kijött volna sodrából és sem kiabálással, sem jajgatással nem szegte meg hűségeskűjét, hanem még akkor is, amikor már belécsattantak a marcangoló fogak, mikor már véresre szabdalták a kardok, dacos bögéssel, vadállati bömböléssel férfias elszántan viselte kétségbeesett sorsát: így mocsoktalan dicsőségben adta oda a végzetnek életét. De még így is annyira reszketett tőle ez a riadt csöcselék, hogy egészen hajnalig, sőt azontúl késő délig senki emberfia nem merészelt még egy ujjal sem hozzányúlni a leterített vadállathoz, míg végre egy, kicsit magabízóbb, mészáros, húzódozva és félénken fel nem hasította a vadállat hasát s le nem leplezte a medvében rejtőzködő nagyszerű rablót.

Így hát Thrasyleont is elvesztettük, de az ő dicsősége nem veszett el. Mi tehát hirtelenében összecsomagoltuk zsákmányunkat, amelyet a holtak hűségesen megőriztek és gyors iramban kitakarodtunk

Plataeae határából. Újra meg újra csak azt forgattuk elménkben, hogy igazán nincs már tisztesség a földön, mert az emberi aljasság iránti utálatában elköltözött a holtak szellemeihez, az alvilágba. Így, halálra fáradtan a súlyos teher alatt s a kegyetlen úton, három cimboránk élete árán hoztuk haza ezt a zsákmányt, amelyet itt láttok.

Az elbeszélés végén a rablók aranyserlegekből színborral áldoztak elesett cimboráik emlékének, aztán Mars isten tiszteletére néhány dalt énekeltek s rövid időre lepihentek. Nekünk az anyóka csak úgy találomra annyi rengeteg friss árpát öntött oda, hogy a lovam, mikor látta, hogy ilyen halommal kap, még hozzá egyedül, azt hitte, hogy valami ünnepi lakomát lakmároz végig. Tudniüllik én különben is csak darává törtem, hosszú lére főzve szerettem az árpát s ezért a szögletbe sandítottam, ahol halomba hányva hevert a rengeteg kenyérmaradék: hát itt aztán derekasan megdolgoztattam a hosszú koplalásban kiéhezett torkomat, amelyet bizonyára már a pókháló is belepett. Hát egyszerre csak éjnek éjszakáján fölserkennek ám a rablók és szedelődzködnék; mindegyik másfajta fölszereléssel: egyik részük karddal fegyverkezik, a többiek kísértetekké álcázzák magukat s rohanvást elsietnek. Én azonban állhatatosan és hőiesen csak ettem-ettem s azzal sem törődtem, hogy már-már elnyom az álom. És ámbár annakelőtte, Lucius-koromban, egy-két darab kenyérrel jóllaktam s fölkeltem az asztaltól, most egyre csak tömködtem feneketlen gyomromat s már a harmadik kosárraivalót is majdnem föl zabáltam. Ebbe a munkába révülten talált a fényes virradat. Végre számár létemre is elszégyeltem magam, nagynehezen eldöcögtem a közeli patakhoz és csillapítottam szomjúságomat. Nemsokára a rablók is megjöttek, rendkívül nyugtalanul és izgatottan, de nem hoztak semmiféle holmit, még csak egy hitvány rongyot sem. Annyi karddal, ekkora csapattal, egész bandájuk minden erejével mindössze egy gyönyörű leányt hoztak, aki egyre csak sírdogált, tépte a haját, a ruháját. Pompás öltözete után ítélve a környékbeli előkelőségek közül való volt. Szavamra, ez a lány még egy magamfajta számárnak is kíváncs volt. Bevezették a barlangba és csillapító szóval enyhítették a bánatát:

— Életed s erényed felől légy nyugodt. Légy türelemmel, míg megkapjuk érted a váltságdíjat, hiszen minket csak a szegénység kényszerűsége hajtott erre a mesterségre. A szüleid ugyan elég szűkmarkúak, de rengeteg vagyonukból hamarosan ki fogják fizetni a kellő váltságot leányukért.

De hiába fecsegték össze-vissza, bizony nem enyhült a leány bánata. De hogy is enyhülhetett volna? Ölébe hajtotta fejét és csillapíthatatlanul zokogott. Behívták hát az anyókat s ráparancsoltak, hogy tőle telhető nyájas beszélgetéssel vigasztalgassa, maguk meg a banda szokott foglalkozásaihoz térnek. De beszélhetett az anyóka, amit akart, a leány csak nem bírta abbahagyni a folytonos zokogást: hangosan sikoltozott, szakadatlan jajveszékélés közben verte a mellét, úgy hogy még engem is megrikatott:

— Ó én boldogtalan, — siránkozott — pompás otthonomból elraboltan, előkelő családomtól, hűséges szolgálimtól, drága jó szüleimtől elhagyottan, gyalázatos rablás zsákmányaként vásárra vitt rab-szolgává süllyedetten, rab gyanánt e sziklabörtönbe zártan, minden kényelemtől — amiben születtem s felnőttem — megfosztottan, életemért aggódón, gyilkos hóhérok hatalmában, ennyi elvetemült rabló és ilyen félelmetes zsványbanda kellős közepében — hát hogy is hagyhatnám abba zokogásomat, hát egyáltalán élni is hogy tudok?

Így jajveszékelt, míg végre lelki fájdalmától, testi fáradtságától s a csukló zokogástól egészen kimerült s álomra húnnya bágyadt szemeit. De alighogy kis ideig szundikált, mikor egyszerre csak őrült módjára felriadt álmából, még fájdalmasabban gyötrődött, kíméletlen kézzel verte mellét, ütötte gyönyörű arcát s mikor az anyóka új és kitörő fájdalmának okai felől kérdéseivel ostromolta, mélyen felsóhajtott s megszólalt:

— Íme, most már bizonyos, most már menthetetlenül végem van, most már lemondok a szabadulás reményéről. Most már igazán nincs más hátra, mint kötéllel vagy karddal véget vetnem életemnek, vagy a mélységbe ugornom.

Felfortyant erre az anyóka és zordonra vált arccal faggatta: mit sír ilyen megátalkodottan, mit kezdi újra eszeveszett siránkozását, alig hogy álmából fölébredt.

— Bizonyosan azt forgatod a fejedben, — sipítozta — hogy elüsd az én embereimet az érted járó dús váltságdíjtól! De jó lesz, ha abbahagyod, mert lesz gondom rá, hogy a rablók a bögésed tetejébe — amire úgy sem szoktak sokat adni — még elevenen el is égessenek!

Megszeppent a leány erre a fenyegetésre, kezét csókolt az anyókanak és rákezdté:

— Bocsáss meg, nénikém és érző emberi szívvel enyhíts valamelyest kegyetlen sorsomon. Mert nem hinném, hogy úgy suhant volna el fölötted hosszú életed, hogy tisztos öregségedre gyökereستül

kiszáradt volna szívedből minden szánalom. Hallgasd meg hát, hogy s mint esett velem ez a szerencsétlenség. Unokabátyám, szép szál fiatalember, minden pajtása közt a legkülönb, — alig három évvel idősebb nálam — akit az egész város fiaként zárt szívébe, gyermekkorunk óta velem nevelkedett, velem együtt serdült fel: elválhatatlan pajtások voltunk mindig, közös volt az otthonunk, sőt a szobánk s az ágyunk is. A tiszta szeretet odaadásával vonzódtunk egymáshoz. Már régen férjemül szánták: meg is volt az eljegyzés, megvolt a házassági szerződés és szüleim beleegyezésével az okmányokon már férjem gyanánt szerepelt. Az esküvő napján a rengeteg rokonság és atyafiság szertartásos kíséretében minden szentélyben és templomban áldozatokat mutatott be. Valóságos babérerdő volt a házunk, fáklyák ragyogtak be, zengett benne a nászi dal. Most szegény jó anyám az ölébe fogott, pompás menyasszonyi díszbe öltöztetett, sűrű csókjaival záporozott és reménységemet, hogy gyermekeim lesznek, forró jókívánságokkal fűtötte.

Egyszerre csak rablók rohantak be: dühödt harci támadással törtek ránk és csapásra emelték meztelen, villogó kardjukat. De nem öltek meg senkit, nem raboltak el semmit, hanem tömött, zárt rendekben egyenesen a hálószobám ellen támadtak. Senki a háznépünkől nem mert szembeszállni velük, senki még csak félénk kísérletet sem tett a védekezésre: így hurcoltak el engem anyám ölelő öléből, halálraváltan remegtem-reszkettem riadt félelmemben. Mint ahogy egykor Attis vagy Protesilaus lakodalma megghiúsult, úgy zavarták meg, úgy szórták szét most az én menyegzőmet.

És most, íme, ebben a szörnyű álomban újra, sőt tetézve átéltem a rám zuhant csapást. Mert azt álmodtam, hogy erőszakkal elhurcoltak otthonomból, szobámból, sőt ágyamból. Ember-nem-járta pusztaságokon át sikoltoztam boldogtalan férjem nevét, ő pedig azonmód, ahogy ölelő karjaiból elragadtak, kenőcsöktől illatosan, koszorúsan-virágosan, futott-futott utánam — ahogy rohantak velem a rablók — s már-már utolért. És abban a pillanatban, amint emelt hangon elpanaszolja szépséges felesége elrablását és segítségre szólítja a népet, az egyik rabló a konok hajsza dühödt izgalmaiban hatalmas követ kap fel a földről és szegény ifjú férjemet agyondobja vele. Izgatottan e szörnyű látomástól, rémséges álmomból reszketve fölriadtam.

Újra elsírta magát s az anyóka rásóhajtott:

— Vigasztalódjál, úrnőm, s hívságos álmokképek ne riasszanak. Hisz úgyis tudjuk, hogy a nappali alvásban látott álmok hazudnak,

az éjjeli álomlátások pedig nem ritkán éppen ellentétes események előhírnökei. Ha például álmodban sírsz, megvernek vagy esetleg meggyilkolnak, az azt jelenti, hogy pénz áll a házhoz és szerencse ér, míg ellenben, ha álmodban nevelsz és édes süteményekkel töltekezel vagy szerelmes gyönyörűségben ölelkezel, az annyit jelent, hogy szívbeli szomorúság, testi bágyadság és száz egyéb csapás gyötrelme ér. De én majd valami bájos történettel, afféle csacska mesével mindjárt felvidítalak.

És hozzáfogott . . .

Volt egyszer egy város, volt abban egy király meg egy királyné. Volt nekik három világszép leányuk, de akármilyen csuda gyönyörű volt is a két nagyobbik, mindenek hiedelme szerint mégis csak fölért hozzájuk az emberek ünneplő magasztalása, de a legkisebb leány tündöklő-ragyogó szépsége előtt a szegényes emberi szóvirágok halvány dadogásba fakultak. Hát országabéliek s kincses külföldiek, kiket e tüneményes csoda izgató szárnyalású híre odacsődített, lenyűgöző szépsége láttára néma bámulatba meredtek s mintha maga a megtestesült Venus istenasszony lett volna, vallásos hódolatban kezükkel imádó csókokat hintettek felé. És már a szomszéd országokat s határos tartományokat végigszárnyalta a szóbeszéd, hogy az istennő, kit a kék tenger mélysége szült s habzó hullámok harmata táplált, isteniségét egész világ szemébe tárja s a földön jár-keel emberként az emberek között, vagy hogy most nem a tenger, hanem bizonyára a föld — mennyei cseppek csírájából — második, de még szüzi virágzásban pompázó Venust fakasztott. Így nőtt mérhetetlenül napról-napra a mendemonda, így szárnyalta végig az egyre tovább harapódzó szóbeszéd előbb a szomszéd szigeteket, aztán szinte az egész világ valamennyi országát. Hosszú utazás, végeérhetetlen tengerjárás árán rengeteg ember tódult e tündöklő világcsodához. Venus-látni nem hajókázott már senki emberfia Paphosba vagy Cnidosba s bizony még Cytherába sem; elmaradoznak az áldozatok, roskadoznak a templomok, ritkulnak az istenlakomák, elnémulnak az ünnepségek; koszorútlanok szobrai s árva oltárai hideg hamutól szennyesednek. Mindenki a lányhoz imádkozik s az ő emberi alakjában engeszteli imáival a nagyságos istennő szellemét; reggelenként, ha szüzi alakja megjelen, áldozati állatokkal és istenlakomákkal tőle könyörgik a láthatatlan Venus kegyelmét s utcaszerte ha térül-fordul, hullámozó tömeg hódol előtte virágzáporral s koszorúk özönével.

Szörnyűségesen felkorbácsolta az igazi Venus indulatját, hogy

ilyen eszeveszettül pazarolták e földi leány imádására mindazt a hódolatot, ami csak isteneket illet. Kirobbant elkeseredése, megmegrázta fejét, hangos panaszra fakadt s így évődött magában:

— Hát ennyire vagyunk! Nekem, a világ ősanyjának, nekem, az elemek kútfejének, nekem, a földkerekség áldó Venusának, halandó leánnyal kell megosztoznom a fölségemet illető imádaton! Égben rejtett nevem, ím, földi mocsokkal szennyeződik! Hiszen így csak fele-hódolat jut istenségemnek, be kell érnem afféle ideig-óráig tartó, se hideg se meleg imádással, ha ez a halandó leány bitorlja szépségemet. Hát hiába ítelt különbnek ezért a ragyogó szépségemért a két legnagyobb istennőnél is az a derék pásztor, akinek igazmondásában a hatalmas Jupiternek is kedve telt? De majd megkeserüli még, akárki lánya is, hogy elbitorolja az engem illető imádatot: lesz rá gondom, hogy megátkozza még ezt a felháborító szépségét!

És menten hívja szárnyas, szeleburdi fiát, aki léhaságával megcsúfol minden tisztességet, fáklyával, nyíllal a kezében éjnek évadján idegen házakba surran, megbomlaszt minden házasetet, bünt bűnnel megtorlatlanul tetéz: minden tette merő garázdaság. A gyerekeknek ezt a veleszületett pajkos léhaságát szaporán szítja szavai-val: elviszi abba az országba, szemtől-szembe megmutatja neki Psychét, — mert e néven tisztelték a leányt — tövéről-hegyére elmeséli, hogyan ingerelte kihívó szépségével. Aztán ziháló, reszkető felháborodással így folytatta:

— Hozzád fűző anyai szeretetemre, a nyílveaszód-vágta drága fájdalmaikra, szerelmi lángod mézes mámorára kérlek, szolgáltatass anyádnak teljes elégtételt, végy kíméletlenül bosszút ezen a megátalkodott szépségen; mindenekfölött azonban szívvel-lélekkel egyedül azon munkálkodjál, hogy ezt a leányt fennen lobogó szerelem eméssze egy kivetett ember után, kit a sors becstelenségre, szegénységre, sőt nyomorékságra kárhoztatott, aki annyira hitvány, hogy nyomorúságában nem akad párja a kerek világon!

Elhallgatott, magához szorította fiát és eszeveszett csókjaival végnélkül záporozta. Ellépdel aztán a hullámos tenger közeli partjára, rózsaszínű talpaival a fodrozó habok gyöngyös tetejét tapossa s íme már le is ült messze kint a tenger verőfényes hátán; még elhatározás sem érlelődött benne, ináris mintegy parancsszóra előbukkantak tengeri alattvalói: itt vannak zengő dallal Nereus leányai, aztán a torzonborz kékszakállú Portunus, aztán Salacia nagy nyaláb hallal ölében, meg a delfinen lovagló kicsi Palaemon; itt a tenger hátán csapatostul ide-oda cikázó Tritonok: az egyik bűgő kagylón halkán trombitál,

a másik selyemernyővel tompítja a tűző nap tűzét, amaz tükröt emel asszonyuk arca elé, mások párosával húzzák úszó fogatát. Útjában Oceanushoz ez a sereg kísérte Venust.

Ezenközben Psyche, bármily csoda-gyönyörűség volt is, szépségének semmi gyümölcsét sem élvezte. Megcsodálja ugyan mindenki, magasztalja mindenki, de még csak polgárember sem kívánja meg, feleségül kérni senki sem bátorodik elé. Megcsodálják ugyan isteni szépségét, de mindenki csak úgy mered rá, mint egy remekbe faragott szoborra. Két nénje, kiknek hétköznapi csinoságát nem kapta föl a népek szája, királyi kérők karjaiban már rég boldog házasságot ért, csak Psyche ül otthon szűzen, pártában s lázadó testtel, sebhedt szívvel siratta árva egyedülvalóságát s megátkozta magában világhíres szépségét. Végre is a leánya kegyetlen sorsán elkeseredett apa kérdéssel járult a miletosi isten százados jóshelyéhez, mert égi gyűlölséget gyanított s istenek haragjától tartott; imákkal s áldozatokkal ettől a hatalmas istentől könyörög férjet-menyegzőt a mellőzött hajadonnak. Apollo pedig — e miletosi mese szerzőjének kedvéért — latin nyelvű jóslatban ezt felelte:

Állítsd égetőrő hegycsúcsra, király, a leánykát,
S gyászfátyolba borítsd, mint a halál jegyesét.
Es ne reméld, hogy a férje halandó törzsbeli sarj lesz,
Rettenetes szörny lesz, kétszínű bajkeverő:
Száll-száll a magas égen s tör vesztére világnak,
Lángja s a fegyvere is mindeneket lebiró,
Fél maga Juppiter is, reszketnek az istenek ettől,
Borzad a sok folyam és Styx komor árnya velük.

Amint az egykor oly boldog király a szentséges jósnyilatkozatot észbevette, lankadt búsulással útnak eredt hazafelé s feleségének kibogozgatja a végzetes jóslat rendelkezéseit. Búnak erednek, sírnak, keseregnek nap nap után, de immár kopogtat a rettenetes jóslat teljesülése. Bontakozik már a boldogtalan leány gyászos nászának pompája, a lobogó fáklya már fekete korom hamvába lohad, a fuvola menyegzői bűgása lydiai gyászdallá keseredik, a csengő lakodalmi ének komor zokogásba hull s a menyasszony fátylával könnyeit szárítgatja fel. Az egész ország részvétellel osztozott a mélyen sujtott királyi ház kegyetlen fájdalmában s az általános megilletődés kifejezéséül haladéktalanul országos gyászt rendelnek.

De az isteni parancsoknak tartozó kényszerű engedelmesség követelte már a szegény kis Psychére ráért bűnhődést. Hát alig hogy lezajlottak — mélységes gyászban — a halottas menyegzői ünnepsé-

gek, odaözönlik az egész lakosság, kihozzák az élő tetemet, és a könnyes Psyche ott lépdél a maga menyegzői halottas menetében. És mikor a szörnyű csapástól sujtott bánatos szülők vonakodnak elszánni magukat a kegyetlen cselekvésre, a leány maga biztatja őket ilyen beszéddel:

— Minek keserítitek amúgy is keserves öregségteket örökös zokogással? Minek őrlitek fel a lelketeket s még inkább az enyémet, egyre felcsukló jagatásokkal? Hívságos könnyekkel tisztos arcotokat minek mocskoljátok? Minek dörzsölitek tönkre szemeiteket, szemem fényét? Ősz hajatokat minek tépitek? Te melledet s te drága emlőidet minek vered? Íme, csodás szépségemért boldogtalan sorsom a ti fényes jutalmatok. Aljas féltékenység gyilkos ütése roppan rajtatok s immár későn veszitek észbe. Mikor az egész világ isteneknek járó hódolattal ünnepelt, mikor egy értelemmel új Venusként magasztalt, akkor kellett volna bánatba hullnotok, sírnotok, engem halottként elgyászolnotok. Most érzem, most tudom, hogy épp a Venus név taszít a romlásba. Vigyetek hát és tegyetek ki azon a sziklacsúcsra, amelyre sorsom szánt. Sietek ama boldog menyegző ünnepére, sietek nagyszerű férjem látására. Hogy odázhatnám el, hogy is háríthatnám el az ő hozzámjövetelét, aki született veszedelme az egész világnak?

Ennyit mondott a leány s némán, bátor léptekkel elvegyült a kísérő néptömegben. Fölvonulnak a meredek hegy kijelölt sziklájára, annak is a legmagasabb csúcsán leteszik a leányt s valamennyien elmennek; ott hagyják a menyegzői fáklyákat is, — amelyek útját végiglobogták — eloltogatják könnyeikkel s búnak horgadt fejjel hazacihelődnek. Szerencsétlen szülei a rettentő csapástól ernyedten megbújnak sötét palotájuk zárai mögött s örökös gyászba temetkeznek. Psychét pedig, aki elfogult remegésben sírdogált a sziklacsúcsra, a lágyan lengedező Zephyrus szelíd szellője vigyázatosan fölemeli — meglebegteti ruhája csücskeit, megduzzasztja ráncait — enyhe fuvalattal átviszi lassan-lassan az irdatlan sziklameredék fölé, óvatosan lebocsátja s a mélyen alant viruló völgy pázsitos ölében lenyugtatja.

ÖTÖDIK KÖNYV.

Kéjesen elnyújtózott Psyche a gyöngye füves hely harmatos gyep-ágyán s rettentő lelki izgalma csillapultán édes álomba merült. Hosszú alvás után frissen, derűs hangulathoz ébred. Hatalmas szálfák erdeje tűnik szemébe, kristályvizű, tükrös forrásra bukkan; az erdő kellős

közepén, a kanyargó forrásvíz tőzsomszédságában, királyi palota áll, nem emberkéz, de isteni művészet műve. Ahogy az ember beteszi a lábát, mindjárt észbe kap, hogy ez csak valamelyik isten pazar kéjlaka lehet. Mert a citromfával s elefántcsonttal mesterien öblözött mennyezetet aranyoszlopok hordják; minden fal telidestele ezüstveretű vadbarmokkal s egyéb ilyen vadállatokkal, amelyek azonnal szemébe ötlének az embernek. Valóban csoda egy ember, sőt félisten, vagy bizonyára isten, aki nagyszerű művészi ízléssel ennyi ezüstöt vadállattá faragott. Bizony még maga a padló is apró darab drágakövekből kirakott képekkel tarkállik: ó százszorosan, ezerszeresen, végtelenül boldogok, kik kincses drágaköveken taposnak! Aztán a messze elnyúló, széles palotának egyéb részei is érőt érnek: vert arany valamennyi fal, s úgy csillognak különös ragyogással, a szobák, az előcsarnok s még az ajtók is úgy tündöklének, hogy a palotában akkor is nappal derülne, ha a nap fölmondaná a szolgálatot. Épp így minden egyéb pompa méltán illeszkedett a palota nagyszerűségébe: bizony igazán úgy tűnt, hogy a nagy Juppiternek épült ez az isteni palota, hogy benne halandókkal érintkezhessék.

Csábította Psychét ez a gyönyörűséges épület, közelebb merészkedett, lassankint nekibátorodott s belülkerült a küszöbön; csalogatta a csoda-látnivalók láza, bekukkantott mindenhova; a palota másik felében pedig csodásan megépített, rengeteg kincstől roskadozó raktárak tűntek szemébe. Együtt van ezekben a világ minden drágasága. Ez a rengeteg kincs már magában is elképesztette, de a legcsodálatosabb az volt, hogy ezt a világgraszoló kincstárt sem retesz, sem zár, sem őr nem vigyázta. Miközben hát elragadtatásában mind ezt végigálmélgodta, valami láthatatlan lény hangja ütötte meg fülét:

— Asszonyom, miért meredsz úgy erre a rengeteg kincsre? Hisz ez mind a tied. Menj inkább a szobádba, frissítsd az ágyban petyhüdt testedet s ha éppen kedved kerekedik, fürödj meg. Mi, kik hozzád szólunk, cselédeid vagyunk s készségesen fogunk kiszolgálni; ha testedet helyrehoztad, sebtiben fejedelmi lakomát tálalunk eléd.

Boldogság áradt el Psychén erre az isteni gondoskodásra, megfogadta a láthatatlan lény intő szavát, előbb aludni tért, aztán megfürdött: így frissítette föl fáradt testét. Erre menten szemébe ötlött egy félköríves emelvény ebédlői fölszereléssel; mindjárt kitalálta, hogy neki terítették itt lakomára s kéretlenül helyet foglalt az asztalnál. És menten — terülj asztalkám — borok nektárjai s százféle jófalat roskadozó fogásai kerülnek elébe, szinte varázsütésre. Mert

senkit sem látott, csak a kiejtett szavakat hallotta ; cselédsége hang és hang, semmi más. Fölséges lakmározása végén benn termett egy láthatatlan énekes, majd egy lantos, még a lantja is láthatatlan volt. Ekkor sokhangú dallamok érces zenéje szűrődött fülébe, — kétségtelenül énekkar volt ez — bár embernek nyoma sem mutatkozott. Végre Psychét ennyi gyönyörűség után ágyba csalogatta a csábító alkonyest. Éjnek éjszakáján valami finom hang üti meg fülét. Most, ebben a kongó magányosságban ártatlanságáért reszket, szorong és összeborzong s az ismeretlentől jobban irtózik, mint a világ minden nyavalyájától. Egyszerre csak ott termett a titokzatos férj, bebújt az ágyba, feleségévé ölelte Psychét s még hajnalban nyakra-főre elillant. A láthatatlan szolgálók azon nyomban kezeügyében voltak az új asszonynak s ápolgatták letört szűziségét. Így ment minden jó darab ideig. És — mert ez a természet rendje — az újság ingere a mindennapos ismétlődés folyamán gyönyörűséggé ízesedett benne s a titokzatos hang fölcsendülése megédesítette magányos napjait.

Ezenközben gyászbaborult szüleit öregekké törte olthatatlan bánatuk, nénei meg — hogy a dolognak messze földön híre ment — mindent megtudtak. Nosza sebtiben fölszedelőzködtek és hirtelenében bánatosra szomorodott arccal útnak eredtek szüleik látogatására, hogy megbeszéljék velük a dolgot. Ez éjszakán a láthatatlan férj — mert épp csak hogy hangját hallhatta, testét tapinthatta — így szólt Psychéhez :

— Édes-édes Psychém, drága asszonykám, rettentő Sors átkos vihara tornyosul föled ; szöges gonddal óvlak : vigyázz ! Nővéreid nem hiszik halálad hírét, nyomodban vannak s hamarosan ott lesznek azon a sziklacsúcson. Ha netán megüti füledet egy-két jajsavuk, rájuk se hederíts, de még csak feljűk se nézz, mert különben nekem nagy-nagy fájdalmat okozol, magad fejére pedig a legszörnyűbb romlást zúditod.

Szentül megígérte férjének, hogy megfogadja szavát, — de ahogy az elillant a tűnő éjszakával, szegényke napestig könnyes jajgatással emésztí magát ; únos-úntalan kitört belőle, hogy most már menthetlenül vége van, hisz vergődő foglya e ragyogó börtönnek, nincs módja egy teremtetett lélekkel is szót váltani, tulajdon nővérei gyászára sem adhat enyhe balzsamot s még csak látnia sem szabad őket. Fürdő nem frissíti, étel nem élesztí, utoljára is omló zokogásban hull párnáira. Egy pillanat s már mellé símul férje is — ezúttal a szokott-nál korábban ; magához öleli, hiába : egyre csak zokog. Ekkor így vonja feleletre :

— Psychém, hát így állod szavad? Tulajdon férjed is csak így bízhat benned, csak ennyit várhat tőled? Reggeltől estig, estétől reggelig, még forró öleléseim közben is szüntelenül gyötrődöl. Hallgass hát szíved veszejtő hajlamára, tégy, ahogy jól esik. Majd eszedbe jut még aggságos óvásom, ha az elkésett bűnbánat szívedbe mar.

Az meg rimánkodik, addig ijesztgeti férjét, hogy elemésztí magát, míg ki nem kényszeríti beleegyezését, hogy láthassa nővéreit, földeríthesse gyászukat, szemtől-szembe szólhasson velük. Hát így engedett a fiatalasszony rimánkodásának s még azt is ráhagyta, hogy kedve szerint elhalmozza őket ékszerrel, arannyal, — csak nyomatékosan és nagyszigorún lelkére kötötte: soha-soha ne fogadja nővérei kárhozatos unszolását, ne kíváncsiskodják férje alakja után, mert különben átkozott kíváncsiskodása fenekestül romba dönti boldogsága nagyszerű templomát és soha többé nem élvezheti ölelkezésüket. Hálálkodott férjének és ujjongó szívvel mondta:

— Száz halált haljak inkább, mint hogy a te drága-drága szerelmedről lemondjak. Különb vagy Cupidónál, akárki vagy, szeretlek, mint az életemet, imádlak halálosan. De könyörgök, teljesítsd még ezt a kérésemet is: hagyd meg szolgálódnak, Zephyrusnak, hogy nővéreimet is úgy ringassa ide szárnyain, mint engemet.

És csalogató csókokkal záporozta és símogató szókkal árasztotta és körülkulcsolta kapcsos öleléssel és így tornyozta hízelkedéseit:

— Édeském, férjecském: én drága lelkecském!

A zsongító szerelem varázsos ereje megtörte a férj ellenkezését: mindent szentül megígért. Hajnalhasadáskor aztán elillant felesége karjaiból.

Nővérei ezenközben kipuhatolták, melyik az a sziklás hely, ahol Psychét sorsára hagyták. Odaloholnak nagy sebbel-lobbal. Véresre sírják szemüket, mellüket verdesik s már a sziklafalak is visszhangozzák fel-felcsukló jajgatásukat. Aztán nevéen szólígtatták elveszett testvérüket, míg végre borzalmas jajveszékelésük hangja élesen süvített le a völgybe; magafeledt izgalomban rohan ki Psyche a palotából s átkiált:

— Főlösleges kétségbeesett jajveszékeléssel halálra gyötrődnők. Élek, ne gyászoljatok! Hagyjátok a halottas kesergést, töröljétek le végre könnyes arcotokról az örök zokogást, jertek: öleljétek, kit elsíratatok.

Most hívja Zephyrust s közli vele férje meghagyását. Egy pillanat

s máris szófogadón hozza őket finom szárnyán szelíd szellőinek. Mohó csókok közt boldogan ölelkeznek s visszafojtott könnyeik most már a viszontlátás örömeiben újra szemükbe harmatoznak. És Psyche szólt:

— De hát kerüljetek már beljebb palotámban, otthonomban, térjen meg kedvetek, derüljön mellettem zordon lelketek.

Szólt és máris mutogatta nekik az aranypalota mérhetetlen kincseit, megszólaltatta a tengernyi láthatatlan szolgasereget, fejlődmi fürdővel és fölségesen pazar lakomával királyilag vendégelte őket. Ahogy e minden ízében földöntúli pompa duzzadó bőségével beteltek, már az irigység is fészket vert bögyükben. Nos hát az egyik, kíváncsiságában — eléggé időtlenül — végnélkül firtatta: «Kié ez a csodálatos vagyon? Ki-mi az ura? Milyen ember?» De Psyche a világot meg nem szegné férje parancsát, őrizi szíve titkát, hanem szorult helyzetében azt füllenti, hogy szemrevaló egy fiatalember, gyöngé göndör szakáll árnyékolja arcát, s hogy szüntelen a mezőket és hegyeket járja vad után. Ám nehogy hosszú lére eresztett fecsegése egy zökkenőjén kikottyantsa néma titkát, megrakja őket aranytárgyakkal, drágaköves ékszerekkel, egy-kettőre előkeríti Zephyrust és visszaviteti őket. Ez azonmód meg is történt.

Felparázslott a két gonosz testvérben a keserű irigység tüze s hazamenet mindkettőjükből csak úgy záporozott a nyelvelés. Hát nekifohászkodik ám az egyik:

— Ó rettenetes, gonosz Vaksors, a te műved, hogy egy apa egy anya leányainak ilyen homlokegyenest ellenkező élet jusson osztályrészükhöz! Hogy épp mink, a két elsőszülött, jött-ment férjeink kényére vetett rabszolgák gyanánt tengődjünk, mint a számkivetettek, otthontalanul, házatlanul, messze szüleinktől, a legfiatalabb meg, ez a vakarcs, istent fogott férjül és mérhetetlen vagyonhoz jutott, pedig azt sem tudja, mihez fogjon ekkora kincsözönnel. Láttad úgy-e, testvér, milyen rengeteg és milyen gyönyörű ékszerek hevernek ott a palotájában, micsoda ragyogó ruhák, micsoda tündöklő drágakövek, lépten-nyomon mennyi drágaság kerül az ember lába alá? Hozzá még ha a férje is olyan szépség, ahogy ő mondja, akkor nincs nála boldogabb asszony a kerek világon. Ha viszonyuk egyre szorosabbra fűződik, istenférje egyre jobban beléhabarodik, még belőle is istennőt farag. Bizisten, máris olyan, úgy tartja magát, úgy méltóságoskodik. Máris egyre fölfelé sandít az asszonyka, szinte árad belőle az isteniség, hangok a szolgálói és parancsol a szeleknek is. De ő szegény fejem, az én uram vénebb az apámnál, kopaszabb

a töknél, inci-fincibb egy kis kölyöknél, s palotája minden ajtaját retesszel őrizi, zárral torlaszolja.

A másik így veszi fel a szót:

— Nekem meg köszvénytől púpossá gémberedett férj ül a nyakamon, aki bizony csak nagynéha elégíti ki szenvedélyemet. Egyre csak kifacsarodott, kőkeményre meredt ízületeit dörzsölgetem, orrfacsaró kenőcsökkel, szennyes kötésekkkel, bűdös borogatásokkal maratom tönkre puha, finom kezeimet s már nem a figyelmes feleség hivatását töltöm be, hanem csak afféle agyonhajszott orvos szerepére vagyok kárhozthatva. De úgy látszik, testvér, hogy te nagyon is egykedvűn, azaz inkább — én bizony kereken kimondom, ami a fejemben motoszkál — alázatos meghunyászkodással fogadod az esetet; én biz egy pillanatra sem tudok beletörődni, hogy épp ez a gyalázatos csöppent bele ebbe a mesenagy jólétbe. Jussion csak eszedbe, milyen leereszkedőn, mennyire foghegyről beszélt velünk, mérhetetlenül dicsekvő pipeskedésével mennyire kimutatta a foga fehérét. Határtalan drágaságaiból még ezt a pár semmiséget is csak úgy immel-ámmal lökte ide, aztán egyszerre csak terhére lettünk, mire kiadta az utunkat, valósággal szélnek eresztett. Nem volnék asszony, nem érdemelném meg a levegőt. ha ki nem tudnám forgatni csodanagy jólétéből. S ha immár benned is kellőképpen fölkeserlett megaláztatásunk, főzzünk ki egyesült erővel valami lebírhatatlan hadicselt. Ezeket az ajándékokat meg se szüleinknek, se senkifának meg ne mutassuk, mintha távoli sejtelmünk sem volna az ő szerencséjéről. Éppen elég, hogy tulajdon szemünkkel láttuk mindazt, amit oly keserves volt látnunk, nemhogy még mi harsonázzuk szüleink s az egész nép fülébe mesés boldogsága hírét. Mert nem boldogok azok, akiknek gazdagságáról egy lélek sem tud. Majd észbekap még, hogy nénjei vagyunk, nem pedig cselédei. Most egyelőre igyekezzünk férjeinkhez, térjünk meg szerény, nemesen egyszerű otthonunkba s alapos gonddal meghánytvetett haditervvel térjünk vissza büszkeségét keményen megtiporni.

Fölcsap a két elvetemült az aljas tervre, eldugják az ajándék drágaságokat, fölborzolják hajukat, fölhasogatják arcukat, — valóban, erre rá is szolgáltak — újra kezdik hazug sírásukat. Ezzel rohanvást rémületbe ejtik szüleiket, durván fölvérezik a fájdalom sebeit, majd tajtékzó tombolásban otthonukba térnek s ártatlan nővérük ellen aljas cselvetésen, s mi több: testvérgyilkosságon törik a fejüket.

Ezenközben Psychének titokzatos férje meghitt éjjeli találkozásukon újra így beszél lelkére:

— Hát nem látod a szörnyű veszélyt fejedben? Még csak messziről támad a Sors, de ha idejekorán keményen sarkadra nem állsz, hamarosan itt terem, megrohan. Az a két becestelen boszorkány minden erejével alattomosan vermet ás neked s mindenekfölött szeretnének felbujtogatni, hogy arcom titkát kilesd, pedig ezerszer megmondtam neked: sosem látsz többé, hogyha felfeded. Hát ha még egyszer ide talál jönni ez az istentől elrugaskodott két kerítő, — pedig jönnek, tudom, gonosz indulat fullánkjaival — a világért szóba ne állj velük, vagy ha szíved jóságában, lelked finomságában ezt nem tudnád megállni, legalább ha felőlem faggatnak, meg se mukkanj. Mert immár nem szakad magva családunknak; még kicsinyke méhed már magzatunktól áldott: isteni gyermek, ha némán rejted titkomat, halandó, ha világ szájára adod.

Boldogan szökkent virágba Psyche kedve erre az újságra, ujjongó öröme derítette reménybeli isteni sarja, a várva-várt csöppség fenségének édes izgalma fűtötte: az anyaság büszke öröme áradt reá. Napjai teljesedését, hónapok múlását szorongó szívvel lesi s a titokzatos teher újszerűségében ámul-bámul dús méhe csöppnyi magjának gazdag duzzadásán. De jött már a hajó, könnyörtelen iramban, rajta rohanvást jött a két sötétlelkű, szennyes, halálos mérget fúvó fúria. Ekkor tünde férje még egyszer kioktatja Psychéjét:

— Fegyvert ragadott immár a boldogságodra irígy, gyűlködő testvérpár a nagy leszámolás elkeseredett harcára, már útban az ellenség, támadásra készen, harsannak a harsonák, aljas nénjeid immár szívednek szegzik meztelen törjüket. Jaj, szörnyű romlás roppan ránk, édes drága Psychém. Légy irgalommal jómagad s mindkettőnk iránt és aggságos magadfékezésével mentsd meg a fenyegető megsemmisülés borzalmaitól házad népét: férjedet, jómagadat, a mi kicsikénket! Ne is ereszd szemed elé, meg se hallgasd azt a két elvetemedett nőszemélyt, — mert nővéreidnek nem mondhatom őket, hisz gyilkos gyűlöletükben megtiporták a testvéri szeretetet — ha majd földmagasodnak azon a hegyormon s veszejtő szírénszavukkal visszhangot vernek a sziklafalakon.

Könnyes zokogás fuldokló hangján tördelte Psyche:

— Hűségemnek, titoktartásomnak, úgy-e nem egy bizonyosságát vetted már, most majd épp így bizonyosságot teszek lelki erőmről is. Add ki csak megint a parancsot Zephyrusunknak, hogy tegye kötelességét s engedj meg, hogy imádandó arcod titkáért cserében legalább nővéreimet láthassam. Illatos dús hajadért, puha-finom,

gömbölyded, leányos arcodért, izzó szerelmed emésztő tüzéért, kis gyermekünkért — kiben legalább rámderülnek majd arcod vonásai : — lágyulj meg gyötrődő rimázkodásomon, alázatos esdeklésemem, add izlelnem a testvéri ölelés édességét, harmatozd örömmel a te imádó Psychéd kedvét. Soha-soha nem kíváncsiskodom arcod után, még éjszakáink feketesége miatt sem zúgolódom : hisz enyém vagy te, én ragyogásom!

Efféle beszéddel s édes ölelekzessel levette lábáról az urát ; ez hajával szárítgatta fel könnyeit, megígérte segítségét s még hajnalhasadás előtt egy-kettőre elillant.

Az egy húron pendülő két testvér még csak be sem kukkantott szüleihez ; a hajóról lélekszakadva feliramlodnak egyenesen a sziklacsúcsra, meg sem várják a ringató szellő érkezését, hanem vakon belerohannak a nyaktörő szakadékba. De Zephyrus észben vette ura parancsát s ímmel-ámmal ugyan, de fölfogta őket lengő fuvalma ölében s levitte a völgybe. Ezek meg azonmód sürgő sietséggel a palotába robognak, megölelik áldozatukat, hazug szóval testvéri szeretetüket emlegetik, sugárzó arc mögé fátyolozzák titkon titkolt feneketlen aljasságukat s ekként hálózák hízelgéseikkel :

— Alighogy kinőttél a kislányságból, Psyche, máris áldott állapotban vagy! Gondolhatod, mekkora gyönyörűség nekünk is a te méhed teljessége, egész családunkra mekkora örömet sugározol. Ő be boldogok vagyunk, hogy részünk lesz e drága bimbó bontakozásának örömében! S ha olyan gyönyörű lesz, mint apja-anyja — ami szinte magától értetődik — valóságos Cupido lesz belőle.

Képmutató gyöngédségükkel így furakodnak be fokról-fokra nővérük bizalmába. Alighogy kiheverték karosszékeikben úti törődöttségüket, s pompásan megfrissültek a fürdő gőzölgő vizében, máris csodálatos göngyölt halak s más pazar fogások lakomájával vendégeli őket. Zenét rendel : lantok zendülnek, fuvolák búgnak, karének csendül fel. Amint hallgatták, — látni nem lehetett senkit

a bájos-édes dallamok hulláma ringatta lágyan lelküket. De a két gonosz asszony aljas indulatát még a csodaszép zene édessége sem hűtötte nyugodttá, hanem alattomosan kieszelt cselvetésük irányába fordították a szót s nagy tapogatódzva rákezdték a kérdezősködést, hogy milyen ember a férje, hová való, miféle szerzet? Ő biz ekkor végtelen ügyefogyottságában megfeledkezett multkori meséjéről s újabb füllentést eszelt ki ; azt mondta, hogy férje a szomszéd országból való, nagybankár, java férfikorában van, de bizony imitt-amott már ősz szál is akad a hajában. Csak épp hogy

egy pillanatig beszélt erről, máris — mint a multkor — megrakja őket fejedelmi ajándékokkal s a szellő fogatán elviteti.

De míg a Zephyrus enyhe fuvalma szárnyán hazaérnek, hol az egyik, hol a másik ilyesmiket fecseg:

— Mit szóljunk, testvér, ennek az ostobának feneketlen hazudozásához? A multkor még ifjú volt a férje, akinek arcát fakadó szakállpihék árnyékolják, most meg javakorabeli férfi, akinek fényes ősz szálak csillognak hajában. Micsoda ember az, hogy kis idő folyásán hirtelen öregség lepte meg? Csak kettő közt választhatsz, testvér: vagy össze-vissza hazudik ez az útálatos nőszemély, vagy maga sem tudja, milyen a férje. De akármelyikben van az igazság, megérdemli, hogy a vagyonából minél előbb kiforgassuk. Mert ha nem ismeri férje arcát, akkor biztosan valamelyik isten vette feleségül s istent horodsz a szíve alatt. Már pedig ha — isten ments — mégis isten anyjává híresedik, én menten felkötöm magam. Hát egyelőre nézzünk be szüleinkhez s beszélgetésünk fonalának irányában fonjuk tovább ravasz mesterkedéseinket.

Ebben a mérges hangulatban szüleikkel csak úgy foghegyről váltanak szót s álmatlan éjszakai vergődés után reggel bolondul lohognak a sziklacsúcsra, honnan a rendes szellő-alkalmatosságon sebbel-lobbal lesiklanak, szemüket előbb dörzsölik, könnyezésre izgatják s aztán efféle agyafúrtsággal toppannak nővérük elé:

— Könnyű neked, te nyugodtan ülsz itt, sejtelled sincs, mily rettentő veszély, mily borzalom fenyeget, kisebb gondod is nagyobb ennél, de mi, kik álmatlan gonddal virrasztunk sorsodon, kegyetlenül gyötrődünk a rád leskelődő borzalmak miatt. Mert sikerült hitelesen megtudnunk s — mint a rád váró keserűség és csapás osztályosai — kötelességünknek ismerjük fölvilágosítani téged, hogy az, aki éjente titkon ágyadba jár, rettenetes, végtelen gyűrűkben tekergődő, nyakán gyilkos méregtől vöröslő, feneketlen torkát tátogató kígyó. Jusson csak eszedbe a Pythia jóslata, amely úgy szólt, hogy rettenetes vadállatot szánt feleségül a végzet. Nem egy paraszt s errefelé cserkésző vadász és sok-sok környékbeli lakos látta, mikor öreg este jólakottan hazafelé vette útját s átúszott a közeli folyó hullámain. Egy értelemmel bizonykodnak ezek, hogy nem sokáig töm már hódolatosan csábító csemegéivel, hanem mihelyt méhed teljesen kiérlelte magzatodat, felfal ezzel együtt pompás csemegeként. Rajtad immár a döntés sora: megfogadod-e szívesen életedért reszkető nénjeid szavát, akarsz-e kimenekedni a halál torkából s velünk élni veszélytelen nyugalomban, vagy inkább e

szörnyeteg vadállat gyomrába temetkezel? Ha mégis kedvedre van e kéjlak szózatossága, a titkos szeretkezés undorító, halálos kéje, a mérges kígyó ölései: jó, mi szeretettel megtettük testvéri kötelességünket.

Szegény kis könnyenhívó, gyengeszívű Psyche megtorpan e fekete borzalmak hallatára: megbomlik józan esze, férje óvó szavai, maga ígéretei gyökerestül kiszakadnak emlékezetéből; feneketlen pusztulásba zuhan, mikor remegőn, holthalaványra fakultan, szinte suttogásra halkított hangon így dadogott választ:

— Bizony ti, édes jó testvéreim, illő szeretettel végeztétek kötelességeteket, másfelől nem hinném, hogy azok, akiktől mindezt hallottátok, hazudtak volna. Hisz sose láttam férjem arcát s még csak nem is sejtem, ki íja-fia, csak épp a hangját hallom, mikor éjjelenként türöm e titokzatos s örökké sötétben bujkáló férj öléseit: jól mondjátok, valami vadállat ez, minden okom megvan rá, hogy osszam véleményeteket. Hisz ezért rémítget oly borzasztón, hogy fel ne merjem fedni s rettentő szerencsétlenséggel fenyeget meg, ha kíváncsiskodnám arca után. Nos, ha valamiképpen meg tudátok menteni testvéreiteket a szerencsétlenségtől, segísetek rögtön, mert ha most talán cserbenhagytok, semmivé omlik az a jó is, amit előbbi gondoskodástokkal műveltetek.

Miután így a két elvetemült asszony könnyű szerrel belopta magát testvére vak bizalmába, abbahagyja a bujkáló, alattomos ravaszkodást s gonoszságában nyílt sisakkal veti magát a felzaklatott lelki hiszékeny asszonykára. Megszólal hát az egyik:

— Szoros vérségünk sarkal, hogy megmentéséért bármi bajjal szembeszálljunk s ezért sokat-sokat töprengtünk szabadulásod útján-módján. Hallgass ide, ez az egyetlen mód: nagy titokban dugj az ágyadba fejed felől egy hegyes kést, de előbb fend borotvaélesre bárszonyos tenyereden, tölts meg egy csinos kis lámpát olajjal, gyűjtsd meg s mikor már fényes lánggal ragyog, borítsd rá fedőül valami bögre börtönét; az egész készülődést pedig szorgos gondnal titkon-titkold. Mikor aztán ő kígyóvonalban betekergődzik, az ágyban rendes helyére mászik, aztán elnyújtózkodik, elnyomja a félálom kábultsága s már süket alvásban szabályosan szuszog: akkor szökj ki az ágyból, mezítláb, nesztelen léptekkel lassacskán lopakodj előre, vedd ki a lámpát vaksötét börtönéből s úgy igazítsd a fényét, hogy kényelmesen végrehajthasd nagyszerű tettetted, aztán emeld magasra marokra szorított gyilkos késedet és vakmerőn, rettentő sujtással csapd le

a borzalmas kígyó fejét. Mi természetesen támogatni fogunk; izgatottan várakozunk s mihelyt megölted és felszabadultál a rettegés alól, vállvetve hazahordunk innen minden kincset, téged is, és hozzád illő halandóval kíváncsú házasságban egyesítünk.

Égedelmes beszédükkel így szítják lángra testvérük izgalmát s vergődő lázában faképnél hagyják, és mert a maguk bőrét is borzalmasan féltik a bekövetkezendő szörnyűségtől, egy-kettőre fölemelkednek a szárnyas szellő jól ismert fuvalmán a sziklacsúcsra, aztán hanyatthomlok lerobognak, hajójukra szállnak s azon nyomban útnak erednek.

Amint Psyche magára maradt, — azaz hogy mégsem egészen magára, mert ott tomboltak benne a dühöngő fúriák — elkeseredetten háborgott, mint a viharzó tenger, és ámbár dacos lélekkel állta még elhatározását, mégis most, ahogy hozzáfogott a gyilkosság előkészületeihez, megint tanácstalanul tétovázik és szerencsétlenségének roppant fájdalma hasogat belé. Egyszer sürgölődik, másszor húz-halaszt; nekibátorodik, majd visszatorpan, fölsejlik benne a kétkedés, majd előnti az elkeseredés s végre annyira jut, hogy a gyűlöletes állati testben is szereti férjét. Mégis, alighogy este besötétedett, kapkodó sietséggel odakészít mindent, amire borzalmas tettben szüksége lesz.

Leszállt az éj, megjött a férje, s miután csókos ütközeteit vitézül megvívta, mélységes álomba ernyedt. Ebben a pillanatban a törékeny testű, lehellet-lelkű Psychébe kégyetlen sorsának gondolata erőt acéloz: előveszi a lámpát s férfira valló elszántsággal marokra szorítja a kést. De alig világította meg fölemelt lámpájával az ágyat, földerült a titok: a legszelídebb, legbájosabb vadállat fekszik ott, maga a szépséges Cupido isten, elragadó látvány! Még a lámpaláng is ragyogóbb lobogásba szökkent, amint ráesett s az istentelen kés pengéje csak úgy szórta a szikrát. Psyche bizony erre a fönséges látványra elveszti a fejét, inába száll a bátorsága, halvány hervadásba hull, reszket, megcsukló térdeire omlik s önnön szívébe akarja mártani a kést; és csakugyan megtette volna, ha ki nem csúszik s földre nem hull lázadó kezéből a szörnyű öngyilkosságtól visszaborzadó acél. Minél tovább csodálja az isteni gyönyörű arcot, annál inkább magához tér, enyhül ernyedése, kedve virágosodik. Nézi-nézi a drága fejnek ambrosziával illatosított isteni hajkoronáját, hófehér nyakára, bíbor arcára köröskörül hullámosan lehulló, díszes koszorúval összefogott fürteit, amelyeknek cikázó sugárözönében meg-megtáncolt a lámpa

lángja is. A röpke isten hátán hófehér szárnyak harmatos ragyogása virágzik s összecsukszott szárnyahegyén a finom, gyenge pihék reszketve rezegnek, csintalanul fickándoznak, különben a bőre tükörsíma, csoda-gyönyörű; büszke lehet rá Venus, hogy ilyen fia van. Íja, tegze, nyilai, e hatalmas isten boldogságos fegyverei, ott heverték az ágy lábánál. Férje fegyvereit Psyche kíváncsian, szomjas izgalommal nézegeti, vizsgálja, bámulja, majd kihúzza a tegezből egy nyílvesztőt, próbálgatja hegyét ujja hegyén: szúr-e; de még reszket a keze s egy vigyázatlan nyomással úgy megszúrja magát, hogy bőrére felharmatoznak rózsás vérenek parányi gyöngyei. Akaratlanul s tudta nélkül így hullott Psyche Amor mámorába. S most egyre lángolóbban nyílik szenvedélye a Nyilas-isten felé, halálos vággyal hull rá, csattanó csókokkal viharosan záporozza s reszket, hogy álmának hamar vége szakad. És míg e fölséges élvezet izgalmaiban viharzik vérző lelke, a lámpa, akár álnok árulásból, akár durva irigységből, akár, mert maga is símogatni, szinte csókolgatni szerette volna ezt a fölséges testet, lángja hegyéről forró olajcsöppet sercentett az isten jobb vállára. Ej, elvetemedett, lázadó lámpa te, ugyan finom egy szolgálja vagy a szerelemnek, hogy még a minden lángolások istenét is megégeted! Pedig biztosan valami szerelmes talált fel, hogy szüntelenül, még éjjel is gyönyörködhessek szerelmesében.

Égő sebére felugrott az isten, s mikor nyilván megértette a becstelenszöszegést, szóra sem méltatta elkeseredett feleségét, hanem csókjai és ölelései közül nyílsebesen tovaröppent. Amint felröppent, jobb lábát elkapta Psyche két kézzel, s fölfelé szálltában görcsösen belékapaszkodott; szegényke, lebegő szárnyalásán el akarta kísérni a fellegek végtelen messzeségébe, de ereje fogytán nagyhamar visszahullt.

Elterült a földön, de isteni szerelmese még nem vált meg tőle; leszállt egy nem messzi ciprus leghegyére és onnan így beszélt hozzá nagyborús izgalomban:

— Együgyű kis Psychém, Venus-anyám parancsban adta nekem, hogy egy kivetett, világsúfja embert lobbantsak irántad szerelemre és lealázó házasságban hozzá kösselek, de én mást gondoltam és inkább magam lettem a szerelmesed. Mondhatom, meggondolatlanul cselekedtem, mikor világhíres íjász létemre magamon ejtettem sebet nyilammal és téged vettelek feleségül, nyilván azért, hogy aztán vadállatot gyaníts bennem és levágd a fejemet, érted égő szemeim hordozóját. Hányszor, de hányszor óvtalak ilyesmitől, szeretettel mennyit oktatgattalak! Hát két kitűnő tanácsadód hamarosan meglakol

szörnyű tanácsáért. Most pedig elhagylak: ez lesz a te egyetlen bűnhődésed.

Elhallgatott, rebbent a szárnya és eltűnt a magasban.

Psyche meg ott feküdt a földön és nézte-nézte tovatűnő férjét, amíg csak látszott belőle valami és kétségbeesett jajveszékeléssel törte-gyötörte lelkét. De mikor a szárnyai hajóján tovasuhant férjét a végtelen messzeség magába nyelte, a meredek partról az alatta hullámzó folyóba vetette magát. De a szelíd folyó, nyilván az isten kedvéért, ki még a vizeket is szerelemre szokta tüzelni, ijedtében síma hulláma hátán hamar kisodorta füves-virágos partjára.

Épp ott ült a folyó partján Pan, a mezők istene; Echót, a hegyi istennőt ölelgette és tanítgatta mindenféle halk hangok visszhangoztatására; kecskái a part mentén szétszórta legelésztek, ugrándoztak, koppasztották a folyó üstökét. A kecskelábú isten barátságosan odahívta a szenvedő, elárvult Psychét, s mert ismerte baját, balzsamos beszéddel így dédelgette:

— Te bájos gyermek, én ugyan csak afféle paraszt kecskepásztor vagyok, de hála hosszú öregségemnek, sok tapasztalatra tettem szert. Ha téveteg és néha-néha bizonytalan járásodból, tested halálos reszketéséből, örökös sóhajtozásodból és leginkább bánatos szemeidből helyesen következtetek, — bizonyosan ez az, amit a tanult emberek úgy hívnak, hogy sugallat — akkor te valami nagy-nagy szerelemnek a betege vagy. Ide hallgass hát: nehogy még egyszer fejest ugorj, vagy másvalami erőszakos halállal elemészd magad! Hagyd abba a szomorkodást, vesd végét a bánkódásnak, ostromold inkább könyörgéseiddel a nagyhatalmú Cupido istent — aki bizony lobbanékony, csintalan egy legény — s hódítsd vissza hűséges szerelmeddel.

Elhallgatott a pásztoristen, de Psyche nem elegyedett vele beszédbe, hanem hódoló csókot intett a barátságos isten felé s útnak eredt. Mikor sűrű csetlés-botlás árán már jó darab utat hagyott maga mögött, ráhibázott valami gyalogösvényre s napnyugta tájt egy városba jutott, amelyben épp egyik nénjének férje volt a király. Alighogy Psyche ezt megtudta, beüzent nénjének, hogy itt van, mire azon nyomban hozzája kísérték. Amint meleg üdvözlés után kibontakoztak egymás ölelő karjaiból, nénje kérdezősködésére így adta okát jövetelének:

— Emlékszel még, úgy-e, hogy ezt a tanácsot adtátok nekem: öljem meg éles késsel azt a vadállatot, amely férjül hazudta magát ágyamba, mielőtt még szegény kis életemet telhetetlen bendőjébe csusszantaná. S amint ugyancsak megbeszélésünk szerint, lámpám

meghitt fényében fürkészem arcát : ott látom édes álomba ernyedten — lenyűgöző, földöntúli látomás — Venus istenasszony tulajdon fiát, nem hazudok, Cupidót, személy szerint. Megdöbbsentett a káprázatos tünemény, megsemmisítő gyönyörűség zuhatagja örvénylett belém, telhetetlen vágyamban tehetetlenül vergődtem, s ekkor — ő, átkozott véletlen — a lámpa forró olajcseppet sercentett a vállára. Fájdalma abban a pillanatban fölriasztotta álmából s amint ott látott lánggal, késsel a kezemben, rámriadt :

— Elvetemült merényleted büntetéséül rögtön takarodj a házamból, nem kell a szerelmed! Annak rendje és módja szerint majd a nővéredet (s itt a te nevedet említette) veszem feleségül.

És rögtön kiadta a parancsot Zephyrusnak, hogy röptsen ki messze a palotából.

Még jóformán abba sem hagyta Psyche, mikor amaszt már örült szenvedély, s aljas irigység láza korbácsolja : ravaszul becsapja férjét azzal az ügyes hazugsággal, hogy szülei halálhírét vette, s azon nyomban hajóra száll. Hanyatthomlok rohan a sziklacsúcsra és kiált :

— Cupido, én vagyok a neked való feleség, végy magadhoz, te meg szolgám Zephyrus, ringass le öledben !

És bár ellenkező szél fújt, vakmerő reménykedésében türelmetlenül hatalmas ívben a mélységbe lendítette magát. De bizony még holtában sem juthatott el a sóvárgott helyre, mert amint teste szikláról-sziklára zuhant, össze-vissza tört s végül — úgy kellett neki — foszlányokká rongyolódott. Így pusztult el s lett olesó prédájává ragadozó állatoknak s égi madaraknak.

A másikat is hamar utólért a büntető bosszúállás. Mert Psyche vándorútján ugyancsak betévedt abba a városba is, amelyben másik nővére élt királyi sorban. Ez is vakon elhitte húga ravasz meséjét, elöntötte az irigység gonosz párjának menyegzője miatt ; felrohant a sziklacsúcsra, de mint a másik, ő is a halál torkába zuhant.

Miközben Psyche országot-világot bebarangolt, hogy mindenáron megtalálja Cupidót, azalatt ez lámpaolaj-égette sebével anyja hálószobájában nyögött-vergődött az ágyon. Most a hófehér sirály, amely szárnyaival szántja a tenger tükrét, nyakra-főre lebukkan az Oceanus mélységes fenekére. Épp ott fürdött-lubickolt Venus, hát eléberegben s megered a nyelve : hogy a fia megégette ám magát ; égő, nehéz sebében ott fekszik kedveszegetten ; ki tudja, kiheveri-e? Nyelvére vette a világ Venus egész pereputtyát, szidja-szapulja rágalmak özönével : fiad a hegyek közt bűjt meg szeretőjével, te meg a

tenger fenekén lubickolsz s ez az oka, hogy a gyönyörűségek, kellemetességek, huncutkodások nyersségbe, durvaságba, gorombaságba fulladtak, hogy híruk, hamvuk sincs lakodalmas menyegzőknek, benső barátságnak, szülői szeretetnek, de van tengernyi szenny s fanyar undorban mocskos szeretkezések. Ilyesmikkel rikácsolta tele Venus fülét ez a szószátyár, kotnyeles madár, így tépázta fiának jóhírét. Nosza menten előnti a méreg Venust s így kiabál:

— Úgy, hát az én drágalátos fiam-uram szeretőt tart? No csak ki vele, egyetlen hű szolgám, hogy hívják azt a lányt, aki letépte ennek a gyerekek hamvas ártatlanságát? Tán a nimfák seregéből való, vagy a hórák közül, vagy a műzsák karából, avagy tán grácia-cselédek valamelyike?

Megint csak rákezdte a madár s így szaporázta a szót:

— Asszonyom, nem tudom bizonyosan; de azt hiszem: halálosan belehabarodott valami leányba; a neve — úgy rémlik — Psyche.

Szörnyű izgalomban csattant fel Venus:

— Csakugyan Psyche a szeretője, aki szépségét az enyémhez mérte s nevemet bitorolta? Még utóbb holmi kerítőnek tart ez a kölyök, hisz az én révemen került ismeretségbe azzal a leánnyal!

Így sopánkodott, majd sebtiben felbukkant a tengerből s egykettőre ott termett aranyos hálószobájában; amint látta, hogy igaz a szóbeszéd: ott fekszik a fia sebesülten, már az ajtóban torkaszakadtából ráripakodott:

— Hát ez finom egy dolog, becsületére válik rangunknak, tisztességednek egyaránt! Először is fittyet hánytál anyád s mi több: úrnőd parancsára, mert nem gyötörted lealacsonyító szerelemre ezt a gyűlöletes leányt, ezenfelül pedig éretlen bujálkodásban kölyök létedre feleségeddé ölelted, nyilván, hogy ezt az útlatost menyemül rámerőszakold. Adta széllel-bélelt utálatos kurafija, még utóbb az szállt a fejedbe, hogy egyetlen gyerek vagy s én már kivénültem abból, hogy fiam lehessen? Nos, hát jól jegyezd meg: még egy fiam fog születni, náladnál sokkalta különb, vagy tán inkább örökbe fogadom valamelyik belső cselédemet — hogy még jobban megszégyenítselek — s arra ruházom szárnyaidat, fáklyádat, íjadat, nyilaidat és minden kincsemet. Mert apád vagyonából ugyan egy szemernyi sem került abba a palotába, én meg nem efféle tékozlásra adtam, amit adtam. De már kölyökkorod óta gonosz csont vagy, ragadósak az ujjaid, lépten-nyomon szemérmetlenül megnyilazod a meglelt korú isteneket, s a tulajdon édesanyádat, engem, igen-igen, nap nap után pellengérre

állítasz, egyre-másra belém nyilazol, te valóságos anyagyilkos; fittyet hánsz rám, mint afféle magányos asszonyra s még apád, a nagyeros, vitéz harcos sem szent előtted. De hogy is volna, mikor féltékeny rémületemre egyre-másra kerítgeted ágyába a lányokat. No majd teszek róla, hogy szánjad-bánjad még ezt a szerelmeskedést, hogy csúnyán megkeserüld még ezt a lakodalmasdit! Csakhogy most már csúfságomban mitévő legyek? Hová forduljak? Hogy szedjem ráncba ezt az agyafürt kölyköt? Tán épp a Józansághoz, halálos ellenségemhez forduljak támogatásért, holott épp a fiam zabolátlan-ságával annyi borsot törtem az orra alá? Ej, még a hátam is borsószik összeszűrni a levelet ezzel a lompos-szurto néemberrel! Pedig kell a hosszú balzsama, akárki fiától is elfogadom. És éppenséggel őt bérelem föl, senki mást, hogy ezt a kurafit kíméletlenül lepirongassa, tegzét szétszedje, nyilait elvegye, íját szétbogozza, fáklyáját lelohassza, testét hathatós szerekekkel zabolázza. Csak akkor tekintem teljesnek az elégtételt megbántásomért, ha lenyírja haját, amelyre nemrégén még tulajdon kezeim símogattak aranyragyogást, s ha lemetéli szárnyait, amelyeket ölemben nektár nedvével öntözgettem!

Szólt és dühösen kirobogott, gyöngé szívében keserű indulattal. Melléje szegődött mindjárt Ceres és Juno s ahogy magából kikelt arcára esett pillantásuk, megkérdezték, miért tompítja gyönyörű szemei ragyogását zordon komorsággal. Ő pedig felelt:

— Jól esik, hogy ebben az izgatott lelkiállapotomban készséges hajlandósággal mellém álltatok. Hát kérlek, török-szakad teremtsétek elő nekem Psychét, ezt a gyalázatos boszorkányt. Mert bizonyosan fületekbe jutott már a családomról szállongó szóbeszéd s az én vásott fiamnak csínyei.

Ezek jól tudták, mi történt s azért így próbálták elcsittítani Venus haragos indulatját:

— Ugyan mi rossz fát tett a tűzre fiad, kedvesem, hogy rossz-indulatú makacssággal útját szeged élvezeteinek s egy kanál vízbe fojtánád azt, akit szeret? Hát aztán, kérnénk szépen, mi bűn van abban, hogy összeszűrte a levelet azzal a helyre kis leánnyai? Hiszen férfi volna, vagy mi, már legénysorban van; vagy tán nem is gondolsz rá, hány esztendő? Avagy tán örökké gyereknek nézed, mert korához képest olyan édes-bájos? Hát te, az anyja, ilyen talpraesett asszony létedre, örökké beleütöd majd az orrod a fiad szerelmeskedéseibe, szemére veted csintalankodásait, megghiúsítod viszonyait és rossz néven veszed csinos fiadtól a tulajdon szerelmi mesterségedet? Van-e isten, van-e ember, aki még ezután is jó szemmel nézné,

hogya te ugyan elárasztod a világot szerelmi vággyal, de a tieidnek tiltod végigszeretni a szerelmeket s az asszonyi ballépések fő-fő bosszorkánykonyháját bezárod?

Így jártak kedvében Cupidónak nyájas szószólással, mert félték nyilaitól, pedig nem is volt közelükben. Venus ellenben megsértődött, hogy ilyen tréfásan tárgyalgatják az ő szégyenét, hát faképnél hagyta őket és sebes iramban útnak eredt a tenger felé.

HATODIK KÖNYV.

Ezenközben Psyche éjjel-nappal lázasan kereste férjét, úttalan-utakon hányódott-vetődött, egyre gyötrelmesebb lelki izgalomban; egyre forróbb vágy tüzelte, hogy ha már hitvesi szerelmeskedéseivel nem engesztelheti neheztelését, legalább bűnbánó megalázkodással visszaédesgesse magához. Egyszerre csak égbenyúló hegy tetején templom tűnik szemébe; felöltik benne:

— Hátha épp itt lakik az uram?

És máris nekivág friss lendülettel, halálos fáradságba lankadt testét reménye s vágya acélozza. Fűre iramban följut a hegytetőre, bemerészkedik a templomba; nagy halom búza- meg árpakalász tűnik szemébe, kalászkoszorúk, sarlók, mindenféle aratóeszköz, de minden össze-vissza rendetlenségben, egymás hegyén-hátán hevert, ahogy az aratók nyaranta rakásra dobálták. Psyche mindezt darabonként gondosan szétválogatta, szép rendesen külön-külön csomókba rakta, nyilván mert úgy érezte, hogy minden isten könyörülő jóságát magához kell hajlítani s ezért egyiknek a szentélyét vagy templomát sem szabad gondozatlanul hagynia.

Ebbeli izgatott sürgése-forgása közben ott lepi az áldástfakasztó Ceres és szapora szóval rögtön ráriad:

— Nem káprázik a szemem? Te szerencsétlen Psyche, Venus tomboló haragban, lázas izgalomban tüvé teszi érted az egész világot, halálra keres és istenisége minden szenvedélyével bosszúért liheg: te meg azalatt az én holmimmal babralsz s kisebb gondod is nagyobb a magad boldogulásánál!

Elébe omlott erre Psyche, záporos zokogása patakozott az istennő lábaira s végigsöpört a padlón dúsfonatú haja. Könyörgő szóval ekképp ostromolta szívét:

— Áldástfakasztó szent kezedre, ünnepes-öröms aratásaidra, titokzatos tiszteleted titkos szekrénykéire, sárkányszolgáid szárnyas-

kerekeire, Sicilia áldott földjének barázdáira, a Proserpinát elrabló négyesfogatra, földalatti fogságára, szomorú alvilági menyegzőjére, diadalmas földi föltalálására s minden titokra, mit az attikai Eleusis szentélye rejt, könyörgök, essen meg szíved a hozzád fohászzkodó Psyche kétségbeesésén. Hadd bújjak meg itt e halom kalászban egy-két rövid napig, hátha kis idő folytán fölenged a hatalmas isten-asszony tomboló haragja, vagy legalább míg rövid pihenéssel fel-frissítem az örökös hajszában elcsigázott testemet.

Ceres így veszi fel a szót :

— Könnyes könyörgésed a szívemet vérzi ; segítenék is rajtad szívesen, de hát csak nem haragíthatom magamra ezt a jólelkű asszonyt, akivel a rokonságon kívül régi szíves barátságot tartok. Távozz tehát minél előbb a templomból s örülj, hogy nem vetlek fogságra, hanem utadra eresztelek !

Ez az elutasítás lehütötte Psyche reménykedését s most már kettős keserűség gyötrelmében visszafelé vette útját ; egyszerre csak a völgy mélyén, napsugaras tisztás közepében remekmű templom-épületet pillantott meg. S mert föltett szándéka volt, hogy boldogulásának semmi alkalmát — legyen az bármily kevéssel biztató — el nem szalasztja s hogy mindegy, akármelyik isten is az, kegyes színe elé járul : a szentély bejárata felé igyekezett. Szemébe ötlenek a fákra s az ajtókra aggatott drága fogadalmi ajándékok és köntösök, amelyeken aranybetűk hálásan emlegették az istennő jóságát s nevét, akinek mindezt fogadalmul szentelték. Most térdrehullt, letörölte könnyeit, átfonta karjaival a hűlő oltárt s aztán így imádkozott :

— Hatalmas Juppiter nővére s felesége, — akár ősrégi templomodban trónolsz Samos szigetén, amelynek páratlan büszkesége, hogy ott születél, ott telt el csecsemőkorod s gyermekséged, — akár a büszke Carthago dús templomában tartózkodol, ahol mint oroszlán-fogaton fellegek közt száguldó hajadont tisztelnek, — akár az argosiak nagyszerű várában van székhelyed, az Inachus partján, hol már a Mennydörgető feleségeként s az istennők királynéjaként ünnepelek, — te, kit Házasságok Szerzőjeként imád egész kelet s Anyaság Őrzőjeként idéz egész nyugat, — végső kétségbeesésemben, Juno, légy védelmezőm. Elgyötört a mérhetetlen szenvedések áradatja ; reszketek ; háritsd el a rázműduló csapást. Ó, jól tudom, te kérés nélkül is mindig felkarolod az áldott állapotban levők ügyét-baját.

Hát amint így imádkozik, egyszerre csak megjelen előtte isteni fensége teljes ragyogásában Juno s azon nyomban így válaszol :

— Isteni szavamra, nagyon-nagyon szívesen teljesíteném kéré-

sedet, csakhogy lelkiismeretlenség volna hozzád hajolnom, szembe-helyezkednem Venusszal, menyemmel, kit leányomul szeretek. Meg aztán a törvény sem tűri, hogy más szökött szolgáját gazdája ellenére védelmembe vegyem.

Hogy balga bizakodása ismét összeroppant, döbbenet borzadt Psychébe; minden boldog reményét eltemette, hogy valaha is utólérheti elröppent férjét s lelke mélyén így töprenkedett:

— Nyomorúságomban érdemes-e valami egyébfajta támogatást szereznem, mikor istennők készséges hajlandósága sem segíthetett rajtam? Merre keressem az egérutat e rettentő háló szorításából, van-e még egy hajlék, vagy akár csak egy zug is, hol a hatalmas Venus mindentlátó szeme elől loppal megbújhatok? Inkább hát embereld meg magad, ereszd szélnek könnyedén vékonyka bolond reményedet, add meg magad úrasszonyodnak s legalább utólagos észretéréssel engesztelgesd háborgó indulatját! És hátha-hátha ott találod az anyai házban őt is, kit oly régóta hiába keresel?

Így szánta el magát a nem sok jóval biztató, sőt szinte biztosan halálos magamegadásra s máris azon rágódott: hogyan fogjon majd bele a bocsánatkérésbe.

De Venusnak is elment a kedve a földi hajsza minden módjától, hát az égbe készülődött. Befogatott kocsijába, amelyet nagyügyesen, utólérhetetlen művészettel Vulcanus aranyból kovácsolt s nászéjszakáján menyasszonyi ajándéku adott neki; reszelővel karcsú-tündöklőre csiszolta s amennyi arany így lecsökkent belőle, annyit nyert művészi értékben. Az istenasszony hálósobája táján tanyázó galamb-seregéből előröppent négy hófehér galamb, nagy huncutul odapípeskedtek, lehajtották hímes nyakukat, belebújtak a drágakővel kirakott hámba, felkapták asszonyukat s fürgén fölrebentek. Csiripelő csacska verebek csintalankodnak az istenasszony kocsija nyomában s drága dalos madarak bájoló lágy trillák zengő zenéjével jöttenek hírnökei. Szembeszárnyaló sasokra, sóvár sólymokra fittyet hány a fölséges Venus dalos kísérete. Oszlanak a felhők, leányának megtárul az Ég, s a mennyei Magasság diadalmasan zárja magába istenasszonyát.

Azon nyomban Juppiter királyi várának veszi útját és parancsoló szóval követeli a harsányhangú Mercurius istennek nélkülözhetetlen közreműködését. Juppiter barna szemöldökének egyetlen intésével megadja beleegyezését. Venus menten hangos jókedvre derül, Mercurius társaságában leszáll a földre s izgatottan így ölti szavait egymásba:

— Arkadiai testvérem, úgy-e tudod, hogy Venus húgod soha-

sem szokott Mercurius közreműködése nélkül cselekedni s bizonyára az sem titok előtted, hogy mennyi ideje hajszolom hiába egyik nyomtalanul eltűnt szolgálómat. Nincs más mód: fennszóval tedd közhírré, hogy a nyomára vezető jutalmat kap. Hát minél gyorsabban járj el megbízatásodban, sorold fel pontosan ismertetőjeleit, nehogy ha valaki tilalmas bűnbe tévedne s elbujtatná, később azt hozhassa fel mentségeül, hogy nem ismert rá.

Szolt s a kezébe nyomott egy írást, amelyben benne volt Psyche neve s minden egyéb. Dolga végeztével egyenesen hazament.

Mercurius nem mulasztotta kötelességét: világszerte minden országot bejárt s a rábízott hirdetés tisztét imígy végezte:

— Aki ama Psyche nevű királyleányt, Venus szökött szolgálóját, előkeríti vagy búvóhelyét leleplezi, jelentkezzék a Murtiáról nevezett oszlop mögött Mercurius kikiáltónál, ahol is tiszteletdíj gyanánt kap Venustól tulajdon magától csattanós csókot hetet, meg egy bársonyos nyelvcsókot, édesnél-édesebbet.

Ahogy Mercuriusnak ez a hirdetménye elhangzott, a pazar jutalom reménye versenyt szította mindenek buzgólkodását. Ez a körülmény aztán végleg megérlelte Psyche elhatározását. És már-már odaért úrnője ajtajához, mikor eléje perdül Venus egyik cselédje, neve szerint az Érintkezés s menten torkaszakadtából ráripakodik:

— Hát végre észbe kaptál, céda cseléd te, hogy asszonyod is van? Vagy megátalkodott szemtelenségedben még tetteted is magad, mintha nem tudnád, mennyi keserves ajjal-bajjal kerestünk mindenfelé? Jó szerencse, hogy épp az én markomba csöppentél, neked ugyan befellegzett! No majd mindjárt megadod az árát feneketlen dacoskodásodnak!

Az békén tűrte, hogy harciasan a hajába markoljon, magával vonszolja s Venus elé vezesse. Amint ott állt s Venus megpillantotta, teli torokból örült-keserű kacagásra fakadt, fejét rázogatta, jobb fülét vakargatta, majd megszólalt:

— Végre mégis csak ráfanyalodtál anyósod meglátogatására? Vagy tán bizony férjeduradnak szól a látogatás, ki a magadégette sebben kínlódik? Hát légy nyugodt, kedves menyem, mindjárt illendő fogadtatásban részesítelek. Hol van — tette hozzá — két jó cselédem: Búskomorság és Keserűség?

Behívatta őket s rájuk bízta, hogy megkínózzák. Azok hát, híven a felsőbb parancshoz, szegény kis Psychét kegyetlenül megkorbácsolták, válogatott kínzásokkal meggyötörték s aztán megint asszonyuk színe elé vitték. Most újra felkacagott Venus és szolt:

— Tessék, még utóbb megesik a szívem hasa csábító gömbölyűségén, hiszen ezzel a gyönyörűséges csemetével tesz boldog nagymamává. Micsoda boldogság, hogy fiatal életem virágjában nagymama lesz a nevem s egy rongyos cseléd kölykét emlegetik Venus unokájaként. Ej, ostobaság, hogy is mondhatom azt a mi gyerekünknek; hiszen egy ilyen rangon aluli, tanyán, tanúk és apai beleegyezés nélkül kötött házasság csak nem lehet érvényes? Éppen ezért csak zabigyerék lesz az, ha ugyan egyáltalán megengedem, hogy a világra hozd.

Ahogy eddig jutott, nekiesett, cafrangokká rongyolta ruháját, megtépázta a haját, agyba-főbe verte, rettentőn össze-vissza törte. Végül búzát, árpát, kölest, mákot, borsót, lencsét és babot hozatott, összekevertette, púpos nagy halomba összeöntötte s aztán így szólt hozzá:

— Gondolom, hogy ilyen csúf cseléd létedre csak kitartó szolgálataid révén szerezted szeretőidet, más úton-módon aligha; nos hát ezennel magam is kipróbálom ügyességedet: válogasd szét ezt a halom összekevert magot, az egyfajta szemeket külön-külön csomókban rakosgasd rendbe s még ma estefelé utolsó szemig készen add át nekem!

Miután így rábízta a rengeteg halom magot, maga menyegzői lakomára ment. De bizony Psyche még egy újjal sem nyúlt ahhoz a szétbonthatatlanul összevissza kevert halomhoz, hanem a szörnyű parancs rémületében csak hangtalanul rámeredt. Ekkor egy apró kis mezei hangya — ez fölérte ésszel az emberfölötti munka lehetetlenségét — megkönyörült a hatalmas isten kedvesén, átkozta a kőszívű anyóست és nagy sebbel-lobbal eliramodott, s innen is, onnan is összecsóditette az egész környékbeli hangyanépet s kérve-kérte valamennyit:

— Könyörüljetek földanyánk fürge fiai, könyörüljetek és hanyatt-homlok rohanjatok segítségére a szépséges leányasszonynak, Amor feleségének, nehéz próbatételében.

És máris rohanvást hullámszik egymás hegyén-hátán a hatlábú hangyanép. Lázas sietséggel szemenkint szétszedik az egész rakást, minden fajtát külön-külön csomóba halmoznak, aztán egy-kettőre nyomtalanul elillannak.

Alig köszöntött be az éjszaka, máris megjött Venus a menyegzői lakomáról, pityókosan, szagos olajtól illatosan, tetőtől-talpig káprázatos rózsazuhatagban. Amint meglátta a szorgos munka bánfultatos eredményét, odaszólt neki:

— Te semmirekellő, nem te s nem tenkezeddel végezted ezt a munkát, hanem az, aki bizony mindkettőtök vesztére szemet vetett reád! Odalökött neki egy falat száraz kenyeret s aludni tért.

Ezenközben Cupido a palota legbelsejében, szobája négy falának magányos börtönében volt zár alatt és szigorún vigyáztak rá, hogy se könnyelmű csintalankodással sebet el ne mérgesítse, se pedig vágyai hölgyével ne találkozhassek. Így hát a két szerelmes egy fedél alatt s egymástól mégis erőszakkal elszakítva, keserves éjszakát gyötördött keresztül.

De alighogy Aurora előrobogott, Venus máris hívatta Psychét s rákezdte :

— Látod-e azt a ritkás erdőt, amely a folyó mentén messze húzódik a parton? Látod-e büszkén hömpölygő hullámok közelében a forrást? Ott ragyogó, aranszín-tündöklő juhok legelésznek őrizetlenül szerteséjjel. Parancsom ez : mindenáron keríts nekem egy szálát e kincses gyapjúból s azonnal hozd ide.

Ment Psyche szíves-örömet, de nem a parancson járt az esze ; annyi szenvedés után megpihenni vágyott : a sziklapartról a folyóba akarta ölni magát. De a folyó zöldelő nádas, zizező zenének ringatója, édes szellő halk rezzenésével isteni sugallatból így óvta-integette :

— Psyche, ha már annyi nyomorúságon átvergődtél, ne szennyezd be kínos haláloddal folyóm szent vizét, főképpen pedig oda ne merészkedjél a félelmetes juhokhoz, mert ezidőtájt magukba szívják a forró nap tüzeit s veszett gerjedelemre vadulnak : hegyes szarvukkal, kőkemény homlokukkal s nem egyszer gyilkos harapdálással halálra marcangolják az emberfiát. De majd ha a déli nap tüze lankad s a folyó friss fuvalma megnyugtató az állatokat, ott ama hatalmas szál platán alatt, amely velem egyazon folyó vizét issza, bújj meg nagy óvatosan. És mihelyt a juhok dühös gerjedelme szelídre csillapodik, kutasd át a közeli erdőcske bokrait s arany gyapjúsálakra bukkansz, amelyek imitt-amott fennakadtak a gömbölyű cserjéken.

A becsületes, emberséges nádas így oktatgatta szegény meggyötört Psychét boldogulása módjára. Ez nem sajnálta, hogy végighallgatta a kellő kioktatást ; nem is volt rest, hanem mindenben az útbaigazítás szerint tolvajügyességgel teleszedte ölet ragyogó aranygyapjával s vitte Venushoz. Csakhogy még ez a második életveszedelmes munkája sem másította kegyesre asszonya indulatját, hanem zordon arcán fanyar mosollyal így beszélt :

— Jól tudom én, hogy ezt a munkát is a szeretőd végezte el. De már most aztán döntő próbára vetlek, vajjon csakugyan olyan rettent-

hetetlenül bátor s olyan csodálatosan ügyes vagy-e. Látod-e ott annak az égbenyúló hegynek a tetején a szédítő sziklacsúcsot, ahonnan fekete forrás haragos habjai zúgnak alá, a lábainál húzódó völgy ölében megszorulnak, beleömlenek a Styx árjaiba és duzzasztják a Cocytus hörgő hullámain? Nocsak merítsd teli ezt a kis korsót a hegyi forrás mélyén kristályos harmatos vízzel s egy-kettőre hozd ide vissza!

Szólt és kezébe nyomta a kristályból remekelt korsót s ráadásul még keményen meg is fenyegette.

Útnak eredt hát nagy sebbel-lobbal s nekivágott a messzi-messzi sziklacsúcsnak : ott legalább biztosan bevégzi gyászos életét. De alighogy a kijelölt hegység tőszomszédságába vergődött, tudatára ébredt a borzalmas feladat halálos lehetetlenségének. Mert a félelmetes árnyokban égretörő, megközelíthetetlenül szakadékos, csuszamlós sziklafal barlangjaiból borzalmas zuhatagokat okádott, amelyek csak úgy dőltek a lejtős szád nyílásain, lerobogtak a hegyoldalon, sziklamedrű csatornát vájtak a földben és titkos útjukon a szomszédos völgybe hömpölyögtek. A sziklahasadékokból itt is, ott is tűzokádó sárkányok másznak ki, nyújtogatják hosszú nyakukat, rámeresztgetik lehúnyhatatlanul éber, örök virrasztásra kárhoztatott szemgolyóikat. S még a zengő vizek is védekeztek, mert egyre-másra rádörögtek :

- Takarodj!
- Hohó, mit akarsz?
- Mire vetemedel? Vigyázz!
- Hordd el magad!
- Véged van!

E hajmeresztő dolgok közepette szinte kövé dermedt Psyche és már csak teste volt ott, érzékei cserbenhagyták, a lenyűgöző rémület halálos súlya földre sujtotta s végső vígasza : könnye is kiapadt.

De a jóságos Gondviselés fölséges szemei meglátták az ártatlan lélek szenvedését. Hirtelenében ott termelt lebegő szárnyain a magaságos Juppiter királyi madara, a ragadozó sas és mivel nem feledte Cupido régi szívességét, mikor az ő útbaigazítása révén emelte égbe Juppiternek frygiai pohárnokát, háláját a fenséges isten feleségének szenvedéseiben akarta leróni s épp a kellő pillanatban segítségére sietett. Odahagyja hát a magasságos égboltozat napfényes pályáit, odaszárnyal a lány elé s így kap szóra :

— Hát te, aki amúgy is gyámoltalan s efféle dolgokban ügyefogyott vagy, te azt hiszed, hogy egyáltalán eljuthatsz a szentséges és egyben zord-haragos forráshoz vagy csak egy cseppjét is ellopha-

to? Hát még hírből sem hallottál a Styx vizeiről, amelyektől minden isten, még maga Juppiter is, borzad? Nem hallottad, hogy az istenek a fenséges Styxre szoktak esküdni, mint ahogy ti a fölséges istenekre? No hát add csak ide azt a kis korsót!

És azonmód hirtelen elkapja, karmaiba fogja, föllendül lebegő hatalmas szárnyain, hol jobbra, hol balra kormányoz a fogcsattogtató pofák és a háromágú nyelvüket öltögető sárkányok között. A víznek azt hazudja, hogy Venus szolgálatában és parancsára kér belőle s ezért nem volt nehéz hozzáférkőznie: a víz kezére járt — csakhogy ép bőrrel meneküljön — s megengedte, hogy merítsen belőle.

Örömmel kapta kézbe Psyche a teli kis korsót és szaladt vele Venushoz. De még ezzel sem tudta az istennő haragját kegyes hajlandósággá engesztelni. Most még nagyobb és gonoszabb megaláztatásokkal fenyegette meg s kaján mosollyal vágta oda neki:

— Már én bizony szentül hiszem, hogy te afféle nagyerejű fő-fő boszorkány vagy, különben nem teljesíthetted volna olyan ügyesen furcsa parancsaimat. Nos, kicsikém, még egy szolgálatot kell teljesítened. Fogd csak ezt a szelencét — és a kezébe nyomta — és se szó, se beszéd, indulj vele az alvilágba, még pedig magának Orcusnak gyászpalotájába. Ott add át Proserpinának a szelencét ezzel az üzenetemmel: «Venus arra kér, hogy küldj neki egy kicsit, legalább csak egy napra valót a szépségedből, mert a magáét beteg fiának ápolásában elemésztette, mindenestül tönkretette.» De térülj-fordulj, egykettőre itt légy ám, mert istengyűlésbe kell mennem s abból csinosítom majd magamat.

Most igazán érezte Psyche, hogy mindennek vége s nyilván megértette, hogy leplezetlenül a biztos halálba kergetik. Mert mi egyébért kényszerítenék arra, hogy a maga lábán menjen le éppen a Tartarusba, az alvilági lelkekhez? De nem sokat tévovázott, hanem fölment egy csudamagas toronyba, hogy onnan a mélységbe ugorjon: mert úgy gondolta, hogy ezen az úton egyenesen és pompásan lekerülhet az alvilágba. De a torornak hirtelen megjött a szava s így beszélt:

— Ó szegénykém, mért akarod magad a mélységbe ölni? Mért riadsz vissza ettől az utolsó veszedelmes munkától oktalanul? Hiszen ha már a lelked kiröppent testedből, eljutsz ugyan valóban a mélységes Tartarusba, csakhogy aztán onnan többé semmi áron vissza nem jöhetsz! Ide hallgass: nem messze van innen Lacedaemo, Achaia híres városa; keresd meg ennek tőszomszédságában, embernemjárta vidéken az istenhátamögötti Taenarumot. Ott van az Alvilág szádja s tárt kapuján át szemedbe ötlík a végtelenbe torkolló út; lépj át a

küszöbön, vágj neki ennek az útnak : egyenesen Orcus királyi palotájához vezet. Csakhogy nem szabad ám üres kézzel bemerészkedned a sötétség országába : fogj mindkét kezedbe egy darab mézes árgombócot, a szádba pedig két darab aprópénzt. Mikor már rémületes utadon jócskán előrejutottál, rőzsével rakott sánta számár sánta hajcsárjával találkozol ; ez majd megkér, hogy a nyalábból imittamott kihullott pálcikákat add fel neki, de te rá se hederíts, szó nélkül menj tovább. Mindjárt ez után a halálfolyamhoz érsz ; ennek a révése, Charon, rögtön a díját kéri, mert csak ennek fejében viszi át a túlsó partra rozoga csónakján a jövevényeket. Hát bizony még a halál országában is él a kapzsiság és sem Charon, sem Dis apánk, ez a hatalmas isten, nem végez semmit ingyen ; még a szegény embernek is elő kell teremtenie az útiköltséget halálos ágyán s ha véletlenül abban a pillanatban nincs pénze, még az árnyékvilágba menni sem engedik. Ennek az ütött-kopott öregnek add oda az átszállítás fejében az egyik darab rézpénzedet, de úgy, hogy ő nyúljon érte s maga vegye ki a szádból. Átkelés közben a lomha folyó hátán egyszerre csak oda-sodródik egy öreg halott, feléd nyújtja foszlado karjait s rimánkodik, hogy vedd fel csónakodba. De ments isten, hogy szánsalomra indulj ! Ahogy a túlsó parton, egy kis darab utat megtettél, orsójukat forgató vénasszonyok arra kérnek majd, hogy segíts nekik egy kicsinyég : de te a világért még csak hozzá se nyúlj ! Mert mindez és sok egyéb csak Venus-adta kísértés, hogy legalább az egyik gombócot letedd a kezedből. Valahogy azt ne hidd, hogy nem nagy baj, ha a gombócot elengeded ; elég csak egyiket is elveszítened, hogy soha többé e napvilágra ne kerülj. Mert irgalmatlan-nagy, borzalmas kutyaszörnyeteg rémítgeti ott három óriási fejével, három torka bömbölő ugatásával a holtakat — mindhiába, már nekik nem árthat — és ott virraszt szüntelenül Proserpina halotti palotája küszöbén s őrzí Dis dístelen termeit. Dobd oda neki az egyik gombócot, ettől megjuhászodik s te könnyű szerrel elmehetsz mellette. Rögtön Proserpina színe elé jutsz ; ő szíves-nyájasan fogad s kínálgat puha üléssel, pompás reggelivel. De te csak ülj a földre, kérj fekete kenyeret, edd meg ; aztán mondd el, mi végből jöttél, vedd át, amit kapsz s indulj visszafelé. Jóházd a dühös kutyát a másik gombóccal, add oda a zsupori révésznek a másik darab aprópénzt s ha átjutottál a folyón, haladj pontosan előbbi utadon s menj vissza oda, az égi csillagok seregéhez. De mindenekfölött a lelkedre kötöm : nagyon vigyázz, kedved ne kerekedjék a magaddal hozott szelencét kinyitni, vagy éppenséggel nagy kíváncsian szemet vetni a benne rejtett kincses isteni szépségre !

Aggodalmas gonddal így végezte jóstisztét a torony. Psyche azon nyomban elment Taenarumba, annak rendje és módja szerint magához vett két-két darab rézpénzt és gombócot és lebecsátkozott az alvilág útjára. Szó nélkül továbbment a sánta számárhajcsár mellett, odaadta a révésznek a rézpénzt, rá sem hederített a felé sodródó halott rimánkodására, szélnek eresztette a fonóasszonyok alattomos hívogatását, joházta a szörnyű dühös kutyát gombóc falatjával s bejutott Proserpina palotájába. Nem fogadta el a vendéglátó kínálközt : sem a pompás ülést, sem a pazar ételeket, hanem szerényen a földre ült, beérte fekete kenyérrel a aztán átadta Venus üzenetét. Hamarosan megkapja a nagy-titokban megtöltött és lezárt szelencét, a második gombóccal ügyesen torkára forrasztja a kutyának az ugatást, megmaradt pénzét a révésznek fizeti és friss jókedvben siet fel az alvilágból. Amint felért, imádatlalt borult le a ragyogó napfényben, de akárhogy sietett is feladata bevégzése felé, mégis csak befurakodott lelkebe a vakmerő kíváncsiság. Így tanakodott :

— Kezemben az isteni szépség s ostobaságomban még egy csepecskét se csípnék el belőle, hogy legalább így hódítsam meg gyönyörű szerelmesemet?

Még a végére sem ért s máris kinyitotta a szelencét. Híre-hamva sem volt abban semminek, nem volt benne semmiféle szépség, csak alvilági, mély, styxi álm. Ez meg alig szabadult ki börtönéből, nyomban ráborult : ködös ernyedés bódulata bizsereg végig testén, lába megbicsaklik, ott az úton összeroskad. Ott feküdt, mozdulatlanul, mint egy tetszhalott.

De már Cupido sebe is behegedt, ő maga friss erőre kapott ; már sehogysem tudott meglenni Psychéje nélkül, hát szobájából, amelyben őrizték, a magas ablakon kimászott és a hosszú pihenésben megizmosodott szárnyain villámgyors repüléssel drága Psychéjénél termett. Nagyóvatosan lefejtette róla az álmot s megint visszazárta előbbi helyére, a szelencébe, aztán nyílának fínom kis szúrásával fölbresztette Psychét és így beszélt hozzá :

— Látod, szegény kicsikém, az a bizonyos kíváncsisiskodás már megint bajba kevert. Mindegy, most csak járd el gyorsan megbízatásodban, amelyet anyám parancsa rád rótt ; a többi az én gondom.

Csak ennyit mondott szerelmesének s könnyedén szárnyra lebbent. Psyche pedig sebbel-lobbal megvitte Venusnak Proserpina ajándékát.

Ezenközben Cupidót olthatatlan szerelme rágtá-emésztette, arca bánatosra vált, megdöbbsentette anyjának hirtelen ridegsége. Hát régi

ravaszságához folyamodik, fúrge szárnyaival belibben a magas égbe, könyörgésre fogja a dolgot a hatalmas Juppiter előtt és jóságába ajánlja ügyét. Erre Juppiter megfogja Cupido pofikáját, szájához vonja, össze-vissza csókolja, aztán így szól hozzá :

— Nagyhatalmú fiam, te ugyan sohasem tanúsítottad irántam az istenek jóvoltából nekem járó tiszteletet, ellenkezőleg : szívemet, amely az elemek törvényeit s a csillagok változásait szabályozza, egyre-másra sebesre nyilaztad, sűrűn egymásután földi szerelmeskedéssel szennyezted, a törvények — főképp a Julius-törvény — s a köztisztesség csúfjára jó híremet-nevemet mocskos házasságtörésekkel tönkretetted, fölséges termetemet hol kígyóra, hol tűzre, hol vadállatra, hol madárra, hol baronni ökörré rondán csúfítottad : — mégis, bölcs mérsékletem nevében s azért, mert itt cseperedtél föl az én gondozásomban, minden kívánságodat teljesítem. Csak aztán őrizd, vigyázd, el ne csapják kezedről ! Jelen kegyességem fejében köteles vagy kezemre juttatni a földkerekségnek mai napság legesleggyönyörűbb leányát.

Szolt és Mercuriussal az isteneket egytől egyig azonnal gyűlésbe hivatta s kihirdette, hogy tízezer sesterciusnyi bírságot fizet az, amelyik az isteni tanácsból elmarad. Ijedtükben egy-kettőre zsúfolásig megtöltötték az égi tanácsházat ; magas trónusán ott ül a felséges Juppiter és ekkép hirdeti határozatát :

— Múzsák jegyzékében összeírt istenek, bizonyára mindnyájan tudjátok, hogy ezt az ifjút itt magam gondjával nevelgettem. Jónak látom, hogy duzzadó ifjúsága tüzes nekiberzenkedéseit valamelyes fékkel zabolázzam : a fajtalankodásai s mindenféle kéjelgései felől egyre keringő szóbeszéd már éppen eléggé rossz hírét költötte. Meg kell fosztani minden alkalomtól s ifjonti léhaságát a házaselet igájába kell törni. Már választott is leányt, el is vette szüzességét ; hadd legyen az övé, vegye feleségül s Psyche karjaiban élvezze örökre szerelmét.

Majd Venushoz fordult és folytatta :

— Te pedig, leányom, nehogy nekibúsulj s ne is féltsd isteni származásodat s rangodat ettől a földi leánnyal-házasodástól. Lesz rá gondom, hogy a házasság ne legyen felemás, hanem mindenben igazodjék a polgári törvénykönyv rendelkezéseihez.

És Mercuriussal egy pillanat alatt előkerítetteti Psychét, bevezeteti az égbe, aztán egy serleg nektárt nyújt felé s így biztatja :

— Psyche, idd ki : halhatatlanná teszek ! Cupido soha többé nem röppen el ölelő karodból, ez az egyesüléstek örökkön-örökké fog tartani.

Azon nyomban dús menyegzői lakoma terült : a főhelyen hevert

a férj és szorosan magához ölelte Psychét, aztán Juppiter az ő Junójával, utánuk rang szerint az istenek, egytől-egyig. A nektárt — ez az istenek bora — Juppiternek a maga pohárnoka, az a pásztorfiú töltögette serlegébe, a többieknek pedig Liber ; a lakomát Vulcanus főzte meg ; a Horák rózsával s ezerféle virággal mindent bíborba borítottak, a Gratiák illatszereket fecskendeztek szét, a Múzsák csengő hangon zengedeztek. Apollo lantkísérettel énekelt, Venus pedig az édes zenére ringó ütemben bájosan táncolt s a kíséretét úgy állította össze, hogy a múzsák karban énekeltek s részben fuvoláztak, egy szatir s egy kis Pan a pásztorsípján furulyázott.

Így lett Psyche törvényesen Cupido hites felesége. S mikor megértett méhe magzata, leánykájuk született, kinek Gyönyörűség a neve.

A bolondos anyóka szinte átszellemülten mondta el ezt a mesét a rab leánynak. Én közel álltam hozzájuk és szavamra, sajnáltam, hogy nem volt nálam viasztábla s íróvessző, hogy leírhattam volna ezt a bűvös-bájos szép mesét.

Egyszerre csak megtértek a rablók valami nehéz küzdelemből, rengeteg zsákmánnyal. Néhányan, s még hozzá a legvakmerőbbek, meg voltak sebesülve ; ezek otthon maradtak és a sebeiket gyógyították, a többiek pedig indulásra cihelődtek, amint mondták azért, hogy elhozzák a többi holmit, amit valami barlangban rejtettek el. Kutyafuttában bekapták a reggelijüket, kivezettek engem és lovamat az útra, — közben szakadatlanul döngettek a dorongjaikkal — hogy majd mi szállítsuk haza azt a holmit, aztán kanyargós hegyi utakon hajszoaltak előre, míg végre alkonyatkor valami barlanghoz értek velünk. Roppant terhet raktak itt ránk s még csak rövidke pihenővel sem üdítették magukat, hanem azonnal visszaindultak velünk, még pedig olyan lázas sietséggel, hogy én — mert egyre zuhogtak rajtam a csapásaik, egyre lökdöstek-taszigáltak — egy útmenti kőre roskadtam. Jobb lábam és bal patám már odavolt, de azért továbbra is egyre-másra sózták rám az ütéseket, úgy hogy végre is nagy üggyelbajjal talpra serkentettek.

Ekkor megszólalt az egyik :

— Meddig etetjük még haszontalanul ezt a megrokkant szamarat? Hisz most a tetejébe még meg is sántult!

— Hát az semmi, — toldotta meg a másik — hogy mióta ez, vesztünkre, betette hozzánk a lábát, semmi kiadós zsákmányra nem tettünk szert ; azóta egymásután kapjuk a sebeket, egymásután hullanak el legvitézebb cimboráink?

Mondja rá megint az előbbi :

— Biz én, szavamra, mihelyt ezzel a holmival — akármilyen nyavalygás árán is — hazaér, azon nyomban a szakadékba lököm, hadd csapjanak húsából pompás lakomát a keselyűk.

Miközben a galambszívű atyafiak így csevegtek az én kivégzésemről, haza is értünk, mert ijedtemben szinte szárnyakká változtak a patáim. Most nagy sietve lekapkodták rólunk a szállítmányt, de különben ránk se hederítettek és még az én kivégzésemről is megfeledkeztek. Most maguk mellé vették sebesülten otthon maradt cimboráikat is és megint visszaloholtak, mert — amint mondták — torkig vannak már a mi cammogásunkkal s inkább maguk hozzák haza, ami még ott maradt.

Rajtam rettentően rágott az izgalom, mikor eszembe jutott hogy hiszen halállal fenyegettek meg. Meghánytam-vetettem magamban a dolgot :

— Hát mit ácsorogsz, Lucius, vagy elvégre is miféle csodára vársz? A rablók határozata szerint a legeslegkeservesebb halál várakozik rád s még csak meg sem kell erőltetniök magukat különösebben : látod ott nem messze azt a szakadékot s a falán kimeredő éles hegyes sziklákat? Hát ezek már zuhanásod közben beléd döfődnek s minden porcikádat összeroncsolják. Mert az a te hirhedt varázsló mesterséged is csak épp hogy számár-alakot és számár-sorsot juttatott neked, de nem adott rád durva számárbőrt : oly finom-vékony a bőrod, akár a pióccáé. Hát mért nem embereled meg magad, mért nem gondoskodik szabadulásodról, amíg módodban áll? Hiszen a rablók nincsenek itthon : ez a legpompásabb alkalom a menekülésre! Tán attól tartasz, hogy ez a jómagával tehetetlen vénasszony elállja útadat? Hisz akár a sánta lábad egyetlen rúgásával is odanyekkenetheted! Igen, de hová meneküljek a nagy világon, ki fogad be hajlékába? Hát ez aztán ostoba és tökéletesen számár észjárás ; mert ugyan melyik utas nem ülne a hátamra s nem vinne szíves-örömet magával?

És azon nyomban fürge lendülettel elszakítottam a kötőféket s vágatában megindultam. Csakhogy a ravaszdi anyóka héja-szemeit nem tudtam kikerülni, mert amint meglátta, hogy elszabadultam, öreg korát s asszonyi gyöngeségét megszegyenítő bátorságra serkent, elkapta a kötőfékemet s minden áron meg akart fékezni, be akart húzni. De nekem eszembe jutott, hogy vesztemet forralják a rablók, hát megkeményítettem a szívemet, belerúgtam két hátsó patámmal : azonmód odanyekkent. De még a földön elterülten is görcsösen szorongatta a kötőfékemet, úgy hogy amint előrerugtattam, magam

után vonszoltam egy kis darabon. Hát elkezd ám rögtön éktelenül ordítózni, férfikar segítségéért rimázkodni. De hívságos sikoltozásával hiába csapott lármát, hiszen senki se volt ott, aki segítségére lehetett volna, legföljebb a fogoly leány, aki most riadtan szaladt ki a visítózásra. Hát, uramfia, nagyszerű látványban volt része: ott látta Dircét, — az anyókát — akit nem bika, hanem számár hurcolt meg. Férfimódra megemberelte magát, s nagyszerű cselekedetre bátorodott: kirántotta a kötőféket az anyóka kezeiből, csalogató csettintgetéssel megállított, aztán fürgén felpattant rám és megint vágára ösztökélt. Én — mivel úgysis meg akartam szökni s a leányt is meg akartam menteni, no meg azért is, mert elég sűrűn s elég érthetőn biztattak rá a botütések — vágató ló módjára dobogva száguldottam s kedveskedő szavakat próbáltam a leálynak odanyeríteni. Néha meg hátrafordultam, — mintha a hátamat akarnám megvakarni, — és csókolgattam a leány gyönyörű lábait. Mélyről fakadt sóhajjal ég felé fordította izgatott arcát és megszólalt:

— Ti istenek, segítsetek meg legalább ebben az utolsó veszedelemben és te, kegyetlen Fortuna, szüntesd dühöngésedet, hiszen elegendő áldozat volt neked az én keserves szenvedésem! És ha te, szabadságom és szabadulásom erős vára, épségben hazaviszel és visszaadsz szüleimnek és daliás vőlegényemnek: akkor én nagy-nagy hálával adózom neked, nagyon-nagyon megbecsüllek, válogatott finom ételekkel dédelgetlek. Először is szépen kifésülöm ezt a sörényedet s leánykori nyakláncaimmal ékesítem, aztán homloksörényedet kigöndörítem és csinosan elválasztom. Farkadnak régóta megmosatlan, összegubancolódott és keményre összeragadt szőrszálait készséges gonddal selymessé puhítom. Földíszítlek sok-sok arany gombbal s ragyogni fognak rajtad, mint a fényes csillagok. Ujjongó néptömeg kíséretében vonulsz be diadalmasan s én selyemruhám ölében hordom neked a diót és egyéb puha eledeleket és mindennap jóllakatlak, hisz te vagy a megmentőm! De amellet, hogy finom ételeket, zavartalan pihenést és sugaras boldog életet élvezel, hírben, dicsőségben is lesz részed. Mert én jelenvaló sorsom s az isteni gondviselés emlékezetére örök bizonyosságot állítok s képben megfestetem ennek a menekülésemnek a jeleneteit és házam előcsarnokában fogom kifüggeszteni. Itt látni fogják, mesékben hallani fogják s tudós költők tolla megörökíti majd «a fogságából számárháton megmenekült hercegnő» történetét. Magad is a régi regék sorába kerülsz s a te valóságos eseted példájára elhisszük majd, hogy Phrixus kos hátán úsztatott át a tengeren, Arion delfinen utazott és Európét bika vitte hátán. Nos

és ha a bőgő ökörben Juppiter bújt meg, az sem lehetetlen, hogy az én szamaram képében valami ember, vagy valamelyik isten rejtőzködik.

Miközben a leány újra meg újra csak ezen évődött és fogadkozásait sűrű sóhajtasokkal tarkította, keresztúthoz értünk. Itt meg-rántotta a kötőféket s mindenáron azon igyekezett, hogy engem jobbfelé letérítsen, természetesen azért, mert arra vitt az út szüleihöz. De én tudtam ám, hogy a rablók is ezen az úton mentek el az ott hagyott zsákmányért, hát csökönyösen makacszkodtam és szívem mélyén csöndben így pirongattam :

— Mit művelsz, szerencsétlen leány! Miben fáradozol? Mért rohansz veszedbe? Mért akarod másfelé kényszeríteni a lábaimat? Hisz nemcsak te adod meg az árát, hanem engem is magaddal rántasz a veszedelembe!

Így huzalkodtunk ott és még mindig eldöntetlen volt a vitás kérdés, hogy melyik útra térjünk, amikor egyszerre zsákmánnyal megrakottan elénk toppantak a rablók ; a holdfényben már messziről ránk ismertek és gúnyos nevetéssel üdvözöltek. A banda egyik tagja így csipkelődött :

— Hová-hová olyan sietősen éjnek éjszakáján? Nem félték a borzalmas éjszaka szellemeitől s kísérteteitől? Úgy-e te, jó kis lány, a szüleid látogatására siettél? No hát mi majd vigyázunk rád magányosságodban és elvezetünk szüleidhez.

Egy másik odakapott hozzám, megragadta a kötőfékemet, visszafordított és görcsös botjával számlálatlanul zúdította rám a szokásos csapásokat. Most, hogy kénytelen-kelletlen visszafelé baktattam a kikerülhetetlen halálba, eszembe jutott, hogy hiszen nekem fáj a patám, hát lelógattam a fejemet s elkezdtem sántikálni. De az, amelyik visszafelé húzott, rám mordult :

— Hohó, már megint támolyogsz, már megint tántorogsz? Hát vágtatni tudsz, de lépésben menni nem tudsz a rothadt lábaiddal? Aztán az előbb még úgy száguldottál, hogy a szárnyas Pegazust is elhagytad volna!

Rám-rámsózott a fütyköseivel, miközben így tréfálkozott velem az én derék hajcsárom ; de már oda is értünk a rablóbarlang kerítésének széléhez. Hát nini, ott lógott az anyóka : felakasztotta magát a sudár ciprus egyik ágára. Rögtön levették, a kötelet is ott hagyták a nyakán s ledobták a szakadékba. A leányt nyomban megkötözték s aztán vad mohósággal nekifeküdtek a vacsorának, amelyet a szegény anyóka utoljára még gondosan elkészített nekik.

Mikor aztán telhetetlen mohóságukban mindent fölfaltak, elkezdtek végre fontolóra venni, hogy hogyan álljanak bosszút, hogyan büntessenek meg bennünket. Mint afféle viharos gyűlésen, itt is megoszlottak a vélemények. Volt, aki azt indítványozta, hogy elevenen meg kell égetni a leányt, a másik azt javasolta, hogy vadállatok elé kell vetni, a harmadik szerette volna keresztre feszíttetni, a negyedik azt ajánlotta, hogy halálra kell kínozni, abban azonban igazán valamennyien megegyeztek, hogy meg kell halnia. Végre, hogy a zajongás elült, akadt egy, aki nyugodt beszédbe fogott.

— Sem bandánk alapelvével, sem a tagok jólelkűségével, sem az én erkölcsi felfogásommal nem egyezik meg eltűnöm, hogy ti itt a bűn súlyosságát messze meghaladó, túlzott szigorúságba lovaljátok magatokat s hogy mindjárt vadállatok, kereszt, máglya, kínzóeszközök s egyéb gyorsan gyilkoló erőszakos halálnemek után kiabáltok. Hallgassátok meg indítványomat: hagyjátok kegyesen élni a leányt, de úgy, ahogy rászolgált. Bizonyára nem feledkeztetek meg arról, hogy már pálcát törtetek e szamár fölött, amely folyton csak lustálkodik, de rengeteget zabál, most meg még meg is akart csalni: nyomoréknak tette magát, viszont segítőtársa és cinkosa volt a leánynak a szökésben. Mondjuk ki, hogy holnap megöljük, kiszedjük minden belső részét s a hasa közepébe belevarrjuk meztelenül a leányt hiszen úgylis jobban szerette, mint minket — úgy, hogy csak a feje maradjon kint, különben egész teste legyen belegyömöszölve az állatba. Akkor aztán ezt a hurkává töltött szamarat tegyük ki valami szakadékos szikla szélére és hagyjuk ott, hadd égesse a nap tüze. Így tudniillik mind a kettő megkapja azt, amit igen helyesen rájuk mértetek: a szamár halállal bűnhődik, — amire már régen rászolgált — a leány pedig elszenvedi a vadállatok harapását — hiszen a férgek rágják szét a testét —, a tűz izzását — hiszen az égető napsugarak áttüzesítik a dög hasát —, a keresztrefeszítés kínjait — hiszen kutyák és keselyűk ássák ki majd a belső részeit. — De gondolatok csak végig egyéb kínjait s gyötrelmeit: elevenen a döglött állat hasában fog lakni s mikor a rettenetes bűz a kínzó hőségben orrát facsarja, a hosszú éhezés halálos kínjában fog gyötrődni s még a keze sem lesz szabadon, hogy legalább megölhesse magát.

Amint befejezte beszédét, a rablók szívvel-lélekkel csatlakoztak javaslatához. Mit tehettem én, aki hosszú füleimmel végighallgattam ezt a javaslatot?

Sírtam holnapi halálomon.

HETEDIK KÖNYV.

Amint a sötétség multával földerült a nappal és a Nap ragyogó szekere besugározta a világot : a rablóbandának még egy tagja érkezett meg, legalább is a kölcsönös szíves üdvözlésből erre kellett következtetnem. Leült a barlang bejárata elé s miután valamelyest kifújta magát, ekként tette meg a jelentést cimboráinak :

— A hypatai Milo házát illetőleg, amelyet a minapában kiraboltunk, egészen nyugodtan lehetünk : semmi ok sincs aggodalomra. Mert, minekutána ti nagy-vitéz lendülettel mindent elvittetek s visszatértetek táborunkba, én belevegyültem a népcsőületbe, s tettetett szörnyűködés meg szitkozódás közben füleltem, hogy hogyan döntenek a merénylet nyomozása felől s vajjon akarják-e üldözni a rablókat s ha igen, meddig, — hogy aztán megbízásotokhoz híven mindenről beszámolhassak nektek. A közvélemény — nem légből kapott gyanúkok, hanem valószínű bizonyítékok alapján — egyhangúlag valami Luciust vádol, hogy nyilván ő a rablás értelmi szerzője. Ez a közelmúlt napokban hamis ajánlólevéllel, becsületes embernek adva ki magát, beférkőzött Milo bizalmába, úgy hogy ez szívesen látta vendégül s legbensőbb barátjaként bánt vele. Jó néhány napig ott vendégeskedett, s ezalatt hazug szerelemmel elcsavarta Milo szolgálójának a fejét, a kapu zárát alaposan kikémlelte s tövéről-hegyére végigvizsgált minden szobát, amelyekben a házigazdája az egész vagyont rejtgette. De már akkor híre-hamva sem volt a gazfickónak, mert még azon az éjszakán, éppen a rablótámadás pillanatában, kereket oldott s azóta nyoma veszett. Mert hát kéznél volt számára a hathatós segítség a menekülésben, amellyel aztán jókora egérutat nyerhetett, úgy hogy üldözői hamarosan szem elől veszítették : tudniillik magával vitte hófehér lovát, hogy az vigye ezentúl a hátán. Szerencsére a szolgáját lefűleték ott a házban, abban a reményben, hogy majd leleplezi a gazdája aljas mesterkedéseit, s a hatóság le is tartóztatta. De másnap hiába vonták sűrűn egymásután kőpadra, hiába kínozták szinte halálra, efféle dolgokról egyáltalán semmit sem vallott. Mindazonáltal legalább bizottságot küldtek ennek a Luciushoz a hazájába, hogy vádat emeljenek ellene gáztette miatt s megbüntetését szorgalmazzák.

Míg ő mesélt, összehasonlítottam magamban Lucius-korombeli régi boldog napjaimat boldogtalan számázkodásom mostani nyomorúságával és szívem mélyéből felsóhajtottam. Most ötlött fel bennem, hogy a régi bölcs emberek nem az ujjukból szopták azt a tételüket,

hogy a Szerencse mind a két szemére vak, mert hiszen mindig a gonoszokra és méltatlanokra pazarolja kincseit, sohasem érett megfontolás után válogat az emberek között, hanem éppen azokhoz szokott betérni, akiket — ha szeme volna — bizonyosan messzi elkerülne. A legszörnyűbb azonban az, hogy ítéletünket sokféle s legtöbbször épp az igazsággal ellentétes irányban befolyásolja : így fürdik a gazember a jóhírnév fényében, viszont így kerül gyakran a legtisztességesebb ember is gazember hírébe. Hát például engem — akit a Szerencse dühös kajánsága állattá, még pedig a legalacsonyabb rendű négy lábúvá becestelenített, akinek a szomorú sorsán igazán még a legridegebb embernek is megeshetnék a szíve — most azzal a bűnnel vádolnak meg, hogy drága jó házigazdám kiraboltam, pedig ennek a bűnnek nem is rablás, hanem apagyilkosság volna igazában a neve. De bizony nem volt módomban szót emelni védelmemre, vagy csak egy szóval is tagadni a vádat. Végre is, nehogy úgy lássék, hogy rosszal elkiismeretem és a szemembe vágott vádat hallgatásommal mintegy megerősítem, izgatott türelmetlenségemben legalább ennyit akartam mondani : «Hohó, nem én vagyok a bűnös!» Az első szótagot, még pedig többször egymásután, éktelenül elbőgtem, de már a következőket semmiképp sem tudtam kimondani ; mindig csak az elsőt hajtogattam s egyre-másra csak ezt bőgtem : «Hó, hó», ámbár ajkaimat előretoltam, igazán szép kerekre csucsorítottam és rezegtettem. De mit panaszlom én Fortuna egyéb kegyetlenségeit, ha már egyszer pirulás nélkül társa lettem a hátraslovamnak, a tulajdon szolgáltnak a teherhordásban és a szolgaságban?

Efféle gondolatokban évdtem, amikor egyszerre fő-fő gondom nyilallott belém ; eszembe jutott a rablók döntése, hogy hiszen áldozatul szántak : én leszek a leánynak az alvilága! Oda-odapislantottam a hasamra és szinte már állapotosnak éreztem magam szegény leánykával. Egyszerre csak az a rabló, aki az előbb a rólam elterjedt hazug hírt meghozta, elöszedett a köpenye varratából ezer aranyat. Azt mondta, hogy egy-két utas megrablása árán szerezte őket, de hát ő becsületes ember : az egészet beadja a közös pénztárba. Ezután izgatottan érdeklődni kezdett : hogy és mint vannak a cimborák. Amikor pedig megtudta, hogy néhányan, s éppen a legvitézebbek, különféle alkalmakkor, de mind kemény küzdelemben otthagyták a fogukat, azt indítványozta, hogy egy darabig hagyják békén az országutakat, szüntessenek meg mindenféle küzdelmes vállalkozást s inkább álljanak neki új cimborák szerzésének és friss legénység toborzásával egészítsék ki harcias csapatjukat a banda előbbi lét-

számára. Hiszen olyanokat, akik húzódoznak, egy kis ráijesztéssel be lehet terelni; akikben megvan a hajlandóság, azokat jutalommal lehet becsalogatni és bizonyára sokan lesznek, akik faképnél hagyják a nyomorúságos rabszolgaéletet és szívesen csatlakoznak a valósággal zsarnoki hatalmú rablóbandához. Ő maga például — mesélte — épp az előbb találkozott egy sugárnövésű, hatalmas testű, markos ifjú emberrel és puhította, — s végre megpuhította —, hogy hosszas renyheségben elernyedtt karjait emelje végre hasznos munkára, használja ki, amíg lehet, duzzadó egészsége kincsét, és hatalmas tenyerét ne nyujtogassa alamizsnáért, hanem forgassa inkább aranyharácsolásban.

Egytől-egyig helyeselték ezt a fejtegetést és elhatározták, hogy az illető fiatalembert, aki mintha máris megnyerte volna tetszésüket, fölveszik a bandába, s aztán toborozni fognak, hogy a létszámukat kiegészítsék. Most eltávozott az a bizonyos rabló s kisvártatva hatalmas szál fiatalemberrel tért vissza; olyan volt, amilyennek ígérte, nem volt hozzá fogható az egész bandában: irtó nagy-darab ember volt, azonkívül fejfel magaslott ki valamennyi közül s a legénytoll éppen csak hogy pelyhedzett az állán. Százféle rongyból tél-túl összerótt ruhája csak féligmeddig takarta testét: itt is, ott is kivillant belőle mellének s hasának kemény kövérsége.

Belépett és megszólalt:

— Üdvözöllek benneteket, nagyerejű Mars hadisten hívei, nekem immár hű bajtársaim. Vakmerő, szívós férfi létemre fogadjatok szívesen, szíves ajánlkózót, aki szívesebben fogja föl testével a sebet, mintsemhogy elfogadná kezébe az aranyakat s aki még a másoktól annyira rettegett halállal is szembeszáll. Ne gondoljátok, hogy koldusbotra jutott világ-kivetettje vagyok s ne a rongyaimból következtessetek vitézségemre, mert én a legerősebb rablóbanda vezére voltam s végigdúltam egész Macedoniát. Én vagyok Haemus, a hírhedt trák rabló: egész tartományok rettegik nevemet. Apám, Theron, maga is híres-nevezetes rabló volt, embervérrel szoptatott s a bandája soraiban nevelt föl: örököltam s túlszárnnyaltam apám erényeit. Nemrégén még vitéz cimborák hatalmas bandájának s mérhetetlen kincsnek ura voltam: rövid idő leforgása alatt mindent elvesztettem, pusztán azért, mert a császári főkincstárnokot vesztetem megtámadtam, mikor fényes állását elvesztette s útban volt a száműzetésbe.

De hadd mondjam el sorjában a dolgot.

Volt a császári udvarban egy magasrangú, tekintélyes főhivatal-

nok, igen kedves embere magának a császárnak is. Néhány ember
 fenekedő irigysége alattomosan gyanúba keverte, mire számkivetésbe
 kergették. Csakhogy Plotina, a felesége, ritka hűséges és páratlanul
 erényes egy asszony, aki tíz gyermekkel vetette meg családjuk alap-
 jait, könnyű szívvel, közömbösen mondott le a fényes városi élet
 gyönyörűségeiről, és hűségesen állt férje mellé a szerencsétlenségben
 is s elkísérte száműzetésébe. Lenyíratta haját, férfiruhába öltözött,
 legdragább ékszereivel s aranypénzekkel megtömött tüszőjét derekára
 övezte, s az őrizetükre rendelt katonák csapata s a kivont kardjaik
 kellős közepén sem csüggedt gyávaságra. Osztozott minden veszély-
 ben, szakadatlan éberséggel gondoskodott férje épségéről s férfias
 hősiességgel viselte a szüntelen szenvedéseket. És már átetek a
 szárazföldi út rengeteg fáradalmán, már átvergődtek a tengeri utazás
 java veszedelmein és Zacynthus felé hajóztak: szerencsétlen sorsa
 ezt jelölte ki neki száműzetése helyét. De midőn Actium öblében
 kikötött, — Macedoniából lejövet akkor épp ott garázdálkodtunk —
 éjnek éjszakáján rajtuk ütöttünk abban a kikötőmenti kis fogadóban,
 amelyben partraszállásuk után megszálltak, mert hogy olyan közel
 volt a hajójukhoz. Mindenükből kiraboltuk őket, de kis híja, hogy
 rajta nem vesztettünk. Mihelyt ugyanis ez az asszony megneszelte
 az ajtó legelső zörrenését, berohant a hálószobába és kétségbeesett
 sikoltozásával fölverte az egész házat: nevükön szólította a katoná-
 kat s a szolgálát és segélykiáltásaival összecsődítette az egész szomszéd-
 ságot is. Az volt a szerencsénk, hogy valamennyinek inába szállt a
 bátorsága, mindegyik féltette a bőrét s elbújt és csak így történhetett
 meg, hogy mi szárazon vittük el. De ez a nagyszerű, páratlanul hűsé-
 ges és ragyogó erényekkel ékes asszony — mert ami igaz, az igaz —
 azon nyomban kéréssel fordult a feiséges császárhoz és kieszközölte
 férje hamaros visszatérését s a rablótámadás kíméletlen megtorlását.
 Szóval a császár úgy döntött, hogy nem tűri tovább Haemus rabló-
 bandáját: hát ez azonmód el is tűnt a föld színéről. Ilyen hatásos egy
 hatalmas uralkodónak pusztá intése is. Néhány zászlóalj katona
 nyomunkba eredt s leöldöste, végre is kiirtotta az egész bandát. Én
 egy szál egymagam nagy ügyel-bajjal, titokban, így menekültem
 meg a halál tátongó torkából: virágos, százáncú, bő női ruhába
 öltöztem, szövetsapkát húztam a fejemre, vékony fehér női saruba
 bujtattam lábammat s mikor már a fölismerhetetlenségig nővé bizony-
 talanodtam, felültem egy árpakévékkel megrakott számarra s így
 vágtam át magam az ellenséges katonaság csatasorának kellős közepén.
 Természetesen számarhajcsárnak néztek és szabad elvonulást

engedélyeztek : hiszen akkor még gyengéd arcomon hamvas ifjúság tündökölt. De bár egy kissé megremegetem a nekem szegzett harcias kardok előtt, mégsem hoztam gyáva módon szégyent apám hírnevére, mert álöltözetem hamis leple alatt egymagamban támadtam meg egy-egy tanyát, egy-egy kastélyt s összekapartam egy kis útravalót.

Ezzel föltépte rongyait s kétezer aranyat öntött ki a rablók elé.

— Íme, — szólt — ezt ajándékol, hogy úgy mondjam hozományul följajnlom szívesen a ti bandátoknak, magamat pedig — ha nincs ellenvetésetek — vezéretekül, azzal a szándékkal, hogy ezt a ti kőházatokat rövid idő leforgása alatt aranypalotára változtatom.

A rablók, se szó se beszéd, azon nyomban egyhangú lelkesedéssel ráruházták a fővezérséget s pompás ruhát hoztak elő, hogy vegye magára kincses rongyai helyett. Miután átöltözködött és sorra csókolta valamennyit, a főhelyre ültették s lakmározás és nagy ivás közben beiktatták. Beszélgetés közben értesült a leány szökéséről, meg arról, hogy én vittem s hogy mind a kettőnket szörnyűséges halálra szántak. Megkérdezte, hogy hol az a lány, s amikor odavezették és meglátta a gúzsba kötött leányt, fitymálva elfintorította az orrát s visszament az asztalhoz.

— Nem vagyok olyan hülye, vagy éppen vakmerő, — szólalt meg — hogy megsemmisítsem a ti döntéseket, de ha elhallgatnám azt, amit helyesnek gondolok, bizonyára furdalna miatta a lelkiismeret. Bízatok meg bennem, hogy csak a ti javatok lebeg szemeim előtt s különben is módotokban van végrehajtani a számárba-varrást, ha javaslatom nem nyeri meg a tetszéseket. Mert én azon a véleményen vagyok, hogy rablóknak, még pedig józaneszű rablóknak, semmit sem szabad többre becsülniök a maguk javánál, még magát a bosszút sem, amely nem ritkán a saját fejükre is visszahull. Nos tehát : ha a számárba varrtan elemésztitek a leányt, nem lesz belőle egyéb hasznatok, mint hogy kielégítettétek dühötöket. Ezzel szemben én azt javasolom, hogy vigyük be valamelyik városba s adjuk el, mert az efféle fiatal csirkéért busás árat söpörhetünk be. Hiszen magamnak is van egy-két kerítő régi ismerősöm s azt hiszem, akár-melyikük hajlandó lesz jó néhány attikai talentumot adni ezért a lányért. Így aztán származásához illőn cifralánnyá előkelősödik, nem fog többé efféle szökésre vetemedni s azzal, hogy a bordélyház rabja lesz, bosszútok is bőségesen kielégül. Előadtam nektek ezt a javaslatomat, amely legjobb meggyőződéseim szerint célravezető volna ; ti azonban minden dolgotokban urai vagytok elhatározásaitoknak.

Így védelmezte ügyünket : egy füst alatt ügyvédkedett a rablók

vagyona érdekében s nagy-ügyesen megmentette a leányt és számármagamat. De a többiek sokáig hányták-vetették a dolgot s hogy a döntésük késett, agyongyötörték vele egész bensőmet s leginkább szegény lelkemet. Végre-valahára valamennyien készségesen csatlakoztak ujdonsült cimborájuk véleményéhez és azonnal feloldozták a leány bilincseit. Amint a leány megpillantotta az ifjút s bordélyházat és kerítőt hallott emlegetni, mosolygásra derült s nem tudott hova lenni túláradó örömében. Igazán megundorodtam az egész női nemtől, mikor láttam, hogy milyen gyönyörűséggel hallja emlegetni egyszerre a piszkos, undok bordélyházat ez a leány, aki eddig úgy tettette magát, hogy szerelmes a vőlegényébe és forrón vágyik a szűzi menyegzőre. Én bizony ekkor számár fejemmel róla ítéltém meg az egész női nemet s minden erkölceit. De most megint felszólalt ez az ifjú:

— Hát most siessünk hálaáldozatot bemutatni Marsnak, a mi védelmezőnknek, induljunk eladni a leányt s új cimborákat toborozni! De amint látom, nincs semmiféle áldozati állatunk s még borunk sincs bőven, sőt elegendő sincs az áldomásra. Adjatok hát mellém tíz embert, többre nincs szükségem, elmegyek velük a legközelebbi kastélyba s fejedelmi lakomát kerítek onnan nektek.

Így vonult el s azalatt a többiek hatalmas tüzet raktak és Mars istennek oltárt emeltek a zöldelő pázsiton.

Kisvártatva visszaérkezett a csapat, borostömlőkkel, egész baromcsordát hajtva maguk előtt. Kiválasztottak egy bozontos-szőrű, hatalmas, öreg kecskebakot s föláldozták a Segítő és Védelmező Marsnak és azonnal nekiláttak valami pompás reggeli elkészítésének. Megszólalt a vezér:

— Hadd lássátok, hogy nemcsak a harcokban és rablásokban, hanem mulatságaitokban is derék vezérek vagytok!

Szólt és bámulatos-fürgén, fáradhatatlanul szorgoskodott hol itt, hol ott: kisöpör, megterít, főz, pecsenyét tálal, ügyesen fölsholgál, főképpen pedig egyre-másra ürítetteti velük a hatalmas serlegeket. Közben-közben azonban, azzal az ürüggyel, hogy hol ezt, hol azt, amire már éppen szükség volt, be kell hoznia, egyre-másra odalépegetett a lányhoz és szívesen kínálgatta suttyomban eldugott falatokkal s itatta borral, amelyet azonban maga is megkóstolt előbb. A leány mohón kapott minden után s ha az ifjú egyszer-másszor meg akarta csókolni, máris élvezettel nyujtotta csókra a száját. Hát ez a dolog sehogysem tetszett nekem:

— Ejnye, hát szűzleány létedre megfeledkeztél menyegződről s utánad vágyódó szerelmesedről s többre tartod ezt az ágrólszakadt,

véreskezű zsványt ama bizonyos ujdonsült férjnél, akihez a szüleid hozzáadtak? Hát nem lázad föl a lelkiismereted, hogy sárba taposod szerelmedet s kedved van itt a lándzsák és kardok közt fajtalanodni? Hátha a többi rabló észreveszi? Ugye, hogy akkor mégis csak a számárba kerülsz s megint csak vesztetet fogod okozni? Igazán vásárra viszed a más bőrét!

Miközben határtalan felháborodásomban így pirongattam magamban ezt a huncutot: egy-két elejtett — de a magamfajta okos számárnak érthető — szavukból rájöttem, hogy ez nem Haemus, a hírhedt rabló, hanem Tlepolemus, a leány vőlegénye. Tudniillik mikor már kissé érthetőbben beszélgettek, — persze rám oda se hederítettek, mintha csakugyan megdöglöttem volna — így biztatgatta a leányt:

— Ne félj, drága Charitém, ez az egész banda ellenség a te foglyod lesz hamarosan.

A rablók immár letörtek, berúgtak, részegre áztak, de ő kitarón unszolta őket és szakadatlanul öntötte beléjük a bort, most már tisztán, éppen csak egy kicsit langyosra melegítve, ő maga azonban egy csöppet sem ivott. Bizonyisten gyanakodni kezdtem, hogy valami álomitalt kevert a kancsóikba, mert egytől-egyik úgy hevert ott tökrészen, mint a hullák. Most kénye-kedve szerint könnyű szerrel gúzsba kötötte valamennyit, aztán hátamra ültette a leányt és megindult velünk hazafelé.

Ahogy a város alá értünk, a várva-várt látványra az egész lakosság kitódult. Kiözönlöttek a szüleik, rokonaik, pártfogoltjaik, neveltjeik, szolgálók, vidám arccal, örömtől ittasan. Ott tolongott utánuk férfi, nő, fiatal, öreg és feledhetetlen ritka látvány volt, amint a leány számárháton diadalmasan bevonult. Végül, hogy ne rontsam ridegen az ünnep hangulatát, tehetségemhez képest magam is neki-vidultam: fölmeresztettem füleimet, fölfujtam orrlukaimat s hársányan elιάztam magamat, jobban mondva, bömbölő bógésre bődültem. Hát a leányt bevezették a szobájába s a szülei szeretettel ápolásba vették, engem pedig Tlepolemus rengeteg igavonó állattal együtt, nagy csapat polgár kíséretében azonnal visszahajtott a rablótanyára. Szívesen mentem, mert amellet, hogy különben is kíváncsi természetű vagyok, most nagyon szerettem volna tanúja lenni a rablók rabságának. Hát ott találtuk őket összekötözve, nem is annyira a kötelek, mint inkább még mindig a bor bilincseivel. Miután minden holmit összeszedtek s kihordtak s minket arannyal-ezüsttel s minden egyébbel jól megraktak, a rablókat azonmód, ahogy voltak, gúzsba

kötötten lehajigálták a közeli szakadékba, egyik részüket pedig a tulajdon kardjaikkal öldösték le s ott hagyták.

Jól esett ez a bosszú s derült hangulatban tértünk vissza a városba. A kincseket betették a városi kincstárba, a visszaszerzett leányt pedig törvény szerint is feleségül adták Tlepolemushoz. Innen kezdve a fiatalasszony megmentőjének nevezgetett, állandóan törődött velem s még magán a menyegző napján is kiadta a parancsot, hogy színig töltsék árpával a jászlamat s annyi szénát rakatott elé, hogy még egy kétpúpú tevének is elég lett volna. Mikor láttam, hogy a kutyák egy szálíg puffadra zabálták magukat a bőséges lakoma széthordozott maradékaival, azt sem tudtam, miféle keserves átkokkal átkozzam meg méltóképpen Fotist, hogy miért is változtatott számárrá s mért nem inkább kutyává!

A nászéjszaka szerelmi csatái után a fiatalasszony szüntelenül áradó hálálkodások közt emlegetett engem szülei és férje előtt, míg végre ezek megigérték, hogy a legnagyobb megbecsüléssel fognak bánni velem. Össze is hívták hát néhány tekintélyesebb barátjukat s megtárgyalták, hogy mi módon lehetne engem legméltóbban megjutalmazni. Az egyik azt javasolta, hogy tartsanak otthon, ne dolgoztassanak, s válogatott árpán, babon és lucernán hizlaljanak. De egy másiknak az indítványa győzött; ez a szabadságom érdekében azt javasolta, hogy hadd szaladgáljak inkább a réti legelőkön, hadd pajtáskodjam a ménes lovaival, hadd hágjam meg a kancáikat s hadd ajándékozzam meg így a gazdáikat sok-sok nemesvérű kis öszvérrel. Azon nyomban elő is hívták a ménes főcsikósát, féltő gondjaiba ajánlottak s átadtak neki azzal, hogy vigyen ki a mezőre. Búcsút mondtam tehát poggyásznak s minden egyéb tehernek és vidám jókedvben ügettem előre, hogy hátha így, szabadságom birtokában, most tavasz elején a virágos réteken valahol rózsára bukkanok. Ennek nyomában gyakran fölmerült bennem az a gondolat is, hogy ha számár létemre ilyen hálásak irántam s ennyi megbecsülésben részesítenek, mennyivel több jóval fognak tiszteletükben elárasztani, ha egyszer visszanyerem emberi alakomat! Csakhogy mihelyt az én csikósom kívül került velem a városon, nyoma sem volt a sok gyönyörűségnek, híre-hamva sem a szabadságnak. Mert a felesége, elvetemedett, zsugori egy asszony, azon nyomban befogott a taposó malomba, görcsös botjával egyre-másra páholt és véres verejtékem árán őrölte magának s családjának a lisztet. De nem volt elég neki, hogy a maga kenyere miatt gyötört, fizetség ellenében a szomszédok gabonáját is velem őröltette föl. Csak hajsolt-hajsolt, de rengeteg

fáradtságom fejében még a megszabott abrakot sem adta meg : mert az árpadarámat, amelyet a magam keringése árán öröltem az ő malmán, eladogatta a szomszéd parasztoknak, nekem pedig, aki naphosszat keservesen forgattam a malomkövet, estére kelve piszkos, mocskos, a rengeteg homoktól recsegő korpát vetett oda.

Mikor már megtört ez a sok nyomorúság, a kegyetlen Sors új gyötrelmeket tartogatott számomra, hogy — úgyszólván annyi balszerencse közt, oly sok vizsály után — elnyerjem a teljes győzelem pálmáját. Tudniillik, az én kitűnő csikósomnak későn ugyan, de eszébe jutott a gazda parancsa és kicsapott végre a ménesbe, hogy legeljek a lovakkal együtt. Szabad számár voltam végre, ugrándoztam örömben, ringó lépésben kényeskedtem s már kiszemeltem a legszemrevalóbb kancákat jövődöbeli szeretőimül. De még ez a ragyogó reményem is főbenjáró veszedelemben végződött. Tudniillik, a kitűnően táplált, sokáig hizlalt s különben is szilaj és akár-melyik számárnál harciasabb tenyész-csödörök féltékenyek lettek rám és hogy lehetetlenné tegyék ezt a rangon alul álló szerelmi viszonyt, még a vendégszeretet istenének törvényét is sutba dobták s mint afféle vetélytársra, izzó gyűlölettel, fenekedve rám rohantak. Az egyik magasra lendítette izmos szügyét, meredeken fölém magaslott nyakával s fejével és mellső patáival döfködött, a másik duzzadt izmú, hatalmas farát fordította felém s hátsó lábaival rugdosott, a harmadik meg fenyegető, gonosz nyerítéssel hátrahajlította füleit s villogó fogainak vésőit csikorgatva össze-visszaharapdált. Ilyenféle történetet olvastam én valami trák királyról, aki szerencsétlen vendégeit vad lovaival marcangoltatta szét és fogyasztatta el ; annyira fősvénykedett ez a dúsgazdag zsarnok az árpával, hogy nagyétű állatai éhségét emberi testek föltálalásával csillapította. Ahogy a csödörök mindenfelől rám támadtak, szinte magam is efféle sorsra jutottam és már visszasóhajtottam a malombeli körbe-körbe forgást. Csakhogy Fortuna telhetetlen volt kínzásomban s most megint más nyomorúságot zúdított reám. Most arra rendelték ki, hogy fát hordjak a hegyről s felügyelőmül éppen a legesleggonoszabb rabszolgát állították. És nemcsak a magas hegy meredek kapaszkodója fárasztott, nemcsak hogy hegyes köveken botorkálva feltörtem a patáimat, hanem a fütykös záporzó csapásaitól is olyan irgalmatlanul megszenvedtem, hogy sebeim fájdalma a csontom velejéig nyilallott. Mindig ugyanazt az egy helyet verte, folytonosan a jobb lágyékomra mérte az ütéseket, úgy hogy fölszaggatta a bőromet és tátongó nyílású seb, jobban mondva gödör, vagyis inkább

ablak támadt azon a helyen, de azért újra meg újra egyre csak azt a vértől ázott sebet döfkölte. Emellett oly rengeteg fát rakott a hátamra, hogy ez a rőzsetorony mintha már nem is számárna, hanem elefántnak lett volna szánva. Aztán valahányszor egyenlőtlenül terhelte meg s a rakomány jobbra vagy balra félrebillent, az én emberem — nemhogy leszedett volna egy-két hasábot a túlterhelten düledező oldalról s ezzel könnyítette volna kissé a rám súlyosodó nyomást, vagy legalább áttett volna egyet-kettőt a másik oldalra, hogy helyreállítsa az egyensúlyt, dehogy! — köveket rakott oda, s így egyenlítette ki a súlykülönbözetet. Ennyi szenvedésem után is kevesellte szörnyen súlyos terhemet: mikor egyszer át kellett mennünk egy folyón, amely éppen az utunkat keresztezte, félt, hogy a csizmái átnedvesednek a vízben, hát még ő is felpattant a hátamra és rajtam lovagolt át, — hiszen mi volt ez a csekélyke túlsúly a másik szörnyű teherhez képest! És ha véletlenül úgy esett, hogy a síkos partszegély sáros iszapjában terhemtől kimerültem megcsúsztam s összeroskadtam, kitűnő hajcsárom — ahelyett, hogy segítő kezet nyújtott volna, kötőfékemnél fogva felhúzott volna, farkamnál fogva talpra állított volna vagy legalább a rettentő teher egy részét leszedte volna rólam, hogy feltápáskodhassam — szemernyi segítséget sem nyújtott kimerültségemben, hanem fejemtől vagyis inkább a fülemtől kezdve végigdöngetett valami irtó nagy doronggal, úgy hogy a verés — mintha csak borogatás lett volna — végre is talpra serkentett.

De kitalált ő egyéb gyötrelmet is számomra. Mérges hegyű szűrés töviseket csavart csomóba s kíntásomra a farkam végére függesztette, úgy hogy valahányszor egyet léptem, megmozdult, ide-oda verődött s irtózatos tüskéivel kegyetlenül össze-visszasebzett. Hát igazán csöbörből-vödörbe estem: mert ha nekirugaszkodtam, hogy megmeneküljek a kíméletlen támadástól, akkor annál kegyetlenebbül verdestek a tüskék, ha pedig fájdalmam csillapítására egy kicsit megálltam, akkor csapásaival ösztökélt ügetésre. Úgy látszott, hogy ennek a gazfickónak egyében sem járt az esze, mint hogy engem minden áron elveszejtsen. Nem egyszer meg is fenyegetett ezzel s meg is esküdött rá.

És megjött egyszer az alkalom, hogy elvetemedett gonoszsága még aljasabb merényletre serkentette. Mert egyik nap oly kegyetlen volt hozzám, hogy vége szakadt türelmemnek és a patáimmal hatalmasan belerúgtam. Hát erre ilyenféle merényletet eszelt ki ellenem: rengeteg kóccal rakott meg, kötelékkel szorosan rám erősítette

terhemet, aztán megindult velem, majd a szomszéd tanyáról izzó széndarabot csent s beledugta a kóc kellős közepébe. Ettől a kiegyújtóanyagtól egy-kettőre elkezdett izzani s elharapódzni a tűz, aztán lángra lobbant s engem egészen elborított a végzetes lángolás. Ebből a halálos veszedelemből nem volt menekülés, mentségre nem volt semmi kilátásom s már-már kétségbeestem, hiszen ekkora tűzveszedelemben nincs idő sok latolgatásra s még a legkitűnőbb ötletek is felborulnak. És ebben a borzalmas helyzetemben a Szerencse biztatón-derűsen rám mosolygott s megmentett a hirtelen halál rám tátott torkából, nem tudom, nem azért-e, hogy jövendő szenvedésekre tartogasson. Elég az hozzá, hogy véletlenül megláttam ott pár lépésnyire a tegnapi eső piszkos vizével frissen megtelt gödröt: nosza kapom magam, ész nélkül beleugrom, a tüzet utolsó szikrájáig eloltom s aztán kikászálódok: így egy füst alatt terhemtől is megszabadultam s a haláltól is megmenekedtem. Csakhogy ez az elvetemedett bitang szolga még ezt az aljas merényletét is rám tolta; a többi csikósnak úgy mesélte el, hogy magam gyújtottam föl magamat, mert szántszándékkal átugrottam a szomszédok tüzén, de megbotlottam s beleestem. És nevetve tette hozzá:

— Hát meddig hízlaljuk még hiába ezt a tüzes állatot?

Alig néhány nap mulva sokkal gonoszabb furfanggal áskálódott ellenem. A legközelebbi házikóban eladta a fát, amit hoztam s engem üres háttal hajtott haza. Aztán elkezdett kiabálni, hogy ő bizony nem bír a komizságommal, hogy ő odacsapja ezt a keserves hajcsárszolgálatot s aztán így tálalta föl a panaszait:

— Hát nézzétek ezt a csökönyös, lusta dög szamarat! Most egyéb komizságon kívül új veszedelmeket hoz a fejemre. Ha meglát az úton valami szemrevaló asszonyt, anyányi leányt, vagy gyöngéhúsú fiút, azon nyomban lerázza a terhét, sőt néha még a teherhordonyergét is ledobja, őrgöngve rájuk rohan — számár létre emberi ölelésre áhítozik! — földreteríti s lihegve izgatja őket tilos és újmódi kéjelgésre és állati vad élvezet ígéretével csábítgatja őket fonák-szerelmes egyesülésre. Még csókolódzás-félével is próbálkozik: ronda pofájával megdöfködi s összeharapdálja őket. Hát emiatt még meggyúlhatik a bajunk: veszekedést, pörösködést, sőt talán még bűnvádi eljárást is hozhat a nyakunkra. Épp az elébb is, hogy meglátott egy úrilányt, ledobta-lerázta hátáról a fát, őrgöngő szenvedéllyel egyenesen nekirohant, lelökte a mocskos földre és akkor ez a csinos hódító ott, mindnyájunk szemeláttára mindenáron szerelmeskedni akart vele. Hát ha a leány sírátkozására-jajgatására össze

nem csődül s oda nem fut védelmére egy csomó járókelő és ki nem menti, úgyszólván ki nem tépi a patái közül, akkor bizony összetapossa, szétroncsolja szegénykét. Bizony keserves halállal pusztult volna el, mi meg egyenesen mehettünk volna az akasztófára.

Efféle hazudozásaival — amelyeket még jócskán meg is toldott s amelyek engem kegyetlenül kínoztak, mert szégyenkeztem s még csak fel sem szólalhattam ellenük — a többi pásztor indulatját vérszomjasra korbácsolta ellenem. Hát megszólalt az egyik:

— Hát miért nem vágjuk le s áldozzuk föl szörnyű szerelmeskedései jutalmául ezt az egész világ férjét, ezt a mindenki szeretőjét? Hallod-e, pajtás — tette még hozzá — vágd le most mindjárt; a belső részeit dobd oda a kutyáinknak, a húsát meg mindenestül tedd el vacsorára a napszámosoknak. A bőrét majd hamuval hintjük meg, hogy tartósabb legyen s odaadjuk a gazdáinknak. Egyébként bátran azt hazudhatjuk nekik, hogy a farkas ölte meg.

Az én gonoszindulatú vádlóm nem is mondatta magának kétszer: örült, hogy ő lehet a pásztor ítéletének végrehajtója, ujjongott balsorsomon — mert a rúgásom is eszébe jutott, pedig nem is sikerült jól, amit, szavamra, szívből sajnálok — és azonnal kardot vett elő s elkezdte fenni a közsörükövén.

De most beleszólt a csikós-társaság egy másik tagja:

— Vének volna ezt a szép szamarat így elpusztítani — pusztán csak a csintalankodása és szerelmes gerjedelmei miatt — és ezzel elveszíteni az ő nélkülözhetetlen munkaerejét és szolgálatát. Hiszen éppen elegendő, ha kiheréljük: akkor aztán majd nem támad semmiféle gerjedelme s nektek sem kell semmi veszedelemtől tartanotok, azonfelül pedig sokkal kövérebbé és testesebbé válik. Nemcsak gyáva szamarat, de vad, tüzesvérű, fékezhetetlen, szilaj lovat is tudok százat, amelyek efféle megférfiatlanítás révén megtörtek, megszeliődtek, pompás teherhordókká váltak s mindenféle munkát szívesen végeztek. Hát ha nincs kifogásotok ellene, kis idő múlva — csak épp a piacra akarok menni a szomszéd faluba — visszajöhetek s magammal hozhatom hazulról a műtéthez szükséges szerszámokat s akkor aztán szétfeszítem ennek a megvadult és útálatos kurafinak a combjait és kiherélem úgy, hogy szelídebb lesz, mint akármelyik kezes bárány.

Ez az indítvány ugyan visszahúzott a sír széléről, de nagy bánatomra mégis csak a leggyalázatosabb büntetés számára mentett meg; úgy keseregtem, mintha testemnek azzal a kisdarabkájaival magam is mindenestül elpusztulnék. Azon járt az eszem, hogy éhhalállal pusztítom el vagy a mélységbe vetem magam, mert igaz

ugyan, hogy így is meghalok, de legalább épkezláb halok meg. És míg én azon évődtem magamban, hogy az öngyilkosságnak melyik módját válasszam, reggel lett s már jött is a hajcsár, az én kízó-mesterem, és fölhajtott a hegyre a rendes úton. És engem már lazán odakötözött valami hatalmas tölgynek az ágához, maga pedig kissé messzebb ment az úttól, s ott vágta fejszéjével a lehordani való fát. Hát egyszerre csak a közeli barlangból vérszomjas anyamedve bújt elő s fölágaskodott. Iszonyú volt a feje! Ahogy megpillantottam, rémület fogott el s a váratlan látvány úgy megijesztett, hogy hátulsó lábaimra ágaskodtam, fejemet hirtelen magasra kaptam, nyakamat megfeszítettem s így elszakítottam a kötőfékemet és uccu neki vesd el magad, rohantam, de nem is annyira lábon szaladtam le, mint inkább mindenestül villámgyorsan gurultam le a lejtőn és nekivágtam az alatt elnyúló mezőknek: inamszakadtából menekültem a szörnyű anyamedve, s az anyamedvénél is rettenetesebb hajcsárom elől.

Ahogy ott ödöngtem egymagamban, meglátott egy utas, megfogott, sebbel-lobbal felpattant rám, megveregetett a botjával és valami ismeretlen dülőúton elvágtatott velem. Én szívesen poroszkáltam, hogy otthagytam a megférfiatlanításomra fenekedő hóhérokat. Különben a verés nem nagyon izgatott, hiszen hozzáédzódtem már a fütykös jól megszokott csapásaihoz.

De a Szerencse minden dolgomban ellenségemül szegődött: kapóra jött bujdosásomat szédületes gyorsasággal bajra fordította s megint veszedelmet zúdított rám. Tudniillik a mi pásztoraink valami elveszett borjú keresgélése közben szélében-hosszában bejárták a határt s egyszer csak véletlenül összetalálkoztak velünk. Engem mindjárt megismertek s kötőfékemnél fogva mindenáron magukkal akartak ráncigálni. De az én emberem keményen-bátran szembeszállt velük és istent-embert szólítva tanúul rájuk rivallt:

— Mért akartok megrabolni ilyen durván? Mért támadtok rám?

— Micsoda? Még mi bánunk veled durván, mikor elloptad és hazafelé hajtod a mi szamarunkat? Bizonyosan megölted a csikóst, ennek a hajcsárját és ezért jobb lesz, ha megmondod, hogy hol dugtad el a holttestét?

És azon nyomban le is rántották a földre, ökleikkel gyomrozták, sarkaikkal meggázolták, mire megszólalt és esküdözött, hogy hajcsárnak színét sem látta, engem úgy talált szabadon s magányosan és csak azért fogott meg, hogy visszaadjon a gazdámnak s megkapja a megtalálónak járó jutalmat.

— Ó bárcsak emberi hangon tudna szólani ez a számár, — sóhajtotta —, vagy inkább ne láttam volna meg sohasem! Bizony akkor igazán elröstellnétek magatokat durvaságtok miatt.

De hiába erősködött, nem ért vele semmit. A pásztorok neki-dühödten hurkot vetettek a nyakába s magukkal cipelték abba az erdős hegyoldalba, ahonnan a hajcsárom a fát szokta hordani. De bizony híre-hamva sem volt neki: csak a testét találták meg, darabokra szaggatva és szerteszét hajigálva. Én biztosan tudtam, hogy ez a medve fogainak a műve és bízisten el is mondtam volna, amit a dologról tudtam, ha tudtam volna beszélni. Mit tehettem egyebet: ujjongtam magamban, hogy — ha későn is, de — utólérte a bosszú. Végre-valahára mind megtalálták a széthányt testrészeket, ügyelbajjal összeállították a holttestet és mindjárt ott el is temették. Az én Bellerophonomat pedig — azzal a váddal, hogy rajtacsípett tolvaj és véreskező gyilkos — azonmód megkötözve magukkal cipelték a tanyára, hogy másnap reggel korán elvigyék a bírósághoz és — így hangoskodtak — elvegye büntetését.

Miközben még az én hajcsáromat a szülei keserves jajveszékeléssel siratták, megjött ám, ígéretéhez híven, az a bizonyos csikós és a megállapodás szerint mindenáron ki akart herélni. Mondja neki az egyik:

— Nem éget annyira a dolog, de holnap aztán igazán nemcsak kiherélheted ezt a gyalázatos szamarat, de ha kedved tartja, akár a fejét is levághatod. Ezek itt mind a kezedre fognak járni munkában.

Így esett, hogy másnapra halasztották megcsonkításomat. Én pedig hálával teltem el derék hajcsárom iránt, hogy legalább a halála révén egy rövidke nap haladéket szerzett nekem megkínóztatásomig. De még ezt a kevéske időt sem élhettem át nyugodt örömben. Mert a hajcsárnak az anyja, vörösre sírt szemekkel, gyászruhában, fia keserves halálán zokogva, két kézzel tépve hamuval hintett ősz haját, sikoltozva, hangos visongással berohant az istállómba s míg egyre vadul verte s marcangolta mellét, így állt nekem:

— És ez itt nyugodtan nekifekszik a jászolnak, falánkul zabál, egyre zabál és tömi telhetetlen, feneketlen hasát, de nem esik meg a szíve az én nyomorúságomon, eszébe se jut halott hajcsárjának borzalmas pusztulása. Hát természetesen engem, esendő öreget, lenéz, semmibe vesz és azt hiszi, hogy szárazon viszi el ezt az aljasságát. Bizony, hogy-hogy nem, ártatlannak hencegi magát, mert hát elvetemült gazemberek módjára, akárhogy furdalja is a lelkiismeret,

mégis reméli, hogy épen viszi el a bőrét. Hát az isten szerelmére, te elvetemedett négy lábú, hát van-e olyan hülye, akit meg tudnál győzni — még ha akármilyen megindító hangon tudnál is szólani — arról, hogy ez a kegyetlenséged nem bűn, mikor módodban lett volna rúgással-harapással harcolni-viaskodni a szegény jó fiúért? Ugye, nem egyszer össze tudtad rugdosni a patáiddal, de a halál torkában nem tudtál épp ilyen fürgén a védelmére kelni? Legalább vetted volna a hátadra, nyomban iramodtál volna el vele, mentetted volna ki a vérszomjas rablógyilkos mancsaiból s ne dobtad volna le, ne hagytad volna ott munkatársadat, parancsolódat, kísérődet, gondozódat s ne menekültél volna egyedül! Hát nem tudod, hogy büntetés jár azoknak is, akik halálos veszedelemben megtagadják valakitől a mentő segítséget, aminthogy az ilyen eljárás csakugyan becstelen? De ne ujjongj tovább gyászomon, gyilkos! Majd megmutatom én, majd mindjárt megérezed, milyen őserőt önt a gyengékbe is a fájdalom!

Ezzel a derekához nyúlt, leoldotta az övét, ráhurkolta a lábaimra s aztán mind a négyet szorosan összekötözte, hogy semmi módom ne legyen a védekezésre. Aztán fölkapta a keresztrudat, amellyel az istállóajtót el szokták reteszelni s addig döngtetett vele egyfolytában, míg erejének fogytán lankadtan lekonyult a súlyos dorong s kibillent a kezéből. Elkeseredésében, hogy a karjai olyan hamar fölmondták a szolgálatot, odaszaladt a tűzhöz, fölkapott egy izzó fahasábot s egyenesen a lágyékom közepébe döfte. Addig-addig, hogy az egyetlen védőfegyveremhez folyamodtam: elpukkantottam magam s a kiövelő piszkos lével szemét-száját telefröcskölttem. Szinte belevakult, marta a bűz: így hárítottam el a végveszedelmet fejemről: különben számár-magam is épp úgy belepusztultam volna, mint Meleager az őrjöngő Althaea tüzes csóvájába.

NYOLCADIK KÖNYV.

Kukoríkolós hajnalon ifjú ember érkezett a szomszéd városból: én úgy vettem észre, hogy egyik szolgálja Charitének, annak a leánynak, aki velem együtt szenvedett át a rablóknál minden nyomorúságot. Odaült a tűzhöz s köréje sereglett pajtásainak így mesélte el Charite halálát s egész házának hajmeresztő és gyászos pusztulását:

— Csikósok, juhászok, gulyások, Charite volt — nincs. Szegénykét borzalmas eset juttatta — s még hozzá nem is egyedül — az al-

világba. De hogy mindent megtudjatok, elmondom nektek elülről az egész történetet: igazán érdemes volna arra, hogy valami ügyes tollú tudós ember papiruszra vesse késő korok okulására.

Élt a szomszéd városban egy Thrasyllus nevű, főnemesi származású ifjú. Előkelő és dúsgazdag ember volt, de egészen belemerült a pazarló lakmározásokba, cifralányokba, mindennapos hejehujákba, úgy hogy egy-egy rablóbandával is piszkos összeköttetésbe keveredett, sőt emberek vére is szennyezte kezét. És az efféle szóbeszéddek ezúttal igazat mondtak.

Alighogy Charite eladólány-sorba került, Thrasyllus a különbnél-különb kéréssel lázas izgalomban vetekedett a lány kezéért. És ámbár különb volt valamennyi kérőnél, sőt a szülők választását pazar ajándékokkal igyekezett magára irányítani, kifogásolták az erkölcsi életét és szégyeletes visszautasítással alázták meg. Az úri leány a derék Tlepolemus felesége lett. Thrasyllus vadul szította magában megvetett szerelmét, dühe kavargott a megtagadott nász miatt, hát valami véres merénylet révén keresett közeledést.

Mikor végre alkalma nyílt a cselekvésre, hozzálátott a rég kifőzött merénylet végrehajtásához. És még azon a napon, amelyen a fiatal asszony férjének ügyessége és elszántsága révén megmenekült a rablók gyilkos töreitől, örömtől sugárzó arccal tüntetően az üdvözlők csoportjába vegyült és szerencsét kívánt az új házasoknak mostani menekülésükhöz és majdani gyermekeikhez. Ezután, tekintettel fényes származására, a többi társaságbeli úrral együtt őt is fogadták házukban, ő pedig, gonosz szándékát rejtegetve, a leghívebb barát szerepét hazudta végig. A folytonos találkozások, a gyakori együttlét s a sűrű közös lakomák és poharazgatások révén egyre jobban és jobban belopta magát szeretetükbe és lassankint öntudatlanul is hanyatt-homlok vetette magát a Szerelem mélységes örvényébe. Hogyne, mikor a halálos szerelem kicsi lángja első fellobbanásával még gyönyörűséget okoz, csak hogy a folytonos új meg új szikráktól tüzesen fellobog és izzó forróságával mindenestül elégeti az embereket.

Thrasyllust sokáig hányta a hab, mert még csak négy szemközt beszélgetésre sem talált kellő alkalmat, mert látta, hogy annyi a kém, hogy a tiltott szeretkezés útja-módja egyre inkább el van zárva előle, végül, mert észrevette, hogy kiújuló s egyre jobban elharapódzó érzelmének lenyűgöző bilincseit immár nem bírja szétszaggatni és hogy a fiatalasszony ostobasága útjában állna a házasságtörésnek, még ha akarná is, ámbár, hiszen nem is akarhatja: mégis halálos hajszában

veti magát az elérhetetlenre, mintha csak módjában volna elérnie. Amit az egyik pillanatban vakmerő vállalkozásnak tart, azt napok múltán, szerelme izmosodásával gyerekjátéknak tekinti. Nos hát lássátok és figyeljétek, kérlek, feszült vigyázással: hová taszította Thrasyllust az eszeveszett szenvedély örülete?

Egyszer Tlepolemus Thrasyllus társaságában vadászni ment, felhajtani a vadakat — ha ugyan az őzeket vadállatoknak lehet nevezni — : Charite tudniillik nem engedte, hogy férje agyaras vagy szarvas vadállatokra vadásszék. Egy erdőborította dombon, ahol a lombok sűrű függönyének árnyékában az őzek az üldözők szeme elől megbújtak, ráuszították a fekvőhelyükön veszteg pihenő vadakra a kitűnő szimatú vadászkutyákat. Amint nekieresztették őket, azonnal szétesztek és — mert kitűnően voltak idomítva — minden utat elálltak; eleinte csak csendesen, fojtottan morogtak, de abban a pillanatban, amint felharsant a jeladás, dühös-éktelen ugatással verték fel az egész erdőt. De nem holmi őz, félénk dámvad vagy minden egyéb vadnál jámborabb szarvastehen került elő, hanem egy óriási, szemnemlatta vadkan tápászkodott fel heverő-helyéről: vastagon feszült a bőre, piszkos bundáján felborzadt a szőr, tüskés hátán meredt a sörte, hangos csattogástól habzottak agyarái, fenyegető zordonsággal lángoltak szemei, dühös pofáján vad elszántság villámai cikáztak. Először is egy-két vakmerőbb kutyát, amelyek közelebb merészkedtek hozzá, ide-oda csapkodó agyaraival halálra sebzett, aztán szétszaggatta a vadászhalót, amely első rohamának útjában állott és keresztültört rajta. Mindenki megdermedt a félelemtől — mert egyébként is csak veszélytelen vadászatokhoz voltak szokva és most sem voltak kellően felszerelve és fölfegyverkezve —, tehát óvatosan megbújtak a lombok sátorában s a fák mögött. Kapóra jött ez a pillanat Thrasyllus alattomos cselvetésének és körmönfont ravaszsággal így környékezte meg Tlepolemust:

— Kábulatba dermedten, ostoba félelembe süllyedten, mint holmi nyomorult rabszolgák vagy gyáva anyámasszony-katonái, csak nem fogjuk elszalasztani a markunkból ezt a fejedelmi zsákmányt? mért nem pattanunk lóra? Mért nem vetjük rá sebesen magunkat? Fogd csak ezt a vadászerelyt, én lándzsát kapok.

Nem is vesztegetik az időt: nyakra-főre lóra kapnak és vad hajszában üldözőbe veszik az állatot. De ebben feltámad ösztönös vadsága, szembeszáll üldözőivel és vad tűzben lobogva, tétovázva töpreng, melyikre vesse magát előbb harcias agyarával? De Tlepolemus megelőzte: felkapta gerelyét és beledőfte a vadállat hátába.

Thrasyllus azonban békén hagyta az állatot, ellenben lándzsáját Tlepolemus lovának hátsó lábaiba vágta s térdeit szétroncsolta. Kiömlő vérébe rogyant a ló, aztán egész hosszában hanyattvágódott és lovasát akaratlanul is a földre vetette. Egy pillanatig hevert csak ott, máris rárohant a felbőszített vadkan: először ruháját szaggatta le, majd amikor fel akart tápázkodni, őt magát is szétmarcangolta agyarának sűrű csapásaival.

Derék barátja pedig nem restellte aljas tettét, nem is volt elég neki elvetemültségének áldozatát halálos veszedelemben látnia, hanem mikor az holtraváltan, combja sebeit be-befogva, kétségbeesetten segítségért könyörgött, még a lándzsáját is belevágta jobb combjába, abban a biztos hiszemben, hogy a lándzsavágta seb épp olyan lesz, mint egy agyar-hasítás. Ezután még biztos kézzel a vadállatot is leterítette.

Miután ekként végzett az ifjúval, előhívta búvóhelyükről a hajtókat; valamennyien megdöbbenve tódultak oda. És ámbár kívánsága teljesült, vetélytársát elpusztította és belül ujjongott örömeben, arckifejezésével nem árulta el vidámságát, homlokát komoran összeráncolta, fájdalmat színlelt, viharosan átölelte áldozatának holttestét, tettetett gondossággal minden gyásztisztességet megadott neki, — csak épp könnyei nem akartak megeredni. Látszólag épp úgy meg volt illetődve, mint a cselédség, amely szívből jajveszékelt, de gyilkos kezének gatzettét ráfogta a vadállatra.

Alig-alig hogy a merénylet megtörtént, máris híre ment: a szóbeszéd első útját Tlepolemus házána vette s a holdogtalan fiatal asszony fülébe jutott. Mihelyt az asszonyka ezt a borzalmas hírt — amelynél rettenetesebb nem érhetne volna — meghallotta, magánkívül, őrzöngő izgalomban, tomboló, eszeveszett iramban rohan át a nyüzsgő utcákon, szántóföldeken, eszelős sírással panaszolva férje halálát. Szomorú csoportokba verődnek a polgárok, résztvevő fájdalommal csatlakoznak hozzá a járókelők, az egész város kiürül, mindenki izgatottan látni akar.

És íme, már hozzák is férje holttestét...

Ziháló mellett omlik végig a halotton és szinte-szinte ott száll el belőle a lélek, amelyet életre-halálra elkötelezett vele. De hozzátartozói nagy ügyel-bajjal lefejtették a halotról s így kénytelen-kelletlen életben maradt. Az egész nép résztvevő a temetésen s elkísérte a sírhoz a gyászmanetet.

Thrasyllus túlön-túl hangoskodott, jajveszékelt és most már, hogy öröme megduzzadt, könnyeket ontott — amelyeket az első gyá-

szos pillanatban sehogysem tudott magából kisajtolni — és sok gyengéd nyilatkozattal leplezte a való igazságot. Barátjának, pajtásának, cimborájának, végre testvérének nevezgette és ilyen jelzőkkel szölogatta nevén a halottat. Olykor-olykor, amint Charite mellét verte, félrevonta a kezét, enyhítette gyászát, csillapította jajveszékelését, el-elcsukló szavakkal tompította éles fájdalmát, a sokakat sujtó balsors különféle példáiból szőtt vígasztalást — de hazug részvétének minden készségét azzal a szándékkal vetette ki, hogy csak érinthesse az asszonyt, hogy csak alattomban gyönyörökkel tüzelje undorító szenvedélyét.

De alighogy véget értek a halotti szertartások, a fiatalasszony azonnal lázasan készülődött férjéhez; minden utat-módot egyre-másra megpróbált, de főképpen a szelíd, lassú, fegyverre nem szoruló, csendes álomhoz hasonló halált: éhségben sorvadozott, ápolatlanul mocskolódott teste, sötét szobába zárkózott és leszámolt az élettel. De Thrasyllus állhatatos makacssággal, részben a maga erejéből, részben a többi családtagok és rokonok, részben pedig a szülők segítségével végre is kicsikarta, hogy a fiatalasszony a szennytól szinte csontig mart és halálra vált testét fürdővel, étellel térítse magához. A fiatalasszony szerette szüleit és bár nem nagyon volt ínyére, mégis engedett a szent szülői parancsnak; nem ugyan vidám, csak kissé derültebb arccal végezte az élet ráparancsolt dolgait, de szívében, lelke legmélyén keserves gyászban emésztette magát. Minden napját, minden éjszakáját sóhajos bánatban morzsolta s a halott képmásait, amelyeket Bacchus isten alakjában készíttetett, szüntelen szolgálatban isteni tisztelettel övezte: ezzel a vígasszal gyötörte magát.

Thrasyllus pedig, mint afféle elszánt s már neve szerint is vakmerő ember — mielőtt még az asszonyka csendesre sírta volna bánatát, mielőtt még felzaklatott lelkének izgalma elült volna, mielőtt még túlcsigázott kesergése bágyadtságba tompult volna, mikor még egyre siratta férjét, szaggatta ruháit, tépte haját — nem átalotta máris esküvőt emlegetni előtte s alattomos, mételyes arcátlansággal felfedni szívének titkait, kimondhatatlanul aljas szándékait. De Charite megborzadt az istentelen ajánlattól és visszautasította s mintha csak borzalmas mennydörgés, égszakadás, vagy az istennyila sujtotta volna le, összeroskadtt és elvesztette eszméletét. Kis idő múlva, hogy visszaszállingózott belé az élet, újra meg újra állati nyöszörgésre fakadt; már átlátott az elvetemedett Thrasyllus alakoskodásán és mohó ajánlatát azzal hárította el, hogy előbb alaposan fontolóra akarja venni.

Ez események közben a nyomorultul meggyilkolt Tlepolemus szelleme véres habtól és halálos sápadtságtól eltorzult arccal megjelent feleségének szüzi álmában és így szólt hozzá :

— Asszonykám, amit elmondok, soha senki mástól meg nem tudhatnád ; és ha már emlékem korhadoz szívedben, és ha már keserves halálom végzete szerelmes szövetségünknek is végét szakította : menj férjhez, légy boldog akárki mással, csak Thrasyllus szentségtörő kezére ne add magad, ne állj szóba vele, ne ülj asztalához, ne feküdj ágyába ! Fordulj el undorral gyilkosom véres kezétől, ne legyen gyilkosság menyegző kezdete ! Sebeimet, amelyeknek vérével könnyeid egybefolytak, nem mind a vadkan agyari vágta : a gaz Thrasyllus lándzsája szakított el tőled.

Aztán elmesélt mindent s földerítette az egész alattomos mérényletet.

Charite azonmód, ahogy bánatában nyugovóra tért, párnáiba temetett arccal, még álmában omló könnyekkel ártatta arcát s mintha valami nem várt gyötrellem szakadt volna rá, újra erőt vett rajta a szenvedés, hosszan jajveszékelt, megszaggatta ingét s gyönyörű karjait vadul verdeste kis kezével. De senkivel sem közölte éjjeli látomását, gondosan eltitkolta, hogy tud a gáztettről és magában elhatározta, hogy bosszút áll az elvetemedett gyilkoson, aztán maga is megváltik nyomorúságos életétől. És íme, már jött is az esztelen gyönyörök átkozott hajhászója, hogy az asszonyka süket füleit megint menyegzővel zaklassa. Ahogy aztán Thrasyllus szapora szóval unszolta és szelíden kérlelte, Charite barátságosan elhárította szavait és efféle bámulatosan furfangos beszéddel szakította félbe :

— Még mindig itt lebeg a szemem előtt a te testvérednek, az én drága férjemnek szépséges arca, még most is meg-megcsap isteni testének fűszeres illata, még mindig él szívemben a gyönyörűség Tlepolemus. Nagyon okosan tennéd tehát, ha egy szerencsétlen asszony törvényes gyászának kellő időt engednél, hadd múlték el e néhány hónap s teljék le a gyászév. Ez mind az én tisztességemnek, mind a te boldogságodnak érdekében van, nehogy időnek előtte menyegzőt tartva, férjem zord szellemét oktalanul felháborítsuk s boldogságod megrontására ingereljük.

Még ettől a beszédétől sem tért észre Thrasyllus, de még csak enyhülést sem hozott számára a megígért rövid határidő, hanem forró szavakkal újra meg újra elárasztotta bűnös sottogásaival, míg végre Charite színleg megadta magát és megszólalt :

— Nagyon kérek, Thrasyllus, legalább abba az egybe okvet-

lenül egyezzel bele, hogy egyelőre feltűnés nélkül, titokban tartsuk meg nászunkat és senki a családomból még csak ne is sejtse semmit, míg végig le nem peregnék a gyászév napjai.

Kábultan az asszony hazug ígététől léprement Thrasyllus, készséggel beleegyezett a titkos nászba, hiszen maga is az éjszakát s a titokzatos sötétséget kívánta, mert mindenekfölött egyetlen célja volt: bírni az asszonyt.

Charite pedig folytatta:

— Hanem ide figyelj: jól burkolóddzál be köpönyegedbe és egy szál egymagadban gyere éjjél előtt csendesen az ajtóhoz, füttyents egyet s várd meg a dajkámát, aki ajtóhoz simulva virrasztani fog jöttödíg. Azonnal kinyitja az ajtót, beereszt és mindenféle áruló lámpa nélkül hálósobámba fog vezetni.

Thrasyllusnak tetszett az alakoskodó, titokzatos nász. Egyáltalán nem gyanított semmit, izgalmas várakozásában csak a nappal hosszúsága s az este késlekedése miatt türelmetlenkedett. De mihelyt végre a nap átadta helyét az éjszakának, Charite meghagyása szerint nekiöltözködött, a dajka csalafinta virrasztásának léprement és duzzadó reménnyel besurrant a hálósobába. Az öregasszony udvariásan fogadta, mint ahogy úrnője lelkére kötötte, és álnokul poharat s boros kancsót állított elé, amelyben álomporral kevert bor volt. Miközben pedig Thrasyllus sűrű egymásutánban mohón és bátran iszogatott, az öreg azzal a hazugsággal mentette asszonya késedelmét, hogy beteg apját ápolgatja. Így könnyűszerrel halálos-mély álomba taszította. Mikor aztán hanyatt terült, mindennemű bosszúállás szabad prédájára, az öreg behívta Charitét, aki férfias bátorsággal, kegyetlen elszántság izgalmaiban belépett s megállt az orgyilkos fölött:

— Íme, — szólalt meg — ez hát férjem hűséges kísérője, ez a kitűnő vadász, ez az én drága jövődöbelim. Ez hát az a kéz, amely véremet ontotta, ez a kebel, amely boldogtalanságomra aljas mesterkedéseket szőtt, ezek azok a szemek, amelyeket vesztetre megigéztem, amelyek mintha valamiképp az örök sötétséget jósolnák, előre szenvedik az eljövendő bűnhődést. Pihenj békén, álmodj boldogan! Karddal, fegyverrel én rád nem támadok, isten ments, hogy férjemmel akár csak halálod hasonló módjával is közösségbe kerülj! Életedben oltom ki szemeid világát és nem fogsz látni semmit, csak álmodban. Lesz gondom rá, hogy vetélytársad halálát különb sorsnak érezd, mint a magad életét! Nem fogod látni a fényt, vezető kézre szorulsz, Charitet meg nem kapod, a menyegzőt nem élvezed, nem enyhülhetsz meg a halál nyugalmaiban, nem lelsz örömet az élet gyönyörében, az

alvilág s a napfény között lézengő árnyként fogsz bolyongani, sokáig kutatsz majd a kéz után, amely kiszúrta szemeidet, s ami a nyomorúságban legkeservesebb, azt sem fogod tudni, ki ellen ejts panaszt. Én pedig szemeid vérét Tlepolemusom sírjára áldozatul öntöm és szemeidet áldott szellemének viszem halotti áldozatul. De mit húzom-halasztoz megérdemelt kínlódásodat, minek élvezd talán álmodban végzetes öleléseimet? Hagyd el az álom éjszakáját, ébredj a másik, kínos éjszakára! Emeld fel fénytelen arcodat, ismerd fel a bosszút, értsd meg balsorsodat, vedd észbe nyomorúságodat! Így tetszetek a te szemeid e szemérmes asszonynak, így ragyogták be menyegzői fátylák a te nász-szobádat! A bosszúálló fúriák lesznek nászasszonyaid, örök magányosság s mardosó lelkiismeret lesznek a kísérőid!

Átszellemülten így beszélt az asszony, aztán kihúzta kontyából egyik hajtűjét s kiszúrta vele Thrasyllus két szemét; teljesen megvakította, — miközben a hirtelen fájdalom annak mámorát s álmát egyszerre elverte — aztán otthagya.

Felkapott egy meztelen kardot, amelyet Tlepolemus annak idején rendesen viselt, örült iramban átrohant a városon és határozottan valami borzalmas szándékot forralva magában, egyenesen férje sírboltjának tartott. Az egész lakosság kitódult a házakból, az emberek izgatottan szegődtek nyomába s kölcsönösen biztatgatták egymást, hogy az őrzöngő asszony kezéből ki kellene csavarni a kardot. De Charite megállott Tlepolemus koporsója mellett s villámló karddal kergette hátra tömeget. Amint pedig végignézett a záporosan zokogó és keservesen jajveszékélő gyülekezeten, elkiáltotta magát:

— Hagyjátok abba a gyáva könnyezést, hagyjátok abba az elszántsággal össze nem férő kesergést. Bosszút álltam férjem véreskezű gyilkosán, megbüntettem asszonyi boldogságomátkozott feldúlóját. Itt az ideje, hogy ezzel a karddal utat vágjak magamnak, le az én Tlepolemusomhoz!

Aztán mindent rendre elmesélt, amit férje közölt vele álmában s elmondta, hogy miféle furfanggal csalta lépre és vakította meg Thrasyllust.

Most jobb melle alatt magába dőfte a kardot.

Összerogyott s vérében fetrengve, érthetetlen, dadogó szavak közt kilehelte hősies lelkét.

Hozzá tartozói azonnal gondosan lemosták a szerencsétlen Charite holttestét, férje sírjába temették s immár örök nászban egyesítették vele.

Mikor Thrasyllus minderről értesült, nem tudta, milyen halállal

vessen véget szörnyű szerencsétlenségének, csak érezte, hogy rettentő gaztettére a kard nem elegendő büntetés. Eltapogatódzott hát a sírboltig, ahol egyre csak ezt kiabálta :

— Íme, kegyetlen szellemek, itt vagyok, vegyetek önkéntes áldozatul!

Aztán gondosan magára zárta az ajtót és eltöklelte, hogy éhhalállal emésztí el a maga érzése szerint is átkozott életét.

Így mesélte el ez az esetet, keserves sóhajtozással ; közben-közből felzokogott. A tanyaiaik lelkük mélyéig megindultak. Kimondhatatlanul fájt nekik a gazdájuk házára zúdult sorscsapás és félelmükben, hogy most új uraság keze alá kerülnek, szökésre készülődtek. A lovászmester, aki annak idején olyan meleg ajánlás révén vett a gondozásába, a rábízott értékes és féltett holmit mind kihordta a házikójából s fölrakta a hátamra, meg a többi állatra s így hagyta ott eddigi lakását. Volt a mi hátunkon gyerek, asszony, csirke, veréb, gödölye, kölyökkutya, szóval minden, ami gyöngelábú s lassította volna a szökést, a mi lábainkon gyalogolt. De akármily rettenetes volt is a terhem, most nem gyötört, hiszen ujjongva menekültem, hogy faképnél hagyhattam azt az átkozottat, aki férfiaságomra fente a fogát.

Miután egy erdőborította hegy meredek gerincén átkeltünk s messzenyúló, végtelen síkságokon átvonultunk, amint az este rásötétedett az útra, valami gazdag tanyára értünk ; rengeteg volt benne a nép. A tanya lakói óva intettek, nehogy éjjel, vagy akár csak hajnalban is útnak induljunk, mert rengeteg sok hatalmas, irtó vaskos testű, bősziült ragadozó farkas garázdálkodik az egész vidéken, sőt már az utakat is elállják és rablók módjára megrohanják a járókat, gyötrő éhségük dühében megtámadják a szomszédos majorokat s a tehetetlen barmok mellett most már az emberek életét is veszélyeztetik. Például annak az útnak a mentén, amelyen nekünk is végig kellett mennünk, félig fölfalt emberi testek hevernek, mindenféle lerágott csontok fehérlenek és bizony jó lesz nekünk is nagy-vigyázatosan járni arrafelé. Első sorban is arra kell ügyelnünk, hogy fényes nappal, dél felé induljunk, — amikor már erősen tűz a nap — mert a világosság lohasztja a vérszomjas vadállatok támadó kedvét, aztán óvakodjunk a mindenünnen leselkedő veszedelemtől s ne egyenkint, szétszórta, hanem szoros csapatba tömörülten haladjunk s így vágjuk át magunkat a veszedelmeken. De a mi gaz szökevény vezetőink vak és vakmerő sietségükben s az esetleges üldözéstől félelmükben

nem hederítették a jószándékú figyelmeztetésre, nem is várták meg a napfölkeltét, hanem úgy éjfélután megint megraktak minket s útrakeltek velünk. Én bizony rettegtem a megjósolt veszedelemtől, hát erőnek erejével befurakodtam a csapat középebe s a tömötten szorongó teherhordó állatok közt lapulva megbújtam : így védelmeztem irhámat a vadállatok támadásától. Most aztán olyan szaporán ügettem, hogy valamennyi ló elmaradozott mellőlem : mindenki elálmléklodott rajtam. Csakhogy ez a gyors iram nem fürgeségemnek, hanem rettegésemnek volt a bizonyítéka ; eszembe utott, hogy hiszen az a híres Pegasus is csak ijedtében kapott szárnyra s a hagyomány szerint csak azon a réven szerezte szárnyait, hogy félt a tűzokádó Chimaera harapásaitól és természetesen nagyokat ugrott és szinte az égig dobta magát. A pásztorok, akik minket hajtottak, ugyancsak fölfegyverkeztek, mintha ütközetre készülődtek volna : ki lándzsát, ki gerelyt, ki hajítódárdát fogott ; némelyek dorongot, mások követet kaptak föl, ami bővében hevert a hepehupás úton. Voltak, akik hegyes karókat ragadtak, mégis a legtöbbben égő fáklyákat vittek a vadállatok elriasztására. Csak éppen trombita kellett volna még, hogy egészen harc-szerű legyen a sereg.

És ámbár fölöslegesen izgultunk, mert félelmünk teljesen alaptalannak bizonyult, ennél sokkal gonoszabb csávába keveredtünk. Mert a farkasok — talán a zárt csapat zajától, vagy legalább a vakítón lobogó fáklyáktól megriadva, vagy azért, mert éppen másfelé garázdálkodtak — egyáltalán nem is közeledtek hozzánk, sőt még messziről sem mutatkozott egyetlenegy sem. Ellenben, éppen amint egy major mellett elhaladtunk, a parasztok, akik nagyon vigyáztak a vagyonkájukra és rettenetesen féltek, rablóbandának véltek bennünket, s dühös szörnyeteg kutyaikat, amelyek bőszebbek voltak a világ minden farkasánál és medvéjénél s amelyeket nagy gonddal idomítottak házórzésre, szokott hangos ordítózásukkal és mindenféle vezényszóval ránk uszították. Ezek azután ösztönös vadságukban, meg a gazdáik ordítózásától bőszültén ránk rohantak, minden oldalról közrefogtak, egyre-másra ránk ugrottak s embert, állatot válogatás nélkül megtépáztak s vérszomjas dühükben legtöbbünket földre terítették. Hát szavamra felejtethetlen, de egyúttal szálnalmas jelenet következett : a nekidühödt kutya-falka elkapta a menekülőket, belesimpaszkodott a veszteg állókba, rávetette magát egy-két esetre is és végigmarta egész csapatunkat. És íme, ezt a rettenetes riadalmat még nagyobb veszedelem tetézte : a háztetőkről és a közeli dombról a parasztok viharos közáport zúdítottak ránk, úgy hogy igazán nem

tudtuk, melyik veszedelem ellen védekezzünk : a köztünk dühöngő kutyák vagy a felénk repülő kövek ellen-e? Egyszerre csak egy kő fejbetalálta a hátamon ülő asszonyt, aki fájdalmában menten fel-sikoltott és hangos szóval hívta segítségül férjét, a főcsikóst. Ez egyre az istenek irgalmát emlegette s miközben feleségéről letörölgette a vért, torkaszakadtából ordítani kezdett :

— Mért támadtok ránk, szegény emberekre, elcsigázott utasokra ilyen dühös indulattal? Mért tiportok el? Mit akartok tőlünk zsákmányolni? Mi kárt okoztunk nektek, hogy bosszút álltok rajtunk? Hisz nem laktok vadállatok barlangjaiban, sem barbár módra kősziklák között, hogy embervér ontásában gyönyörűségetek tellenék.

Alighogy befejezte, rögtön szűnt a zuhogó kőzárpor és a csittításra megjuhászodott a kutyák fergeteges dühe. Meg is szólalt végre az egyik paraszt valamelyik ciprusfa legtetején :

— Hiszen nem kell nekünk a ti holmitok, nem akarunk mi meg-rabolni, sőt éppen a ti támadásotokat akartuk elhárítani. De ha így van a dolog, akkor csak menjetek háborítatlanul békén utatokra.

Hát így kedélyeskedett, mi meg folytattuk utunkat, ahányan annyiféle sebbel, ki kődobástól, ki kutyaharapástól sebesült meg, épségben senki sem maradt. Mikor már jó darab utat megtettünk, sudár fák sűrű, zöldpázsitos, kellemes erdejébe értünk. Itt a vezetőink jónak látták pihenőt tartani, hogy kissé kifújjuk magunkat s mindenki gondosan gyógyíttassa össze-visszamarcangolt testét. Hát lehevertek szerteszét a földön s először is csüggedésükből igyekeztek magukhoz térni, aztán siettek mindenféle írt keresni sebeikre : némelyek a vért mosogatták le az ott csörgedező patak vizében, mások ecetes szivaccsal kötötték be daganataikat, ismét mások vászon-sávokba pólyázták tátongó sebeiket. Efféleképpen próbálta kiki gyógyíttatni magát.

Közben a domb tetejéről öreg ember nézte-nézte őket ; a körülötte legelésző kecskék nyilván elárulták, hogy csakis juhász lehet. Egyik emberünk megkérdezte, volna-e eladó édesteje vagy sajtja. Az öreg hosszan csóválta a fejét, aztán megszólalt :

— Hát nektek most evésen, iváson s egyáltalán valami frissítón jár az eszetek? Hát nem tudjátok, miféle helyen ütöttetek tanyát?

Szólt és hátat fordított, elhajtotta gödölyéit és messzire elhúzó-dott. Menekülése s a szavai alaposan megrémítették a mi gazdáinkat. Ijedtükben kérdezősködni akartak a hely minémisége felől, de nem volt senki, aki felvilágosítást adhatott volna. Hát egyszerre csak egy másik öreg lépdegélt feléjük az úton : magas ember volt, de ránehez-

tek az évek, egészen a botjára görnyedt, lassan vánszorgott és csak úgy omlottak a könnyei. Amint meglátott bennünket, hangosan felzokogott, sorra megölelte a férfiak térdeit s így rimázkodott :

— Boldogságotokra s jó szellemeitekre, úgy érétek meg jó erőben-egészségben, boldogan az én agg koromat, könyörgök, segítetek rajtam, esendő öreg emberen : mentsétek ki a halál torkából kis unokámat s adjátok vissza őt ősz fejemnek. Mert az unokám, az én édes kis útitársam, meg akart fogni egy madárkát, amely ott trillázott azon a kis sövényen s beleesett a bokrok tövében tátongó gödörbe. Félábrbal már a sírban van ; hallom a sírdogálását, hallom a hangját, amint egyre-másra szólítgatja nagyapját : még él, de az én megrokkant testi erőmmel — láthatjátok — nem segíthetek rajta. De ti fiatalok vagytok, erőtlől duzzadók, nektek igazán gyerekjáték segítségére sietni az ilyen szerencsétlen aggastyánnak s megmenteni nekem ezt a fiút, törzsemnek utolsó s egyetlen sarjadékát.

Mindenkinek megesett a szíve az öregén, amint ott rimázkodott s tépte-borzolta ősz haját. De fürgén felugrott az egyik, aki fiatalabb is, bátrabb is volt a többinél s egymaga került ki sebesületlenül az előző küzdelemből ; megkérdezte, hol zuhant le a fiú s aztán fürgén nyomon követte az öreget, aki ujjával a közeli tuskés cserjék felé mutatott. Mikor már mi belegeltünk s embereink is frissre gondozták magukat, megint fogta kiki a maga poggyászát s nekivágtunk az útnak. Eleinte hangos szóval egyre-másra kiabálták a fiatalember nevét, de aztán furcsállották hosszas távolmaradását s kiküldtek valakit a keresésére, hogy kutassa föl társukat, mutassa meg neki a helyes utat s vezesse utánuk. Kisvártatva azonban visszatért viasz-fehéren a réműlettlől és elképesztő hírt hozott cimborájáról : látta, amint hanyatt feküdt, szörnyű nagy sárkány terpeszkedett rajta és marcangolta, már majdnem mindenestül fölfalta, — viszont a síránczó aggastyánnak hült helyét találta. Ezt az értesülésüket egybevetették az öreg juhász szavaival, amelyekkel mintegy megfenyegette őket, hogy a dühös sárkány éppen e tájon tanyáz és ekkor hátat fordítottak a szörnyűséges vidéknek és hanyatthomlok menekülésre fogták a dolgot, s minket is szüntelen botütésekkel hajszoltak előre. Miután sebes iramban hosszú utat hagytunk magunk mögött, valami faluba érkezünk s ott pihentük át az egész éjszakát. Itt esett meg az a szörnyű, de nagyon érdekes eset, amelyet el akarok mondani.

Azon a hatalmas birtokon, amelyen megszálltunk, egy rabszolga gazdálkodott, s rábízta gazdája az egész cselédség felügyeletét is. A felesége is a cselédségből való rabszolgálaný volt, de ő valamelyik

falubeli szabad asszonnyal folytatott szerelmi viszonyt. Felesége a bűnös viszony miatt elkeseredett s kétségbeesésében férje valamennyi számadását s egész tömött magtárát felgyújtotta s elégette. De a hitvesi ágyán esett gyalázatért nem elégedett meg ezzel a bosszúval, hanem most már a maga s gyermeke élete ellen is kezét emelt őrzöngésében : hurkot kötött magára s férjétől már régebben született kis gyermekét magához kötözte ugyanazzal a kötéllal s nyakában lógó kicsinyével együtt a mély kútba vetette magát. A gazdájuk mód felett fölháborodott a kettős öngyilkosságon, elfogatta a szolgáját — aki okot szolgáltatott feleségének erre a borzalmas tetre —, levetkőztette, tetőtől talpig bekenette mézzel és szorosan odakötőztette egy fügefához, amelynek odvas törzsében hangyák tanyáztak : nyüzsgött a boly s a hangyák sűrű rajokban mászkáltak ki- s befelé. Ahogy megérezték az édes mézszagot, egész testét ellepték, szüntelen ezernyi apró harapással hosszan megkínozták, kirágták a húsát s a belső részeit is, fölfalták az egész embert, lekopasztották minden tagját, úgy, hogy csak lerágott, hófehéren fénylő csontváza maradt ott a fatörzsön.

Hátat fordítottunk ennek az átokverte szállásnak is, ott hagytuk szomorú gyászban a tanya népét, megint nekivágtunk az útnak s egész nap sík mezőkön vonultunk s végre fáradtan valami népes, fényes városba érkeztünk. A csikósok úgy döntöttek, hogy itt véglegesen megtelepednek, mert úgy gondolták, hogy idáig nem ér el a nyomozás, itt biztos megbújhatnak, meg aztán a rengeteg élelmiszer boldog bősége is csalogatta őket. Ezután háromnapi pihentetéssel frissítették fel az állatok testét, hogy annál jobb árat kapjanak értünk, majd kivittek a vásárra. A kikiáltó harsány hangon hirdette sorra mindegyiknek az árat s a lovak és a többi szamarak csakugyan nagy-pénzű vevők kezére kerültek, csak én maradtam magam a nyakukon ; a legtöbb vevő fitymálva ment tovább. Már torkig voltam vele, hogy mindenki végigtapogatott — mert a fogaimról következtetgettek a koromra — hát az egyiknek piszkos, bűdös kezét, amint épp a foghúsomat kapargatta bűzös ujjáival, elkaptam, beleharaptam és alaposan összeroncsoltam. Ezzel aztán végképpen elvettem a körülállók kedvét az ilyen magamfajta vadállat megvásárlásától. A kikiáltónak szinte megszakadt a torka, már rekedtre ordította magát s most a rovásomra mulatságos tréfát eresztett meg :

— Mi a csudának kínálgatjuk itt hiába ezt a vénhedt, roggyant patájú, csúf, beteg s csökönyös renyhességében is dühös szamarat? Hisz ebből már egyéb nem lesz, legföljebb valami rozoga szita! Éppen

ezért ammondó volnék : ajándékozzuk oda valakinek, aki nem sajnálja a szénát, amit az etetésére veszteget.

Ezzel aztán a kikiáltó a körülöttünk álldogálókat jól megneveltette. De az én kegyetlen Sorsom, akitől — hiába menekültem annyi országon át — nem tudtam megszabadulni s akit eddigi szenvedéseimmel nem tudtam megengesztelni, megint rámfordította vak szemeit s csodálatosképpen mégis talált és hozott vevőt, aki mintha csak épp az én kegyetlen szenvedéseim számára lett volna teremtvé. Hát idehallgassatok, milyen volt : fiú-kurafi, még hozzá vén fiú-kurafi, kopasz, — alig néhány őszbecsavarodó hajtincs a fejebúbján — abból a piszkos söpredék-népségből való, amely cimbalmok és csörgők hangjai mellett hurcolja falun-városon át Syria istennőjét és koldulásra kényszeríti. Nagy vásárolhatnékja volt, odament a kikiáltóhoz s megkérdezte, miféle fajta vagyok ; az felvilágosította, hogy kappadóciai fajta, kitartó, izmos állat vagyok. Most aztán megkérdezte, hány éves vagyok, mire a kikiáltó tréfálkozva válaszolt :

— Egy csillagjós, aki fölállította a csillagzatát, azt mondja, hogy öt éves, de hiszen ezt maga a számár bizonyára jobban tudja, abból, hogy mikor jelentkezett a hatóságnál. És ámbár én jól tudom, hogy megszegem a Cornelius-törvényt, mikor római polgárt adok el neked rabszolgául, mégis : miért nem veszed meg már ezt a kitünő és derék jószágot, amely otthon is, házon kívül is, pompás segítségéd lesz?

De a kiállhatatlan vevő még erre sem hagyta abba az aprólékos kérdezősködést s utoljára még a szelídségem felől is tövéről-hegyére kíváncsiskodott. A kikiáltó azonban megnyugtatta :

— Valóságos kezes bárány ez, nem is számár, úgy nézd meg ; mindent szívesen dolgozik, nem harapós, nem rúgós, szinte azt hinnéd, hogy valami szelídlelkű ember lakozik a számár bőrében. Erről nem is nehéz meggyőződnöd. Dugd csak oda az arcodat a combjai közé s azonnal megbizonyosodol felőle, milyen végtelen türelmet tanúsít irántad.

Így csúfolta csípős tréfával a kikiáltó a kurafit, aki elérte a gúnyos célzást és tettetett fölháborodással visszavágott :

— Hogy venné el a szemed világát mindenek anyja, Syria mindenható istenasszonya, a szentséges Sabadius és Bellona és az idai istenanya és Venus, meg az ő Adonisa, te érzéketlen hulla, te félbolond kikiáltó, aki egyre-másra piszkálsz itt a nyegle tréfáiddal! Hát azt hiszed, hülye, hogy valami bogaras baromra rábízhatsz az istennőt, hogy aztán ha hirtelen megbokrosodik, ledobja az istenszobrot? Akkor aztán, szegény fejem, téphetném a hajamat és szalad-

hatnék fűhöz-fához keresni valakit, aki összeragasztja a földön heverő istennőm darabjait.

Ennek hallatára megvillant bennem hirtelen, hogy eszeveszetten elkezdek rugdalódnizni, hátha elmegy a kedve a vásártól, ha meglátja vad tombolásomat. De a nehézkes vevő megghiúsította szándékomat, mert hirtelen lefizette az áramat; a gazdám természetesen örült, hogy megszabadult tőlem és szívesen elvette a tizenkét denariust, és kőckötőfékemmél fogva azon nyomban átadott Philebusnak: ezen a néven tisztelték ugyanis új gazdámot. Hát ő fogta újdonsült szolgáját, már mint engem, hazavezetett és már a küszöbön elkezdett kiabálni:

— Lányok, nini, gyönyörű kis szolgát hoztam nektek a vásárról!

A «lányok» tulajdonképpen egy csomó kurafi volt, akik menten táncra perdültek örömben s rikácsoló, rekedt és elkorcsult hangjukon éktelen lármát csaptak, természetesen abban a hiszemben, hogy valami férfi-szolgát vásárolt az öreg szolgálatukra. De mikor látták, hogy — nem is leány helyett szarvastehenet, hanem — férfi helyett szamarat csempészték be hozzájuk, elfintorították az orrukat és egyik is, másik is, csipkelődni kezdtek a gazdájukkal, hogy bizonyosan nem is szolgál, hanem magamagának férjül hozta haza ezt a szamarat.

— Hallod-e, — mondogatták — aztán föl ne fald egymagad ezt a szép kis csibikét, hanem juttass belőle nekünk is, a te galambocskáidnak.

Ilyesféle fecsegés közben odakötöztek engem a jászol elé. Volt ott egy jól megtermett fiatalember, kitűnő kürtös, akit összerakott garasaikból vettek a rabszolgavásáron és aki, mikor az istennőt ide-oda hurcolták, velük ment és a trombitát fújta, otthon pedig vállvetett buzgalommal egyik a másik után külön-külön fajtalankodott vele. Hát ahogy meglátott, nagy-szívesen rengeteg halom abrakot rakott elém s örömeiben így üdvözölt:

— Csakhogy végre itt vagy s magadra veszed gyalázatos munkámat! Sokáig élj, teljék benned kedvük a gazdáinknak és segíts az én agyongyötört oldalbordaímon!

Ennek hallatára máris el tudtam képzelni, milyen újfajta gyötrelmek várnak rám.

Másnap tarka-barka ruhákba öltöztek, éktelenül fölékesítették magukat, valami sűrű festékekkel bemázolták az arcukat, aláfestették a szemeiket s páváskodva kivonultak. A fejükön szalagok, vállukon sáfrán-sárga csalánszövet- és selyempalást, némelyiken párhuzamo-

san futó vékony bíborsávokkal mintázott, derékban övvel összefogott fehér talár, a lábukon sáfrán-sárga saruk. Az istennőt selyemköpennyel borították és föltették a hátamra. Aztán karjaikat vállig lemeztelenítették s hatalmas pallosokat és szekercéket forgatva, ujjongó táncba lendültek, majd a fuvola hangja őrzöngő tombolásba korbácsolta őket. Egész sor szegényes viskót végigjártak már, amikor valami gazdag birtokosnak a villájához érkeztek. Alighogy ide betették a lábukat, azonnal felzúgott zűrzavaros ordításuk, eszeveszetteen végigtáncolták a házat, lehajtották a fejüket és síma mozdulatokkal sokáig körben forgatták a nyakukat, körben pörgették leomló hajfürtjeiket, olykor-olykor az izmaikba haraptak s legutoljára a kezükben villogtatott kétélű karddal fölhasították karjukat. Valamelyikük még a többen is eszeveszettebben tombolt, zihálva, sűrűn kapkodta fel a lélegzetet tüdeje mélyéről s mintha átszellemült volna az istenség lelkétől, tomboló örültséget tettettett, mintha csak nem különbekké, hanem gyöngékké s betegekké válnának az emberek, ha az istenek megszállják őket. Hát most ide hallgassatok: miféle büntetést tartogatott számára az isteni gondviselés. Hangos szóval jósolni kezdett, valami kieszelt, hazug váddal támadt magára, hogy állítólag vétkezett valamit szent vallásuk törvénye ellen és most súlyos bűnéért saját kezével akarja magára mérni a méltó büntetést. Fogta hát a korbácsát, amit az effajta heréltek rendesen magukkal hordanak, s amely bolyhos gypjű sodrott zsinórja volt, a végén hosszú rojt, kipitykézve sokszögletű kockákká faragott birka-csontokkal. Hát ezzel a százcsontú hadaróval marcangolta magát és elvakultsága mintha csodálatosképpen felvértezte volna sebeinek fájdalma ellen. Micsoda látvány! A kardvágások s a korbácsütések nyomán a heréltek mocskos véréből ázott a föld! Hát amikor láttam, hogy oly sok sebből bőven omlik a vér, meglehetősen nyugtalanság szállt meg: mi lesz, ha az idegen istennő torka — mint némely embereké számártejre — majd számárvérre szomjazik? De hát végtére is kimerültek, megelégtették a maguk mérsárlását s véget vetettek a vérengzésnek. Most a nézők nyakra-főre dobálták oda nekik a rézpénzt, sőt ezüstpénzt is, amit ők a ruhájuk bő ölében fogtak fel; némelyek azonfelül hordó bort, tejet, sajtot, valamicske gabonát s lisztet, az istennő cipelőjének pedig árpát ajándékoztak. A mieink mohón söpörtek be mindent, erre a koldulásra jóelőre készen tartott zsákjaikba gyömösölték és fölrakták a hátamra, úgy hogy most már kétféle teher súlya alatt nyögve indultam tovább: egyszerre magtár is voltam, templom is.

Efféle mutatványokkal kóborolták be és zsákmányolták meg azt az egész vidéket. Egyszer aztán, hogy valami majorban a szokottnál dúsabb, bőséges keresetre tettek szert, örömkönni ünnepi lakomát rendeztek. Kieszeltek valami hamis jóslatot, hogy Syria istennője éhezik és kicsikartak a gazdától egy kövér kost, áldozatul az istennő kielégítésére. Miután pompásan előkészítették a lakomát, elmentek a fürdőbe s onnan, tisztálkodás után, valami markos, keményölű, hatalmas farú parasztleányt hoztak magukkal vendégül a vacsorára. Alig ettek előétel gyanánt valami kis főzelékfélét, szörnyű fajtalan-ságukban máris a természetellenes szenvedély legaljasabb bűneire, legpiszkosabb förtelmeire gerjedtek, levetkőztették a leányt s mocskos szájukkal egymás hegyén-hátán nekiestek. Nem bírták szemeim ezt az undok förtelmet s el akartam ordítani magamat: «Hohó, ide polgárok!», de nem jött ki belőlem egyéb szótag vagy betű, csak egy magányos: «Ó!», ez azonban tisztán, harsányan és számarosan, de bizony ez is éppen a legrosszabbkor. Tudniillik a szomszéd tanyáról előző éjjel elloptak egy szamarat s most egész csapat odavalósi leány kereste mindenfelé; lázas buzgalmukban már minden fogadót átkutattak érte s most, hogy meghallották bőgésemet, rohanvást, meg'lepetésszerűen benatoltak a ház belsejébe, abban a hiszemben, hogy a rablott jószág a ház valamelyik zugában van elrejtve, s hogy most majd nyilván elcsípi a szamarukat. Hát uramfia, rajtakapják ezeket a förtelmes fajtalanokodáson. Nosza összecsdítették mindenfeől a szomszédságot, leleplezik a gyalázatos jelenetet s hozzá még gúnyosan dicsérgetik a papok szűzies tisztaságát. Ennek a gyalázatoságuknak a híre futótűzként terjedt el a nép között és megérdemelt gyűlöletet s megvetést zúdított rájuk. Ijedtükben úgy éjfél tájban fölszedték a sátorfájukat s nagy-titokban megszöktek a majorból. Jó darab utat megtettek még napkelte előtt s mire kinappalodott, úttalan pusztaságra értek. Itt előbb hosszú megbeszélést tartottak, aztán nekigyürköztek, hogy kivégezzenek. Levették hátamról az istennőt s letették a földre, aztán leszedtek rólam minden takarót, odakötöztek egy tölgyfához s azzal a bizonyos, birkacsontocskákkal csomózott korbáccsal addig-addig ostromoztak, hogy szinte már agyonverték. Az egyik már fenyegetődzött, hogy a szekercéjével átvágja a térdkalácsomat, természetesen azért, mert hófehér szűziességét olyan csúfosan lelepleztem. A többiek azonban — nem ugyan az én kedvemért, hanem az ott heverő istenszoborra tekintettel — azt javasolták, hogy hagyjanak életben. Hát megint rám rakták a poggyászt és folytonos kardlapozás közben meg-

érkeztek velem valami előkelő városba. Volt ott egy különösen vallásos fő-ember, az istennőnek hódoló tisztelője, akit kicsalt a cimbalmok csengése, a dobok dübörgése, a phrygiai ének lágy dallama; elébünk sietett, fogadalmához híven házában vendégül fogadta az istennőt s valamennyiünket bevezetett pompás palotája területére s mindenképpen azon volt, hogy hódolatos tisztelettel s kövér áldozatokkal megnyerje az istennő kegyét.

Hát mióta az eszemet tudom, soha olyan veszedelemben nem volt az életem, mint itt. Úgy esett, hogy a gazdánk egyik majorosa a vadász-zsákmányából hatalmas szarvasnak csodakövér combját küldte neki ajándékol. Fölakasztották a konyhaajtó mögött, de vigyázatlanul nem e'ég magasra, úgy hogy egy kutya kopó módjára settenkedve rácsapott és örömeiben gyorsan elillant zsákmányával a személyzet szeme elől. Amint a szakács észrevette a kárt, elkeseredett vigyázatlanságán, hiábavaló könnyek közt sokáig jajveszékelt és szorongott s bizony rettentőn félt: mi lesz, hiszen a gazda nem-sokára már kérni fogja a vacsorát!? Hát elbúcsúzott kis fiától, fogott egy kötelet s hozzákészülődött, hogy felakassza magát. De hűséges felesége megneszelte férje végső kétségbeesését s mind a két kezével vadul megragadta a gyilkos hurkot:

— Hát annyira megzavarodtál ijedtedben e most esett baj miatt, hogy nem veszed észre azt a segítséget, amit az istenek gondviselése, éppen kapóra, kezedre adott? Ha még van egy kis józan eszed balsorsod örvényének fenekén, hát hallgass meg s jól ide figyelj: vidd el valami magányos helyre ezt a jött-ment szamarat, vágd le, hasítsd ki az egyik combját épp olyanra, amilyen az elveszett volt, sűrű mártásban főzd gondosan jóízűre s tálald fel az úrnak, mintha szarvas-comb volna.

A gyalázatos bitangnak kedvére való volt az én halálom árán megmenteni a maga bőrét s miután okosságáért az élete párját agyba-főbe dicsérte, máris kezdte élesíteni késeit, hogy tervük szerint földaraboljon.

KILENCEDIK KÖNYV.

Így fegyverezte ellenem gonosz kezeit elvetemült hóhérom. Szemtől-szemben a halálos veszedelemmel gyorsan megért elhatározásom; nem sokat gondolkoztam, hanem úgy döntöttem, hogy a fenyegető feldarabolás elől futással menekülök. Hirtelen elszakítottam a kötőféket, amellyel oda voltam kötözve s inam szakadtából

futásnak eredtem, és életem védelmére sűrűn hátrarúgtam patáimmal. Rohanvást átszáguldottam a szomszédos oszlopcsarnokon és se szó se beszéd, hirtelen berohantam az ebédlőbe, ahol a ház ura a papokkal együtt épp az áldozati lakomát lakozta: robogásom közben egész sor asztali készletet, sőt magát az ünnepi asztalt is feldöntöttem s össze-visszagázoltam. A ház urát holmijának gyászos pusztulása kihozta sodrából s engem, mint afféle durva és rakoncátlan állatot, valamelyik szolgájának különös gondjaira bízott s meghagyta, hogy tartsanak biztos helyen elzárva, nehogy efféle fickándozásommal megint szétrúgjak egy nyugalmas lakomát. Most, hogy ravaszdi csínyem révén ügyesen biztonságba kerültem s megmenekültem mézszárosom karmai közül, szívből örültem az életmentő börtön rabságának.

Csakhogy a Sors akarata ellenére nem sikerülhet semmi sem az emberfiának s az isteni gondviselés sorsos rendelkezését sem bölcs elmével, sem okos közbelépéssel nem lehet megváltoztatni vagy másra fordítani. Például az az ötletem, amely pillanatnyilag az életemet mentette meg, más nagy veszedelmet, sőt szinte hirtelen halált zúdított reám. Úgy volt, hogy egyszerre csak izgatottan, dült arccal, remegve berohant egy szolga az ebédlőbe — így suttogetta a cselédség — és jelentette a gazdájának, hogy a szomszéd szűk utcából épp az elébb félelmetes iramban berohant a hátsó ajtón egy veszett kutya s tajtékzó dühében egyenesen a vadászkutyákra vetette magát, aztán beszabadult a szomszédos istállóba, egész sor állatra rárohant lankadatlan dühében s végre még maguknak az embereknek sem kegyelmezett: Myrtilust, az öszvérhajcsárt, Hephaestiont, a szakácsot, Hypataeust, az inast és Apolloniust, az orvost és még egész sor más alkalmazottat — akik el akarták kergetni — össze-visszaharapdálta és sorra marcangolta. Sőt már nem egy állaton, amelyet mérges harapása ért, hasonló módon kezd kitörni a veszetség. Ennek hallatára megrökönyödött az egész társaság; hirtelenében azt gondolták, hogy engem is ez a nyavalya fertőzött meg s azért vadultam meg. Hát fölkapták fegyverül, ami épp a kezük ügyébe akadt; kölcsönösen lelkesítették egymást a közös veszedelem elhárítására és üldözőbe vettek, pedig talán inkább ők sínylődtek az örültség nyavalyájában. Semmi kétség: lándzsáikkal, gerelyeikkel s kétélű szekercéikkel, amiket egyre-másra adogattak kezükbe a szolgák, darabokra vagdaltak volna, ha a hirtelen veszedelem forгатagának láttára be nem rohantam volna gyorsan a gazdáim vendégszobájába. Ekkor aztán rám zárták és rám reteszelték az ajtót és lesbe álltak, amíg majd a veszett-

ség makacs halálos mérge egészen elhatalmasodik rajtam, át meg átítat s belepusztulok, úgy hogy bátran megközelíthetnek. Ezen a réven végre megszabadultam tőlük, boldog magányosságom ajándékát javamra fordítottam: leheveredtem a megvetett ágyra és hosszúhosszú idő után megint emberi módon hajtottam álomra fejemet.

Fényes nappal volt már, amikor puha ágyamból felüdülten, frissre pihenten fölkeltem és kihallgattam, amint azok, akik egész éjjel őrzésemben virrasztottak, az állapotom felől vitatkoztak:

— Hát csak nem hisszük most már, hogy ezt a szegény szamarat gyógyíthatatlan veszettség hányja-veti?

— Sőt a veszettsége valószínűleg már túl van a csúcspontján s elhalt benne a méreg.

A nézeteltérésnek azzal vetettek véget, hogy megvizsgáltak: valami hasadékon át meglátták aztán, hogy épen-egészségesen, nyugodtan álldogálok. Erre már aztán bátran kitárták az ajtót s vizsgálgatták, hogy szelíd vagyok-e már? Egyikük — bizonyosan az ég küldte megmentésemre — egészségem megvizsgálására azt a módszert javasolta a többieknek, hogy adjanak innom teli vödör friss vizet. Ha ellenkezés nélkül hozzányúlok a vízhez s a szokott módon jóízűn kiiszom, bizonyosak lehetnek felőle, hogy egészséges vagyok s tökéletesen kigyógyultam a betegségből; ha ellenben nem fogadom el s irtózom még csak látni is a vizet, kétségtelen, hogy még mindig makacsul tart szörnyű veszettségem. Ez az ismert megfigyelés már igen régi könyvekben is föl van jegyezve. Ezt a javaslatot el is fogadták s azon nyomban hatalmas vödör kristálytisztá vizet hoztak a közeli kútból s húzódozva ugyan még mindig, megkínáltak vele. Én bizony meg sem vártam, még elébük is mentem, nagy-szomjasan előrenyújtottam a fejemet s mindenestül beledugtam és szíttam-szíttam ezt az igazán életet adó vizet. És bizony békén türtem, hogy megpaskoljanak a tenyerükkel, csavargassák a füleimet, kötőfékemenél fogva huzigáljanak s minden egyéb próbát, csak hogy mindnyájuk előtt világosan bebizonyítsam szelídségemet s megdöntsem órült feltevésüket.

Minekutána így két veszedelemből is kievickéltem, másnap megint fölrakták rám az isteni terhet és csörgő- s cimbalomszó mellett kivezettek az útra, mint afféle vásárról-vásárra járó koldust. Mikor már jó sok major és tanya mellett elhaladtunk, betértünk egy faluba, amely — mint lakosai emlegették — valami hajdanában dús-gazdag város félig-meddig még most is álló omladékain épült. Szál-

lásra betértünk a legelső fogadóba, ahol mulatságos történetkét hallottunk arról, hogy hogyan csalt meg egy szegény embert a felesége. Hadd meséljem el nektek is.

Hát ez az ember nyomasztó, szűkösségében valami műhelyben vállalt munkát és sovány keresetéből tengette életét. Kis felesége éppen olyan földhözragadt szegény volt, mint ő, de szemérmetlen feslettségének messze földön híre kelt.

Egyszer is, mikor a férje reggel, mint rendesen, munkába ment, azon nyomban besurrant házába az asszony vakmerő szeretője. S miközben gondtalanul vívták szerelmi csatáikat, váratlanul hazajött a férj, aki a dologról semmit sem tudott, de ilyesmit még csak gyanítani sem mert volna. Még meg is dicsérte a felesége óvatosságát, hogy az ajtó be volt zárva, be volt reteszelve.

Megkopogtatta az ajtót s még füttyszóval is jelezte, hogy megérkezett.

Ekkor a ravaszdi s efféle gonoszkodásban csodamód agyafúrt asszony kifejtkezett szeretője kapcsos öleléseiből s nagyfurfangosan beledugta a fiatalurat egy hordóba, amely ott állt a sarokban, csak úgy nagyjából befödve, de egyébként üresen. Aztán kinyitotta az ajtót s még jóformán be sem lépett a férje, már is kemény szóval ráripakodott:

— Hát mit sétálgatsz itt nekem dologtalanul, zsebredugott kézzel, te naplopó? Mért nem még minden napi munkád után, mért nem gondoskodik megélhetésünkről, mért nem szerzel valami enni-valót? De én szegény éjjel-nappal gyötröm az idegeimet szövés-szövőfonással, hogy legalább lámpát gyújthassunk a szobácskánkban. Mennyivel boldogabb nálam Daphne szomszédasszony, aki már reggel bezabál, teleissza magát és részegen hentereg a szeretőivel!

A sarokbaszorított férj erre megszólalt:

— De hát mi a baj? Igaz ugyan, hogy a mester külső munkával van elfoglalva s ezért nekünk szabadságot adott, de azért én gondoskodtam mai ebédecskénkről. Nézd csak azt a semmirevaló, mindig üres hordót: annyi helyet elfoglal s igazán nincs más hasznunk belőle, mint hogy lépten-nyomon elállja az utunkat. Nos hát: eladtam valakinek öt denariusért; itt is van, hogy megfizesse s mindjárt el is vigye a szerzeményét.

Ebben a kényes pillanatban a furfangos asszony vakmerőn felkacagott:

— Ez aztán a nagyszerű férj! Ez aztán az ügyes kereskedő, aki

olcsóbban vesztegeti el azt a holmit, amit én asszony létemre, anélkül, hogy kitettem volna a lábamat a házból, már régen hét denariust adtam el!

Megörült a férj a nagyobb árnak s megkérdezte:

— És hát ki az, aki ennyit adott érte?

— Te ostoba, — vágta rá az asszony — hát már az előbb belebújt a hordóba, hogy alaposan megvizsgálja a tartósságát!

A fiatalúr elérte az asszony beszédét, fürgén kibújt és megszólalt:

— Megmondjam őszintén, asszonyság? A hordód bizony nagyon öreg, ütött-kopott, csupa tátongó hasadék.

Aztán ravaszul a férjhez fordult:

— Hallod-e, komám, akárki fia vagy, adj csak ide hamarjában valami lámpát, hogy alaposan lekaparhassam belül a piszkot s megvizsgáljam, hasznát vehetem-e még ennek a hordónak? Mert csak nem gondolod, hogy loptam a pénzemet?

A kitűnő férj rögtön tért-fordult — esze ágában sem volt gyanakodni —, lámpát gyújtott és odaszólt:

— Hagyd csak, barátocskám, maradj veszteg, majd én alaposan rendbehozom s aztán megmutatom neked.

Azzal nekivetkőzött, bebújt a lámpával s kezdte a korhadt hordó régi piszkát levakargatni.

A szerető pedig, ez a gyönyörűséges mákvirág, hasradöntötte a munkás feleségét a hordón, ráfeküdt és nyugodtan megfurdalta.

Közben az asszony bedugta fejét a hordóba és feslett furfanggal csúfot üzött a férjéből: egyre mutogatta az ujjával, hogy még ezt, még azt, meg amazt is kaparja le, mindaddig, míg végre mind a két férfi készen nem lett a dolgával.

A póruljárt mesterember megkapta a hét denariust, s még kénytelen volt a hordót is hátára venni s elcipelni a csábító lakására.

Alig néhány napig tartózkodtak itt a mi hótiszta-erényű papjaink s ezalatt kövérre híztak a közönség bőkezűségéből, jól megszedték magukat a jóslataikkal szerzett dús adományokból, s egyúttal a pénzszerezésnek újfajta módszerét eszelték ki. Akármilyen esetre mindig ugyanazt az egy jóslatot adták, ezt a különféle helyzetekhez mérten magyarázták s ekként nagyon sok embert lóvá tettek. A jóslat így hangzott:

Azért szántják föl páros ökrök az ugart,
Hogy jövőre dúsán sarjadhasson a vetés.

Most aztán ha például jegyespár intézett hozzájuk kérdést, azt mondták, hogy hiszen benne van a felelet a jóslatban: házaspárrá kell egyesülniök, hogy gyermekek vetése sarjadhasson belőlük. Ha olyasvalaki adta föl a kérdést, aki birtokot akart vásárolni: kétségtelenül javallta szándékát a jóslat, amely páros ökröket, vetéssel dús mezőt emlegetett. Ha valaki habozott, hogy útra keljen-e vagy sem és isteni útbaigazítást kért, úgy magyarázták, hogy: hiszen már párbafozva útrakészen állnak a világ legszelídebb négy lábúai, a föld dús termése pedig jelzi, hogy haszna lesz az útból. Ha valaki csatába vagy rablóbanda üldözésére indult s az iránt érdeklődött, vajjon tanácsos-e elmennie vagy sem, bizonykodtak, hogy a jóslat féreérthetetlenül győzelmet ígér, mert az ellenség nyakát igába fogja törni s dús és bőséges lesz a zsákmány, amelyet a rablóktól megszerez.

Ezzel a ravasz és csalafinta jósolgatási módszerrel szép pénzt harácsoltak össze. De megelégtették már a szakadatlan érdeklődést, kifogytak a mondanivalóból s megint útra keltek, de ez az út sokkal nehezebb volt annál, amelyet akkor éjjel tettünk meg: hogy is ne, néhol feneketlen pocsolyás árok, máshol iszapos, ingoványos mocsár, imitt-amott pedig süppedékes, iszapos sártenger. Sűrű csetlés-botlás, folytonos bukácsolás után, miközben össze-visszazúztam lábaimat, végre, nagynehezen, kimerülten kivergődtem holmi dülőutakra. Hát egyszerre csak hátulról megrohant egy dárdákkal fegyverzett lovasscsapat. Nagynehezen megállították tajtékosan száguldó lovaikat, rávetették magukat Philebusra és a cimboráira, elmondták őket szentségtörőknek, gazembereknek, közben-közben beléjük vágtak ököllel, hurkot vetettek a nyakukra, kézbilincsekkel valamennyit összekötözték s türelmetlen szóval egyre-másra szorongatták őket, hogy jó lesz, ha előadják az aranykelyhet, előadják bűnnel szerzett zsákmányukat, amelyet egyenesen az istenek anyjának templomából loptak el alattomosan, titokban megtartott templomi ünnepség leple alatt, — mintha bizony megmenekülhetnének ekkora gaztett büntetésétől azzal, hogy csöndben elutaztak s még hajnali szürkületkor átlépték a város határát. Akadt egy, aki ott kotorászott a poggyászomban, kikutatta a hátamon cipelt istennőt s éppen az ölében megtalálta s az egész társaság szemeláttára előhúzta az aranyserleget. De ezek a gyalázatos gazemberek még aljas bűnük bebizonyosodása után sem törtek meg. Egyáltalán meg sem ijedtek, hanem mosolygós arccal hazugságban kerestek kibúvót:

— Hát íme — sápítoztak — ez aztán a kegyetlen, gonosz véletlen, amely oly gyakran veszedelembé dönti épp az ártatlan embere-

ket! Egyetlenegy serlegecske miatt, amelyet az istenek anyja vendégajándékol adott nővérenek, Syria istenasszonyának, most minket, vallásának papjait, bűnösök gyanánt elfogtok, hogy veszedelembé sodorjatok.

De hiába csürték-csavarták, hiába karattyoltak össze-vissza mindenfélét, az emberek visszavitték őket s megkötözve azonnal börtönbe vetették, a kelyhet visszaadták, a hátamon lévő istenszobrot pedig följánlták a templomi kincstárnak. Engem aztán másnap kivittek a piacra, s a kikiáltóval megint eladásra kínáltattak. Egy szomszéd városbeli molnár vett meg, hét sestercius-szal drágábban, mint amennyit annak idején Philebus adott értem. Mindjárt gabonát is bevásárolt, jól megrakott vele s meredek, sziklás, mindenféle kiágazó gyökér miatt járhatatlan úton hazahajtott a malmába.

Egész sor négy lábú hajtotta itt tarka kavargásban, szakadatlan körforgásban a malomköveket, még pedig nemcsak nappal, hanem egész álló éjjelen át is és a gépek örök forgásában még lámpavilágnál is ontották a lisztet. Nekem azonban új gazdám egyelőre nagy kényelmet biztosított, bizonyára, hogy ráédesedjem az újfajta szolgálatra. Első nap például pihenőt adott és rogyásig tömte takarmánnyal a jászlamat. De aztán nem is tartott tovább ez a boldog henyélés, zabálás, mert másnap már korán reggel odaállítottak a legnagyobb malomkőhöz, bekötötték a szememet s azon nyomban megindítottak a körben kanyargó út görbe pályáján, úgyhogy egyre a magam nyomán taposva, újra meg újra visszatérő lépteimmel a kanyargó kör kerületén belül csavarogtam egyhangú keringéssel. De mintha csak egészen cserbenhagyott volna éles elmém s józan eszem, új foglalkozásomban egyáltalán nem mutatkoztam tanulékonynak. Ámbár emberkoromban sokszor láttam, hogyan forgatják az efféle gépeket, most mégis tettetett butasággal bambán megálltam, mintha nem is konyítanék ehhez a munkához, természetesen úgy gondoltam, hogy — mivel nem igen vagyok alkalmas, sőt nagyon is hasznavehetetlen vagyok erre a szolgálatra — majd valami más, könnyebb munkára fognak, vagy esetleg nem is dolgoztatnak, csak etetnek. De bizony hiába próbálkoztam ezzel az átkozott ravaszkodással. Mert mindjárt körülálltak néhányan, bortal a kezükben — én még mindig elégtlen nyugodtan álltam ott, bekötött szemmel — s hirtelen adott jelre elordították magukat és záporként zúdították rám a csapásokat; a csattogással úgy megrémítettek, hogy rögtön sutba dobtam minden tervemet, teljes erőmből nagy ügyesen nekifeszültem kóc-kötél istrán-

gomnak s fürgén elkezdtem kocogni körbe-körbe. Elveim hirtelen megváltoztatásával azonban az egész társaságot kacagásra fakasztottam.

Mikor már a nap java része elmúlt s én különben is kimerültem, leszedték rólam a kőkötel-nyaklót, kifogtak a gépből s odakötöttek a jászolhoz. De én, ámbár a végsőkig el voltam csigázva, majdnem fölfordultam éhen és égetőn rászorultam volna erőim fölfrissítésére, mégis inkább hódoltam velem született nyughatatlan kíváncsiságomnak, rá se hederítettem az előttem tornyosuló takarmányra, hanem inkább bizonyos élvezettel tanulmányoztam ennek a kellemetlen műhelynek a minéműségét. Jóságos istenek, micsoda emberkék! Kék csíkok tarkították a bőrük egész felületét, a hátuk csupa hasadás volt a verésektől, rongyaik inkább csak árnyékolták, mint takarták testüket, némelyik meg valami hitvány kis rongydarabbal éppen csak a szemérmét fődte be, de valamennyien úgy voltak öltözve, hogy a testük kilógott a cafatjaikból. A homlokukon szégyenbélyeg, hajuk rövidre nyírva, lábukon bilincs, arcuk ijesztő halotti sárga; forró gőz, fekete füst kimarta szembéjaikat; éppen ezért mind rövidlátók voltak. Piszkos fehérre volnta be őket a liszt hamuja, olyanok voltak, mint az ökölvívók, akik finom honokkal behintve viaskodnak. Hát még hogy s mit mondjak az én négylábú cimboráimról? Micsoda kivénhedt öszvérek, micsoda rokkant gebék! Lógó fejjel álltak ott a jászolnál s rágódtak a nagy halom szénán: sebek rothadó gennye buggyant nyakukon, ernyedtt orrlyukaik a szakadatlan zihálás lökéseitől kitágultak, szügyüket a kőc-kötél hám folytonos dörzsölése fölsebezte, bordáikról a szüntelen veréstől csontig levált a hús, patáik a végeszakadatlan körforgásban óriási talppá lapultak, bőrüket véges-végig sokéves piszok és rühös soványság durvára cserezte. Megrémültem, hogy én is ennek a csürrének gyászos sorsára jutok, felötlött bennem régi, Lucius-korombeli boldog életem emléke s most, hogy ebbe a reménytelen szerencsétlenségbe zuhantam, lehorgasztottam a fejem s búsulásnak eredtem. Nem is volt ebben a keserves életben semmi más vígasztalásom, csak a velem született kíváncsiság révén jutottam néha üdüléshez, amikor a többiek — ügyet sem vetve arra, hogy én is ott vagyok — kedvükre tettek-vettek, beszélgettek. Nem hiába énekelte az ősi görög hősköltemény isteni szerzője — mikor be akarta mutatni, milyen az utolérhetetlenül bölcs férfiú —, hogy sok várost bejárt, különféle népeket megismert s így szerezte meg a legdicsőbb eredményeket. Íme én is mélységes hálával tartozom számártestemnek, mert ennek a leple alatt megbújva változatos sorsban

hányt-vetett s ha bölcsebbé nem is tett, de sok tapasztalattal gazdagított. Föltettem például magamban, hogy ezt a páratlanul finom, kedves és érdekes történetet elmesélem nektek.

Nos, hozzáfogok.

Az a molnár, aki megvásárolt, mindenképpen jóra való és talpig becsületes ember volt, de a világ leggonoszabb, legromlottabb asszonya jutott neki feleségül: keserves kinszenvedéssel vonszolta házaseletét, úgy hogy nyomorúságán bizisten nem egyszer magam is csendeszen szánakoztam. Minden elképzelhető bűn ott burjánzott ebben a fenéki gromlott asszonyban s lelkében, mint valami szennyes pöcegödörben, a világ minden gonoszsága összetorladt: szívtelen volt s esztelen, kanos és italos, nyakas, makacs, piszkosan zsarolt pénzek zslugorgatója, könnyelmű költekezések eszeveszett tékozlója, becsület megvetője, feslettség magvetője. Semmibe vette, sárba tiporta fölséges isteneinket s az igaz vallás helyett hazugul valami állítólagos egy-isten hitét vallotta, s mindenféle ostoba vallási kötelességek ürügye alatt port hintett a világ szemébe, egyre-másra csalta szegény férjét, reggeltől-estig dorbézolt és szakadatlan kéjelgésnek dobta oda testét.

Ilyen volt ez az asszony.

Engem érthetetlen gyűlölettel üldözött. Már hajnalban, még az ágyából kiabált, hogy az újon-vett szamarat be kell fogni a malomba s alighogy kijött a hálósobájából, odaállt mellém s kiadta a parancsot, hogy szemeláttára kegyetlenül páholjanak végig. Mikor pedig eljött az ebéd ideje s a többi állatot kifogták, engem csak jóval később köttetett jászolhoz. Ez a kegyetlensége még jobban felcsigázta bennem a már úgyis élénk kíváncsiságot erkölcei iránt.

Észrevettem, hogy egy fiatalember állandóan jár a hálósobájába; mindenáron szerettem volna látni az arcát, csak hogy be volt kötve a szemem s így erre sohasem nyílt alkalmam. De én furfangosan mégis csak módját ejtettem volna, hogy akármiképpen is, de leplezzem az elvetemült asszony üzelmeit. Csak hogy napról-napra egész álló nap elválhatatlanul vele volt valami vén banya, kéjelgéseinek közvetítője, szeretőinek hírhordozója. Mindjárt közös reggelijük után kölcsönösen a sárga földig itták egymást és a szerencsétlen férj rovására agyafűrt ravasz-sággal furfangos mesterkedéseket eszeltek ki.

Én pedig, ámbár szörnyen dühös voltam Fotisra, hogy miközben madarat akart csinálni belőlem, tévedésből számárrá változtatott, mégis enyhülést találtam nyomorúságos megcsúfoltatásomra abban

az egyetlen vigasztalásban, hogy legalább hosszú-hosszú füleim voltak s mindent, még a legtávolabb kiejtett szót is könnyen-tisztán megértettem.

Nos hát valamelyik nap ennek a szemérmetlen vén banyának efféle szavai szűrődtek fülembe :

— Magadra vess, asszonykám, hogy megkérdezésem nélkül ilyen tehetetlen és nyúlshívű házibarátot vettél a nyakadba, aki kellemetlen és unalmas férjednek összeráncolt szemöldökétől gyáván megriad, úgy, hogy mire benned kigyúl az ölekezés vágya, az ő szenvedélye lelankad s tehetetlenségével halálra gyötör. Mennyivel különb fiú Philesitherus : csinos, bőkezű, lankadatlan, fütyül a férjek ostoba féltékenykedésére ! Bizisten csak ő érdemli meg, hogy élvezze minden asszony ölelését, megérdemelné, hogy aranykoszorút hordjon fején, már csak azért az egy pompás csínyéért, amellyel a minapában egy féltékeny férjet rászedett. Nos, hallgasd végig s aztán vonj párhuzamot az ügyefogyott és a talpraesett szerető között.

— Bizonyára ismered ezt a Barbarust, városunk tanácsnokát, akit a nép csípős szigorúságáért skorpiónak csúfol. Nos, ez az ember pompás és veszettül csinos feleségét hihetetlenül gondosan őrizte, óvatosan bezárta s otthon tartogatta.

Erre a molnárné közbevágott :

— Hogyne, nagyon jól ismerem. Aretével, akiről beszélsz, együtt jártam iskolába.

— Hiszen akkor — felelte a vénasszony — bizonyosan hallottad már Philesitherus történetét is?

— Fogalmam sincs róla — tiltakozott a molnárné —, de nagyon szeretném hallani és kérlek is, öreganyám, meséld el nekem szép sorjában.

Nem sokat kérette magát az öreg s belefogott hosszú lére eresztett locsogásába :

— Nos, Barbarusnak egyszer el kellett utaznia. De mindenáron meg akarta óvni imádott feleségének erényét, ezért nagy titokban ellátta utasításokkal Myrmex nevű szolgáját, akinek páratlan megbízhatóságáról meg volt győződve ; lelkére kötötte, hogy szöges gondal őrizze asszonyát s börtönnel, örökös rabsággal s mi több : gyalázatos kínhalállal fenyegette meg, ha akárki fia, akárcsak futtában is, még csak egy újjal is hozzáér ; mindezt az összes fölséges istenekre tett esküvel pecsételte meg. Miután tehát a kegyetlenül megrémült Myrmexet ott hagyta felesége mellett szigorú felügyelőül, nyugodtan útnak indult. Myrmex halálos aggodalmában megkeményítette

szívét : asszonya még csak egy lépést sem tehetett nélküle, elfoglalta házi szövással-fonással s elválhatatlanul ott ült mellette, mikor pedig este kénytelen volt elengedni a fürdőbe, mintha csak odaszögezték vagy odaragasztották volna, ott szorongatta markában az asszony ruhájának csücskét. Ilyen csodálatosan hűséges buzgalommal töltötte be Myrmex rábizott tisztét.

De Philesitherus szemfüles ébersége előtt nem maradhatott titokban az előkelő asszony szépsége. S erényességének nagy híre és a túlzottan gondos őrizet különösen izgatta, tüzelte, hogy mindent elkövessen, mindent kockáztasson, csak be tudjon jutni a féltve őrzött, hozzáférhetetlen házba.

Minden ügyességével munkához látott.

Jól tudta, milyen ingatag az emberi becsületesség, hogy a pénz minden akadályt elhárít s hogy az arany még acélkapukat is át tud törni. Egyszer, hogy sikerült Myrmexet egyedül kapnia, felfedte előtte szerelmét s könyörögve kérte : szerezzen enyhülést gyötrelmére, mert — úgymond, — megingathatatlan elhatározása, hogy öngyilkos lesz, ha vágya minél előbb nem teljesül ; a dolog egyszerű, Myrmexnek semmitől sem kell tartania, csak arról van szó, hogy ő este a sötétség védő leple alatt, egyedül, titkon besurranhasson s rövid idő múlva megint kijuthasson.

Ezeknek s egyéb efféle unszoló szavainak hathatós eszközzel adott nyomatékot, amely a szolga merev-rideg állhatatosságán durván rést ütött : kinyitotta tenyerét s vadonatúj, ragyogó vert aranyakat csillantott meg előtte, amelyekből huszat az asszonykának szánt, tízet pedig készséggel felajánlott neki magának. Megborzadt Myrmex a szörnyű árulás gondolatától, befogta fülét s ott hagyta az ifjút a faképnél. De az arany tüzes csillogása egyre ott villódzott a szemében ; akármilyen messze is volt már, akármilyen gyors léptekkel iramodott is be a házba, egyre csak az arany tündöklő csillogását látta ; már gondolatban övé volt a dús kincs, már szegénynek viharosan háborgó lelke s bomlott agya két elhatározás közt tépelődött, ingadozott : egyfelől a becsület, másfelől a kapzsiság, egyik oldalon a keserves bűnhődés, másikon a kielégülés.

Végre is halálfélelmét lebírta az arany. Még a távolság sem csökkentette forró vágyát a gyönyörűséges pénz után, még éjszaka is gondolataiba furakodott az átkozott kapzsiság, úgy, hogy bár ura fenyegetése otthon tartotta, az arany mégis csak kifelé csalogatta. Végre is sutba dobta szégyenkezését, végét szakította a töprenkedésnek és elmondta asszonyának az üzenetet.

Az asszonyka nem tagadta meg vele született könnyelműségét, hanem az átkozott aranyért hápozás nélkül eladta tisztességét.

Myrmexen elárad az öröm, mohón rohan — becsülete vesztére! — nem is kézbe fogni, legalább csak megérinteni a pénzt, amelyet vesztére pillantott meg. Izgatott örömmel ujságolta Philesitherusnak, hogy nagy fáradság árán sikerült nyélbeütnie, amit kíván és rögtön kérte is a megígért jutalmat. És íme Myrmex tenyerét, amely eddig rézpénzt sem igen látott, aranypénz üti.

Sötét éjjel volt már, amikor Myrmex a vakmerő szerelmest, fejét alaposan bebugyolálva, észrevétlenül a házba vezette és bejuttatta asszonya hálósobájába...

Éppen, amint friss ölekezéssel áldoztak új-ízű szerelmüknek, éppen, hogy — meztelen harcosok — a szerelmi csata első csetepatéit vívták: mikor a férj, ravaszul megválasztva az éjszaka kellő pillanatát — ilyesmire igazán senki sem gondolt —, váratlanul megállt házának kapujában. Már dörömböz, már kiabál, már kövel döngeti a kaput, de hogy senki sem jelentkezik, egyre nagyobb erőre kap gyanúja és megfenyegeti Myrmexet, hogy kegyetlenül fog lakolni. Ez a hirtelen rászakadt bajban fejét veszti, gyáva rémületében tanács-talanul vergődik s nem tehetett egyebet, azt hazudta, hogy az éjjeli sötétség az oka, hogy nem tudja megtalálni a gondosan eldugott kapukulcsot.

Ezenközben Philesitherusnak is megütötte fülét a dörömbözés; sebtében magára kapja ruháját, de fejvesztett izgalmban mezítláb, kirohan a hálósobából. Végre valahára Myrmex bedugta a kulcsot a zárba, kinyitotta a kaput és beengedte gazdáját, aki még ekkor is ordítva káromkodott. Ahogy az úr sebbel-lobbal berobogott a hálósobába, Myrmex kiengedte a lopakodva előre surranó Philesitherust. Amint ez kívül került a küszöbön, Myrmex nagyot lélegzett, bezárta a kaput s megint nyugalomra tért.

Csakhogy amint kora reggel Barbarus kifelé indult a hálósobából, megpillantotta az ágy alatt az idegen sarukat, amelyekben Philesitherus az asszonyhoz jött. Ez a körülmény gyanút keltett benne, hogy mi történhetett itt, de sem feleségének, sem másnak a házban nem árulta el, mi fúrja az oldalát, hanem fölvette a sarukat, észrevétlenül zsebre-vágta, aztán Myrmexet a pajtásaival megköötöztette s kihurcoltatta a piacra. Dühösen fel-felmordulva magában, bőszietséggel maga is odarobogott, abban a biztos hiszemben, hogy az áruló saruk révén könnyű szerrel nyomára jut a csábítóknak.

De íme, miközben Barbarus dúlt arccal, összeráncolt szemöldök-

kel dühösen lépdel az utcán s mögötte a bilincsbe vert Myrmex, akit ugyan nem kaptak rajta nyilván a gazságon, de furdalta a rossz lelkiismeret s patakzó sírással, gyáva jajveszékeléssel mindenkit hiábavaló szánakozásra indított: íme éppen szembe jött Philesitherus. Valami más dologgal volt ugyan elfoglalva, de amint ez a látvány hirtelen fölbukkant, meghökkent. De nem vesztette el a lélekjelenlétét, eszébe idézte a siettében elkövetett baklövést és bölcsen kitalálta, hogy mindez annak a következménye. Azonnal fölébredt benne megszokott határozottsága, félrelökdöste a szolgákat, éktelen ordítással rárohant Myrmexre, öklével jobbról-balról — igaz, hogy kíméletesen — az arcába sujtott és ráförmedt:

— Ó te istentől elrugaskodott gazember, hogy a gazdád s az ég minden istenei, akiket hazug esküvéssel aljasul beszennyeztél, pusztítsanak ki csúful a föld színéről! Te gyalázatos, elloptad tegnap a fürdőben a saruimat! Megérdemled, bizisten megérdemled, hogy a bilincs törjön, de még azt is, hogy börtön sötétjében sínylődjél!

A talpraesett ifjú ügyes hazugságának beugrott Barbarus, földerült, ostobán elhitte, aztán visszafordult, hazament, hívatta Myrmexet, odaadta neki a sarukat és lelkére kötötte, hogy adja vissza annak az úrnak, akitől elcsente.

És szívből megbocsátott neki.

*

Végre kifecsegte magát a nénike s most megszólalt a fiatalasszony:

— Ó milyen boldog az, aki ilyen bátor szerelmessel élheti világát! De én, szerencsétlen asszony, olyan házibarátra akadtam, akinek még a malom zörgésére s ennek a rühös szárnak a láttára is inába száll a bátorsága!

Erre a vén banya így biztatgatta:

— No majd cserébe elhozom én neked ezt a kíváncsú, bátor-szívű, tettekre kész szeretőt!

Megígérte még, hogy estére visszajön és kicsoszogott a hálószobából.

Az erényes asszonyka rögtön pompás lakomát terített, drága borokat derített, frissen sült pecsenyét, göngyölt húst vegyesen tálalt. Csak úgy roskadozott az asztal; mint valami isten látogatását, úgy várta a szeretőjét. Éppen kapóra jött, hogy az ura a szomszéd posztósánál volt vacsorán.

Végre-valahára estére hajolt a nap, kifogtak a járomból s átengedtem magam a gondtalan pihenésnek, de bizisten nem is annyira annak

örültem, hogy megszabadultam a robottól, mint inkább annak, hogy levették szememről a kendőt s immár zavartalanul szemlélhettem az elvetemült asszony minden mesterkedését.

A nap is lebukott már az óceánba s már az alvilág vidékeit ragyogta be, mikor egyszerre, a gonosz vén szipirtyó oldalához símulva, megjelent a hírhedt csábító: még valóságos gyermek, lányos arca bájosan ragyogott, kurafiaknak még maga is jó falat. Az asszonyka csókszapporral fogadta s hellyel kínálta a terített asztalnál. De alighogy az ifjú kóstolót ivott, alig érintette ajka széléhez az első falat előételt, mikor megérkezett a férj, aki jóval hamarabb jött haza, mint várták. Derék felesége szörnyű átkokat szórt a fejére s azt kívánta, bár törte volna ki a lábát, a halálos félelemben remegő ifjút pedig bedugta egy véletlenül ott heverő fateknő alá, amelyben a szemetes gabonát szokták tisztogatni. Aztán veleszületett ravaszságával takargatva aljas tettét, nyugodt arcot hazudott magára s megkérdezte férjétől, miért jött haza ilyen korán, mért hagyta ott legkedvesebb pajtásának vacsoráját? A férfi egészen szomorú hangulatban, sűrű sóhajok közt így válaszolt:

— Nem bírtam tovább tűrni elvetemedett feleségének aljas és piszkos viselkedését: megszöktem. Jóságos istenek, hogy ilyen hűséges, ilyen derék asszony efféle undorító piszokkal szennyezte be magát! Esküszöm a szentséges Ceresre, hogy még most is alig-alig birom elhinni ezt erről az asszonyról, pedig a tulajdon szememmel láttam!

Izgatták a vakmerő asszonyt férjének szavai, szeretne volna hallani az esetet, hát egyre-másra zaklatta, hogy csak mesélje el az egész dolgot elejétől végig. Nem nyugodott, míg a férje eleget nem tett kívánságának és — a magáéről mitsem sejtve — be nem számolt a szomszéd családi szerencsétlenségéről, ilyenféleképpen:

— Posztós pajtásomnak a felesége, úgy szemre tisztos erkölcsű asszony, akinek jóhíre messze ragyogott s aki hűséges-szerényen vezette férje háztartását, titokban szeretőt tartott, akit eszeveszetten imádott. Mivel pedig lépten-nyomon talált alkalmat a titkos szeretkezésre, épp abban a pillanatban is, mikor mi kicsinosítva megérkeztünk a vacsorára, ezzel az ifjúval ölelkezett szerelmesen. Megjelenésünk első pillanatban bizony megriasztotta, de hirtelen fellobbanó ötlettel az ifjút egy fűzfa-kalitka alá dugta, amely hajlított vesszőkből fölfelé keskenyedőn, kúpalakúra volt fonva; alatta fehér kénfüst terjengett és fehérítette a rátéretegetett ruhadarabokat. Miután ide, érzése szerint a legbiztosabb helyre, elrejtette az ifjút, velünk együtt nyugodtan vacsorához látott.

Ezenközben a kén maró, nehéz szaga rágta, kábította, gyötörte az ifjút, elakasztotta a lélegzetét s mint az már az égő ásványok tulajdonsága, sűrű trüszkölésre ingerelte. Mikor az asszony tájékaról — a háta mögül — a férj az első tüsszentést felcsattanni hallotta, abban a hiszemben, hogy a felesége tüsszentett, a szokásos mondással minden jót kívánt neki; egy újabb tüsszentésre megint, aztán, hogy többször ismétlődött, újra meg újra, míg végre megsokallta a záporzó trüszkölést és kezdett rájönni a dolog nyitjára.

Hirtelen félrelökte az asztalt, fölemelte a kalitkát s kihúzta az atyafit, aki sűrűn zihált s már alig-alig szuszogott. Fölháborodásában dühre gerjelt a gyalázaton, kardja után kiabált s mindenáron meg akarta ölni a haldoklót. De én ekkor arra hivatkoztam, hogy mind a ketten bajba keveredhetünk, bizonygattam, hogy vetélytársa a mi erőszakos beavatkozásunk nélkül is hamarosan belepusztul amúgy is a kénmérgezésbe — s így nagynehezen lehűtöttem lázadó dühét. Le is csillapodott, de nem az én rábeszélésemre, hanem mert a tények kényszerítették: a fickóban már alig volt élet. Kicipelte hát a szomszéd kis utcába. Én pedig ezalatt halkán azt ajánlottam a feleségének, — amit az meg is fogadott — hogy tűnjön el kis időre a házból, húzza meg magát egy darabig valamelyik asszonyrokonánál, míg lassankint lecsillapul férje háborgó indulatja, mert bizonyos, hogy ebben a forrongó, féktelen dühében elkeseredetten még valami kárt tesz az asszonyban is és bizonyára magában is. Torkig voltam ezzel a baráti vacsorával, megszöktem s hazajöttem házi tűzhelyemhez.

A szemtelen és elvetemült asszony már a molnár elbeszélése közben egyre átkozódó szavakkal szidalmazta a posztósnét: elmoudta hűtlennek, bectelennek, az egész női nem szégyenfoltjának, aki sutba vágta szemérmét, lábbal taposta a hitvesi hűséget, férje otthonát aljas fajtalankodással szennyezte, a tisztas «feleség» nevet eljátszotta s rászorgált az »utcai nő» elnevezésre. Azt is megjegyezte, hogy az efféle asszonyokat elevenen meg kellene égetni. De lappangva égő szerelmi vágya s szennyes lelkiismerete nem hagyta nyugodni és egyre-másra nógatta a férjét: menjen minél előbb aludni, hogy minél hamarább kiszabadíthassa szeretőjét a keserves fedő alól. Csakhogy a férj, aki, hogy megszökött, vacsora nélkül maradt, éhes volt, mint a farkas, és előbb udvariása vacsorát kért. Az asszony, kénytelen-kelletlen upyau, de gyorsan feltálalta neki természetesen azt a vacsorát, amely tulajdonképpen másnak volt szánva.

Engem meg evett a méreg, amint elgondolkodtam ennek az elvetemült asszonynak előbbi bectelenségén s mostani szemtelen-

ségén és buzgón törtem a fejemet, hogyan járhatnék a gazdám kezére, hogyan leplezhetném le s tárhatnám a szeme elé felesége aljasságát, hogyan rúghatnám félre a fedőt és állíthatnám pellengérré a fickót, aki teknősbéka módjára lapult a teknő alatt? De miközben gazdám meggyaláztatásán gyötrődtem, kegyesen rámtekintett az isteni gondviselés. Az a sánta öreg ugyanis, akinek az őrizetére voltunk bízva mi állatok, valamennyiünket csapatba szedett és — mert itt volt az ideje — kihajtott a közeli tóhoz megitatni. Ez a körülmény meghozta számomra a bosszú rég várt alkalmát: mikor a csábító mellett ellépdeltem, észrevettem, hogy az ujjai hegye kikukucskál a szűk teknőtakaró alól; félreléptem hát, patámmal dühösen rátapostam s palacsintává lapítottam az ujjait. Ekkor végre rettenetes fájdalmában hangosan felsírt, felemelte s ledobta magáról a teknőt: ott állt az avatatlanok szemei előtt s a szemérmetlen asszony mesterkedéseiről lerántotta a leplet.

A molnárra nem hatott valami különösen házi becsületének megcsúfoltatása. Derűs arccal s kegyes jóindulattal megsímogatta a halotti sápadtan szepegő fiút s így beszélt hozzá:

— Ne félj, fiam, nem bántalak. Nem vagyok vadember, sem afféle durva, faragatlan paraszt, holmi nekidühödt posztós módjára sem foglak halálos kénfüsttel megfojtani, még csak a szigorú törvény kezére sem adlak, mint házasságtörőt, halálos ítéletre, hiszen olyan bájos, olyan gyönyörű kis fiú vagy: inkább igazságosan megosztozom rajtad a feleséggel. Nem jutsz egyikünknek sem mint valami örökségrész, hanem osztatlan, közös tulajdonként használunk s én rajta leszek, hogy mindenféle perpatvar és nézeteltérés nélkül egy ágyban mind a hárman jól érezzük magunkat. Magam is olyan jó egyetértésben éltem mindig a feleséggel, hogy ránk illett a bölcsék szava: egy test egy lélek. Meg aztán a méltányosság sem engedi meg, hogy a feleségnek több joga legyen, mint a férjnek.

Efféle nyájasan gúnyolódó beszéd közben ágyába vonta az ifjút, aki húzódozott ugyan, de végül mégis engedett. Szemérmetes feleségét már előbb más szobába zárta s most a fiú mellé feküdt és a házasságtörésért élvezetes-édes bosszút vett rajta.

Mihelyt azonban a Nap fényes szekerén felhozta a nappalt, előhívta két legmarkosabb szolgáját, levegőbe emeltette a fiút, pálcájával jól megrakta a hátsó felén s ráripakodott:

— Hát te nyálas-szájú, éretlen kölyök, fittyet hánysz az effajta csinos fiúk kedvelőire s máris asszonyokra fáj a fogad? Még hozzá szabad és törvényes házasságban élő asszonyokat csábítgatsz és időnek előtte a «házasságtörő» nevezetre áhitozol?

Még sok efféle szidalmat zúdított rá, tetejébe alaposan elpáholta, aztán kidobatta. Így a híres-nevezetes hódító — alig is remélte már — megmentette az irháját, de el volt keseredve, hogy habfehér hátsófelét éjjel-nappal úgy meggyötörték s elkullogott. Ugyanekkor a molnár bejelentette feleségének a válást és azon nyomban kikergette a házából.

Az asszonyt, aki már természeténél fogva gonosz volt, még nagyobb indulatra korbácsolta ez a jól megérdemelt megaláztatás, valósággal konokká edzette, úgy hogy megint fölvette régi hóbortját és belelovalta magát a rendes asszonyi mesterkedésekbe. Hosszas hajsza után fölfedezett valami javasasszonyt, akiről az a hír járta, hogy varázslással, kuruzslással akármit nyélbe tud ütni. Ezt ostromolta szüntelen kéréseivel, bőven elhalmozta ajándékaival s azt követelte tőle, hogy vagy azonnal csillapítsa le férjét s békítse ki vele, vagy ha ez nem volna módjában, küldjön rá valami kísértetet vagy gonosz szellemet és erőszakkal oltassa ki életét. Ez a szellemidéző boszorkány először csak istentelen tudományának legártatlanabb fegyvereit vitte harcba s csak azon igyekezett, hogy a kegyetlenül megbántott férj szívét meglágyítsa és megint szerelemre tüzelve. De minthogy a dolog nem sikerült úgy, ahogy gondolta, megdühödött a szellemekre és mert az ígért bőséges jutalom épp úgy izgatta, mint a sikertelenség, most már a szerencsétlen férj élete ellen áskálódott és egy meggyilkolt asszony szellemét piszkálta fel, hogy végezzen vele.

De talán fejedet csóválod elbeszélésemen, kákán is csomót kereső olvasóm, és ezt veted ellenem:

— Hát aztán, te huncut csacsi, a malom négy fala közt rostokolva, ugyan honnan szerezhettél tudomást a két asszony állítólagos titkos mesterkedéseiről?

Nos hát hallgasd meg, hogy számár-alakba bújtatott szemfüles ember létemre milyen úton-módon értesültem mindarról, amit a gazdám vesztere elkövettek.

Úgy déltájban egyszerre csak megjelent a malomban egy rabruhás, ijesztő szomorúságba torzult, mezítlábas asszony: siralmas rongyai alig takarták, halottas sápadtság éktelenítette aszott testét, zilált, őszülő, a ráhintett hamutól csapzott hajfürtei előrehulltak s majdnem egészen elfödtek az arcát. Ez a kísértet szelíden karonfogta a molnárt s mintha valami bizalmas mondanivalója volna, hálósobájába vonta, magukra zárta az ajtót és nagyon sokáig bent maradt. De közben a legények felőröltek minden gabonát, amit munkába vettek és másikat kellett kérni. Odaálltak hát a molnárlegények az

ajtóhoz, szólították a gazdát és újabb örölnivalót kértek. De mikor a gazda többszöri hangos hívásra sem jelentkezett, elkezdték erősebben döngetni az ajtót, amely alaposan be volt reteszelve. Most már valami nagy bajt sejtettek, nekifeküdtek az ajtónak, megnyomták és betörték. Végre nyitva volt a szoba. Az asszony nyomtalanul eltűnt, de íme, egy gerendán felakasztva ott látják lógni gazdájukat. Már halott volt. Leoldják nyakáról a hurkot, leemelik holttestét, nagy sírás-rívás és keserves jajveszékelés közben elvégzik az utolsó lemosást, megtartják a halotti szertartásokat s aztán nagy gyászoló közönség kíséretében eltemetik.

Másnap megjött leánya a szomszéd városból, ahol már régebben férjnél volt, szomorún, kibontott haját tépve, mellét verve ökleivel. Senki sem jelentette neki a házra zúdult szerencsétlenséget, de azért mindent tudott, mert álmában megjelent neki atyjának gyászos szelleme, nyakán is ott volt még a hurok, és rendre elmesélte neki gonosz mostohájának házasságtörését, boszorkánykodását s hogy hogyan juttatta őt egy kísértet segítségével az alvilágba. Sokáig gyötrődött a fiatalasszony bánatában, de rokonainak vigasztaló szavai lecsillapították és lassan-lassan erőt vett búskomorságán.

Kilencednapra aztán annak rendje és módja szerint elvégezte a halotti áldozatokat és a rabszolgákat, valamennyi állatot s minden egyéb holmit, amit örökölt, árverésre bocsátott. Az egész háztartást százfelé szórta szét az árverési meglepetéseknek sok szeszélyes fordulata. Engem például ötven sesterciusért valami földhözragadt szegény kertész vett meg; drágállott ugyan, de velem akarta megkeresni a mindennapi kenyerét.

Reggelenként rendszeren megrakott zöldséggel a gazdám, behajtott a szomszéd városba, átadta az árúját a kofáknak, fölült a hátamra s hazakocogott a kertjébe. Miközben pedig ő ásogatott, öntözgetett, egyéb munkában keservesen görnyedezett, én azonközben nyugodt semmittevésben loptam a napot s üdültem. De íme: a csillagok szabályos körforgásában múltak a napok, hónapok, fogyott az év s a szüretes ősz gyönyörűségei után a Bak deres telére fordult. Szakadatlanul esett, éjjelenként dér hullt s én födetlen és szellős istállómba szorulva irtózatosan szenvedtem a szüntelen hidegben. Hiszen a gazdám olyan földhözragadt szegény volt, hogy még magának sem tudott valami kuckót vagy akármilyen szegényes hajlékot összeütni, hát hogy tudott volna nekem!? Bizony beérte lombból összetákolt kis kunyhóval: ennek a sátra alatt tengette

életét. Ehhez járult, hogy reggelenként a jeges sárban s a hegyesre fagyott göröngyökön kellett meztelen lábaimmal botorkálva előre-vergődnöm s még csak a megszokott abrakkal sem tölthettem meg hasamat. Magamnak is, gazdámnak is szakasztott ugyanaz volt az ételünk — s még hozzá ez is nagyon-nagyon szűkösen: afféle undorító, öreg, felmagzott, piszkos levű, rothadt-keserű saláta, amely seprőnyél módjára magasra burjánzott.

Valamelyik éjjel egy környékbeli tanya gazdája a holdvilágtalan éjszaka sötétjében eltévedt, a zuhogó záporban bőrig ázott, úgy hogy lehetetlen volt útját folytatnia. A lova is kifáradt, betért hát a mi kertecskénkbe; a körülményekhez képest szíves fogadtatásban volt része s ha nem is valami finom, de pihenésre éppen jó szálást kapott. A vendég meg akarta hálálni a gazda jóságát s megígérte, hogy a birtokán majd egy kis gabonát, olajat s ezenfelül két hordó bort ajándékoz neki. A gazdám nem is húzta-halasztotta a dolgot, üres tömlőket és zsákot vett magához, csak úgy szőrén megülte a hátamat s elindult velem a körülbelül hatvan stadiumnyi útra. Mikor ennek az útnak a végére vergődtünk, megérkeztünk arra a birtokra, ahol gazdám a szíves házigazda nyomban fölséges reggelivel vendégelte. És amíg poharazgatás közben beszélgettek, egyszerre csak valami csodálatos esemény történt. A nagy csapat tyúk közül az egyik elkezdett az udvar közepén ide-oda futkosni, és harsányan kotkodácsolt, mintha csak tojni készülődött volna. Ahogy a gazdája meglátta, lelkendezni kezdett:

— Ó, te derék és bő termékenységu szolgálóm, már jó ideje nap-nap mellett táplálsz tojásaiddal s amint látom, most is azon jársz, hogy valami kis előételről gondoskodjál számomra.

Aztán hozzátette:

— Hé, fiú, tedd csak oda a rendes sarokba azt a kosarat, amelyekben a tyúkok tojni szoktak!

A szolga a parancs szerint cselekedett, de a tyúk felé sem nézett megszokott fészkének, hanem közvetlenül gazdája lábai előtt — annak nagy megrökönyödésére — érett magzatot hozott a világra, de nem ám afféle rendes tojást, hanem kis csibét — karmai, szemei, hangja, mind tökéletesen ki volt fejlődve — amely azonnal nyomába szegődött az anyjának. De ez nem volt minden: még sokkal nagyobb csoda is történt, ami — méltán — mindenkit rémületbe ejtett: közvetlenül az asztal alatt, amelyen még ott heverték a reggeli maradványai, megnyílt a föld s a mélységből vérnek bőséges forrása buggyant elő. A felfröccsenő vércsöppek telidesteli fröcskölték az

asztalt. Éppen abban a pillanatban, amikor valamennyien döbbsen meredtek a csodára s megremegetek erre az isteni jószele, valaki a borospincéből azzal a jelentéssel rohant be, hogy a bor, amely már jó régen került a hordókba, most mind erjedve forr és bugyborékol, mintha csak erősen alája tüzeltek volna. Ugyanekkor láttak egy menyétet, amely dögölt kigyót hozott a fogai közt. A juhászkuhya szájából zöld béka ugrott ki, a kutyának pedig nekiment a mellette álló kos és egyetlen harapásával megfojtotta. Ennyi és ilyen különös jelenség rettentő remegés közben halálos rémületbe hervasztotta a gazda s egész házanépe lelkét; vajjon mitévők legyenek, mit ne tegyenek, mit előbb, mit később s mennyi és miféle áldozattal gondoskodjanak az égi hatalmak haragjának kiengeszteléséről? Még valamennyien a fekete rémület döbbsenétébe feszülten várakoztak, amikor futólépésben hírnök érkezett és jelentette a gyászos szerencsétlenséget, amely oly végzetessé vált a mi földbirtokosunkra.

Volt neki három felnőtt fia; ezeket kitaníttatta, tisztességes emberekké nevelte s most becsületben élte napjait. Ezek a fiatal emberek régi jóbarátságban voltak egy szerény kisbirtok kisvagyónú gazdájával. Csak az volt a baj, hogy a kisbirtok tőszomszédságában egy fiatal, hatalmas és gazdag birtokosnak nagy és dús földjei húzódtak. Ez a fiatalember visszaélt ősi származásának dicsőségével, rengeteg volt a párthíve a városban s így mindent könnyen megengedhetett magának. Ellenség módjára rávetette magát gyámoltalan szomszédja szegénységére: leöldöste a birkáit, elhajtotta az ökreit, letaposta be sem ért vetését. Mikor már minden jószágától-termésétől megfosztotta, még a földjéből is ki akarta túrni: valami ürüggyel birtokpert akasztott a nyakába s magának követelte az egész földjét. Ez a különben félénk természetű birtokos most, hogy a gazdag szomszéd kapzsisága koldusbotra juttatta, szorongó félelmében sok-sok barátját meghívta a hivatalos határkijelölésre, hogy legalább a sírja számára megmentsen egy darabot az ősi földből. Eljött a három testvér is, hogy barátjukat nehéz helyzetében annyira-amennyire támogassák. De a megátalkodott szomszédot egy cseppet sem ijesztette meg, vagy hozta zavarba ennyi polgár jelenléte és nemcsak a rablásban, de még szavaiban sem volt hajlandó mérsékelni magát. Mikor ezek kíméletesen felelősségre vonták s háborgó indulatait udvariaságukkal csillapígtatták, hirtelen szentséges esküt esküdött a maga s kedvesei életére s fogadkozott, hogy ő bizony fütyül a sok közvetítő jelenlétére s a szolgálival füleinél fogva ráncigáltatja ki házából a szomszédot s így dobhatja ki a birtokából. Erre a beszédre háborgó

méltatlankodás ömlött el a hallgatóság lelkén. A három testvér egyike haladéktalanul és önérzetesen visszavágott neki, hogy hiába bízik annyira a gazdagságában s fenyegetődzik zsarnoki göggel, mert a gazdagok erőszakoskodása ellen megvédi a szegényeket a törvények hathatós oltalma. Mint az olaj a tüzet, kén a lángot, korbács a Fúriát, ez a néhány szó úgy szította ennek az embernek a dühét. Már szinte őrzöngött eszeveszett dühében, ordítózott, hogy akasszák fel magukat a törvényeikkel együtt és parancsot adott, hogy oldják el és uszítsák rájuk a vad és vérszomjas tanyai juhász-kutyákat, amelyek föl szokták falni a mezőkön imitt-amott heverő dögöket s azonkívül úgy vannak idomítva, hogy összevissza marják az arra járó utasokat. A pásztorok szokott uszítására tűzbe jöttek, nekidühödtek, veszett-vadul nekiiramodtak s rémületes, éktelen üvöltéssel rávetették magukat a mi embereinkre, összevissza sebeztek, tépték, marcangolták őket s még a menekülőknél sem kegyelmeztek, hanem annál dühödebben vetették magukat utánuk. És ekkor a rohanó csapat halálos tolongásában a legfiatalabb testvér megbotlott egy kőben, összezúzta lábujjait s elvágódott: szégyenszemre a feldühödött és megvadult kutyák martaléka lett. Ezek nyomban lecsaptak zsákmányukra s a földön heverő szerencsétlen ifjút darabokra szaggatták. Amint halálkiáltását meghallották a testvérei, nekibúsultan segítségére rohantak: balkezüket ruhájuk csücskébe göngyölték és középpont zúdítottak a kutyákra; így próbálták elkergetni őket s megmenteni testvérüket. Csakhogy a vérszomjas állatokat sem elijeszteni, sem leteríteni nem tudták; a szegényszerencsétlen ifjút pillanatok alatt halálra marcangolták. Utolsó szava az volt bátyjaihoz, hogy álljanak bosszút öccsük haláláért a becsstelen gazdagon. A másik két testvér igazán nem kétségbeesésében, hanem inkább mit sem törődve a maga életével, rátámadt a gazdag emberre s égő haraggal és őrzöngő lendülettel egyre-másra vagdosta hozzá a köveket. Elöntötte a vér, csakhogy, mint afféle régebbi hasonló viaskodások révén gyakorlott gyilkos, kiröpítette lándzsáját s az egyik testvért átdöfte a melle közepén. Az ifjúnak vége volt, nyomban kiadta lelkét, de nem bukott a földre, mert a lándzsa oly vad erővel vágta át, hogy javarésze kijött a hátán, befürödött a földbe s merev egyensúlyban föltámasztotta a holttestet. De most a gyilkosnak segítségére sietett egyik szikár, markos szolgája és messziről célbavette a harmadik ifjú jobbkarját s odahajított egy követ, csakhogy a kő célt tévesztett, az ujjai hegyénél süvöltött el és — amit igazán senki sem gondolt volna — nem tett benne semmi

kárt és lehullt. Ez a szerencsés véletlen azonban kitűnő bosszúötletet sugallt az eszes ifjúnak: úgy tett, mintha szétroncsolódott volna a karja s ráförmedt a vérszomjas fiatalemberre:

— Hát csak élvezd egész családunk pusztulását s három testvér vérével csillapítsd telhetetlen vérszomjadat, csak ujjongj kajánul polgártársaid legyilkolásán. De ne feledd, hogy ha minden szegény embert kitűrsz is birtokából s határaidat egyre messzebbre és messzebbre is tolod: mégis mindig lesz szomszédod! Most a sors kegyetlenségéből íme jobbm is ronsoltan lehanyatlott, pedig bizony ezzel csaptam volna le fejedet!

Erre a sértésre a különben is nekivadult zsvány még nagyobb dühre gerjedt, kardot rántott és lihegve rárohant a szerencsétlen ifjúra, hogy egy csapással végezzen vele. Csakhogy kemény ellenfélre akadt benne, mert az ifjú hirtelen — amire ő egyáltalán nem volt elkészülve — szembeszállt vele, hatalmas markolással megragadta a jobbját, irtózatoss lendülettel megsuhintotta a kardját és záporzó csapásokkal kioltotta a gazdag ifjú becestelen életét. Aztán — hogy a rárohanó szolgálhad kezére ne kerüljön — az ellenség véréől szennyess kardját hirtelen markolatig döfte a maga torkába.

Hát ez volt az, amit a csodálatos jelek jövendöltek, ez volt az, amit szerencsétlen házigazdánkknak hírül hoztak! Ennyi csapás súlya alatt az öreg egy szót sem tudott kiejteni, még csak csöndesen elsírni sem tudta magát. Kapta a törét, amellyel éppen sajtot és egyéb ételeket vagdalt föl vendégeinek a reggelinél és boldogtalan fia példájára többször egymásután a torkába döfte, míg végre megíngott és holtan zuhant az asztalra és új vérpatakkal mosta le a csoda révén buggyant vér foltjait.

Az én kertészemnek megesett a szíve az ilyen hirtelen-hamar elpusztult család balsorsán, keservesen sóhajtozott a maga balszerencséjén is és egyre-másra összezsapta üress markait, — hiszen ebédre való helyett csak könnyeket kapott — aztán nyomban felült a hátamra s visszafelé indult velem azon az úton, amelyen jöttünk. De bizony még a hazautazása sem folyt le baj nélkül. Mert egyszerre csak elének toppant valami jól megtermett ember — ruházata és magatartása elárulta, hogy legióbeli katona — s hetykén, hányiveti szóval megkérdezte: hova viszi ezt a poggyásztalan szamarat? A gazdám még mindig el volt merülve bánatában, különben sem értett latinul, hát szó nélkül tovább kocogott. De a katona nem tudta türtőztetni megrögzött hengegését, sértésnek vette s főlháborodott rajta, hogy nem kapott választ, és a kezében tartott altishti pálcával elnás-

págolta gazdáját : valósággal lebotozta a hátamról. A kertész erre alázatosan megszólalt, hogy hiszen nem érti a beszédét, hát nem is tudhatta, mit kérdezett. Most hát a katona görögül tette fel a kérdést :

— Hová viszed ezt a szamarat?

A kertész azt felelte, hogy a szomszéd városba igyekszik vele.

— Csakhogy — erőszakoskodott a katona — nekem szükségem van ám a szamaradra : a többi állattal együtt a parancsnokunk poggyászát kell a közeli várból ideszállítani.

És rögtön odanyúlt, elkapta a kantárszárat és kezdett magával vonszolni. De a kertész letörölte arcáról az előbbi verés-okozta sebből szivárgó vért, s újra könyörögve kérte a katonát, hogy bánjon vele udvariasabban és kíméletesebben. Esküdözve kívánt neki szerencsét, boldogságot, s hozzátette :

— Hiszen ez a csacsi olyan gyámoltalan, olyan tehetetlen, úgy megrokkantotta a szörnyű betegség, hogy alig bír a közeli kerteskémből egy-két nyaláb zöltséget beszállítani, azt is csak kínos-keserves nyögéssel, halálos fáradsággal. Hát hogy gondolod, hogy súlyosabb terheket bírna cipelni?

De mikor észrevette, hogy a katona semmi könyörgésre meg nem lágyul, hanem inkább egyre fokozódó dühvel fenekedik a vesztére, sőt a botját is megfordította, hogy a boldogabb végével szétrepessze a koponyáját, az utolsó mentséghez folyamodott : úgy tett, mintha át akarná ölelni a térdeit, hogy szánalmat keltsen benne ; térdre ereszkedett hát, meghajolt, megrántotta mind a két lábát, úgy hogy a katona, egész hosszában, döngve végig vágódott a földön. Ebben a pillanatban ököllel, könyökkel, fogaival, az útról felkapott kővel össze-visszazúzta arcát, kezeit, oldalbordáit, ott, ahol érte. A katona, ahogy egyszer elterült a földön, sehogysem tudott visszautni vagy védekezni, de annál jobban fenyegetődött egyre-másra, hogy csak keljen fel, darabokra aprítja a kardjával. Erre a szóra észbekapott a kertész, elvette a kardját s valahova messzire hajította s aztán még kegyetlenebb ütésekkel kezdte csépelni a katonát. Ez véresre verten, sebekkel borítottan, semmi módot sem tudott találni az élete megmentésére ; nem maradt neki egyéb választása : halott-nak tette magát. Most a kertész magához vette a kardot, fölült a hátamra és sebes vágtában egyenesen a városba sietett, — kisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy akárcsak be is kukkantson a kertjébe — ahol aztán betért valamelyik barátjához. Mindent elmondott neki és megkérte, hogy nagy bajában legyen segítségére és

a szamarával együtt legalább csak addig rejtse el, amíg két-három-napi rejtőzködés árán a főbenjáró bűnvádtól megmenekül. Az illető, tekintettel régi barátságukra, szívesen oltalmába vette. Nekem összekötözték a lábaimat, s fölcipeltek a lépcsőn az emeleti szobába, a kertész pedig odalent a kis szobában bemászott valami ládikába, megbújt benne s aztán rácsukták a födelet.

Csakhogy a katona — amint később értesültem — végre-vala-hára, mintha valami nyomasztó részegségből tért volna magához, mégis csak feltápáskodott ; tántorgott ugyan s rengeteg sebének kínzó fájdalmában botjára támaszkodva is alig tudott a lábán megállani, mégis bebicegett a városba. Szégyellt volna gyöngeségéről s gyámoltalanságáról bármit is elárulni akármelyik városbelinek, hát inkább némán magába fojtotta a rajta esett gyalázatot ; végre néhány bajtársára akadt és csak ezeknek mesélte el szégyenét. Úgy döntöttek, hogy pajtásuk egyelőre elbújik, — mert arról nem is szólván, hogy mennyire csúffá tették, attól is tartottak, hogy kardjának elvesztése miatt katonai esküjének megszegése címén meggyúlik a baja — ők maguk pedig megjegyzik ismertetőjeleinket és minden erejükkel hozzálátnak kinyomozásunkhoz, hogy bosszút álljanak bajtársukért. Akadt is egy aljas szomszéd, aki elárulta nekik búvóhelyünket. Erre a katonák odahívták a hatóságot azzal az ürüggyel, hogy útközben elveszítették a parancsnokuknak egy nagyértékű ezüstedényét, amit valami kertész talált meg, de most elbújt valamelyik barátjánál s nem akarja visszaadni. Amint a hatóság értesült a kárról s meghallotta a parancsnok nevét, odavonult a szállásunk kapuja elé és harsány hangon kiadta gazdánknek a rendeletet, hogy adjon ki minket, — mert letagadhatatlanul bizonyos, hogy nála rejtőzködünk — különben a fejével játszik. De ez csöppet sem ijedt meg s abban az igyekezetében, hogy megmentse azt, akit oltalmába fogadott, nem árult el bennünket, hanem erősködött, hogy már jó egynéhány napja színét sem látta annak a kertésznek. Ezzel szemben a katonák megesküdték a császár életére s bizonykodtak, hogy az atyafi éppen itt és nem másutt rejtőzködik. Végre a hatóság úgy döntött, hogy a konokul tagadó házigazdát házkutatás révén leplezi le. Kiadták hát a parancsot, hogy a törvényszolgák s egyéb hatósági alkalmazottak menjenek be és minden zeget-zugot tövéről-hegyére kutassanak fel. De ezek azzal a jelentéssel jöttek vissza, hogy egy teremtet lélek sincs a házban, sőt a szárnak sincs nyoma sehol. Most mindkét részről durvábbá fajul a civakodás ; a katonák erősködni s egyre-másra esküdznek a császár becsületére, hogy de igen,

ők biztosan tudják : mi benn vagyunk ; a házigazda váltig tagadta s folytonosan esküdözött a fölséges istenekre. A huzalkodás és zajos civakodás hallatára — kíváncsi és nyughatatlanul tolakodó számár létemre — előrenyújtottam a nyakamat s éppen ki akartam nézni a kis ablakon, hogy miféle zajongás az ott lenn, amikor az egyik katona véletlenül fölfelé sandított s megpillantotta az árnyékomat. Nyomban figyelmeztette rá az egész csődületet, amire azonnal zúgó láрма harsant fel. Néhányan rögtön felrohantak a lépcsőn, megragadtak és fogoly gyanánt lecipeltek. Most aztán nem sokat teketóriáztak : szöges gonddal átvizsgáltak mindent, kinyitották azt a bizonyos ládát is és megtalálták benne a szegény kertészt. Kihúzták, átadták a hatóságnak, hogy halállal lakoljon bűnéért és az állami börtönbe hurcolták. Harsány kacagás közben nem győztek eleget tréfálkozni az én kikukkantásomon. És ezen a réven keletkezett a számár kikukkantását és a számár árnyékát emlegető ismert közmondás.

TIZEDIK KÖNYV.

Hogy másnap mi lett a sorsa gazdámnak, a kertésznek, nem tudom, mert engem az a katona, akit hetyke gorombáskodása miatt olyan csúnyán helybenhagyott, eloldott a jászlamtól és mivel senki sem tiltakozott ellene, magával vitt — úgy gondolom — a szállására. Itt megrakott a maga poggyászával, katonásan felcifrázott, fölszerelt és útnak indult velem. Volt a hátamon tudniillik fényesen csillogó sisak, a napfénynél vakítóbb ragyogású pajzs, irdatlan hosszúnyelű tekintélyes lándzsa, amit ugyan ezúttal nem a szolgálat érdekében, hanem a szerencsétlen utasok rémítgetésére biggyesztett föl nagy gondosan, harci fölszerelés módjára, a poggyász-toronyrak legeslegtetetejébe. Az utunk síkságon át vitt s nem is volt nagyon fárasztó ; a végén valami apró városkába értünk, de nem fogadóban szálltunk meg, hanem egy esküdtnél. Az én katonám rögtön rábízott engem az egyik szolgára és maga sürgősen a fellebbvalójához indult, aki ezer fegyveres embernek volt a parancsnoka.

Emlékszem, hogy itt jó néhány nap mulva elvetemült és szörnyűséges gazság történt. Megírom itt a könyvemben : hadd olvassátok ti is.

Házigazdánk fia alaposan képzett, szigorúan erkölcsös és kiválóan szerény fiatalember volt : ilyen fiút mindenki szívesen elfogadott volna. Az anyja már nagyon régen meghalt, az apja pedig másod-

szor is megnősült s az új asszonytól is fia született, aki ekkortájt éppen tizenkét éves mult. A mostohaanya, inkább szépségeért, mint jelleméért, nagy tiszteletnek örvendett férje házában, de már akár veleszületett szemérmertlensége, akár a végzet hajtotta e szörnyű bűnbe: szemet vetett mostohafiára.

Most tehát, kedves olvasóm, tudd meg, hogy tragédiát olvasol, nem holmi csintalan történetet s a pajzán helyett komor hangulatba kell ringatódznod.

Nos hát az asszony, mikor a kicsinyke Cupido még csak az első lángocskákat élesztgette benne s nem bírt erejével, magába fojtotta gyengéd hevülését s ellentállt. De mikor szíve csordultig telt az örült szenvedéllyel, s mikor már Amor őrzöngve dült benne, megadta magát az isten hatalmának: gyengélkedőnek tette magát és lelke sebét testi betegség ürügyével takargatta. Mindenki tudja, hogy a szerelemnek s a testi betegségnek kóros hatásai a közérzésben s az arcon hajszálnyira egyformán nyilvánulnak: arca halványult, szemei bágyadtak, térdei meg-megcsuklottak, álmából fel-felriadt s a lassan emésztő szenvedélytől egyre keservesebben sóhajtozott. Ha nem sírt volna, azt hihette volna az ember, hogy csak a forroláz miatt hánykolódik.

Ő ostoba orvosok, hogy nem tudjátok, mit jelent a lüktetőbb érverés, az ijesztő sápadtság, az elhaló lélegzet és a szüntelen hánykolódás ide-oda, egyik oldalról a másikra. Pedig milyen könnyű, jóságos istenek, nem egy híres orvosnak, hanem akárkinek, aki ismeri a szerelmi szenvedélyt, mindent kitalálni, mikor látja, hogy valaki testi láz nélkül is tűzben ég.

Nos tehát, türhetetlen szenvedélye végre is a végletekig felkorbácsolta; lerázta hosszas tétlenségét s elhatározta, hogy magához hivatja a fiút — ő milyen szívesen semmisítette volna meg ezt a nevet, ha tiltakozó pironkodása engedte volna! — Az ifjú rögtön engedelmeskedett beteg mostohája hívásának és öreges-komolyan összeráncolt homlokkal belépett a hálószobába, hogy megmutassa illő készségét apjának felesége és öccsének anyja iránt.

De az asszony sokáig kínos némaságban vergődött, a kétség hínárjába bonyolódott; minden szót, amit eddig nagyon alkalmasnak vélt a mostani beszélgetésre, megint ügyetlennek talált s hogy most már szégyenkezése is megingatta, tétovázott: hogyan is foghatna bele a legügyesebben. Az ifjú még mindig nem sejtett semmi rosszat; megszólalt és lesütött szemmel megkérdezte, mi idézte elő anyjának ezt a betegségét? Most az asszony nem akarta elszalasztani egyedül-

létüknek ezt a végzetes pillanatát, bátorságra kapott : patakzottak a könnyei, ruhájával befödte arcát és röviden, remegő hangon így beszélt az ifjúhoz :

— Ennek a betegségemnek eredendő oka, egyúttal orvossága és egyetlen mentsége te vagy magad. Mert a szemeid szemeimen keresztül szívem mélyéig hatoltak és velőmben izzó tüzet lobbanítottak. Könyörülj hát rajtam, aki miattad sorvadok, s egyáltalán ne tartson vissza atyád iránt érzett tiszteleted, hiszen csak így mentheted meg neki feleségét a halál torkából, hiszen igazában csak azért szeretlek, mert a te arcodban is az ő vonásait ismerem fel. Teljesen nyugodt lehetsz, egyedül vagyunk ; meg kell tenned, itt a kedvező alkalom. Mert amiről senki sem tud, az úgyszólván meg sem történt.

Felzaklatta az ifjút ez a hirtelen rázúduló csapás és bár az efféle büntől teste-lelke irtózott, úgy gondolta, hogy jobb lesz óvatosan halogató ígéretéssel csillapítani, mint hirtelen szigorú elutasítással még nagyobbra fokozni a bajt. Tehát készséggel megígért mindent és a lelkére beszélt, hogy szedje össze magát, erősödjék meg s gyógyuljon fel ; ha majd aztán az atyja legközelebb elutazik valahova, korlátlan alkalom nyílik szenvedélyük kielégítésére. Ezután pedig azonnal távozott gonosz mostohája közeléből.

Úgy gondolta, hogy ezt a borzasztó családi veszedelmet alaposabban meg kell hányni-vetni ; elment tehát egyik tapasztalt és komoly öreg nevelőjéhez. Minekutána tövéről-hegyére megtárgyalták a dolgot, legokosabbnak azt találták, hogy az ifjú gyorsan szökjk meg, hogy így elkerülje a kegyetlen végzet tornyosuló viharát.

De az asszony a legkisebb halogatás miatt is türelmetlenkedett ; valami mondvacsinált ürüggyel hihetetlen-ügyesen rögtön rávette férjét, hogy hamar elutazzék legtávolabbi birtokára. Alighogy távozott, az asszony reménye teljesülésének vak örületében követelte az ifjútól a megígért ölekezés gyönyörűségeit. De az ifjú hol ezt, hol azt vetette ürügyül, kerülte mostohája átkos közelségét, míg végre, az asszony fiának kétszínű nyilatkozataiból világosan megértette, hogy megtagadja ígérete beváltását. És ekkor aljas szerelmét könnyed fordulattal még aljasabb gyűlöletre váltotta át.

Rögtön elővette egyik, még hazulról hozott, elvetemült és minden gázságra kész szolgáját s beavatta gyalázatos terveibe : megállapodtak abban, hogy legjobb lesz a szerencsétlen ifjút eltenni láb alól. Ez az akasztófavirág tehát megbízásához híven, azonnal rögtönható mérget szerzett, gondosan elkeverte borban s készen tartotta az ártatlan mostohafíú megmérgezésére. Csakhogy miközben a két

gonosztévő azon törte a fejét, hogy miképp lehetne alkalmas módon beadni a mérget, a vak véletlen úgy hozta magával, hogy az ifjabbik testvér, az elvetemült asszony édes fia, a reggeli iskolai órák végeztével hazajött, megette reggelijét és szomjúságában egy hajtásra kiitta az ott talált pohár bort, — amelyben a méreg fel volt oldva — sejtelve sem lévén a titkos cselszövésről. Amint kiitta a bátyjának szánt halálos poharat, élettelenül végigvágódott a földön. Nevelője holtraijedte a fiú hirtelen halálán s keserves jajgatásával pillanatok alatt odacsődítette az anyát s az egész családot. Hamarosan megállapították, hogy méregital okozta a halált és valamennyi jelenlévő mást és mást gyanúsított az aljas gaztett értelmi szerzőségével.

De ez a szörnyű asszony, a mostoha gonoszszágnak ez a páratlan példánya, sem fia gyászos halálán, sem az orgyilkosság mardosó tudatán, sem a családját ért csapáson, sem férje fájdalmán, sem a temetés keserűségein nem indult meg, hanem a családi szerencsétlenséget hosszútérvének javára fordította. Rögtön elküldött egy futárt, hogy úton lévő férjét értesítse az otthon esett szerencsétlenségről. Amint pedig a férje hanyatthomlok hazasietett útjából, határtalan vakmerőséggel meggyanúsította előtte mostohafiát, hogy annak mérgétől pusztult el a kisebbik fiú. És ez nem is volt éppen hazugság, mert valóban a mostohafiának elkészített mérget itta ki a fiú ; hanem ráfogta mostohafiára, hogy azért ölte meg gonoszul az öccsét, mert ő, az anya, nem akarta kiszolgáltatni magát mostohafia aljas szenvedélyének, amellyel meg akarta ejteni. És nem is érte be ezzel a szörnyű hazudozással: tetézte azzal, hogy őt magát is halállal fenyegette meg a fiú, ha el merné árulni bűnét. A boldogtalan apát a szörnyű szerencsétlenség vihara dúlta, szíven találta mindkét fiának halála: a fiatalabbikat itt tették ravatalra a szeme láttára, a másik pedig — bizonyosra vette — vérfertőzésért s testvérgyilkosságért menthetetlenül halállal fog lakolni. De egész lelkéből imádott feleségének hazug jajveszékélése a legelkeseredettebb gyűlöletre tüzelte fia iránt.

Alighogy a halotti szertartások s a temetés véget értek, a szerencsétlen öreg a fiú sírboltjától azonnal a törvényszékre sietett: arcát még egyre friss könnyek áztatták, ősz haja hamutól szennyesedett. Sírva, könnyörögve, a tanácstagok térdeit átölelve, izzó szenvedéllyel mozgatott meg minden követ fiának vesztére, hisz nem sejtett semmit feneketlenül gonosz felesége áskálódásaiból ; elmondta, hogy fia megfertőzte atyja ágyát, bűnös testvére meggyilkolásában és orgyilkos módjára halállal fenyegette meg mostohaanyját. Szerencsétlensége végül is annyira megindította s annyira felháborította a bíróságot s

a népet, hogy egyhangúlag felkiáltottak : nincs szükség hosszadalmas tárgyalásra, nincs szükség a vádbeszéd amúgy is megdönthetetlen bizonyítékaira, sem a védőbeszéd ravaszul kiesztelt mentségeire, meg kell kövezni, hadd töltse mindenki bosszúját e világ szegényén.

De a város előjárója, mivel attól félt, hogy a fölháborodásnak ebből a kisebb kitöréséből az állami rend s a hatóság veszedelmére lázadás robban ki, elkezdte kérlelni a tanácsstagokat, csillapítani a népet, hogy szabályszerűen s bevett szokás szerint tartsák meg a tárgyalást, vessék mérlegre mindkét fél vallomását s hozzanak törvény szerint ítéletet ; műveletlen vadak vagy dühöngő zsarnok módjára ne ítéljenek el valakit meghallgatatlanul, ne adjanak ilyen szörnyű példát a világnak boldog béke idején. Megfogadták a józan tanácsot, azonnal kiküldtek egy kikiáltót s ez közhírré tette, hogy a bírák gyülekezzenek egybe a tanácsházban. Amint ezek a méltóságuk jogán őket megillető helyeiket elfoglalták, a kikiáltó hívó szavára előlépett elsőnek a vádló. Másodszori hívására bevezették a vádlottat is és ekkor a kikiáltó figyelmeztette az ügyvédek, hogy az attikai törvénykönyv s az athéni főtörvényszék gyakorlata szerint beszédeikben sem a tárgytól elkalandozni, sem a számalomkeltés eszközeit használni nem szabad.

Hogy mindez így ment végbe, azt többektől is tudom, akik egymással erről beszélgettek. A vádló szenvedelmes beszédét, a vádlott védekezését, ellenbizonyítékait, egyáltalán a beszédeket s a szócsatákat nem tudhatom — hisz nem voltam ott, hanem a jászol mellett álltam — és mert nem tudom, nem is számolhatok be róluk. De mindazt, amiről tudomást szereztem, előadom ebben az írásomban.

Nos, miután mindkét fél beszédei véget értek, elhatározta a bíróság, hogy bármily valószínű is a vád, nem szabad a pusztá gyanúra építeni, hanem annak igazságát és bizonyosságát döntő bizonyítékokkal kell megerősíteni és mindenekelőtt azt a szolgát kell mindenáron kézrekeríteni, aki állítólag egyedül tudja, hogy mindez csakugyan így történt. Ezt az akasztófavirágot sem a nagytekintélyű bíróság, sem a hallgatósággal zsúfolt tanácsház, sem a maga büntudata nem tartotta vissza attól, hogy hazug meséjét színigazság gyanánt ne adja elő s ne bizonygassa : a mostohaanyjától visszautasított ifjú dühében magához hívatta őt és — bosszúból a megalázásért — megbízta az édes-fiú megölésével ; nagy jutalmat ígért neki, ha megőrzi a titkot és halállal fenyegette meg, ha vonakodnék ; maga keverte a mérget s maga adta neki, hogy adja be öccsének, végül mégis tulajdon maga adta be a fiúnak, mert gyanakodott, hogy ő, a szolga, el akarja árulni;

bűnét s ezért tette félre a méregpoharat s húzza-halasztja a dolgot. Mindezt pompásan, tettetett elfogultsággal találta fel a gazember, úgy hogy a dolog valószínűnek tűnt fel és a tárgyalás ezzel be is végződött.

Egy sem volt a tanács tagjai közt annyira tárgyilagos az ifjú iránt, hogy ne szavazott volna a zsákbavarrásra, mikor bűnössége ilyen kétségbevonhatatlanul bebizonyosodott. A szavazatok egyformák voltak: minden íróvessző ugyanazt a szót véste a szavazótáblájára. Most azonban, hogy a szavazatokat ősi szokás szerint be kellett dobni az érc-urnába, — pedig ha egyszer benne voltak, akkor már meg volt pecsételve a vádlott sorsa, azon már nem volt szabad semmit sem változtatni, élete már a hóhér kezére jutott — egy öreges tanácsstag, tisztességéről általában ismert, páratlanul tekintélyes orvos, befödte tenyerével az urna nyílását, nehogy valaki meggondolatlanul beledobja szavazatát és szép sorjában a következőket adta elő:

— Öreg napjaim öröme az, hogy mindeddig becsüléstek övezte életemet; éppen ezért nem engedhetem meg, hogy a vádlott hamis vádak alapján nyilvánvaló gyilkosságnak essék áldozatul, ti pedig, akiket szoros eskü köt az ítélkezésben, e szolga hazudozásától félrevezetve megszegjétek eskütoke. Én nem veszem a lelkemre, hogy lábbal tiporjam vallásos kötelességemet, megcsaljam lelkiismeretemet és igazságtalanul ítélkezsem. Tudjátok meg tehát tőlem, mi is az igazság ebben a dologban.

Nemrégiben fölkeresett ez az akasztófavirág s mindenáron rögtönható mérget akart venni tőlem és tíz kemény aranyat ígért érte; azt mondta, hogy egy betegnek van rá szüksége, aki gyógyíthatatlan betegségének kegyetlen gyötrelmeibe belefáradva mindenképpen meg akar szabadulni kínos életétől. Én, nos én észrevettem, hogy a fecsegő és idétlenül ürügyeket kereső gazfickó bizonyosan valami gazemberségben sántikál, hát adtam, igen, adtam neki valami italt, de tekintettel a várható vizsgálatra, nem fogadtam el rögtön a felajánlott pénzt, hanem így szóltam hozzá:

— Nehogy később esetleg kiderüljön, hogy felajánlott aranyaid valamelyike hiányos súlyú vagy hamis, tedd valamennyit ebbe az erszénybe s pecsételd le gyűrűddel, holnap aztán majd hitelesítségük őket valamelyik bankár előtt.

Léprement és lepecsételte a pénzt. Amint most a fickót a bíróság elé állították, valamelyik szolgámat lóhalálában elszalasztottam a bankár boltjába, hogy rögtön hozza el a pénzt. Már itt is van s én

íme : megmutatom nektek. Hadd lássa ő is és ismerje meg a saját pecsétjét. Most már : hogyan lehet a testvért gyanúba fogni, mikor ez a gazfickó szerezte a mérget?

Erre a gazembert rettentő szorongás fogta el : emberséges arc-színe halottas-sápadtra változott, hideg verejték verte ki egész testét ; izgatottságában hol az egyik, hol a másik lábát kapta fel, hol jobbról, hol balról vakargatta a fejét és félhalkan, dadogva, isten tudja miféle mentegetődzéseket makogott, úgy hogy senki sem volt, aki ne lett volna azonnal és teljes joggal meggyőződve bűnösségéről. Aztán lassan megint csak fölülkerekedett benne a ravaszság : elkezdett konokul tagadni s egyre az orvost vádolta hazugsággal. Mikor az orvos látta, hogy a bírói esküt s ezenkívül az ő becsületét is így nyilvánosan megtépázza, fokozott buzgalommal kezdte a gazembert cáfolgatni. Végre is az előljáróság parancsára a törvényszolgák lefoglalták az elvetemült rabszolga kezeit és lehúztak ujjáról egy vasgyűrűt. Most összehasonlították ezt az erszényen lévő pecséttel : az összehasonlítás megerősítette az előbbi gyanút. És ekkor görög szokás szerint azonnal odakészítették a kereket s a kőpadot, hogy megkínózzák. De ez hihetetlen-arcátlanul megmakacsolta magát, úgy, hogy sem a korbácsütés, sem a tűz nem tudta megtörni.

Ekkor az orvos szólt :

— Nem engedem, istenemre nem engedem, hogy az ártatlan ifjút jog s igazság ellenére büntetéssel sujsátok s hogy ez a gazfickó megcsúfolja ítélkezésünket s elkerülje aljas gaztettének büntetését! Én majd kézzelfogható bizonyítékot szolgáltatok a való tényállásra! Nos, mikor ez az elvetemült minden áron gyorsan ölé mérget akart vásárolni, én úgy gondolkoztam, hogy nem fér össze a hivatásommal valakinek az elpusztításában, vagy megölésében közreműködni, hiszen úgy tanultam, hogy az orvosi tudomány célja éppen az emberi élet megmentése. Attól tartottam, hogy ha kérését megtagadom, idétlen visszautasításommal éppen a gaztett útját egyengetem, mert akkor ez a bitang vagy másvalakitől vásárol halálos mérget, vagy végül is karddal, vagy akármi más fegyverrel hajtja végre vállalt gaztettét. Adtam hát mérget, csak hogy ez csak álomital volt, az a bizonyos nadragulya, amely — mint ismeretes — kábító hatásáról híres és halálos mély álmod okoz. Nem csodálom, hogy ez a gonosztévő kétségbeesésében könnyedén tűri ezeket a kínzásokat, hiszen enyhébbek, mint a halálbüntetés, amelyre — mint nagyon jól tudja — ősi törvényeink értelmében rászolgált. Különben, ha a fiú valóban a magamkeverte italt itta ki, akkor él s csak nyugszik és alszik s mihelyt kábult

álma eloszlik, visszajön a napvilágra. Ha azonban megölték, vagy valamiképpen utólérte a halál, akkor halálának más okai után kell kutatnotok.

Az öreg orvos felszólalásának értelmében határoztak és azonnal lázas sietséggel kivonultak ahhoz a sírhoz, amelyben a fiú holtteste nyugodott. Az egész tanács, a főrangú emberek s maga a nép is, mindenki egy szálig odatódult nagy kíváncsian. Most az apja tulajdon kezével leemelte a koporsó födelét s íme éppen vége volt a halálos álomnak is: a fiú feltámadt a tetszhalálból; apja éppen fölkelő-félben kapja, szorosan átöleli, a rázúduló örömtől szólni sem tud, csak kivezeti a közönség elé. Most a fiút azonmód, a halottas lepedőbe öltöztöten, a bíróság elé vitték.

Itt aztán világosan kiderült az elvetemült szolgának s a még elvetemültebb asszonynak gaztette: győzött a tiszta igazság. A mostohát holtigtartó számkivetéssel sujtották, a szolgát keresztre feszítették, a derék orvosnak pedig az ügyes altatás jutalmául egyhangú határozattal odaítélték az aranyakat. Az öreg családapának borzalmas és szörnyű szerencsétlensége pedig az isteni gondviselés kegyességéből jóra fordult, hiszen rövid időre, úgyszólván csak néhány pillanatra vesztette el gyermekeit s hirtelen ismét két ifjúnak atyja lett.

Engem ebben az időben így hánytak-vettek a sors hullámai: az a katona, aki engem — anélkül hogy fizetett volna értem, anélkül, hogy valaki eladott volna neki — megszerzett, az ezredese parancsának tartozó köteles engedelmségből Rómába készült, hogy elvigyen egy levelet a hatalmas császárnak. Hát eladott engem tizenegy denariúsért a szomszédba, két testvérnek, akik valami dúsgazdag úr szolgálói voltak. Egyikük cukrász volt, s a kenyereket és süteményeket készítette, a másik szakács és ez pompásan készített gőzben párolt pecsenyéket, ízesen összeállított főséges mártásokkal. Egyetlen szobában éltek közös háztartásban s engem azért vettek meg, hogy valahányszor a gazdájuk messze földeken ide-oda utazgat, én cipeljem utána a sok mindenféle holmit, amikre mindenféle célból szüksége volt. A két testvér tehát magához vett harmadik lakótársnak. Soha még így nem éreztem magamon a sors kegyességét. Esténként ugyanis a gazdáim dús vacsorák remek fogásaiból rendesen bőséges maradékokat hoztak a lakásukba: az egyik rengeteg malac-, csirke-, hal- és egyéb fajta pecsenyemaradékokat, a másik kenyereket, cukorsüteményt, kalácsot, patkót, formában sült tésztát és sok egyéb édes nyalánkságot. Mikor aztán elmentek üdülni a fürdőbe s rám zárták

a kis szobát, én az isteni rendelésből kínálkozó ételekkel torkig töltekeztem. Annyira tudniillik már mégsem voltam ostoba s igazi számár, hogy otthagytam volna ezeket a pompás ételeket és szűrös szénát vacsoráztam volna. A torkoskodás művészete sokáig fényesen sikerült nekem, mert hát egyrészt egyelőre óvatosan és csak keveset csíptem el a rengeteg ennivalóból, másrészt a gazdáim egyáltalán nem is álmodtak olyasmit, hogy a szamaruk megcsalhatja őket. De egyre jobban elbizakodtam abban, hogy nem csípnek rajta és most már a legpompásabb falatokat faltam föl s kiválogattam és eltorkoskodtam a legfinomabb édességeket. Ekkor azonban sanda gyanú nyilallott a két testvér szívébe és gondosan nyomozni kezdtek a mindennapos megdézsmálás tettese után, ámbár rólam ilyesmit még most sem tételiztek volna fel.

Végre aztán egymást kezdték vádolgatni a csúf lopással és mind-egyikük pontosabban vigyázta, gondosabban őrizte és megolvasta a maga részét. Végre-valahára egyikük szakított a hímezés-hámozással és rátámadt a másikra :

— Hát bizony igazán nem járja s nem becsületes dolog, hogy a válogatott darabokat naponta elcsened, eladod s titokban így gyarápítod a vagyonodat, abból pedig, ami megmarad, velem egyenlő részt követelsz. Egy szó mint száz : ha nincs ínyedre ez a közösködés, megszüntetjük a közös gazdálkodást, egyebekben azonban továbbra is testvéri jó viszonyban maradhatunk. Mert látom, hogy az egyre érzékenyebb károsodás miatt növekvő zúgolódásunk még szörnyű egyenlenséget szít közöttünk.

A másik visszavágott :

— Bizisten magam is dícsérem ezt a szemérmetlenségedet : napról-napra ellopod titokban a részemet s még a panaszkodásban is megelőzől, amit pedig én már jóideje keservesen magamba fojtok, hogy ne legyen olyan színezete, mintha a tulajdon testvéremet piszkos lopással akarnám megvádolni. De jó, hogy mind a ketten ki-mondtuk, ami a szívünket nyomta és keressük a módját : hogyan vegyük elejét a károsodásnak, nehogy aztán alattomban elhatalmasodjék kölcsönös neheztelésünk s eteoklesi ellenségeskedést támasszon közöttünk.

Efféle szemrehányásokkal csipkedték egymást, aztán mind a kettő megesküdött, hogy ő nem csalt, nem lopott el soha semmit. Föltétlenül szükséges, hogy mindenáron kinyomozzák közös vagyonuk megrablóját. Hiszen a szamarat, amely egymaga van otthon, nem csábítják az efféle ételek, — már pedig nap nap mellett a legválo-

gatottabb falatok tűnnek el — meg aztán nem repülhetnek be a szobáscájukba afféle óriási legyek, amilyenek a mondabeli háрпиák voltak, akik fölfalták Phineus lakomáját.

Ezenközben, hogy pompás lakomákkal lakoztam, emberi ételekkel töltekeztem, testem hízott-kövérré gömbölyödött, bőröm hájas-puhára lágyult, szőröm ragyogó-fényesre csinosodott. Csakhogy testemnek ez a szépsége nagy szégyent hozott a fejemre. A hátam feltűnő kövérsége szemet szúrt a gazdáimnak, azt is észrevették, hogy a szénám mindennap egészen érintetlenül ott marad, hát most már minden gyanújukat ellenem irányították. A szokott órában, mintha a fürdőbe mentek volna, annak rendje-módja szerint rám zárták az ajtót, de egy kis lyukon keresztül bekukucsáltak. Hát látják ám, hogy sorra eszegetem az ott sorakozó pompás ételeket. Úgy elálmlétkodtak a szamaruk csodaszámba menő torkosságán, hogy még a kárukkal sem törődtek; majd megpukkadtak a rengő kacagástól, egymásután hívogatták oda a pajtásaikat s mutogatták nekik az oktan állat páratlanul érdekes táplálkozását. Végre úgy elhatalmasodott valamennyin a harsányan bugyborékoló kacagás, hogy megütötte éppen arra járó uruk fülét. Megkérdezte hát a cselédségtől: min nevetnek olyan jóízűn? Amint elmondták neki az okát, maga is bekukucsált a lyukon és pompásan mulatott. Maga is széles kacagásra fakadt, úgy hogy a hasa is belefájdult, majd kinyitatta a szobát, odaállt mellém s közről nézegetett. Mert bizony én, amikor láttam, hogy végre a szerencse kissé barátságosabb arccal mosolyog rám, s a jelenlévők derűltége is bátorságra hangolt, a fülem botját sem mozdítottam, hanem nyugodtan tovább eszegettem, míg végre a ház ura, fölvidulva az újfajta látványosságon, bevezettetett, jobban mondva személyesen bevezetett az ebédlőbe, asztalt terítettett s mindenféle pompás ennivalót, érintetlen fogásokat tálaltatott elém. Én pedig, ámbátor már szépecskén megtöltekeztem, mohón nekiláttam a föltálalt ételeknek, mert még jobban meg akartam magam kedveltetni és szerettetni az úrral. Még hozzá ravaszul olyan ételeket gondoltak ki, amiktől minden számár elundorodott volna és ilyesmit tálaltak elém, hogy próbára tegyék szelíd természetemet: fokhagymával tűzdelt pecsenyéket, borssal behintett szárnyasokat, ínycenc-mártással leöntött halakat. Miközben falatoztam, az ebédlő csak úgy rengett a harsány kacagástól. Végre valamelyik tréfás vendég odakiáltott:

— Adjatok hát a cimborának egy ital bort!

A házigazda csatlakozott az indítványhoz:

— Nem is olyan ostobaság a tréfád, huncut! Nagyon könnyen

megeshetik, hogy a cimbora szívesen kihörpint egy pohár mézes bort. Hé, fiú, — tette hozzá — öblítsd csak ki azt az aranyserleget, töltsd meg mézes borral s kínáld meg vele a vendégemet. Figyelmeztess együttal, hogy én már ittam az egészségére.

Most feszült várakozás nyugózta le a vendégeket. Én azonban csöppet sem jöttem zavarba, ajkaim hegyét nyelv módjára összecücsörítettem s hanyagul és vidáman egy hajtásra kiittam a hatalmas serleget. Egyszerre zúgott fel a társaság harsány zaja, amint egészségemre kívánták valamennyien. Az úr csak úgy csöpögött a gyönyörűségtől s utoljára behívatta azt a két szolgáját, akik engem megvásároltak, négyezeressen visszafizette nekik a vételárat, engem pedig rábízott egyik nagyon kedves és elég vagyonos volt szolgájára és lelkiismeretes gondjába ajánlott. Ez csakugyan elég emberségesen s elég jóindulattal bánt velem és hogy még jobban megkedveltesse magát a pártfogójával, nagy gonddal tanítgatott engem mindenféle ügyeskedésre, hogy majd örömet szerezzen neki velem. Mindenekelőtt megtanított arra, hogy hogyan kell könyökölve feküdni az asztalnál, aztán megtanított birkózni s két hátsó lábamon állva táncolni és — ami a legcsodálatosabb volt — a szavaira igent és nemet inteni. Ha valami nem kellett, fölkaptam a fejemet, ha kellett, bólogatással adtam értésére, ha pedig megszomjaztam, rápislantottam a pohárnokra, hol egyik, hol másik szememmel hunyorítottam s így kértem inni. Mindezt igen könnyen megtanultam, hiszen ennyit tanítómester nélkül is tudtam, mégis csak abban mertem embermódra viselkedni, amire tanítottak, mert attól tartottam, hogy különben valami baljóslatot jelentő csodaszörnynek néznek, lebunkóznak s kövér lakomául odadobnak a keselyűknek. És már a közönség körében is elterjedt a hírem, és csodálatos mutatványaimmal tekintélyt, hírt-nevet szereztem a gazdámnak: ez az — mondogatták —, akinek az a szamara van, amely egy asztalnál lakmározik vele, birkózik, táncol, érti az emberi beszédet s integetéssel gondolatait is ki tudja fejezni.

Mindenekelőtt azonban legalább most el kell mondanom nektek — amit mindjárt az elején meg kellett volna tennem —, hogy ki s miféle ember volt a gazdám. Thiasusnak hívták, szülőhazája Corinthus, egész Achaia tartomány fővárosa volt. Előkelő származásához illően fokról-fokra viselte egyik tisztséget a másik után, míg végre a kormányzótanács tagjává választották. Hogy hivatalát kellő fénnel foglalja el, három napig tartó látványos gladiator-viadalt hirdetett s határtalanul bőkezűnek mutatkozott. Hogy kivívja a közönség

teljes elismerését, még Thessaliába is elutazott, hogy ott nemes vadakat és híres gladiatorokat vásároljon. Most, miután mindent terve szerint elintézett és megvásárolt, készülődött a hazautazásra. De nem kellett neki pompás kocsijai, nem ült bele függönyös vagy nyitott díszes utazóhintóiba: valamennyit üresen húzták utána a menet végén, thessaliai lovaival s galliai paripáival együtt, amelyeknek délceg tartása elárulta nemes származásukat. Én, aranycsüngőkkel, színes takarókkal, bíborszőnyegekkel, ezüstös szerszámmal, hímzett hevederrel és csilingelő csengőkkel ékesen, én vittem hátamon az urat, aki közben-közben barátságos szavakkal kedvesen szólítottatott s egyebek közt bevallotta: milyen nagy öröme telik bennem, hogy egyszemélyben hátas-szamara s asztaltársa vagyok.

Mikor aztán részben szárazföldi, részben tengeri utazásunk végén Corinthusba értünk, seregestül tódultak elénk a polgárok s én úgy vettem észre, hogy nem is annyira Thiasus tiszteletére, mint inkább azért, mert látni akartak engem. Mert itt is akkora hírem kerekedett, hogy felügyelőm nagyszerű keresetre tett szert az én révemen. Mikor látta, milyen sokan s mekkora kedvvel törik magukat, hogy láthassák mutatványaimat, bezárta az ajtót s egyenkint bocsátotta be az embereket és borsos belépti díjat szedett. Így naponta rendszeren csinos kis összegeket harácsolts össze.

Volt a látogatóim közt egy előkelő, vagyonos úriasszony is. Mint a többiek, ő is megfizette a belépti díjat, hogy láthasson, aztán sokáig csodálattal gyönyörködött mindenféle tréfás mutatványomban, végül pedig csodamód belémszeretett. De meg sem próbálta valahogy másképp gyógyítani örült szenvedélyét, hanem mint valami számárbabolondult Pasiphae lángolón vágyódott az ölelésem után. Végre nagy fizetségben megegyezett a felügyelőmmel, hogy velem tölthet egy éjszakát. A felügyelőm ugyan édes-keveset törődött vele, hogy mi élvezetet adhatok én az asszonynak; a keresettel meg volt elégedve, hát beleegyezett.

— — — — —

Miután az egész éjszakát szorgalmas munkában átvirrasztottuk, az asszony — még az áruló napvilág beköszönte előtt — eltávozott, de előbb a következő éjszakára is megegyezett felügyelőmmel ugyanakkora fizetségben. Ez akadémikuskodás nélkül beleegyezett, hogy az asszony kedvét töltsse velem, hiszen busás fizetséget kapott érte, meg aztán a gazdánknak is meg akarta mutatni az új látványosságot. Hát nem sokat tétovázott, hanem bemutatta neki kéjelgésünk lefolyását

elejétől-végig. Az úr fejedelmi jutalmat adott volt szolgájának s elhatározta, hogy fölléptet a nyilvános látványosságain. Minthogy azonban az én pompás ágyastársam előkelősége miatt szóba sem jöhetett, mást meg egyáltalán semmi pénzért sem lehetett szerezni, kijelöltek valami alsóbbrendű nőszemélyt — akit a helytartó vadállatok elé vettetésre ítélt —, hogy velem nyilvánosan, az egész nézőtér szemeláttára fellépjen. Hallomásból tudom, miért kellett megbűnhődnie. Íme a története:

Férjének az apja egyszer vidékre utazott s feleségének, — a férj anyjának —, akit áldott állapotban hagyott otthon, lelkére kötötte, hogy ha leánygyermeket szül, rögtön a szülés után ölje meg. Az asszonynak férje távollétében csakugyan leánykája született, de ösztönös anyai érzésből nem teljesítette férje parancsát, hanem odaadta a csecsemőt a szomszédoknak gondozásra, hazatérő férjének pedig azt mondta, hogy csakugyan leánya született s meg is ölte.

De amikor a leány viruló hajadonná serdült s már férjhezmenetelére kellett gondolni, az asszony pedig férje tudta nélkül nem adhatott neki illő hozományt, felfedte fia előtt féltve őrzött titkát. Különben is attól tartott, hogy fia ifjúi forró hevületében valamiképp viszonyt kezd nővérével, a nélkül, hogy fogalmuk is volna arról, hogy testvérek.

A derék, jóérzésű fiatalember lelkiismeretesen megfelelt anyja és nővére iránt tartozó kötelességének: a családi titkot becsületes hallgatással megőrizte és az emberi szánakozás ürügyének leple alatt úgy teljesítette tartozó testvéri kötelességét, hogy a szomszédék elhagyatott, szülőtlen árva leányát háza oltalmába fogadta, vagyonából hozományt adott neki s éppen egy nagyon kedves, testi-lelki jó barátjához akarta fényesen férjhez adni. De mikor már minden pompás-nagyszerűen s teljes ünnepélyességgel el volt rendezve, beavatkozott a kegyetlen Balsors. Ennek unszolására rögtön bevonult az ifjú házába a szörnyű Féltékenység: s íme a felesége — az, akit a vadállatok elé vettetésre ítélték — nyomban gyanakodni kezdett a leányra, hogy vetélytársa s férje szeretője, aztán szidta, átkozta s végül már halálos-szörnyű tervekkel tört az életére. Utoljára aztán efféle gazságot eszelt ki:

Ellopta férje gyűrűjét, kiment a tanyára s beküldte egyik hozzáhúzó, de a becsülettől ugyan messze rugaszkodott szolgáját a lányhoz azzal az üzenettel, hogy a fiatal úr kiment a nyaralóba s hívhatja, azzal a megjegyzéssel, hogy egyedül, kísértő nélkül és lehetőleg rögtön

jőjjön. Nehogy pedig esetleg kétsége támadjon: kimenjen-e, átadta a szolgál a férjtől lopott gyűrűt, hogy ennek láttára a leány hitelt adjon szavainak. A leány, főképp hogy a kezébe adott gyűrűt megpillantotta, engedelmeskedett bátyja meghagyásának — csak ő tudta, hogy bátyja a fiatalember — gyorsan és kívánsága szerint, kíséret nélkül sietett hozzá. De hogy a furfangosan kieszelt csalásnak léprement s az alattomosan elkészített csapdába belekerült, a kitűnő feleség, szenvedélyes-dühös indulataitól nekivadultan, férje nővérét először is meztelenre vetkőztette, aztán kegyetlenül megkorbácsoltatta. Végül is a leány odakiáltotta neki az igazságot s hogy éppen ezért oktanul gerjed haragra állítólagos szeretkezésük miatt, majd egyre bátyja nevét hajtogatta; csakhogy az asszony azt mondta rá, hogy mindez hazugság s elejétől végig mese: beledöfött a combjai közé egy tüzes dorongot s ezzel megölette.

Bátyja és vőlegénye, amint borzalmas halálának lesújtó hírt vették, odasiettek, keserves jajveszékeléssel elsiratták a leányt s eltemették. A fiatalember azonban nem tudott belenyugodni nővérenek gyászos és dísztelenül erőszakos halálába; lelke legmélyéig megrázta a fájdalom, dühöngő őrjöngés szörnyű rohamai lepték meg, majd pedig forró lázban égett, úgy hogy immár nyilvánvalóan orvosságra volt szüksége. Felesége azonban, aki becsülete vesztével már régen méltatlanná vált a «feleség» névre, felkeresett egy rossz hírű orvost — aki hirhedt volt nagysikerű vállalkozásairól s akinek keze alatt nem egy áldozat hullott el — és azonnal ötven sesterciust ajánlott neki, hogy adjon érte hirtelen ölő mérget, így akarván megvásárolni férje halálát. Az orvos felcsapott. A betegnél aztán azt hazudta, hogy belső fájdalmai enyhítésére s az epe eltávolítására azt a híres italt kell bevennie, amelyet a tudósok szent italnak neveznek. Ehelyett azonban odacsempészett egy más, halálba átmentő «szent» italt.

Most a család, néhány jóbarát és rokon jelenlétében az orvos tulajdon kezével nyújtotta a betegnek a kellően kevert méregpoharat, de a gonosz asszony, hogy bűnének tanúját is eltegye láb alól, s hogy az ígért pénzt is megtakarítsa, feltűnően elkapta a poharat és így szólt:

— Nem, kitűnő orvosom, előbb nem fogod odaadni drága férjemnek ezt az italt, mielőtt magad is nem iszol belőle jó néhány kortyot. Hiszen nem tudhatom, nincs-e benne valami borzasztó méreg. Okos és tanult ember létedre bizonyára nem veszed rossz néven, ha mint lelkiismeretes és férjem egészségéért aggódó asszony ezt az elkerülhetetlen óvatosságot alkalmazom.

Az elvetemült asszonynak erre a hallatlan vakmerőségére hirtelenében megrökönyödött az orvos, elvesztette a fejét, de nem volt ideje sokat gondolkozni. Nehogy tehát ijedtségével vagy tétovázásával afféle gyanút keltsen, mintha rosszban sántikálna, bőven ivott az italból. Ez megnyugatta a fiatalembert is, fogta az odanyújtott poharat s kiitta.

Az orvos, hogy ekként dolgát egyelőre elvégezte, hanyatthomlok sietett volna haza, hogy valami ellenméreggel gyorsan megtörje a most ivott méreg halálos erejét. De az elvetemült asszony, azzal a gonosz megátalkodottsággal, amellyel munkájához fogott, egy tapodtat sem engedte el maga mellől.

— Csak addig, mondta — míg az ital felszívódik s az orvosság hatása megmutatkozik.

De szüntelen kéréseire, sok könyörgésére meglágyult s végre hazaengedte. Közben azonban belsején végigtombolt a szörnyű méreg, beszívárgott a csontja velejéig, úgy hogy rettentő fájdalmak közt, halálos bágyadtságban, tompultan vánszorgott el nagynehezen hazáig. Éppen csak hogy mindent elmondhatott a feleségének, éppen csak lelkére köthette, hogy hajtsa be a kettős halál kikötött vérdíját és irtózatosságnak közt máris kiadta lelkét a nagyhírű orvos.

A fiatalember sem élt sokkal tovább : felesége hazug és tettetett zokogása közben épp úgy aludt ki élete, mint az orvosé.

Alig mult el temetése után néhány nap, amelyeken a halottaknak leróják a köteles halotti áldozatokat, mikor az orvos felesége máris jelentkezett s kérte a kettős halál díját. De az asszony most sem tagadta meg magát — magában megtagadta, látszólag állta adott szavát — nyájas-szívesen felelt, mindent bőven és tetézve megígért és kijelentette, hogy azonnal megfizeti a kialkudott díjat, ha az asszony még egy cseppecskét lesz szíves hozni neki abból a méregből, hogy munkába vett tervét egészen végrehajthassa. Egy szó, mint száz : az orvos felesége lépre ment az aljas furfangnak, igent mondott és hogy a gazdag asszonynál minél jobban behízelegje magát, gyorsan elhozta hazulról az egész doboz mérget s mindenesül odaadta az asszonynak. Most ez, hogy aljas terveihez ilyen bőséges eszközre tett szert, széltében-hosszában kezdte kinyújtogatni véres kezeit.

Volt neki épp az imént megmérgezett férjétől egy kis leánya. Az asszony sehogysem tudott belenyugodni abba, hogy a törvény ennek a gyermeknek juttatta az apa egész hagyatékát ; fájt a foga leánya egész örökségére s ezért életére tört. Minthogy biztos volt

abban, hogy az elhalt gyermekek gyászos hagyatékát anyjuk öröklí, gyermekével is épp úgy bánt el, mint férjével: adott alkalommal ebédet rendezett s azon az orvos feleségét és a saját leányát ugyanazzal a méreggel étette meg. A kis leánynak törékeny életét s finom, gyenge belső szerveit azon nyomban halálra marta a gyilkos méreg, de az orvos felesége, amint az átkos méreg ereje halálos kanyargással át meg átjárta belső szerveit, mindjárt gyanítani kezdte, mi lehet az; mikor aztán egyre elnehezült a lélegzete, felrémlt benne a borzalmas bizonyosság. Elrohant a helytartó házához, lármát csapott — közben népcsődület támadt — igazságosságához folyamodott, hogy borzalmas bűnököt akar leleplezni s végre elérte, hogy bebocsátották s a helytartó meghallgatta.

Elejétől fogva tövéről-hegyére elmondta az elvetemült asszonynak minden aljas gonosztettét, aztán hirtelen örvényes sötétség borult öntudatára, összeharapta még félig nyitott ajkait, hosszasan csikorgatta összeszorított fogait s élettelenül összeesett ott, a helytartó lábainál. Ez, mint afféle erélyes ember, nem engedte lagymatag huzavonával elsekélyesíteni ennek a mérges kígyónak sokszoros gonosztetteit, hanem rögtön elfogatta az asszony szolgaszemélyzetét, kínvallatással kivette belőlük az igazságot, az asszonyt magát pedig vadállatok elé vettetésre ítélte; ez ugyan kevesebb, mint amennyire rászolgált, de más megfelelő kínos büntetést nem lehetett kitalálni.

Ezzel az asszonnyal kellett tehát az egész közönség szemeláttára szeretkezni. Rettentő aggodalomtól vérig gyötörtén vártam az előadás napját. Százszor is megfordult a fejemben, hogy inkább öngyilkos leszek, mintsem hogy ilyen elvetemült asszony ölelésével beszennyezzem magam s ilyen megbecstelenítő nyilvános szerepléssel csúffá tegyem szemérmemet. De nem volt emberi kezem, nem voltak ujjaim s tompa és kerek patámmal sehogysem tudtam volna kardot rántani. Végső kétségbeesésben csak azzal a halvány reménnyel vigasztalagattam magam, hogy már fakad a tavasz, tarka virágbimbók színeit szórja szét, bíborló ragyogásba öltözteti a mezőket, tüske páncéljukat éppen áttörték s fűszeres illatot lehelve pompáznak a rózsák, amelyek majd visszaváltoztatnak régi Lucius-magammá.

Nos, a látványosság napja is fölvirradt: engem díszmenetben, ujjongó tömeg kíséretében vezettek a nézőtér korlátjáig. A műsor első száma színesek táncos-játéka volt. Én ezalatt az ajtóban álltam

s jóízűn legelészttem a bejáratnál sarjadó zöldelő fűvön; közben-közben — mivel az ajtó nyitva volt — kíváncsi szemeimet az előadás bájos látványosságain legeltettem.

Feltűnően szép, viruló fiatal fiúk és leányok csillogó ruhában, bájos mozdulatok közben lépdelve, a görög fegyvertánc ellejtéséhez készülődtek. Miután rendekbe álltak, csinos fordulatokkal kezdtek ide-oda lebegni: előbb forgó karika módjára kanyarogtak, aztán ferdén láncba fogódzkodtak, majd tágas négyszögbe ékelődtek össze s végül kis csoportokra váltan szétszakadoztak. Mikor aztán felharsant a kürt s jelezte a hullámozó tánc kanyargó fordulatainak végét, rájuk borult a függöny. Majd mikor újra föllebbent, megkezdődött a színjáték.

Fából épült hegy jelképezte most a színpadon ama híres-nevezetes Ida-hegyet, amelyről Homeros, a költő énekelt. Ezt a hatalmas alkotmányt cserjék és élőfák borították, a legtetejéről pedig művészkéztől remekelt forrás folydogált s ontotta magából a csörgedező vizet. Itt is, ott is kecskék tépdesték a fűvet s frygiai juhász módjára csinosan öltözött ifjú játszott a pásztor szerepét; válláról keleti köpeny hullámozott alá, fejét aranszalag abroncsozta körül. Most gyönyörű ifjú lépett föl meztelenül, csak épp a bal vállát takarta fiús rövid köpeny; csodálatosan szép volt szőke hajával: fürtei közül aranyabronccsal összefogott két aranszárnyacska kandikált elő. Pálcájáról rá lehetett ismerni, hogy Mercurius. Tánclépésben előrelépett és a jobb kezében tartott, aranyfüsttel bearanyozott almát átadta a nyilván Parist megszemélyesítő pásztornak és némajátékkal közölte vele Juppiter parancsát. Aztán ügyesen visszátáncolt és eltűnt a színpadról. Most egy, Juno istennőnek öltözött fenséges tekintetű leány lépett fel: hófehér, királyi szalag övezte fejét s kormánypalcát tartott a kezében. Most berobbant egy másik — könnyű volt kitalálni, hogy Minerva; — csillogó sisak a fején, a sisakra olajfa-koszorú borult, pajzsát emelte, lándzsáját rengette, szakasztott mint az istennő, mikor harcba száll. Utánuk harmadiknak szemkápráztató szépségben tündöklő leány lépett fel; isteni alakjának bája mutatta, hogy Venus, még pedig a szüzi Venus: meztelen teste feltárta tökéletes szépségét; nem volt rajta semmi ruha, csak egy finom selyemfátyol lehelt árnyékot ki-kivillanó ágyékára. Ezt a leplet valami huncut szellő egyszer-egyszer nagyon kedvesen megfújta, hogy félrelebbent s feltárult az istennő bimbós ifjusága; másszor meg csintalanul belefújta, úgy hogy szorosan testéhez tapadt és kirajzolta a gyönyörök völgyének izgató vonalait. Az istennő két

színben pompázott: fehér volt a teste, mert az égből szállt alá, s kék a fátyla, mert a tengerből merült fel. Az istennőket megszemélyesítő mindhárom leánynak az őket megillető kíséret járt nyomában: Junót Castor és Pollux kísérte — természetesen ezek is színészek voltak; — fejükön gömbölyded sisak, sisakjaik csúcsán csillaguk ragyogott. A színésznő előrelépett — közben változatos ión dallamon bűgött a fuvola — s nyugodt és mesterkéletlen mozdulatokkal, néhány méltóságteljes intéssel megígérte a pásztornak, hogy egész Ázsia urává teszi, ha neki ítéli a szépség díját. Azt a színésznőt, aki díszes fegyverzetben Minervát játszotta, két színész fogta közre; a hadak istennőjének fegyveres kísérői voltak ezek, a Szörnyűség s a Borzalom: meztelen karddal kezükben táncot lejtettek. Hátuk mögött a fuvalás harcias dór dallamra fújta és néha tompa bűgással, néha meg kűrthang módjára csendülő harsanással szította fűrgé táncuk lendületét. Az istennő dacosan fölvetett fejjel, fenyegetőn előreszegzett tekintettel, hadonászó hirtelen mozdulatokkal élénken magyarázta Parisnak, hogy ha a szépségversenyben neki juttatja az elsőséget, akkor hozzásegíti, hogy vitézsége s harci zsákmányai révén híres-nevezetes ember legyen belőle.

Íme, most bájosan megállt a színpad kellős közepén édes mosollyal Venus: a nézőtér elragadtatásban hullámozott. Körülötte hancúrozó fiúcskák csapata nyüzsgött: az ember igazán azt hihette, hogy ezek a pufók tejfehér fiúcskák mindmegannyi Amor s éppen most röppentek ide az égből vagy a tengerből, mert szárnyacskáikkal, nyilacskáikkal, egész bájos megjelenésükkel szakasztott olyanok voltak. S mintha csak nászlakomára menne asszonyuk, lángoló fáklyákkal világították be útját. Nyomában hajadon leányok gyönyörű gyermekei: a bájos Gráciák, a szépséges Horák özönlének; elragadó kartáncba igazodnak, koszorúkkal s virágokkal dobálják istennőjüket hódolón: a gyönyörök asszonyának a tavasz ékességeivel kedveskednek. Sokfúratú fuvalák édesen zengenek lyd dallamokat, amelyek a nézők lelkét lágyan simogatják. De még lágyabban-símábban kezdett most mozogni Venus: lassú lépte tétovázik, dereka hullámosan ring, feje lehelletszerűn meg-megbillen. Most megindul: a fuvalák lágy zenéjére bájos mozdulatokkal hajladoz; szeme szelíden le-lehúnyódik, majd fenyegetőn felvillan, s néha mintha csak a szemeivel táncolna. Alighogy a bíró szeme elé került, karjának mozdulataival — úgy látszott — azt ígéri, hogy ha különbnek ítéli őt a másik két istennőnél, gyönyörűséges szép feleséget, ad neki, maga szakasztott mását. Erre a frygiai ifjú készséges

örömmel átnyujtotta a leánynak a kezében tartott aranyalmát, diadala díjával.

Hát mit csodálkoztok, ti hitvány lelkek, ti tökkelütött üg véddek, vagy jobban mondva, taláros keselyűk, hogy manapság minden bíró pénzért méri az igazságot, ha már az őskorban is, egy istenek és emberek közt felmerült ügyben, részrehajlás fertőzte meg az ítéletet s a hatalmas Juppiter bölcseségével kiszemelt paraszti juhász-bíró igazságos ítéletét — egész nemzetége vesztére — jövőendő kéjek fejében eladta? Herculesre, az achívak híres vezérei között is esett a későbbi időben ilyen ítélet, mikor például hamis vádak alapján árulás miatt elítélték a bölcs és nagytudományú Palamedest, vagy mikor a jelentéktelen Ulixest különbnek ítélték a harci erényekben páratlan, nagyszerű Aiagnál. Hát a törvényalkotó művelt athénieknek, minden tudomány mestereinek, milyen is volt az a híres ítélete? Űgy-e, amaz isteni bölcseségű öreget, akit a delphibeli isten bölcsőbbnek hirdetett minden halandónál, egy elvetemült banda aljas és irígy módon azzal gáncsolta el, hogy megrontja az ifjúságot, amelyet pedig inkább féken tartott? Nemde mérges bűrök halálos nedvével emésztették el? Örökös szűgyenfoltot ejtett halála polgártársain. Pedig bizony még ma is sóhajtoznak ennek a nagyszerű filozófusnak fölséges tanításai után s forró küzdelmükben a boldogságért az ő nevére esküdöznek! De nehogy valaki megnehezteljen heves kifakadásaimért s magában így dörmögjön :

— Ejnye, hát csak nem tőrjűk, hogy ez a számár filozofáljon itt nekünk?

Inkább megint visszatérek elbeszélésemhez, amelytől elkalandoztam.

Miután tehát Paris ekként ítél, Juno és Minerva leverten, duzzogva, a mellőztetésen érzett felhoborodásukat mozdulatokkal jelezve távoztak a színpadról, Venus pedig egész kíséretével együtt táncra perdült s derűs-vidáman így adott kifejezést örömének. Most a hegy csúcsán valami láthatatlan csővön át borban oldott sáfránlé lövellt fel, aztán permetezve lehullott s a hegyoldalban legelésző kecskéket illatesóban fürösztötte, úgyhogy ragyogó-szép hófehér színűket sáfránsárgára váltották. Már az egész nézőtér ebben az illatárban úszott, amikor egyszerre csak megnyílt a föld s elnyelte a fából épült hegyet.

Íme, most egy katona sietett át a tér közepén, hogy a nép követelődzésére elhozza az állami börtönből azt az asszonyt, aki — mint előbb említettem — többszörös gyilkosságért vadállatok elé vettetésre

volt ítélve s akinek még előbb velem kellett díszes nászt ünnepelnie. Természetesen nagy-gondosan meg is vetették már nászágyunkat; az ágy indiai békateknóból való lemezekkel volt gyönyörűn kirakva, pehelypárnák halmaza dagadozott, színes selyemterítő pompázott rajta. Engem — a mellett hogy szégyelltem a nyilvánosság előtt szeretkezni s irtóztam ilyen gonosz és szennyes nő érintésétől — még a halálfélelem is rettentőn gyötört. Mert elgondoltam magamban, hogy miközben mi szerelmes ölelésben összetapadunk s kieresztenek akár-miféle vadállatot az asszony szétmarcangolására, bizony nem lesz az sem olyan okosan találékony, sem olyan művészien idomított, sem olyan józanul mérsékletes, hogy a mellettem heverő asszonyt széjjeltépje, engem azonban — mivelhogy ártatlan vagyok s nem vagyok elítélve — békén hagyjon. Hát bizony most már nem is a szégyen, hanem a bőröm épsége izgatott. Miközben a felügyelőm elmerülten sürgölődött az ágy kifogástalan összeállítása körül s az egész szolgasereget egyrészt az állatviadal előkészítése foglalta le, másrészt előre izgatta a bizsergető látványosság, én azalatt kényelmesen meghánytam-vetettem terveimet, annál inkább, mert senki sem gondolt olyasmire, hogy valami nagyon őrizni kellene a magamfajta szelíd szamarat. Hát szép lassacskán előleopakodva, kioldalogtam a legközelebbi kapun, száguldó iramban futásnak eredtem, s miután hat mérföldnyi utat vágóban megtettem, Cenchreae-be értem; ez a város, a corinthusiak leghíresebb gyarmatvárosa, az aegaei tenger saroni öblének partján fekszik. Pompásan védett kikötőjében oltalmat találnak a hajók s rengeteg nép fordul meg. Én nem akartam a nyüzsgő tömegbe keveredni, kiválasztottam a part valamelyik elhagyatott pontját, s miközben a hullámok tört cseppjei rámszítottak, a bársonyos puha homok ölen elnyujtózkodtam és pihentettem fáradt testemet. Már a nap szekere is mindennapi útjának célja felé hajolt, én tehát éjjeli nyugalomra tértem.

Édes álom szállt reám.

TIZENEGYEDIK KÖNYV.

Körülbelül az első éjjeli őrvtás ideje táján hirtelen rémülettel fölriadtam s íme láttam, hogy az égboltot vakító fénnel árasztja el a ragyogó hold, amely éppen akkor bukkant föl a tenger hullámaiból. Ahogy megejtőn rám borult a félhomályos éjszaka titokzatos némasága, áthatott az a meggyőződés, hogy ez a magasságos istennő kívált-

ságos, nagyhatalmú felség s az emberek minden dolgát az ő gondviselése igazgatja. Nemcsak a házi- és vadállatok, hanem az élettelen teremtmények is az ő fényének s lényének isteni akaratából folytatják életüket; sőt, ha ő növekszik, földön, égen, tengeren minden test vele nő, ha fogy, vele fogy. Minthogy végre a balsors jóllakott annyi s oly szörnyű meggyötörtetésemmel, s ha későn is, de mégis felcsillanott a szabadulás reményét, elhatároztam, hogy a jóságos istennő felséges fényéhez imával fordulok. Nyomban fölserkentem ernyedő lustálkodásomból, fűgén-vidáman fölugrottam s hogy megtisztuljak, azonnal a tengerbe mentem fürdeni: hétszer megmerítettem a vízben fejemet, mert az isteni Pythagoras azt tanította, hogy a hetes szám a legalkalmasabb a vallásos szertartásokban. A nagyhatalmú istennőhöz könnyes arccal így fohászkodtam:

— Ég királynője, — akár Ceres vagy te, termények felséges anyja, aki leányod feltalálásán érzett örömdben megszüntetted a régi, állatokhoz illő makk-evést és emberségesebb táplálkozásra fogtad az emberiséget s aki most Eleusis földjén lakozol, — akár a mennyei Venus vagy, aki az ősidőkben Amor fiad révén a férfit a nővel párosítottad s az emberi nemet kifogyhatatlan ivadékok révén fenntartottad s akit most Paphos tengerövezte templomában tisztelnek, — akár Phoebus nővére vagy, aki csillapító írral enyhítetted a vajudó asszonyok fájdalmait s e révén már oly sok népet növeltél nagyra s akit most Ephesus tündöklő templomában imádnak, — akár a háromalakú Proserpina vagy, akit rémítő éjjeli visongásokkal hívnak, aki megfékezed a ránk törő kísérteteket, őrzöd az alvilág zárait, bebolyongod mindenfelé a szent ligeteket s ezért százféle szertartással engesztelnek, — ég királynője, aki szűzi fényeddel az egész világot beragyogod, ködös tüzeddel táplálsz a gerjedő magvakat, s ha a nap letűnt, árasztod sápadt fényedet, bármelyik néven, bármilyen szertartással, bármelyik alakodban is szabad hozzád fohászkodnom: te segíts immár rajtam határtalan nyomorúságomban, te támogass fel sorsos összerokadásomban, te adj békét, adj enyhülést az elviselt kegyetlen keserőségek után. Hadd legyen elég a szenvedésből, hadd legyen elég a rettegésből. Vedd le rólam a gyalázatos állati testet, adj vissza szeretteimnek, adj vissza Lucius-magamnak! Ha pedig megsértettem valamelyik istent s az üldöz engesztelhetetlen-irgalmatlanul: hadd haljak meg legalább, ha emberül nem élhetek!

Így könyörögtem, így tornyoztam keserves siralmaimat, míg lelkem elbágyadt, megint lefeküdtem homok-ágyamon, rám borult az álom s elringatott. Még alig szunnyadtam el s íme a tenger közepéből

isteni arcnak istenekben is tiszteletet gerjesztő vonalai bukkantak föl. Aztán úgy tűnt, hogy a sugárzó alak lassan-lassan egész testével fölmerült a tengerből s megállt előttem. Megpróbálom ecsetelni előttek csodálatos szépségét, ha ugyan az emberi szó szegénysége megengedi a lendületes leírást és ha maga az istenség is kezemre adja ékeesen zengő szavának dús kincseit.

Isteni nyakán dúsan, hullámos csigákban, rendetlen rendben kibontott haja lágyan omlott alá; fenséges fejét tarka virágok ezerszínű koszorúja övezte. Homloka fölött, középujt, körlap szórta ragyogó fényét, mint valami tükör, vagy inkább mint a hold jelképe; jobbról-balról vonagló viperák barázdái fogták közre, fölötte búzalkalások hegyesedtek. Százzsínű finom fátyolból szótt ruhája hol fényes-fehéren tündökölt, hol sáfránvirág-színben sárgállott, hol rózsás-vörösén lángolt. Már messzi-messziről vakította szememet fekete fényben villódzó éjsötét köpenye, amely köröskörül tekergődzött testen, jobbkarja alól a bal vállára kúszott és csomóra kötött, hátravetett csücskéig száz ráncba redőzötten omlott alá, alul a szegélyén pedig rojtjainak csomócskáival együtt hullámosan lengedezett. Beszegett szélén s egész felületén tündöklő csillagokkal volt telehintve, amelyeknek kellős közepén a teli hold árasztotta lángoló fényét. És ennek a gyönyörű köpenynek minden hullámos hajlásához szorosan odatűzve, csupa virágból, csupa gyümölcsből font koszorú símult. Kezeiben különféle tárgyakat tartott: jobbjobban aranycsörgettyűt, amelynek vékony lemeze körben visszahajlott s néhány pálcikával volt középujt összefogva, amelyek csengő hangon megcsendültek, valahányszor a karját háromszor megrezgette; balkezében aranycsészét, amelynek felém néző fülén kígyó kúszott fölfelé, magasra emelt fejjel, kerekre kidagadt nyakkal. Az istennő ambróziás lábait a győzelmi pálma leveleivel telehímzett sarúk takarták. Ilyen szépségesen, ilyen fonségesen, Arábia drága illatait árasztva, isteni hangján kegyesen szólt hozzám:

— Könnyörgéseid, Lucius, meghatottak: íme, itt vagyok, én, a természet anyja, minden elemek úrasszonya, időtlen idők legősibb gyermeke, istenségek legnagyobbika, szellemek királynője, égi lakók legkülönbike, akinek alakjában minden isten és istennő egybeolvad, aki a menny ragyogó magasságait, a tenger gyógyító szellőit, az alvilág könnyes némaságát parancsaimmal igazgatom, akinek egyetlen istenségét sokféle alakban, százféle szertartással, ezernyi néven imádja az egész világ. A legősibb nép, a phrygiaiak, pessinusi istenanyának, Attica bennszülöttjei cecropsi Minervának, a tengerövezte cyprusiak

paphosi Venusnak, az íjász cretaiak dictei Dianának, a három nyelven beszélő sicíliaiak styxi Proserpinának, Eleusis lakói ős-Ceres istennőnek, némelyek Junónak, mások Bellonának, ezek Hecaténak, amazok Rhamnusiának, az aethiopsok, akikre először ragyognak le a fölkelő isteni nap sugarai, Aria lakói s az ősrégi bölcs tanításokban dús aegyptusiak, akik külön szertartásokkal tisztelnek, igazi nevemen Isis királynőnek neveznek. Íme, itt vagyok kegyes jóindulattal, megésett a szívem balsorsodon. Szárítsd fel könnyeidet, hagyd abba a siralmat, verd el bánatodat: szabadulásod napja — így gondoskodtam róla — már dereng. Nos tehát parancsaim előtt nyisd meg figyelmesen nyugtalan lelkedet. Azt a napot, amely a mai éjszakából fog születni, ősrégi hagyomány nekem szentelte; ezen a napon elülnek már a téli viharok, lecsillapodnak a tenger tomboló hullámai, hajózható megint a végtelen víz, és ekkor papjaim új hajót ajánlanak föl nekem s áldozatul hozzák minden árujuk legjavát. Várd meg ezt a szent ünnepet bizakodón, kegyeletes lélekkel. Én már figyelmeztettem a főpapot: a nyüzsgő díszmenet közepén jobbkezeiben tartott csörgettyűjére akasztva rózsakoszorút fog vinni. Ne tétovázz: furakodj keresztül a tömegben, jóakaratomban bízva, fürgén tolakodj előre a menetben s mikor már egészen közel vagy, mintha kezet akarnál csókolni a főpapnak, szép szelíden harapdald le a rózsákat: azon nyomban kivetkőzől ennek a hitvány és szememben átkozott állatnak a bőréből. Csöppet se félj, hogy talán nehéz lesz végrehajtani utasításaimat: mert most, ebben a pillanatban, amikor nálad vagyok, egyúttal a főpapomnak is megjelentem álmában és kioktatom: mi fog történni s mit kell tennie. Parancsomra szétnyílik előtted a szorongó menet népe s az ünnepélyes felvonulás ujjongó szertartásai közben senki sem fog megijedni idétlen számár-külsődtől s tested hirtelen átalakulását senkisem fogja rosszra magyarázni s nem fog belőle gonoszul vádat kovácsolni ellened. Csak semmikép el ne feledd s örökre vésd jó mélyen a szívedbe, hogy életed hátralevő folyását egészen utolsó lehelletedig lekötöm a magam szolgálatára. Méltányos is, hogy egész életeddel légy adósa annak, akinek jóvoltából visszatérhettél az emberek közé. És élni fogsz boldogságban, élni fogsz dicsőségben oltalmam alatt s ha életed útját végigjártad és az alvilágba térsz, ott is, a világ földalatti félgömbjén szakadatlanul engem fogsz imádni, akit most itt látsz magad előtt, aki beragyogom az Acheron éjszakáját, aki uralkodom a styxi tartományon s aki magam is az elysiumi mezőkön lakom. És én kegyes leszek hozzád. Ha csüggedetlen alázatossággal, kegyeletes szolgálattal s kitartó bőjtöléssel érdemeket szerzel istenségem előtt, meg fogod

látni, hogy nekem — és csakis nekem — módomban van még az életemet is meghosszabbítani, túl a végzettől számodra megszabott idő határain.

Miután a mindenható istenség befejezte szentséges jóslatát, a jelenés szertefoszlott. Kevéssel ezután hirtelen felocsúdtam álmomból: féltem is, örültem is, csurgott rólam az izzadság, fölkeltem, határtalanul álmélkodtam a hatalmas istennőnek ilyen kézzelfogható megjelenésén, lemostam magam a tenger vizében s az ő magasságos parancsaira irányítva minden figyelmemet, rendre emlékezetembe idéztem útmutatásait. Nemsokára aztán, alighogy az arany nap elűzte a fekete éjszaka homályát és fölragyogott, íme hódoló és diadalmasan ujjongó kavarodásban tömegek töltik meg zsúfolásig az utcákat. Különös örömben nekem úgy tűnt, hogy minden-minden ragyogó vidámságra derült; úgy éreztem, hogy mindenféle oktan állat, sorra minden épület s maga a nap is derűs arccal osztozik boldogságomban. Tudniillik az előző napi délre minden átmenet nélkül verőfényes, enyhe nap következett, úgy hogy a tavaszi levegőtől megrészegetetten még a dalos madárcák is rázendítettek édes énekükre s a csillagok anyját, az idők teremtőjét, a földkerekség úrasszonyát hízogó himnusszal símogatták körül. Még a fák is, mind a dús gyümölcsöket fakasztók, mind a csupán árnyat adó meddők, föléledtek a déli szélben, levélrügyeik megcsillantak, csöndeskén ingó-ringó ágaik lágy suttozásra zizzentek össze. Elnémult a viharok tomboló zúgása, elült a hullámok tornyos torlódása, a tenger nyugodtan hömpölygette a part felé habjait, szétfoszlottak a komor fellegek s az ég a maga fényének felhőtlen, szikrázó tüzében tündökölt.

És íme, lassacskán mutatkoznak már a nagyszerű felvonulás előjátékai: az emberek, kiki a maga kedve szerint, pompás jelmezeket öltöttek. Az egyik kardszíjjal övezetten katonát utánzott, a másik köpenyesen, félcipőben, vadászgerellyel, adta a vadászt, a harmadik asszonynak maskarázta magát; a lábán arany cipő, testén selyem ruha s drága ékszerek, fején művészi hajtorony: így lejtett-pípeskedett. A negyedik lábpáncélban, pajzzsal, sisakkal, karddal ékesen, mintha csak a gladiátoriskolából lépett volna ki. Volt olyan is, aki fáklyásan, bíborszegélyesen hatósági személyt mímelt, olyan is, aki köpennyel, bottal, hancs-saruval, kecskeszakállal filozófussá varázsolta magát, olyan is, aki lépvevesszővel madarásznak, vagy horgász-bottal halásznak öltözködött. Láttam egy szelidített medvét: úri-asszonynak volt öltöztetve és gyaloghintóban vitték. Majmot is láttam, szövetsapkában, frygiai sárga díszruhában Ganymedes pász-

tort utánozta s aranyserleget tartott a kezében. És hát szamarat is láttam. Tollas szárnyakat ragasztottak rá, ott ballagott valami töpörödött öreg ember oldalán : úgy kellett érteni, hogy ez jelképezte Bellerophont, a számár pedig a Pegasust. De egyformán mulatságos volt mind a kettő.

Miközben ezek a maskarák a közönség nagy gyönyörűségére ide-oda kóvályogtak, íme már kibontakozott az én védő-istennőmnek káprázatos díszmenete. Hófehér ruhában ragyogó, tavaszi virággal koszorúzott asszonyok ölükből virágokkal szórták tele az utat, a szent körmenet haladt. Büszkén vitték a különféle jelvényeket : egyesek hátrafelé fordított csillogó tükrökben szembe mutatták az istennőnek a nyomában haladó kíséretet ; némelyek elefántcsont-fésűt vittek s úgy hajlígtatták karjukat és mozgatták a kezük fejét, mintha fésülnék-csinosítanak az istennő haját, mások mindenféle illatszerrel és cseppenként kiöntött drága-finom balzsammal hintették végig az utcákat. Ezenkívül férfiak, nők nagy tömege lámpákkal, fáklyákkal, viaszgyertyákkal s egyéb fajta mesterséges fénnel hódolt az égi csillagok ősanjyának. Utánuk dallamos zene : sípok s fuvalák édes összhangja zendült. Hófehér díszruhában tündöklő válogatott ifjak kellemes kara zengedezett a zenére : bájos dalt énekeltek újra meg újra, amelyeket Camenáktól ihletett költő írt, ügyesen alkalmazkodva a zene ütemeihez ; tartalmilag mintegy b vezető-ének volt ez az ünnepélyesebb imákhoz. Utánuk mentek a nagy Sarapis állandó furolásai, akik oldalvást jobbra tartott furoláikon az istennek és templomának hagyományos dallamát játszották, végül egész sereg szolga, akik egyre kiabáltak a tömegbe, hogy nyissanak utat a szent menetnek. Most a titkos szentségekbe beavatott minden rendű, minden korú, lenruha hófehér fényében tündöklő férfiak és nők áradata hullámozott el : a nők illatszertől nedves haja átlátszó fátyolba volt burkolva, a férfiak tövig lenyírt haja alól kivillogott koponyájuk fehérsége. A magasztos vallásnak ezek a földi csillagai bronz-, ezüst-, sőt aranycsörgettyűikkel élesen csendülő csilingelésre zendítettek. A vallás legfőbb papjai pedig mellükön övvel szorosra fogott, földig érő hófehér lenruhában, vitték a mindenható istenek pompás jelvényeit. Az első fényes lánggal égő lámpát vitt ; nem olyasmi volt ez, mint a mieink, amelyek esti lakomáinkat beragyogják, hanem afféle aranycsésze, amelynek bő száján szélesebb lángocska lobogott. A második épp úgy volt öltözve, mint az első, de mind a két kezében egy-egy kis oltárt vitt, az úgynevezett segedelmeket ; ezek sajátos nevüket a nagyhatalmú istennő segítő gondviseléséről kapták. A harmadik

finom mívű arany pálmalevelet s Mercurius szárnyas pálcáját vitte. A negyedik az igazságosság jelvényét emelte magasra: nagyjából faragott nyitott tenyerű balkéz volt ez, amellyel veleszületett az esetlenség, nincs benne semmi ügyesség, semmi rugalmasság, s éppen ezért alkalmasabbnak látszott az igazságosság jelképezésére, mint a jobb; ugyancsak ő vitt egy mell-formára gömbölyített kis aranyedényt, amelyből tejet áldozott. Az ötödik babérágakkal teli aranykosarat vitt, az utolsó pedig korsót.

Közvetlenül mögöttük jöttek az istenek, akik ezúttal kegyeskedtek emberek lábain felvonulni. Ím, itt a szörnyű Anubis, lelkek túlvilágra kísérője: főséges alakja félig fekete, félig aranyos, magasan fölveti kutyafejét, baljában tartja a szárnyas pálcát, jobbában zöldelő palmaágot lenget. Közvetlenül a nyomában következett egy, hátulsó lábain ágaskodó tehén, termékeny jelképe az istennőnek, mindenek anyjának; a papság egyik tagja büszkén, ringó lépésben vitte vállain. Egy másik a titokzatos tárgyakkal teli ládikát vitte, amely belsejében rejtette a fenséges vallás titkait. A harmadik boldogan vitte ölében a felséges istenség imádandó jelképét; nem hasonlított ez sem baromhoz, sem madárhoz, sem vadállathoz, de még emberhez sem, hanem valami ötletes találmány volt, amely már a különösségével is tiszteletet gerjesztett, mint ennek a magasztos, titokzatos hallgatásba burkolódzó vallásnak szóval ki sem fejezhető jelképe: csillogó aranyból ötvözött, csodás művészettel vésett kerek fenekű kis veder volt ez, amelynek külseje telisteli volt festve az aegyptusiak bámulatos képírásával; nem valami hosszú nyakon ült a szája, amely hosszú csatorna kinyúló folyókájában csucsorodott előre, a másik oldalán pedig messze kiugró öblösen ívelt füle tapadt, amelyen karikába tekergődött kígyó feküdt és ráncos, puffedt, pikelyes nyakát magasra emelte.

És most, íme, itt lépkedtek már felém a hatalmas segítő istennők megígért hathatós mentőeszközei: közeledett már a főpap, akinek kezében volt a szabadulásom: pontosan az isteni ígéret útmutatása szerint jobbában rózsakoszorús csörgettyűt tartott; a csörgettyűt az istennőnek, a koszorút nekem — és Herculesre, diadalmi koszorú volt ez, — mert annyi rettentő megpróbáltatást kiálltam, annyi veszedelmen átvergődtem s a felséges istennő segítségével az ellenem ádázul fenekedő Fortunát letiportam. De hirtelen örömöm nem ragadott el, nem rohantam oda hanyatthomlok, mert attól tartottam, hogy ha egyszerre csak belevágtat egy szamar a körmenetbe, fölzavarja annak ünnepélyes rendjét. Inkább nyugodtan, szinte ember-

módra sétálgatva, tétován, lassacskán oldalogva lopakodtam előre lépésről-lépésre, miközben a nép, bizonyosan az istennő sugallatára, utat nyitott előttem. A főpapnak — ezt valóban észrevettem — eszébe villant az éjjeli jóslat, elámult, hogy minden úgy összevág a rábízott feladattal, tehát azonnal megállt, szolgáltrakészen kinyújtotta jobbját s odatartotta eléem a nekem szánt koszorút. Most megremegtem, lázas dobogással zakatolt a szívem s a gyönyörű rózsákból font pompás koszorút mohón bekaptam és megettem, az ígélet teljesülésének reményében. És nem is hagyott cserben az égi ígélet: ebben a pillanatban lefoszlott rólam idétlen állati alakom. Először is lehámlott piszkos szőröm, aztán megfínomodott vastag bőröm, lelappedt gömbölyű hasam, talpamon a patákon át kibukkantak lábujjaim, a mellső lábak visszaváltoznak kezeimmé s egyenes testtartásomhoz igazodnak, hosszú nyakam megrövidül, arcom és fejem kikerekedik, idétlenné nyúlt füleim a régi kicsinyekké zsugorodnak, lapátfogaim apró, emberi fogakká törpülnek és a farkam, amelyet eddig legjobban szégyeltem, a farkam immár nincs sehol! Ámulbámul a nép, a papok imádják a legnagyobb istennő kézzelfogható mindenhatóságát, nagyszerű és hirtelen visszaváltozást, amely olyan volt, mint valami álombeli jelenés. Ég felé tárták karjaikat s egy szívvel-szóval magasztalták az istennő káprázatos csodatételét. Én a mélységes megrendüléstől döbbsenten, némán tétováztam — a lelkem még nem ébredt tudatára ennek a hirtelen nagy örömnak —, hogy mit is mondjak legelőször, mi legyen az első emberi szó, amit kiejtek, miféle beszéddel szenteljem föl újjászületett nyelvemet, miféle válogatott szavakkal adjak hálát a hatalmas istennőnek? De a főpap — mint aki az istennő sugallásából elejétől végig ismerte minden hányattatásomat, ámbár azért őt is épp úgy megrendítette a páratlan csoda, — egyetlen intésével parancsot adott, hogy mindenekelőtt adjanak valami vászonruhát takaróul, mert mióta az átkozott számártest lefoszlott rólam, összeszorítottam combjaimat, aggodalmasan rájuk borítottam kezeimet s amennyire meztelen létemre tehettem, ezzel a természetes lepellel takaródtam úgyahogy. Most az egyik pap gyorsan levetette köpenyét és nagy sebbellobbal betakart vele. Ennekutána a főpap, rám meresztett tekintettel, de derült és — Herculesre! — átszellemült arccal így beszélt:

— Megjöttél, végre, Lucius, a Békesség kikötőjébe, az Irgalmasság oltárához, miután annyi s oly sokféle nyomorúságot, a Balsors rettentő csapásait átszenvedted s a legszörnyűbb viharokban hányódtál-vetődtél. Nem segített rajtad származásod, sem rangod, sem a tudo-

mányod, amellyel ékeskedel, mert duzzadó fiatalságod síkos talaján egy cselédleánnyal kéjelgésbe sikamlottál s keserves kárát vallottad átkozott kíváncsiságodnak. És Fortuna, ámbár vak, ámbár szörnyű veszedelmekben gyötört meg, rövidlátó kajánsága révén mégis ide vezérelt téged, ebbe az áldott vallásba. Hát most már csak menjen, fékevesztett mérgében hadd dühöngjön, kegyetlenségének hadd kereszen más áldozatot, mert azokkal szemben, akiknek életét a felséges istennő a maga szolgálatára lekötötte, nincs a balsorsnak semmi ereje. Rablók, vadállatok, rabszolgaság, zordon utazások kanyargós útvesztői, a mindennapos rettenés a haláltól — nos, mit ért el mindezzel a kaján Fortuna? Immár oltalmába vett a látó Fortuna, aki tündöklő fényével a többi isteneket is beragyogja. Derüljön hát zordon homlokod, úgy amint hófehér ruhádhoz illik és kísérd ujjongó léptekkel életmentő istennőd ünnepi menetét. Hadd lássanak a hitetlenek, lássanak és ismerjék fel tévelygésüket: íme Lucius a nagy Isis hatalmából megszabadult eddigi nyomorúságaitól s most örömtől repesve ül diadalt balsorsa fölött! És hogy annál keményebben megállhasd helyedet, lépj be a mi szent testületünkbe, amelyre látomásod már föl is esketett, szenteld magad immár engedelmesen vallásunknak, vadd magadra az istennő szolgálatának igáját szívesen. Mert mihelyt az istennő szolgájául szegődöl, lépten-nyomon élvezni fogod felszabadulásod gyümölcseit.

Így beszélt lelkemre a nagyszerű főpap, aztán fáradtan, zihálól mellel elhallgatott. Most elvegyültem a papok csoportjában, megindultam s velük együtt folytattam a körmenetet. Már ismert az egész város, mindenki engem nézett, ujjakkal mutogattak rám s felém integettek az emberek. Az egész közönség rólam beszélt:

— Ezt ma a mindenható istennő felséges akarata visszaváltoztatta emberré. Herculesre, boldog és százszor áldott, mert bizonyára előbbi erényes és tisztos életmódjával érdemelte ki ezt a páratlan égi pártfogást s ezért, alig hogy visszanyerte emberi alakját, rögtön papi szolgálatra szentelik.

Efféle beszélgetések és zengő ünnepi imádságok közben lassacskán előrejutottunk s már közeledtünk a tengerparthoz, még pedig éppen ahhoz a helyhez érkeztünk, ahol előző nap számár-magam tanyáztam. Itt szertartásosan elrendezték az istenek képmásait s a főpap, miután magasztos ajkairól elhangzott az ünnepélyes imádság, lobogó fáklyával, tojással és kénnel tisztaságossá tisztított s az istennőnek szentelt és ajánlott egy művészi alkotású hajót, amelyet köröskörül bámulatos aegyptusi festmények tarkítottak. Ennek a szent

hajónak hófehér vitorlája aranyhímes írással ékeskedett: ez a felirat ismételte az újonnan meginduló hajózás szerencsés folytatásáért tett fogadalmat. Magasra szökkent a vakító fényű, fenyőszálból kerekített, csúcsán remek kétfülvű kancsóba faragott árbo, a hajó fara aranylemezekkel borított ragyogó libanyakba görbült, az egész hajó pedig fényezett cédrusfából épült s tündöklőn ragyogott. Most az egész nép, papok és avatatlanok, vállvetve hordták a fűszerektől s egyéb fogadalmi ajándékoktól roskadozó kosarakat, a hullámokra pedig aludttejet öntöttek, míg végre a bőséges ajándékokkal s a szerencsét esdő áldozatokkal megtelt a hajó. Ezután eloldották a horgony köteleit s valami különös, szelíd szél kisodorta a tengerre. Amint egyre távolodott s egyre jobban elmosódtak a körvonalai, a szent tárgyak hordozói sorra fölverték megint, kiki amit vitt s vidáman megindultak visszafelé a templomba, ugyanúgy elrendezett díszmenetben, amint jöttek.

Mikor pedig a templomba érkeztünk, a főpap s azok, akik az istenszobrokat vitték, meg azok, akik már régebben be voltak avatva a szent titkokba, bevonultak az istennő szentélyébe és szertartásosan elhelyezték a megszólalásig hű szobrokat. Most egyikük, akit valamenyien titkárnak neveztek, kiállt a templom elé, mintegy gyűlésbe hívta a pastophorusokat — így hívták a szent papi testület tagjait — s magas emelvényről könyvből áldást imádkozott a hatalmas császárra, a senatusra, a lovagrendre, az egész római népre, a hajósokra és hajókra, amelyek a mi birodalmunk területén járnak a tengert s végül a szertartás szerint görög szóval hirdette az ünnep nevét:

— Ploiaphesia! Elindult a hajó!

Harsányan zúgta rá a néptömeg, hogy hozzon ez a szó szerencsét mindenkire. Most az emberek túláradó örömeikben zöld gallyakat, virágos ágakat s koszorúkat hoztak, megcsókolták az istennő lábait — ezüstből öntött szobra ott állt a legfelső lépcsőfokon — és hazatértek házi tűzhelyükhöz. Engem nem vitt rá a lelkem, hogy csak egy tapodtat is távozzam onnét: az istennő szobrára meredten vissza-idéztem emlékezetembe elmúlt sok szenvedésem.

De a Hír sem volt rest: sebesen röppent röpké szárnyain s hamarosan elhíresztelte hazámban a hatalmas istennő imádatos kegyelmét s az én emlékezetes hányattatásaimat. Nos hát, barátaim, szolgálaim s legközelebbi vérrokonaim letették rögtön a gyászt, amelybe halálom hamis hírére öltöztek és váratlan örömtől repesve, százféle ajándékkal megrakodva hozzám siettek, hogy színről-színre lássanak, minek-

utána feltámadtam halottaimból. Jól esett látnom arcukat, amit pedig nem is mertem már remélni, megtisztelő ajándékaikat azonban köszönettel elhárítottam, hiszen a családom tagjai jó eleve elláttak annyival, amennyi megélhetésemre s egyéb kiadásaimra bőségesen elegendő volt.

Miután mindegyikükkel barátságosan elbeszélgettem és elmeséltem nekik egyfolytában eddigi nyomorúságaimat s jelenvaló boldogságomat, megint csak visszatértem az én kegyelmes istennőm közelébe; házat béreltem a templom területén belül s itt rendeztem be ideiglenes otthonomat; így résztvettem a magán-istentiszteleteken is, állandóan érintkeztem a papokkal s elválhatatlan voltam tőlük a hatalmas istenség imádásában. Nem múlt el egyetlen éjszaka s máskor sem szállt rám anélkül, hogy az istennő meg ne jelent s ne figyelmeztetett volna és sűrű unszolással ne hívott volna föl, hogy végre avatassam be magam titokzatos tiszteletébe, hiszen már rég erre szánt. De engem, bár nem hiányzott belőlem a készséges hajlandóság, valami lelkiismeretbeli félelem mindig visszatartott, mert szorgos kérdezősködéseim révén megtudtam, hogy a vallási fegyelem szigorú, a böjtös önmegtartóztatás kegyetlenül kemény s hogy gondos óvakodással kell körülbástyázni az életünket, amelyet ezer veszély fenyeget. Akárhányszor meghánytam-vetettem mindezt magamban, de hogy, hogy nem, akárhogy siettettem volna is a dolgot, egyre halogattam.

Valamelyik éjjel azt álmodtam, hogy a főpap rengeteg holmit hozott számomra az ölében; mikor megkérdeztem, hogy mit jelent ez, azt felelte, hogy ezt a holmit Thessaliából küldték részemre s ezenkívül Pejko nevű szolgám is utánam jött. Mikor fölébredtem, soká soká rágódtam magamban ezen a látomáson, hogy mi is az értelme, főképpen mivel bizonyos voltam benne, hogy Pejko nevezetű szolgám soha életemben nem volt. De már akármiféle jóslat rejlett is ebben az álomlátásban, affelől szentül meg voltam győződve, hogy mindenképpen valami szerencsét jelent az, hogy holmikat kaptam. Efféle tépelődések közben izgatottan lestem valami kellemes esemény bekövetkezését s így vártam meg a reggeli templomnyitást. Ekkor széthúzták a szentély fehér függönyeit s mi imádsággal fordultunk az istennő fenséges arca felé; a főpap végigjárta a köröskörül felállított oltárokat, ünnepélyes szertartások közben végezte az istentiszteletet, szent edényben vizet hozott a szentélyből s ezzel áldozott. Mikor a szertartás szabályszerűen véget ért, fölharsant a papok reggeli üdvözlete, amellyel a nap első óráját köszöntötték. És íme, ekkor meglepetésszerűen betoppantak a szolgáim, akiket Hypatában hagytam,

mikor Fotis szörnyű tévedése révén a végzetes bajba bonyolított ; ezek természetesen értesültek a kalandjaimról s magukkal hozták az én kedves lovamat is, amelyet sokféle hányattatás után a hátába égetett jel fölismerése révén szereztek vissza. Most ámultam el csak igazán álmom ötletességén : tudniillik nemcsak az az ígérete teljesült, hogy szerencse ér, hanem visszaadta pejko lovamat is, amelyre a «Pejko szolgám» névvel célzott.

Ez olyan hatással volt rám, hogy most már nagyobb buzgalommal vettem részt az állandó istentiszteleti szolgálatban, hiszen ezek a mostani jótétemények zálogai voltak reményeim teljesülésének. Napról-napra izzóbban égetett a vágy, hogy beavassanak a titkokba s a főpapot szakadatlanul ostromoltam esdeklő kéréseimmel, hogy végre avasson be a szent éjszaka titkaiba. De ez a tiszta vallásos életéről híres, komoly férfiú nyájasan és szelíden elhárította sürgetésemet, mint ahogy a szülők határt szabnak gyermekeik korai kívánságainak és nyugtalan lelkemet szép reménység vígaszával símogatta : az istennő sugallata határozza meg azt a napot, amelyen valakit be lehet avatni, az ő bölcsesége jelöli ki a papot, akinek a szertartást végeznie kell s ugyancsak az ő parancsa állapítja meg a szertartásokhoz szükséges költségeket. Figyelmeztetett, hogy alázatos türelemmel kell megvárnom mindennek a sorát, óvakodnom kell a mohóságtól is, a makacskodástól is ; ezt a két bünt gondosan kerülnöm kell és ha hív a szózat, nem szabad tétováznom, ha még nem hívott, nem szabad hirtelenkednem. De nincs is a papi testületnek olyan eszeveszett s az életével könnyelműen játszó tagja, aki az istenasszony külön neki adott parancsa híján merészelné szentségtörő módon elvégezni a beavatást s ezzel halálos büntetést vonni magára. Mert az istennő kezében vannak a túlvilág kulcsai s az üdvösségünk oltalma ; tanítását az önként vállalt halál és az ő kegye révén nyert újjászületés jelképe alatt ünneplik. Maga a fenséges istennő is olyanokat szokott kiszemelni, akik átvérgődtek az élet küzdelmein s már ott állnak hanyatló napjuk alkonyulatánál, mert ezekre nyugodtan rá lehet bízni vallása mélységes titkait. Ezek aztán az ő mindenhatósága révén valamiképpen újjászületnek s újra megindulnak megújult életük útjain. Ennélfogva nekem is fejet kell hajtanom emez isteni parancs előtt, ámbár a hatalmas istenség különös és nyilvánvaló kegyelméből már régebben ki vagyok választva és el vagyok kötelezve az ő magasztos szolgálatára. Éppúgy, mint többi szolgáinak, már most tartózkodnom kell a tiltott és szentségtelen ételektől, hogy annál egyenesebb úton juthassak el e tisztaságos vallás titokzatos titkaihoz.

Így beszélt a főpap s én nem türelmetlenkedtem, nem törtem meg az engedelmességet, hanem csöndes nyugalomra s tisztos hallgatásra fékezve magamat, naponta buzgón résztvettem az istentiszteleti szolgálatban. Nem is hagyott cserben s nem gyötört hosszú halogatással a hatalmas istennő üdvözítő kegyessége, hanem a sötét éjszakában világos parancssal félreérthetetlenül figyelmeztetett, hogy itt a nap, amelyre mindig vágytam, amelyen betölti legfőbb kívánságomat ; meghagyta egyúttal, mekkora költséggel kell gondoskodnom az istentiszteletről s magát a főpapját, Mithrast jelölte ki a szent cselekmény elvégzésére, mert ő, mint mondotta, a csillagzataink valami isteni közössége révén belső kapcsolatban van velem.

A magasságos istennőnek ezekre s egyéb ilyen kegyelmes utasításaira fölfrissült a lelkem és még alig pirkadt a hajnal, fölserkentem ágyamból, s azonnal a főpap lakására siettem ; ott fogtam, amint éppen kilépett a hálószobájából s üdvözöltem. Már éppen föltettem magamban, hogy a szokottnál is állhatatosabban, most már mint tartozó kötelességét, fogom tőle követelni a beavattatást, de ő, alig-hogy megpillantott, meg is előzött :

— Boldog vagy, áldott vagy, ó Lucius, hogy a felséges istennő ilyen kegyes jóindulatára méltatott! Hát most már miért vesztegelsz itt — folytatta —, miért tétovázol? Itt a nap, amelyet oly olthatatlan vágygal óhajtottál, amelyen a száznevű istennő parancsára tulajdon kezeimmel avatlak be vallásának szentséges titkaiba.

Nagy-nyájasan átfogott jobbájával az öreg s egyenesen a hatalmas templom kapujához vezetett. Miután szertartásos szolgálattal elvégezte az ünnepélyes templomnyitást és bemutatta a reggeli áldozatot, a szentély mélyéből ismeretlen betűkkel írt könyveket hozott elő. Csupa tömör, néhány szavas, hagyományos mondások voltak ezekben összegyűjtve ; avatlatlan olvasók kíváncsiszkodásától megvédték őket a betűik, amelyek részint mindenféle állatalakot mutattak, részint tekergődztek-kanyarogtak, kerék módjára körben kígyóztak és sűrű vonalakban egymásba fonódtak. Ebből felolvasta nekem, hogy mi mindent kell okvetlenül előkészítenem az avatási ünnep céljaira. Én, részben magam, részben a társaim révén, azonnal lázasan és meglehetősen bőkezűen minden szükségeset megvásároltam. A főpap — mikor kijelentése szerint itt volt az ideje — nagy papi kísérettel elvezetett a legközelebbi fürdőbe, ott előbb engedett a szokott módon megfürdenem, aztán az istenek bocsánatát esdette rám, köröskörül behintett vízzel s egészen tisztára mosott, végül megint visszakísért a templomba. Kétharmad része eltelt már a napnak s ekkor oda-

állított az istennő lábai elé s halk hangon néhány parancsot adott — amelyeket nem szabad elárulnom —, aztán mindenkinek füle hallatára hangosan lelkemre kötötte, hogy tíz álló napig egyfolytában tartózkodjam az étkezés gyönyöreitől, húsételt ne egyem, bort ne igyam.

Áhítatos önmegtartóztatással lelkiismeretesen teljesítettem parancsait s így ért a felavatásomra kitűzött nap. Amint a nap estére hajolt, íme, innen is, onnan is rengeteg ember csődült össze s az istentisztelet ősi hagyománya szerint mindegyik másféle ajándékkal tisztelt meg. Most minden avatatlant eltávolítottak, engem nyers lenvászon lepelbe öltöztettek s a főpap kézenfogva bevezetett a szentély legbelsejébe.

Bizonyára izgatottan veted föl itt a kérdést, kíváncsi olvasóm, hogy mi szó esett s mi történt ezután. Elmondanám, de nem szabad elmondanom, megtudhatnád, de nem szabad meghallanod. A szentségtörő kíváncsiskodásért a fülek s a nyelvek egyformán bűnhődést vonnának magukra. De talán áhítatos vágyakozás csigázott föl s ezért nem gyötörlek hosszas izgalommal. Halld meg tehát és hidd el, mert ez a szín igazság. A halál határán jártam, Proserpina küszöbét tapostam, végigmentem az összes elemeken s visszatértem, láttam éjfélkor hófehér fényben szikrázni a napot, odajárultam az alvilági istenek s az égi istenek színe elé s színről-színre imádtam őket. Íme, elmondtam neked mindent s mégis bizonyos, hogy hiába hallottad, egy szót sem értesz belőle.

Elmondom tehát azt, amit szentségtörés nélkül rá lehet bízni az avatatlanok értelmére. Fölvirradt a reggel, véget ért az avató-ünnep s én — miután tizenkét talárban fölszenteltek — most kiléptem a templomba ; most is meglehetősen különös ruhában voltam, de semmiféle fogadalmam nem tiltja, hogy erről beszéljek, hiszen ugyanakkor a nagyszámú templomi közönség is látott. A templom kellős közepén az istennő szobra előtt faemelvény állott ; erre kellett fellépnem. Minden szem megakadt fátyolszövetből való, színesen hímzett ruhámon : vállamról hátul a sarkamig drága köpeny omlott alá. Akármerről vizsgált is körül valaki, mindenütt tarka-barka állatalakok ékeskedtek ruhámon : itt indiai sárkányok, amott hyperboreus griffek, amelyek a világ végén nőnek s olyanok, mint a szárnyas madár. Ezt a ruhát a felszenteltek olympiai talárnak nevezik. Jobbkezemben lánggal égő fáklyát tartottam, fejemet pompás pálmaágból font gyönyörű koszorú övezte, amelynek levelei sugarak módjára szétálltak. Napisten-öltözetemben szobor módjára álltam ott. Most hirtelen szétvonták a függöny szárnyait s a templom közönsége alig győzött betelni a látvánnyal. Ezek után pompás lakomákkal, jókedvű

mulatozásokkal ünnepeltem beavattatásom gyönyörűséges emléknapját. Harmadnap ugyanilyen ünnepélyességgel 'megisméltódték a szertartások, aztán vallásos reggeli volt, amivel szabályszerűen véget ért a beavattatás. Néhány napig még ott maradtam ezután és kimondhatatlan gyönyörűségeket éltem át az istennő szobrának közelében, mert meghálálhatatlan jóságával örökre elkötelezett magának. Végre miután szerény viszonyaimhoz képest, teljes alázattal ugyan, de fogytékosan leróttam hálámat, az istennő parancsára fölkészültem a jól kitolódott hazautazásra. Forró vonzalmam szálait alig-alig tudtam elszakítani. Végre is leborultam az istennő színe előtt, hosszan odaszorítottam lábaihoz arcomat, megeredtek a könnyeim s miközben a szüntelen zokogástól elakadozott a szavam, el-elcsukló hangon így imádkoztam :

— Szentséges és örök fenntartója te az emberi nemnek, aki a halandókat mindig bőkezűn istápolod, édes anyai szeretettel hajolsz a nyomorúságban sínylődők fölé. Nincs nap, nincs éjszaka, nincs egyetlen röpké pillanat, amely elmúlna valamilyen jótéteménnyel nélkül; tengeren és szárazföldön védelmezed az embereket, elűzöd az életükre törő veszedelmeket s odanyújtod nekik mentő jobbot, amellyel a végzetük össze-vissza kuszált-bogozott fonálait kibontogató, a sors viharait lecsillapítod, a csillagzatok gonosz járásának megálljt parancsolsz. Téged tisztel az ég, fél az alvilág, te forgatod a földet, te gyűjtöd ki a nap ragyogását, te kormányozod a világot, te sarkad alá taposod a Tartarust. Néked engedelmeskedtek a csillagok, váltakoznak az évszakok, vígadoznak az istenek, szolgálnak az elemek. A te intésedre fújnak a szelek, dagadoznak a felhők, csíráznak a magvak, bontakoznak a bimbók. Ég felé ívelő madarak, hegyekben kóborgó vadállatok, földben rejtőző kígyók, tengerben úszó szörnyetegek megjuhászodnak a te felséged előtt. De az én tehetségem gyöngye a te dicsőséged magasztalására, az én vagyonom csekély áldozatok bemutatására; érzem a te felségedet, de dicsőítésében elakad ügyefogyott szavam, nem volna rá elég ezer száj, ezer nyelv s a fáradatlanul zengő beszédnek örökké tartó árja sem. Hadd tegyem tehát azt, aminél egyebet vallásos lelkű, de szegény ember létemre nem tehetek: hadd ringassam magam örökre abban a gondolatban, hogy isteni arcodat és szentséges felségedet itt őrzöm rejtve szívem rejtekén.

Miután ekként imádkoztam a felséges istennőhöz, megöleltem Mithrast a főpapot, immár atyámat, odaborultam mellére, csókjaimmal borítottam s bocsánatáért esedeztem, hogy páratlan jóságát

nem tudom méltóképp viszonzni. Kifogyhatatlan szóval sokáig hálálkodtam még neki, aztán elváltunk. Én egyenesen hazafelé igyekeztem, hogy annyi idő multán végre viszontlássam családi tűzhelyemet, amikor, néhány nap mulva, a hatalmas istennő sugallatára sebbel-lobbal összecsomagoltam szerény poggyászatot, hajóra szálltam s Rómának vettem útamat. Biztosan vittek kedvező szelek, nagyon gyorsan Ostia kikötőjébe érkeztem, innen kocsin mentem tovább s december tizenkettedikén este megérkeztem a híres-nevezetes fővárosba. Innen kezdve legfőbb gondom volt naponta könyörögni Isis királynő isteni felségéhez, akit itt Campensis-nek neveznek, mert a Campus Martiuson emelkedik a temploma, amelyben mélységes hódolattal imádják. Szóval én kitartó tisztelője voltam: templomában ugyan jövevény, de titkos tiszteletében beavatott.

Íme, a magasságos Nap végighaladt az állatkörön s befejezte az esztendőt, amikor egyszer álomban megint virrasztó gondossággal megszólított a jóságos istennő s figyelmeztetett, hogy újból avattassam be magamat a titkos istentiszteletbe. Csodálkoztam: mit akarhat, miféle jöendő eseményre célozhat? Hiszen, úgy gondoltam, én már a legtökéletesebben be vagyok avatva. Magamban is meghánytam-vetettem ezt a vallási kétségeskedésemet, a papok tanácsát is kikértem felőle s ekkor új és egészen csodálatos megfajtást kaptam: hogy én még csak az istennő titkaiba vagyok beavatva, de még nem vagyok beiktatva a győzhetetlen Osirisnek, a nagy istennek, az istenek felséges atyjának titkos tiszteletébe. Ámbár a két istenség s mindkettejük tisztelete összefügg, sőt egy és ugyanaz, mégis igen nagy különbség van a beavattatásban; ennél fogva úgy kell értelmeznem a figyelmeztetést, hogy a nagy isten szolgájául is elhivattam. A dologra csakhamar világosság derült. Másnap éjjel ugyanis megjelent álomban egy pap, vászonköpenyben, kezében Bacchus-pálcával, borostyánnal s egyebekkel, amikről azonban hallgatnom kell; mindezt letette a szobámban, mellém ült a székemre s meghagyta, hogy rendezzek megtisztelő felavatásomra lakomát. Aztán hogy valami biztos jellel kezemre járjon a fölismerésében, lassacskán, sántikáló lépésben megindult, mert ballábán a sarka kissé el volt ferdülve. Az isteneknek ilyen világos kinyilatkoztatására eloszlott hát végre kétségeskedésem minden homálya. Alighogy az istennő reggeli imáadását elvégeztem, éles figyelemmel végigvizsgáltam valamennyi papot, hogy van-e, amelyik úgy sántít, mint az álombeli jelenés. Meg is volt az eredmény: rögtön észrevettem, hogy az egyik pastophorus nemcsak hogy sántít, hanem alakjában és ruházataiban

is szakasztott mása az éjszakai jelenésnek. Megtudtam később, hogy Asinius Marcellus a neve s ez a név meg éppenséggel vonatkozásban volt az én számárból-emberré-változásommal. Nem is tétováztam, azonnal odaléptem hozzá, de ő már tudta, mit akarok mondani, mert őt is hasonló isteni parancs figyelmeztette a felavatásom elvégzésére. A megelőző éjjel ugyanis azt álmodta, hogy miközben koszorúkkal övezte a nagy isten szobrát, az isten tulajdon szájából — amellyel kinek-kinek sorsát megszabja — hallotta, hogy elküld majd hozzá egy Madaurából való nagyon szegény embert, akit azonban rögtön be kell avatnia titkos tiszteletébe; isteni bölcsesége révén ő majd a jelöltnek nagy tudományos hírnevet, a papnak pedig gazdag kárpótlást fog szerezni. Ámbár így elhívtam a beavattatásra, mégis visszatartott tőle, igaz, hogy kedvem ellenére, az, hogy nagyon szűkösen voltam pénz dolgában. Mert csekélyke vagyonomat fölemésztették úti kiadásaim, a fővárosban pedig jelentékenyen nagyobbak voltak a beavatás költségei, mint annak idején a tartományban. Szorongatott kegyetlen szegénységem s mint a régi közmondás tartja: torkomon volt a kés, vergődtem, mert az isten azért tovább is épp úgy ösztönzött, sürgetett. Mikor már ismételten nagyon felzaklatott a nógatása, végre rám parancsolt s ekkor én eladtam, ami csekélyke ruhám még volt s így kapartam össze a szükséges pénzecskét. Ez a parancs különben így hangzott:

— Úgy-e, ha valami élvezet megszerzésén törnéd a fejedet, könnyű szívvel elkótyavetyélnéd a ruháidat: s most, mikor ilyen nagyszerű istentiszteletbe készülsz beavattatni magad: tétovázol tisztes szegénységre fanyalodni?

Nos tehát, mindent bőven bevásároltam, tíz napig megint beértem hústalan ételekkel, még a hajamat is lenyíráttam s miután a fő-isten titkos éjjeli tiszteletébe beavattak, e testvér-vallásnak istentiszteleteit is határtalan bizodalommal látogattam. Hontalanságomban ez nemcsak megnyugtató vigasztalást adott, hanem egyúttal bőséges keresethez is juttatott: hiszen a kedvező szerencse fuvallata kővérre hízlalta a római szónoklat tanításával szerzett keresetemet.

És íme, kis idő múlva váratlanul és mindenképpen csodálatos paranccsal látogattak meg újból az istenek és követelték, hogy még egy harmadik avatásnak is vessem alá magam. Súlyos gond emésztett, izgatottan évődtem magamban és buzgón törtem a fejemet: mire irányulhat az isteneknek ez az újabb és különös kívánsága, mi híja lehet az immár kétszeres beavattatásnak? Bizonyára hibásan, vagy nem tökéletesen avatott be mind a két pap. Szavamra, már-már

kezdttem rossz véleménynel lenni a becsületességükről. Amikor háborgó gondolataim hullámai már-már az őrültségbe hajszoltak, egy jáságos álombeli jelenés ezzel a kinyilatkoztatással világosított fel:

— Nincs okod félni, hogy előbbi többszörös beavatásaid során valamit esetleg elmulasztottak. Inkább derülj vídám öröme, hogy az istenek szüntelenül kegyeikre méltatnak; inkább ujjongj, hogy háromszor lesz részed abban, amihez mások egyszer is alig jutnak! Ennek a hármasszámnak révén bízva bízhatssz abban, hogy örökre boldog leszel. Egyébként erre a most következő beavattatásra okvetlenül szükséged van; elég, ha arra gondolsz, hogy az istennő ruhái, amelyeket a tartományban reád adtak, ott maradtak a templomában letétben s így te Rómában nem ékesítheted magad ezzel a szent ruhával sem ünnepnapokon, sem az előírt könyörgéseken. Váljék tehát boldogságodra, szerencsédre, üdvödre: a nagy istenek sugallatára örvendező szívvel avatassd be magad újból a szent titkokba!

Így adta értésemre az isteni álom fenséges sugallata, hogy mit kell tennem. Ezek után nem hagytam annyiban a dolgot, nem halogattam máról holnapra, hanem rögtön elmondtam az én papomnak látomásomat, azonnal a hústalan böjtölés igájába hajtottam fejemet, a változhatatlan törvényben megkövetelt ama bizonyos tíz napot önkéntes buzgóságból megsokszoroztam s bőségesen beszereltem a beavatáshoz szükséges felszerelést s mindezt nem azért halmoztam így, mintha ennyit követeltek volna, hanem inkább csak buzgó jámborságból. De szavamra, nem sajnáltam sem a költséget, sem a fáradságot, hiszen az istenek bőkezű gondoskodása révén szónoklat-tanári keresetemből már szépecskén megtollasodtam. Végre is alig néhány nap multán a nagy istenek még nagyobb istene, a nagyok közt legnagyobb, a legnagyobbak közt legfölségebb, a legfölségebbek közt király: Osiris, nem valami idegen személy alakjában, hanem színről-színre megjelent álmomban és tulajdon imádandó szavával kegyeskedett a lelkemre kötni, hogy — amibe itt vágtam csak bele — folytassam rendületlenül dicsőséges szónoklat-tanári működésemet, s ne féljek rosszakaróim konkolyhintésétől, amit verejtékes tanulással szerzett tudományom kihív maga ellen. S hogy ne szolgáljam az ő titkos tiszteletét egyszerű hívei sorában, a pastophorusok testületébe, sőt az öt évre választott előljárók közé osztott be. Megint lenyíratam tehát hajamat és szíves-örömet magamra vállaltam ennek az ősrégi, még Sylla idejében alapított testületnek az ügyeit; kopaszságomat pedig nem takargattam, nem rejtegettem, hanem mindenfelé nyíltan, diadallal mutogattam.

KÜLFÖLDI REGÉNYÍRÓK

	Ara kötve
ALVARO AZ ERŐS EMBER	7-10
BONTEMPELLI AZ EZÜST KAKAS	5-60
BALSAC URSULE MIROUET	6-50
BRIDGE A GRIFFMADÁR (Két kötet)	10-40
BRUNNGRABER RÁDIUM (Két kötet)	9-60
CAROSSA ELVARÁZSOLT VILÁG	kb. 10-—
CICOGNANI A FEHÉR SIRÁLY	6-20
DUHAMEL A NAPLÓ	5-60
GALSWORTHY FORSYTE SAGA (3 kötet)	15-—
GIDE A VATIKÁN PINCÉI	5-50
HUGHES SZÉLVIHAR JAMAIKÁBAN	7-—
HUXLEY ÉS MÚLNAK AZ ÉVEK	7-80
MARPICATI HADITÖRVÉNYSZÉK	4-50
MORGAN A FORRÁS (Két kötet)	11-—
PIRANDELLO FOGLALKOZÁSA: FÉRJ	7-80
ROSSI ÓCEÁN	5-50
SILLANPÄÄ SILJA	6-60
SILLANPÄÄ EGY FÉRFI ÚTJA	5-60
TURGENYEV TAVASZI HULLÁMOK	6-50
VERGANI TAVASZI LÁTOMÁS	5-40
WOOLF ÉVEK (Két kötet)	10-80
MAI OLASZ ELBESZÉLŐK	6-—
SZLOVÁK ELBESZÉLŐK	5-60

A kötetek fűzve is kaphatók

FRANKLIN-TÁRSULAT KIADÁSA

NAGY REGÉNYEK NAGY SIKEREK

Lagerlöf Gösta Berling

Mikszáth A fekete város

Lewis Dr. Arrowsmith

Kaffka Színek és évek
Mária évei

Loti Az ébredők

Török Valaki kopog

Németh Bűn

Martin du Gard Egy lélek története

Lagerlöf Az antikrisztus csodái

Török Az idegen város

Egy-egy hatalmas kötet ára kötve P 9'60

FRANKLIN-TARSULAT KIADASA

A REGÉNYÍRÁS MESTEREI

APULEIUS AZ ARANYSZAMÁR

Fordította
és bevezető tanulmányt írt *Révay József*

KELLER SELDWYLAJ EMBEREK

Fordította *Schöppflin Aladár*,
bevezető tanulmányt írt *Pukánszky Béla*

MANZONI A JEGYESEK

Fordította *Révay József*,
bevezető tanulmányt írt *Kardos Tibor*

DICKENS NEHÉZ IDŐK

Fordította *Sőtér István*,
bevezető tanulmányt írt *Cs. Szabó László*

BALZAC HIVATALNOKOK

Fordította *Gyergyai Albert*,
bevezető tanulmányt írt *Eckhardt Sándor*

GOETHE ROKONLELKEK

Fordította *Török Sophie*,
bevezető tanulmányt írt *Keresztury Dezső*

FRANKLIN-TÁRSULAT KIADÁSA

A REGÉNYÍRÁS MESTEREI

APULEIUS AZ ARANYSZAMÁR

Fordította
és bevezető tanulmányt írt *Révay József*

KELLER SELDWYLAI EMBEREK

Fordította *Schöpplin Aladár*,
bevezető tanulmányt írt *Pukánszky Béla*

MANZONI A JEGYESEK

Fordította *Révay József*,
bevezető tanulmányt írt *Kardos Tibor*

DICKENS NEHÉZ IDOK

Fordította *Sőtér István*,
bevezető tanulmányt írt *Cs. Szabó László*

BALZAC HIVATALNOKOK

Fordította *Gyergyai Albert*,
bevezető tanulmányt írt *Eckhardt Sándor*

GOETHE ROKONLELKEK

Fordította *Török Sophie*,
bevezető tanulmányt írt *Keresztury Dezső*

FRANKLIN-TÁRSULAT KIADÁSA

1962 MAR. - 1

